

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” – शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

● **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** ●

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpmtasgaon.edu.in

Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : $\frac{SVAC4}{X}$ Jr.: C-8

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

ISO Certified : 9001:2015

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Ex- Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. Milind S. Hujare
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT /

Date :

Criterion II

Teaching Learning and Evaluation

2.3.1

Student centric methods, such as experiential learning, participative learning

Experiential learning:

Excursion Tours

Field Visits

Hands on Training

Projects

Guest lectures

Participative learning

Brain Storming

Group Discussion

Instrumental demonstration

Competitive Carnival

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” – शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी सालुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

● **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** ●

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpmtasgaon.edu.in

▶ Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : $\frac{SVAC4}{X}$ Jr.: C-8

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

ISO Certified : 9001:2015

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Ex- Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. Milind S. Hujare
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT /

Date :

Criterion II

Teaching Learning and Evaluation

2.3.1

Experiential learning:

Excursion Tours

“Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture”.

--Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri. Swami Vivekananda Shikshan Sanstha's
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon

Department of Botany

TOUR REPORT OF B. SC. I

Seed Farm Tasgaon

Event	Seed Farm (AGRICULTURE NURSERY) SANGLI ROAD, TASGAON
Date	26th February 2020
Total Participants	Total:192, Male:63 Female: 129
Organizer	Department of Botany

Excursion is an important part of study of Botany. It gives an opportunity to observe and study the biodiversity with respect to their natural habit and habitats.

As per the syllabus of B. Sc. I (Botany) Shivaji University, Kolhapur a one day field visits of B. Sc. I (Botany) students have been arranged on 26/02/2020 to Seed Farm (Agriculture Nursery) Sangli Road, Tasgaon. During the visit the students are studied many wild and cultivated plants. 4 staff members and 192 students have actively participated in this excursion tour.

Experts of the seed farm Shri. Pradeep Mali, Sachin Kadam and Shri. Gajanan Kamble had actually showed a demonstration of types of grafting and its benefits for fruit plants like Mango, Sapota (Chiku) and Guava fruits.

We have observed different types of Angiosperm plants and their communities in the natural environment.

Date: 20th February 2020

To,
The Principal,
P. D. V. P. Mahavidyalaya, Tasgaon

Subject: **Permission to conduct the excursion tour of B. Sc. I Botany.**

Respected Sir,

As per the syllabi of Shivaji University, Kolhapur, B. Sc. I Botany subject an excursion tour to be conducted on 26th February 2020 to to Seed Farm, Tasgaon to study the Biodiversity. Approximately 140 students along with 06 faculty members will participate in the tour. Kindly permit us to conduct the above said excursion tour.

Thanking you,

Yours sincerely,

Alka

Dr. Alka P. Inamdr
Tour Incharge

Padmabhusan

Head **HEAD**
DEPARTMENT OF BOTANY
PADMABHUSHAN DR. VASANTRAO DADA PATIL
MAHAVIDYALAYA, TASGAON, DIST. SANGLI

Alka
25/02/2020
Tour Incharge

Padmabhusan
20/2/20

"Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture".
--Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri. Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's

Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Sangli 416312, Maharashtra

Department of Botany 2019-20

B. Sc. I Tour to Seed Farm Tasgaon

Attendance Record 26/02/2020

S. N.	Gender	Name of the student	Signature
1	F	Jadhav Akshata Vikas	Jadhav
2	F	Shendage smita suresh	S.
3	F	Chavan Kajal Sahadev	Chavan
4	F	Gole Susmita Dinkar	Gole
5	F	Jadhav Sima Anandree	GA Jadhav
6	F	Patil Akshada Sunil	APatil
7	F	Mali Nivedita Gojanan	Mali
8	F	Pawar Priti kishor	P.K.Pawar
9	F	Patil Ankita Suresh	APatil
10	F	Patil Snehal Sanjay	Patil
11	F	Mohite Sanjana Tanaji	Mohite
12	F	Pawar Pratiksha Santosh	Sawar
13	F	Swapanli Vishwanath Patil	Patil
14	F	Rutuja Bharat Salunkhe	Rutuja

15	F	Gavandi Anuja murari	Anuja
16	F	Suvase Shaula Jagannath	Shaul
17	F	Samgar Sneeta Mahadev	Sny
18	F	Yadav Aishwarya Lalaso	Ashida
19	F	Patil Dhanashei Netaji	Patil
20	F	Mulani Mijaba Fitog	Mimlani
21	F	Nalawade swati Anil	ANalawade
22	F	Patil Shivani Rajendra	Patil
23	F	More Pooja Vishnu.	More
24	F	Patil Komal Suresh	Patil
25	F	Patil Rutuja Adhikrao	Patil
26	F	Kambale Sheeya Ramesh	Kambale
27	F	Vhanvad Shukrana Appaso	Shuk
28	F	Garade komal Vishwas	Garade
29	F	Jadhav Supriya Mahesh	Jadh
30	F	Mohite Parnali Adhikrao	Mohite
31	F	Khacade Meunali Hareesh	Khacade
32	F	Kore Dipti Pandurang	Kore
33	F	Sutar Vaishnavi Vitthal	Vaishnav
34	F	Selunkhe Pranita Vishu	Selunkhe

35	F	Kamble Sonam Chandrakant	Skamble
36	F	Hajate Lata Shamrao	Hajate
37	F	Babar Jhaddha Annaso	Babar
38	F	Pakhare Sneha Shiraji	Pakhare
39	F	Shinde Sayali Sanjay	Shinde
40	F	Patil Kshitiya Ashok	Patil
41	F	Bhosale Ankita Mohan	AmB
42	F	Patil Vaishnavi Bharudab	Kaithu
43	F	Bhosale Nikita Mohan	Moh.
44	F	Chavan Pooja Pandurang	Chavan
45	F	Mali Jyoti Babaso	F.B.Mali
46	F	Patil Kusum Raghunath	Patil
47	F	Yadav Mayuri Sunil	~~Yadav~~
48	F	Valekar Komal Macuti	Ronay.
49	F	Mulla Amrin Allaiddin	Amulla
50	F	Shendage Pratiksha Sanjay	Pratiksha.
51	F	Morre Ritul Yashwant	Bmore
52	F	Parale Asawari Adinath	J.Parale.
53	F	Patil Nikita Laxman	Patil.
54	F	Jadhav Monika Pravin	Prjadhav.

	P	Name of the student	Sign.
55	F	Dhobale Monali Teeran	<u>Dhobale</u>
56	F	Gorad Ankita Yuvraj	<u>At Gorad</u>
57	F	Parit Poondam Rajaram	<u>Beet</u>
58	F	Chhatge prajakta Adhikarao.	<u>Chhatge.</u>
59	F	Patil Pranati Manubhi	<u>ueSriha.</u>
60	F	Bhosale Anjali Rajendra	<u>ARBhosale</u>
61	F	Umrani Pooja Pradhan	<u>Puruli</u>
62	F	Khazade Manisha Sanjay	<u>Khazade</u>
63	F	Shorfade Rutuja Sanjirao	<u>Rutuja</u>
64	F	Chavan Namrata Sanjay	<u>Chavan</u>
65	F	Charan Samarati Raghunath	<u>Charan</u>
66	F	Kadam mayuri manik	<u>M.M.Kadam.</u>
67	F	Sawant shivani Ramesh.	<u>Shivani.</u>
68	F	Pawar Rutuja suresh	<u>PS Pawar</u>
69	F	shelake Anjali Adhikarao	<u>Shelake</u>
70	F	Yadav Anjana Ananda	<u>Yadav</u>
71	F	Jadhav Sakshi Shankar	<u>Sakshi</u>
72	F	Gurav Samiksha Abhijeet	<u>Gurav,</u>
73	F	Vitekar Shreya Chandrakant	<u>Shitkar</u>
74	F	Bhosale Ankita Dipak	<u>Bhosale</u>

		Name of the student	Signature
75	M	Autade Prathamesh Mahadev	
76	M	Chavan Onkar Dillip	
77	M	Imali Aniket Sakhararam	
78	M	Mulik Jayashb Tanaji	
79	M	Patil Pranav Pandurang	
80	M	More Adarsh Popat	
81	M	Golgare Vinayak vijay	
82	M	Thorvat Pranav Manik	
83	M	Shinde Siddharth Rajendra	
84	M	Patil Ajay Sambhaji	
85	M	Bhat Suraj Kijaram	
86	M	SALUNKHE VIJAYKUMAR MANIK	
87	F	Patil Pratiksha Popat	
88	F	Shintre Gautami Shrikant	
89	F	Jadhav Sudiksha Dinesh	
90	F	Patil Swaliya Jomirshan	
91	6122 F	Deashmukh Amruta Babarao	
92	633 F	Patil Samruddhi Samruddhi	
93	6123 F	Patil Gauri Shant	
94	6124 F	Karade Surarna Satpawan	
95	6128 F	More Tejashree Rangrao	

	Gender	Name of the student	Sign.
96	F	Shelke Anuja Anil	Anuja
97	F	Shinde prachi Anilush	Shinde
98	F	Jadhav priti keshav	Jadhav
99	F	Kogole Shreya Shital	Kogole
100	F	Kamble Rutuja Badal	Kamble
101	F	Mane Sneha Shiraji	Mane
102	F	kamble Akshada Sheshrao	kamble
103	F	Shinde Kasturi Narayan	Shinde
104	F	Jamdade Nikita Vinayak	N. V. Jamdade
105	F	Jamdade Amruta Nanasaheb	A. N. Jamdade
106	F	Jamdade Pranjana Anil	Jamdade
107	F	Landage pooja pralish	P. Landage
108	F	Landage Radhika Uttom	Landage
109	F	kamble Tejswini Sultan	Kamble
110	F	Patil Sadhana Nanasaheb	Patil
111	F	Mane Poojashri Balaso	Mane
112	F	Mane Sonali Sudhakare	Mane
113	F	Mane Pallavi Appaso	Mane
114	F	Mali Gopi Chandrakant	J. C. Mali
115	F	Sutar Namrata Kumar	N. K. Sutar

116	M	Yadav Varadraj Ashok	<u>Yadav</u>
117	5245M	Patil Jashin Brauso	<u>Jashin</u>
118	M	Patil Shubham Vinayak	<u>Patil</u>
119	M	Patil Tejas Geerish	<u>Patil</u>
120	M	Patil Pankaj Peakash	<u>Patil</u>
121	M	Kamble Rutik Sanjay	<u>Rambh</u>
122	5179M	Jadhav Omkar mohan	<u>o-m Jadhav</u>
123	5323 F	Patil Sneha Madhukar	<u>Sonpatil</u>
124	5182 F	Jadhav Rina Rajendra	<u>Rajadhar</u>
125	526137 F	Shikarjee Taranna Jamiz	<u>Tashikarjee</u>
126	5125 F	Khandagale Tanuja Giraji	<u>Tashikarjee</u>
127	6121 F	Ashitekar Rutuja Rajendra	<u>Rut</u>
128	6134 F	Pavar Snehal madhukar	<u>Sonpavar</u>
129	6127 F	Mali Pratikta Ashok	<u>Amali</u>
130	6130 F	Patil Nehal Vilas	<u>Nehal</u>
131	6126 F	Khedkar Ashwini A.	<u>Ashwini</u>
132	6138 F	Sutar Pratikta P.	<u>P</u>
133	6136 F	Salunkhe S. B.	<u>S.B.</u>
134	6123 F	Jadhav Neha K.	<u>Neha</u>
135	6131 F	Patil Poonam A.	<u>Poonam</u>
136	6132 F	Patil Rohini S.	<u>Rohini</u>

137	M	CHAVAN ROHAN RAJENDRA	<u>Rohan</u>
138	M	chavan Akshay Subhash	<u>Akshay</u>
139	M	Pawar Nikhil Nandkumar	<u>Nikhil</u>
140	M	Jogadale Kaushtubh makamand	<u>Jogadale</u>
141	M	Ghatoge Prasad Dilip	<u>Prasad</u>
142	M	Paldar Anishrak Popal	<u>Anishrak</u>
143	M	Shinde Rohit Chandrakant	<u>Rohit</u>
144	M	Nimbalkar Abhijit Ganjay	<u>Abhijit</u>
145	M	chavan Aniket Shivaji	A S chavan.
146	F	Mursal Tasmiya Majid	<u>Tasmiya</u>
147	F	Patole Shehal Mahesh	<u>Patole</u>
148	F	Mane Swapnali Prakash	<u>Mane</u>
149	F	Patil Pradnya Vasant	<u>Pradnya</u>
150	F	Patil Vaishnavi Satish	<u>Patil</u>
151	F	Nalawade Vasudha Baburao	<u>Nalawade</u>
152	F	Mali Sarika Keshav	<u>Sarika</u>
153	F	Zambre Shraddha Sayaji	<u>Zambre</u>
154	F	Mahirajkar Pooja Vishnu	<u>Pooja</u>
155	F	Nimbalkar Priyanka Ramesh -	<u>P. Nimbalkar</u>
156	F	Mane Sayali Shahaji	<u>Mane</u>
157	F	Narekar Vaishali Balaso	<u>Narekar</u>

		Name of the students	Sign.
158	M	Mane Harshavardhan Rajendra	
159	M	Nalavarte Sanket Subhash	
160	M	Patil Saurabh Abasaheb	
161	M	Zambre Abhishek Anjan	
162	M	Sawant Rushikesh Sanjay	
163	M	Sutar Shubham Pandurang	
164	M	Mali Onkar Narayan	
165	M	Jadhav Sushant Shrikant	
166	M	Tedage Sambhaji Dushanath	
167	M	Deokmukh Sanket Shivarad	
168	M	Patil Sachin Bhausa	
169	M	Mali Nilesh Suresh	
170	M	Jadhav Sanket Sanjay	
171	M	Mali Sanket Ashok	
172	M	Jagtap Kartik Rajendra	
173	M	Mali Swapnil Krishna	
174	M	Mane Jitendra Phondiram	
175	M	Mane Pratik Pradip	
176	M	Mane Saurabh Ravasahav	
177	M	Patil Rutwik Tanaji	
178	M	Sutar Niranjan Kumar	
179	M	Bhosale Rutaj Dagadoo	

179	M	Kothawale Pratik . S .	Pothawale
180	M	Chavan Ranjit . P	Chavan
181	M	Jadhav Digvijay D.	Jadhav
182	M	Jadhav Rohit N.	Jadhav
183	M	Landage Siddharth H.	Landage
184	M	Jamdade Harshvardhan Surykant	Jamdade
185	M	Palase Sarvesh . S .	Sarvesh
186	M	Jagtap Karthik Rajendra	Jagtap
187	M	Jadhav Pranav Vijay	Jadhav
188	M	Sudar Niranjan Kumar	N. K. Sudar
189	M	Patil Rutwik Tanaji	Patil
190	M	Zambre Abhishek Arjun	Zambre
191	M	Bhosale Rutaj Dagadoo	Bhosale

Alka Inamdr
Head
HEAD

DEPARTMENT OF BOTANY
ADAMABHUSHAN DR. VASANTRAO DADA PAT
MAHAVIDYALAYA, TASGAON, DIST. SANGLI

Alka Inamdr

Dr. Alka Inamdr
Tour Incharge, B. Sc. I
Department of Botany

“Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture.”

—Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe.

Shri. Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's

**Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Sangli-416312, Maharashtra**

(Affiliated to Shivaji University Kolhapur)

DEPARTMENT OF GEOGRAPHY

STUDY TOUR REPORT

2018-19

**VISIT TO ;
SOUTH INDIA
29 Jan to 6 Feb 2019**

STUDY TOUR ROUT

Day:1 Tasgaon –Miraj –Mysur

- 1) Chamundeshwari Temple**
- 2) Mysur Zoological Park**
- 3) Mysur Palace**
- 4) Bruandavan Garden (krushan RajDam)**

Day 2: Mysur –coourg

- 1) Garden**
- 2) Waterfall**
- 3) Rajs seats**
- 4) Golden Temple , Sunkadahalli, Coorg, Karnataka**

Day 3: Mysur - Shravanabelagola, Halebbdu Karnataka

- 1) Shravanabelagola (Gomateshwara Statue)**
- 2) Halebbdu**
- 3) Belur Chennakeshava Templ**

Day 4: Mysur-Ooty-Mysur

- 1. Bandipur Forest**
- 2. Ooty Garden**
- 3. Tea & Choclate Factory**
- 4. Doddabetta View Point Ooty, Government Botanical Garden, Tea Farm.**

डॉ. बी. टी. कणसे
विभाग प्रमुख
भूगोलशास्त्र विभाग
दि. 04/12/2018

प्रति,
मा. प्राचार्य,
पी. डी. व्ही. पी. महाविद्यालय, तासगाव.

विषय: अभ्यास सहलीस परवानगी मिळणेबाबत.....

महोदया,

उपरोक्त विषयास अनुसरून 2018-2019 या शैक्षणिक वर्षात बी. ए. भाग ३ (भूगोल) या वर्गात शिकत आहेत. या शैक्षणिक वर्षातील अभ्यास सहल मैसूर, ऊटी, बंगलोर, तिरुपती या मार्गाने दि. 29/01/2019 ते 06/02/2019 या कालावधीत आयोजित केली आहे. तरी सदर सहलीस परवानगी मिळावी हि विनंती

कळावे,

मंजुरी देव्यात अत
क्षोर

प्राचार्य,
पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, तासगांव (जि.सांगली)

आपला विश्वास

(डॉ. बी. टी. कणसे)

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur Sanchalit,

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin 416 312 ☎: STD : 02346-250 665, 250575 FAX : 02346-250575

(AFFILIATED TO SHIVAJI UNIVERSITY)

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : pdvpcollege.tasgaon.com

Established Year - June 1962 P. B. No. 14 Jr. College No. J22-10-001 Sr. College Code No. SVAC/4 Jr.:C-8
X

aeaccredited "B" Grade (2.76)

Shikshanmaharshi
Bapuji Salunkhe
B.A., B.T.
Founder

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
B.Com.
President
Minister Revenue Department,
Maharashtra State.

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
Chairman

Prin. Mrs. Shubhangi M. Gawade
M.Sc., B.Ed.
Secretary

Dr. R. R. Kumbhar
M.Sc., M.Phil., Ph.D.
Principal

Ref. No.: PDVPMT/

Date :

I respectfully beg to inform you that a party of twenty nine students and teachers will travelling on excursion study tour. I, therefore request you to issue concession for the same.

Authenticated Students and Teachers List

SR. NO.	COLLEGE STUDENTS	CLASS	SR. NO.	COLLEGE STUDENTS	CLASS
1	Budhe Paresh Dilip	M.A. II	14	Kambale Ashwini Malkappa	B.A. III
2	Chandanshive Rahul Goutam	M.A. II	15	~~Mali Mayuri Sunil~~	B.A. III
3	Jadhav Ajit Baban	M.A. II	16	Mali Pratiksha Pravin	B.A. III
4	Jagtap Dipali Gorakhnath	M.A. II	17	Mane Rushikesh Mahadev	B.A. III
5	Landage Diksha Sunil	M.A. II	18	More Niranjan Mahadev	B.A. III
6	Mane Vishal Dattatrya	M.A. II	19	Nagaje Manoj Baban	B.A. III
7	Pardeshi Suraj Sudhakar	M.A. II	20	Patil Komal Rajaram	B.A. III
8	Patil Sneha Jineshwar	M.A. II	21	Pawar Pooja Ankush	B.A. III
9	Saundade Sushant Dvitambar	M.A. II	22	Shendage Kajal Suresh	B.A. III
10	Shirdhone Tejaswi Mahaveer	M.A. II	23	Shendage Vishal Balu	B.A. III
11	Tapase Nikhil Dadaso	M.A. II	24	Shendahe Vishal Bhikaji	B.A. III
12	Yadav Gajanan Shivaji	M.A. II	25	Shikalgar Aasif Ismail	B.A. III
13	Ankalkhope Bharateswar Sripal	B.A. III	26	Uthale Archana Bhagvan	B.A. III

SR. NO.	COLLEGE STAFF	Mobile no.	AGE
1	Mr. Gavit Sunil Soma	9404585979	36
2	Mr. Patil Vishal Rangrao	8999290499	29
3	Mr. Mali Amit Mahadev	9545017064	28
4	Dr. Kamase B.T.	9372109215	58

P.R.R.
(Dr. R. R. Kumbhar)

Principal,

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya Tasgaon: (Sangli)

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार"

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था कोल्हापूर संचालित
-शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

पद्मक्षुण डॉ वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तासगाव

शैक्षणिक सहल कार्यक्रम

अ.क्र.	निघण्याची दिनांक, वार	निघण्याची वेळ	निघण्याचे ठिकाण	पोहचण्याची दिनांक, वार	पोहचण्याची वेळ	पोहचण्याचे ठिकाण	मुक्कामाचे ठिकाण
1	मंगळवार २९/०१/२०१९	२.३० दुपारी	मिरज स्टेशन	बुधवार ३०/०१/२०१९	६.०० सकाळी	म्हैसूर	रेल्वे प्रवास
2	बुधवार ३०/०१/२०१९	७.०० सकाळी	म्हैसूर	बुधवार ३०/०१/२०१९	९.०० सकाळी	म्हैसूर दर्शन	म्हैसूर युथ हॉस्टेल
3	गुरुवार ३१/०१/२०१९	७.०० सकाळी	म्हैसूर	गुरुवार ३१/०१/२०१९	९.०० सकाळी	कूर्ग दर्शन	म्हैसूर युथ हॉस्टेल
4	शुक्रवार ०१/०२/२०१९	७.०० सकाळी	म्हैसूर	शुक्रवार ०१/०२/२०१९	१०.०० सकाळी	ऊटी दर्शन	म्हैसूर युथ हॉस्टेल
5	शनिवार ०२/०२/२०१९	७.०० सकाळी	म्हैसूर	शनिवार ०२/०२/२०१९	१०.०० सकाळी	हळेबीड बेल्लोर दर्शन	म्हैसूर युथ हॉस्टेल
6	रविवार ०३/०२/२०१९	०९.०० सकाळी	म्हैसूर	रविवार ०३/०२/२०१९	६.०० सायंकाळी	तिरुपती	तिरुपती
7	सोमवार ०४/०२/२०१९	१०.०० रात्री	तिरुपती	सोमवार ०४/०२/२०१९	७.०० सकाळी	बैंगलोर	बैंगलोर दर्शन
8	सोमवार ०४/०२/२०१९	०९.०० रात्री	बैंगलोर	मंगळवार ०५/०२/२०१९	१२.०० दुपारी	मिरज स्टेशन	रेल्वे प्रवास

भूतार्थ विभाग प्रमुख
डॉ. बी. टी. कणसे
मो.नं. 09309198430
09372109215

सहल प्रमुख
प्रा. सुनील गावित
मो.नं. 09404585979

सहल सहाय्यक
प्रा. विशाल पाटील
मो.नं. 08999290499

सहल सहाय्यक
प्रा. अमित माळी
मो.नं. 09545017064

Day 5: Maysur-Bengluru-Tirupati

- 1) Tirumala, Tirupati, Andhra Pradesh
- 2) Iskcon Temple, Chenna Reddy Colony, Tirupati, Padmavati Temple.

Day6: Tirupati-Bengluru

- 1) ISKCON Temple Bangalore, Chord Road, 1st R Block, Rajaji Nagar, Bengaluru, Karnataka
- 2) Visvesvaraya Industrial & Technological Museum
- 3) Tipu Sultan's Summer Palace, Tippu Sultan Palace Road, Chamrajpet, Bengaluru, Karnataka.

Maysur Destination:

A city of palaces, people and smells, the princely city of Mysore is worth a visit whatever the month or season. Mysore is a dream city that never lets down the visitors with its clean, light and easygoing environment. A mysore overview, highlighting it's cultural traditions. Mysore is well connected through road and rail networks with other parts of Karnataka and India. Steeped in tradition, mysore is located at the epicenter of Indian history, culture, and timeless elegance. The city of mysore, once the capital of the former mysore state, is now the cultural and tourist center of the expanded KarnatakaState.

Maysur Zoological Park

Mysore Zoo or Shri Chamarajendra Zoological Gardens is one of the oldest zoo in India. It is home to a wide range of wild species and takes the credit for alluring vast number of visitors with its rich breed of flora and fauna. Mysore Zoo is a must in the itinerary for sightseeing in Mysore. Mysore Zoo is a pleasant experience also because most animals are kept in well spaced enclosures and it's a delight to see them move around freely. The Mysore zoo abounds in natural vegetation cover and comprises of various rare species of plants & trees that are hard to find somewhere else. It is located inside the city unlike many other Zoos in India and Mysore Zoo is considered to be one of the best and oldest in the world.

Abbey water Falls:

Abbey water Falls (also spelled Abbi Falls and Abbe Falls) is in Kodagu, in the Western Ghats in Karnataka. It is located 8 km from the Madikeri, 122 km from Mysore, 144 km from Mangalore and 268 km from Bangalore. The river is part of the early reaches of the river Kaveri. Flow is much higher during the monsoon season. The waterfall is located between private coffee plantations with stocky coffee bushes and spice estates with trees entwined with pepper vines. A hanging bridge constructed just opposite the falls.

Chamundeshwari Hill:

Chamundeshwari hills can be viewed from a distance of about 8 to 10kms and from all the corners of Mayasur city Chamundeshwari temple is situated on the top of Chamundi hill which is about 3489 ft. above sea level and located at a distance of 13 km from Maysor The temple is dedicated to Sri Chamundeshwari the titular deity of the Mysore Royal Family also describes as Mahishasura Mardini for having killed the buffalo headed demon Mahishasura the temple has very beautiful idol of the

goddess wearing a garland of skulls goddess chamundeshwari also spelled chamundeshwari is an incarnation of goddess Durga goddess kali is also referred as The Goddess Chamundi.

Conclusion

1. Through this pilgrimage, students can experience the natural and geographical diversity of tourism in the region.
2. The cultural environment in the study tourism area has seen the effect of the geographical environment here, according to which the cultural environment varies according to the region.
3. Studies in the pilgrimage are also used to compare the significance of various cities besides trade traffic.
4. Groundwater has been affected due to human activities. Rainfall, temperature, humidity, weather conditions were experienced.
5. According to the human-achieved environment, our hairstyles, costumes, dietary traditions are different. In short, there were some examples of real geographical knowledge outside the four walls of the class and they were studied.

Tour In-charge
Mr. Gawit S. S.

Head,
Department of Geography,
Dr. B. T. Kanse

“Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture.”

—Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe.

Shri. Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's

**Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Sangli-416312, Maharashtra**

(Affiliated to Shivaji University Kolhapur)

DEPARTMENT OF CHEMISTRY

STUDY TOUR REPORT

[M. Sc. II Chemistry 2019-20]

VISIT TO ;

KARNATAKA STATE

(Mysore-Halebeedu-Murdesher-Dandeli)

[18th to 24th February 2020]

Dissemination of Education for Knowledge, Science and Culture" -Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

**Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist. Sangli-416312, Maharashtra**

INTERNAL QUALITY ASSURANCE CELL

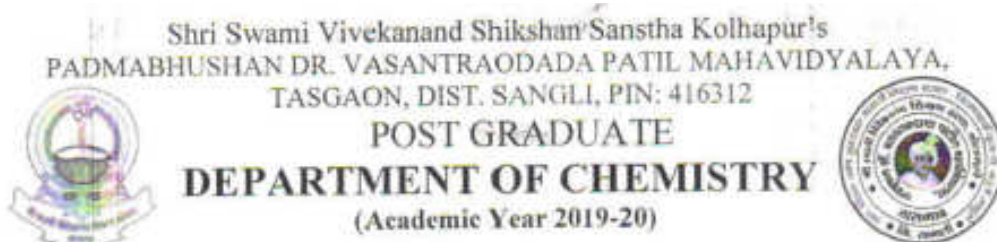
REPORT OF STUDY TOUR

[M. Sc. II Chemistry 2019-20]

- Organizing
Department : **Department of Chemistry**
- Date : **18th February 2020 to 24th January 2019**
- Duration : **06 days**
- Destination : **Karnataka State (Mysore-Halebeedu-
Murdeshwer-Dandeli)**

		Total	Male	Female
Participants :	Student	36	20	16
	Faculty	02	02	--
		38	22	16

POST GRADUATE
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
(Academic Year 2019-20)

Dr. Suresh S. Patil
Professor & Head

Phone (O) : 02346 250665
Cell : 9960734931
E-mail: sanyujapatil@yahoo.com

Date: 17 February 2020

To,
The Principal,
PDVP College, Tasgaon.

Subject: Permission for organizing study tour.

Respected Sir,

With reference to above mentioned subject, we are organizing the study tour as a part of curriculum of Class M. Sc. II to visit at Karnataka State as per study tour norms.

Kindly allow us and sanction the permission to organize study tour at above destination.

Thanking you,

Yours faithfully,

Prof (Dr.) Suresh S. Patil
Head
Dept. of Chemistry
P.D.V.P. College, Tasgaon

Forwarded through:
Permitted to the
Coordinator
Study tour committee

Mr. Shinde Sachinkumar Kisan
PG Department of Chemistry,
PDVP College, Tasgaon.
Date: 17-02-2020

To,
The Principal,
PDVP College, Tasgaon.

Subject: Permission to conduct study tour of M.Sc. Part-II (Chemistry) at Karnataka (Mysoor-Udapi-Murdesher-Dandeli).

Respected Sir,

With reference to above mentioned subject, PG Department of Chemistry has arranged study tour of Class M. Sc. II at Karnataka State (Mysoor-Udapi-Murdesher-Dandeli) by bus "OM SAI LINK" Tour and Travels, Tasgaon (MH-10 CR-1211) from 18th February 2020 to 24th February 2020. In all 37 students and 02 staff are participating in this tour. The schedule of tour, list of staff and students with contact numbers and student undertakings are attach herewith.

I will report daily about tour from respective places, so please give permission for conducting above study tour as per norms.

Thanking you,

Yours faithfully,

(Mr. Sachinkumar K. Shinde)

Forwarded through;

Prof. (Dr.) Suresh S. Patil
Head
Dept. of Chemistry
P.D.V.P. College, Tasgaon

Copy to:
Coordinator,
Study tour Committee

o/c
Received

(Prof. (Dr.) Suresh S. Patil)
17/02/2020
Allowed.

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon

PG DEPARTMENT OF CHEMISTRY

Study Tour M. Sc. II 2019-20

List of Students and Staff

Sr. No.	Name of Students	Birthdate	Age	Student Contact No.	Parent Contact No.	Amount Collected (Rs./-)	Sign. of Student
Male							
1	Panchal Vallabh Dattatraya	05-12-1995	23	7559114095	9860459757	5000/-	[Signature]
2	Shinde Rohan Ishwar	01-12-1997	21	9284824628	8888953517	5000/-	[Signature]
3	Kamble Rohit Hanamant	01-06-1997	21	7709614820	9325972738	5000/-	[Signature]
4	Patil Ranjeet Dilip	19-11-1995	23	9975885186	8208897189	5000/-	[Signature]
5	Maliwade Shubham Santosh	12-05-1998	22	8857867672	9096713849	5000/-	[Signature]
6	Mane Omkar Pramod	18-07-1998	22	9689757481	9420771998	5000/-	[Signature]
7	Shinde Swapnil Sambhaji	20-07-1997	23	7028550395	9764349011	5000/-	[Signature]
8	Rajput Sangramsingh Sundersingh	31-07-1996	23	8983865123	9689865123	5000/-	[Signature]
9	Gejuge Yogesh Balu	03-07-1996	23	9960901848	888564783	5000/-	[Signature]
10	Dhule Abhishek Ravindra	25-09-1998	21	7757833647	9421049411	5000/-	[Signature]
11	Jadhav Ajit Balaso	07-02-1996	23	7775920115	9764690672	5000/-	[Signature]
12	Deshmukh Abhishech Mahadev	02-01-1997	23	7387550557	9766767537	5000/-	[Signature]
13	Sakhare Akshay Shivram	02-12-1995	24	8788065908	7588628329	5000/-	[Signature]
14	Sutar Vaibhav Gajanan	12-05-1998	21	9890135036	7758911952	5000/-	[Signature]
15	Sutar Suyesh Sudhakar	09-10-1996	23	9604787170	7709190168	5000/-	[Signature]
16	Vhanmane Ravindra Bharat	06-07-1995	24	8007846544	9673221088	5000/-	[Signature]
17	Patil Suraj Balasaheb	28-08-1997	23	8600624127	7517818043	5000/-	[Signature]
18	Salunkhe Sagar Hanmant	26-03-1997	23	8329275182	9356241411	---	[Signature]
19	Pawar Atish Suresh	29-11-1997	23	7219456124	9850680027	5000/-	[Signature]
20	Zadake Siddharth Omkar	13-07-1997	23	8380841972	9096525877	---	[Signature]
FEMALE							
1	Patil Supriya Popat	22-03-1997	22	9373593933	7587541654	5000/-	[Signature]
2	Jadhav Nivedita Balasaheb	26-03-1997	22	9561024617	9766688057	5000/-	[Signature]
3	Patil Shreya Sandip	05-06-1998	21	8805203476	9975739784	5000/-	[Signature]
4	Mane Aishwarya Sanjay	28-03-1998	21	9657622050	9834563306	5000/-	[Signature]
5	Mulla Sammayya Shoukat	30-07-1997	22	7028823947	7756096151	5000/-	[Signature]
6	Patil Rohini Ganpat	02-10-1997	22	7264047899	9823458238	5000/-	[Signature]
7	Patil Sanyuja Suresh	13-02-1998	21	9970040383	9960734931	5000/-	[Signature]
8	Khilari Poonam Daraba	10-11-1997	22	7028589934	9921578012	5000/-	[Signature]
9	More Aishwarya Tukaram	03-11-1997	22	8459453347	7066328641	5000/-	[Signature]
10	Padalkar Arjana Muruti	14-06-1997	22	7753954247	9422892347	5000/-	[Signature]
11	Sowant Sampada Dhaku	22-05-1997	22	7066935904	8806921251	5000/-	[Signature]
12	Patil Swapnali Jalinder	15-06-1997	22	7756950352	9860607329	5000/-	[Signature]
13	Shendage Pratiksha Narayan	19-05-1996	23	7083346947	7666494352	5000/-	[Signature]
14	Waghmode Lata Dattatraya	21-11-1997	22	9075828609	9011893354	5000/-	[Signature]
15	Patil Nikita Anil	06-07-1997	22	8308107493	9823942437	5000/-	[Signature]
16	Jadhav Swapnali Jagannath	21-01-1997	22	9096928409	9767043730	5000/-	[Signature]
STAFF							
1	Mr. Sachinkumar Kisan Shinde	08-07-1988	32	9730559905	-	-	[Signature]
2	Mr. Ashutosh Arjun Jagdale	04-06-1991	29	8888036120	-	-	[Signature]

Class Representative
(M. Sc. II)

Tour Incharge
(Mr. Shinde S. K.)

Head
Dept. of Chemistry
Head
Dept. of Chemistry
P.D.V.P. College, Tasgaon

(Dr. Milind S. Hujare)

Principal
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon

Padmabhushan Dr. Vasantnradada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon
 PG DEPARTMENT OF CHEMISTRY
 Study Tour M. Sc. II 2019-20

Schedule of Study Tour

Date	Time	Station	Status
18-02-2020	06.00 pm	PDVP College Tasgaon	Depart to Mysore
19-02-2020	06.00 am	Mysore	Wake up
	Full Day	Mysore city	Sightseeing
	09:00 pm	Hotel	Halt (Mysore Hotel)
20-02-2020	06.00 am	Shravanbela Gola,	Sightseeing
	Full Day	Halebeedu, Daramsthala	Sightseeing
	08.00 pm	Hotel	Halt (Udapi Hotel)
21-02-2020	06.00 am	Udapi	Sightseeing
	Full Day	Murdeswar	Sightseeing
	08:00 pm	Hotel	Halt (Murdeswar Hotel)
22-02-2020	08.00 am	Gokarn	Beech
	Full Day	Karwar	Sightseeing
	09:00 pm	Hotel	Halt (Dandeli Hotel)
23-02-2020	06.00 pm	Dandeli	Games
	Full day	Dandeli	Sightseeing
	06:00 pm	Towards Tasgaon	Night travelling
24-02-2020	06.00 am	PDVP College Tasgaon	Arriving PDVP College

 Class Representative
 (M. Sc. II)

 Tour Incharge
 (Mr. Shinde S. K.)

 Head
 Dept. of Chemistry
 P.D.V.P. College, Tasgaon

 (Dr. Milind S. Hujare)
 Principal
 Padmabhushan Dr. Vasantnradada Patil
 Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli)

Contact Details:

1. Mr. Sachinkumar K. Shinde: 9730559905
2. Mr. Ashutosh A. Jagdale: 8888036120

On the date 18-02-2020, we travelled for Mysore city from PDVP College Tasgaon by private travelling bus (*OM SAI LNK TRAVALS*) at 06.00 pm. The journey started from PDVP College Tasgaon to Mysore via Sangli-Kolhapur-Bangalore. After the whole night travelling we reached the Shreeya Comforts Hotel, Mysore on date 19-02-2020 at 02:00 pm for rest of the one day. We had lunch and get ready for sightseeing of Brindavan garden.

• **On 1st day, date 19-02-2020**

- **Brindavan garden:** The Brindavan Gardens is a garden located in the Mandya District of the Indian State of Karnataka. It lies adjoining the Krishnarajasagara Dam which is built across the river Kaveri. Sir Mirza Ismail, the Deewan of Mysore, a man with a penchant for gardens, founded the Brindavan Gardens and built the Cauvery River high-level canal to irrigate 120,000 acres. It is spread across an area of 60 acres. Adjoining it is also a fruit orchard spread across 75 acres and 2 horticultural farms, Nagavana (30 acres) and Chandravana (5 acres). The main attraction of the park is the musical fountain in which bursts of water are synchronised to the music of songs.

Then we returned to Shreeya Comforts Hotel, Mysore at 10:00 pm for halt.

- **On 2nd day, date 20-02-2020**

- **Chamundi Hills:** The Chamundi Hills are located 13 km east of Mysore, the Palace City, in Karnataka, India. The average elevation is 1,000 metres (3,300 ft). It is located atop the Chamundi Hills. Patronised for centuries by Mysore rulers, it was renovated during the time of Krishnaraja Wodeyar III (1827). The Temple has a quadrangular structure. A key feature is the statue of Mahishasura bearing a sword in his right hand and a cobra in the left. Within the temple's sanctum stands a sculpted depiction of Chamundeshwari. She is seated with her right heel pressed against the lowest of the seven chakras. This cross-legged yogic posture echoes the posture of Lord Shiva. Since the early days of the Maharajahs of Mysore, the idol of goddess Chamundi has been carried on a decorated elephant as part of the celebrations in the annual Dusshera festival.

- **Mysore Palace:** Mysore Palace is a historical palace and a royal residence at Mysore in the Indian State of Karnataka. It is the official residence of the Wadiyar dynasty and the seat of the Kingdom of Mysore. The palace is in the centre of Mysore, and faces the Chamundi Hills eastward. Mysore is commonly described as the 'City of Palaces', and there are seven palaces including this one; however, 'Mysore Palace' refers specifically to this one within the Old fort. The land on which the palace now stands was originally known as *puragiri* (literally,

citadel), and is now known as the Old Fort. Yaduraya built the first palace inside the Old Fort in the 14th century, which was demolished and constructed multiple times. The current structure was constructed between 1897 and 1912, after the Old Palace was burnt ablaze.

- **Snow City:** Snow City is Mysore's first snow and ice park spread across 10000 square feet. With a facade that looks like Moscow's Kremlin and many fun activities, it's a place to cool down and get adventurous! Enjoy the eco-friendly snow while exploring Icehouse, Snow Hotel, the colour-changing igloos and several fun rides like Snow Disc, Ice Slide, Snowball Throwing, Snow Bike, and Snow Mountaineering. Don't miss out on the 15 minutes of fun disco session with groovy tunes and disco lights! The internal area, also called as the Cryo Zone, maintains a constant temperature of -5°C . For 1 hour, a maximum of 300 visitors at a time can explore the different facilities such as kids snow play area, snow wars, snow tube slide, sleigh slide, ice-bumping cars, merry-go-round and an ice skating rink.

➤ **Tippu Sultan Summer Palace:** At a distance of 16 Kms from Mysore, Daria Daulat Bagh also known as Tipu's Summer Palace is located in Srirangapatna. Hyder Ali commenced its construction in 1778 and his son Tippu Sultan completed it in 1784 AD. The palace is surrounded by a large garden on the southern bank of the river. The palace was made with teakwood in Indo-Saracenic style. The pillars, walls, canopies, arches and the corridors are graced with several murals. They depict scenes of warfare by Hyder Ali and Tippu Sultan, the Nizams of Hyderabad, the British and French soldiers. The eastern wall has paintings representing the scenes of Darbars of different contemporaries of Tippu Sultan including the Hindu Rani of Chittor, the Raja of Tanjore, the Raja of Benares, Peshwas, etc. The Daria Daulat Bagh palace is now converted in a museum housing several of Tippu's memorabilia. First floor of the palace houses sketches, drawings and paintings along with block prints and Tipu's clothes.

- Srirangapatna Fort
- Sri Ranganathaswamy Temple
- Tippu Sultan Summer Palace
- Gumbaz

After sightseeing Mysore city, we were started next destination journey toward Shravanbela Gola. After two hr travelling we reached at Bahubali Matt Dharamshala Shravanbela Gola for halt.

- On 3rd day, date 21-02-2020

- **Gommateshwara statue:** The Gommateshwara statue is a 57-foot (17 m) high monolithic statue located on Vindhyagiri at Shravanbelagolain the Indian state of Karnataka. Vindhyagiri Hill is one of the two hills in Shravanabelagola; the other is Chandragiri, which is also a seat of several ancient Jain centers, much older than Gommateshwara statue. The Gommateshwara statue is dedicated to the Jain figure Bahubali. It was built around 983 A.D. and is one of the largest free-standing statues in the world. The construction of the statue was commissioned by the Ganga dynasty minister and commander, Chavundaraya. Neighboring areas have Jain temples known as *basadis* and several images of the Tirthankaras. Chandragiri is dedicated to the Jain figure Bharat, the brother of Bahubali and the son of the first tirthankara Adinatha. One can have a beautiful view of the surrounding areas from the top of the hill. An event known as Mahamastakabhisheka attracts devotees from all over the world. The Mahamastakabhisheka festival is held once in 12 years, when the Gommateshwara statue is anointed with milk, saffron, ghee, sugarcane juice (ishukrasa) etc. from the top of the statue Heinrich Zimmer attributed this anointment as the reason for the statue's freshness. The next abhisheka will be in 2030. In 2007, the statue was voted as the first of Seven Wonders of India in a *Times of India* poll; 49% of the total votes went in favor of it.

After sightseeing of Gommateshwara temple, we were started next destination journey toward Halebidu. After 2 hr travelling we reached at **Kedareshwara Temple**, Halebidu.

- **Hoysaleswara temple, Halebidu:** Hoysaleswara temple, also referred simply as the **Halebidu temple**, is a 12th-century Hindu temple dedicated to Shiva. It is the largest monument in Halebidu, a town in the state of Karnataka, India and the former capital of the Hoysala Empire. The temple was built on the banks of a large man-made lake, and sponsored by King Vishnuvardhana of the Hoysala Empire. Its construction started around 1121 CE and was complete in 1160 CE. During the early 14th century, Halebidu was twice sacked and plundered by the Muslim armies of the Delhi Sultanate from northern India, and the temple and the capital fell into a state of ruin and neglect. It has two Nandi shrines outside, where each seated Nandi face the respective Shiva linga inside. The temple includes a smaller sanctum for the Hindu Sun god Surya.
- **Kedareshwara Temple, Halebidu:** Kedareshwara Temple is a Hoysala era construction in the historically important town of Halebidu, in the Hassan district of Karnataka state, India. It is located a short distance away from the famous Hoysaleswara Temple. The temple was constructed by Hoysala King Veera Ballala II (r. 1173–1220 A.D.) and his Queen Ketalladevi, and the main deity is *Ishwara* (another name for the Hindu god Shiva). The usage of Soap stone was first popularised by the Western Chalukyas before it became standard with the Hoysala architects of the 12th and 13th centuries. The temple stands on the platform called *jagati* which is typically five to six feet in height and which can be reached by a flight of steps. According to historian Kamath, this is a Hoysala innovation.

After sightseeing of Halebeedu temples and lunch, we were started next destination journey toward Murdeshwer. After 8 hr travelling we reached at RNS Highway Hotel, Murdeshwer for halt.

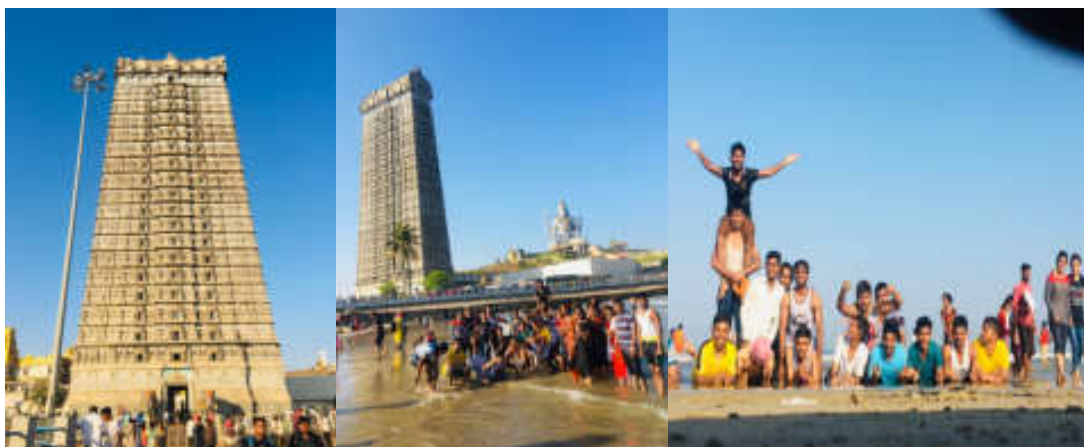

- **On 4th day, date 22-02-2020**

- **Lord Shiva statue at Murdeshwar:** Murdeshwar is a town in Bhatkala Taluk of Uttara Kannada district in the state of Karnataka, India. *Murdeshwar* is famous for the world's second tallest Shiva statue, the town lies on the coast of the Arabian Sea and is also famous for the Murdeshwar Temple. The entire temple and temple complex, including the 237.5-feet-tall Raja Gopura, is one among the tallest, was constructed to its present form by businessman and philanthropist R. N. Shetty.
- **Murdeshwar Beach:** We sat down for lunch at the nearby Naveen Beach Restaurant which overlooks the sea. We got a nice view of the beach and enjoying activities on the sand as well as taking a dip in the sea.

After enjoying beach and lunch, we were started the next journey toward Gokarna. After 3 hr travelling we reached at Gokarna.

- **Mahabaleshwar Temple, Gokarna:** The Mahabaleshwar Temple, Gokarna is a 4th-century CE Hindu temple located in Gokarna, Uttara Kannada district, Karnataka state, India which is built in the classical Dravidian architectural style. It is a site of religious pilgrimage. The temple is considered as holy as the Shiva temple at Varanasi in North India on the banks of the Ganges River. Hence, the Mahabaleshwar temple, Gokarna is known as the *Dakshin Kasi* ("Kasi of the south").

After enjoying the temple and beach, we were started the next journey toward Dandeli. After 3 hr travelling we reached at Starling River Resort, Dandeli for halt.

- **On 5th day, date 23-02-2020**

- **Dandeli:** Day starting with morning walk in jungle safari about 5 km from Starling River Resort, Dandeli. After morning walk take a breakfast and go for the water games. Away from the hustle of the city, amongst the places to visit in Dandeli, Dandeli offers you this picturesque Supa Dam. The dam is built across river Kalindi. It is a second largest dam in the state of Karnataka and allows for the best dam backwater trek experience
- Dandeli offers the following adventurous activities in its scenic background which certainly will rejuvenate your body and soul.
  - **WATER RAFTING:** Rafting in the white waters of the Kali River is one of the pleasure-filled adventure activities in Dandeli.
  - **KAYAKING:** Paddling a boat on your own, through the gushing waters of a reservoir, is one of the liveliest adventure activities in Dandeli.
  - **ZORBING:** One of the fun-filled adventure activities in Dandeli is getting into an inflatable, transparent ball; and rolling down on a level water surface.
  - **JACUZZI BATH:** The cool water massage offered by the natural Jacuzzi of River Kali, tops the list of heart-delighting adventure activities at Dandeli.
  - **BOATING:** Boating near dandeli allows you to get sweeping views of the water and the far-off wooded banks, while enjoying the stillness of nature.

After whole day enjoying and dinner, we checkout the Starling River Resort, Dandeli and departure towards Kolhapur back journey.

- **On 6th day, date 24-02-2020**

We reached in Mahalaxmi Temple Kolhapur at 05:00 am

- **Shri Ambabai (mahalaxmi) Temple:** The Shri Ambabai (mahalaxmi) Temple of Kolhapur in Maharashtra, India, is one of the most famous temples of Hinduism of the state. Kolhapur and the temple is located on the banks of the Panchganga River. Temple of the goddess Ambabai was built during Chalukya reign. The temple belongs architecturally to the Chalukya empire and was first built in the 7th century. The temple is referred to in multiple Puranas. There is evidence to show that the Konkan king Kamadeo, Chalukyas, Shilahara, Yadavas of devagiri dynasties visited this city. Adi Shankaracharya also visited. Chhatrapati Shivaji Maharaj & Sambhaji reigned.
- **Gandharv Water Park:** All this makes Gandharv an ideal place to break journey on long route to recharge mind body for heading towards destination. Gandharv Water Park gives you exciting moments a totally different experience of water sports with different types of rides. Apart from whole lot of excitement rides and cultural shows, delicious dishes ice-cremes to appease your senses. Gandharv provides special Discount Packages for college trip which provides exciting experience to all student.

After enjoying water park, we were started the back journey to Tasgaon at 03:00 pm. After two hour travelling we reached the PDVP College Tasgaon on date 24-02-2020 at the time 05:00 pm. Whole travelling in our tour is very good without any problem and difficulties regarding to students and other members.

(Mr. Sachinkumar K. Shinde)
Organizing Secretary

Prof. (Dr.) Suresh S. Patil
HEAD
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
PD.VP. COLLEGE, TASGAON.

“Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture.”

—Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe.

Shri. Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's

Padmabhushan Dr. Vasanthaodada Patil

Mahavidyalaya,

Tasgaon, Sangli-416312, Maharashtra

(Affiliated to Shivaji University Kolhapur)

DEPARTMENT OF

ZOOLOGY

STUDY TOUR REPORT

(B. Sc. III Zoology 2018-19)

VISIT TO - GOA and BONDLA WILDLIFE SANCTUARY

[22nd January to 24th January 2019]

“Dissemination of Education for Knowledge, Science and Culture” -Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,

Tasgaon, Dist. Sangli-416312, Maharashtra

INTERNAL QUALITY ASSURANCE CELL

REPORT OF STUDY TOUR

[B. Sc. III Zoology]

- **Organizing**

Department : Department of Zoology

- **Date : 22nd January to 24th January 2019**

- **Duration : 03 days**

- **Destination : GOA and BONDLA WILDLIFE SANCTUARY**

- **Participants**

		Male	Female
Student	16	12	04
Faculty	03	02	01

B. Sc. – III
Department of Zoology
Padmbhushan Dr. Vasanturadada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon, Dist – Sangli.
List of Staff and Students

SR.NO.	STUDENTS NAME	Age	MOBILE NO
1.	Dr. Parashuram B. Teli	45	9822866577
2.	Miss. Kavita B. Kumbhar	26	8999364277
3.	Bodake Minal Shankar	20	8605751104
4.	Shendage Hemalata Dharmendra	21	9595235362
5.	Sande Kajal Dattatray	22	8329874219
6.	Pagade Jyoti Anand	21	9850913527
7.	Patil Anjali Shashikiran	22	9890694047
8.	Patil Prajakta Kashinath	21	9970371067
9.	Marathe Asawari Satish	22	9146655742
10.	Shendage Ashwini Anandrao	21	8007665774
11.	Patil Pramila Prakash	20	8806945746
12.	Patil Prajakta Ankush	20	9421180187
13.	Shinde Kajal Chandrakant	21	9922911372
14.	Joshi Mayuri Madhav	21	9604957950
15.	Jadhav Utkarsh Narayan	20	8007686059
16.	Bhandare Sanjay Vishwas	21	9552797809
17.	Chavan Vikas Bapurao	21	9665653432
18.	Chavan Omkar Sunil	20	8530100570
19	Kiran Lakhe	37	Staff

- staff
- staff

Principal
Padmbhushan Dr. Vasanturadada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli)

HEAD
DEPARTMENT OF ZOOLOGY,
PADMBHUSHAN DR. VASANTURADADA PATIL
MAHAVIDYALAYA, TASGAON, DIST. SANGLI

Dr.S.A.Khabade
Head, Department of Zoology
P.D.V.P.Mahavidyalaya, Tasgaon

Date : 21/01/2019

To,
The Principal
P.D.V.P.Mahavidyalaya, Tasgaon

Subject : Permission for Study tour of B.Sc. III (Zoology)

Respected Sir,

As per the B.Sc. III Zoology syllabus of Shivaji University, Kolhapur we have conducted an excursion tour of B.Sc.III (Zoology) students, to Amboli, Savantwadi, Bondla, Goa and Dajipur. The duration of the tour is 22, 23 and 24 January 2019. We will travel by RTO permitted 17 seater minibus. The details are as bellow

Total students : 19

Staff: 1. Dr.P.B.Teli

2. Miss. K.B.Kumbhar

3. Mr.Kiran Lakhe (Peon)

Kindly Permit us.

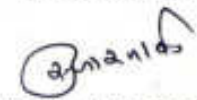
Thanking You,

Principal
Padma Bhushan Dr. Vasantdada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli)

Encl :

1. List of students
2. Parents consent letters

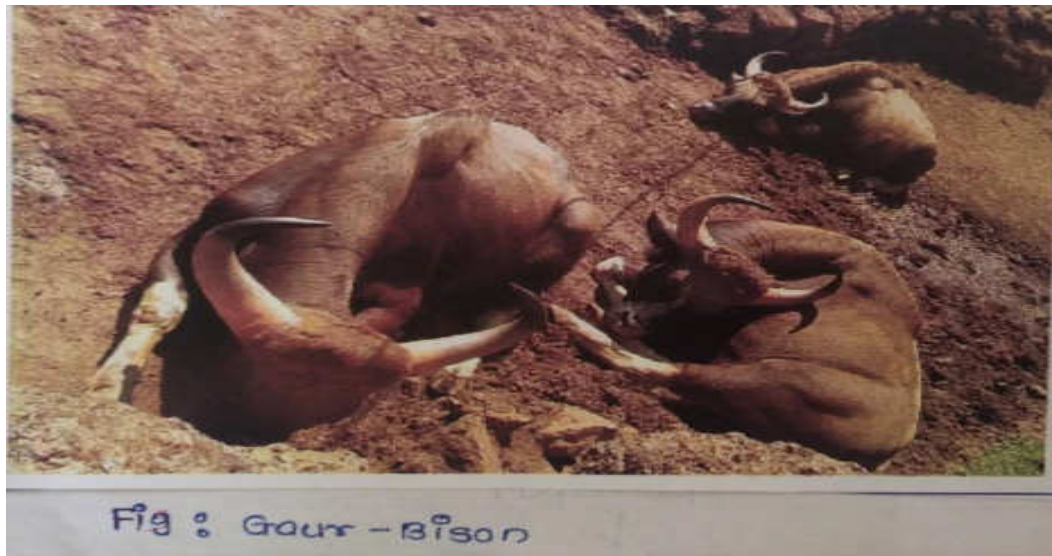
Yours Faithfully

(Dr.S.A.Khabade)
HEAD
DEPARTMENT OF ZOOLOGY,
PADMA BHUSHAN DR. VASANTDADA PATIL
MAHAVIDYALAYA, TASGAON, DIST. SANGLI

On the date 22-02-2019, we started our journey from PDVP college Tasgaon to Goa via Amboli by private travelling bus (Durve Travels) at 7.00 am.

On 1st day, date 22-02-2019

- **Bondla Zoo and Wild life Sanctuary** -Although it is the smallest of all the wildlife sanctuaries in Goa, Bondla Wildlife Sanctuary is also the most popular with children, families and eco-tourists. Its convenient location in the Ponda Taluka combined with its manageable size of just 8 sq. km; make it an ideal destination for a day trip. The sanctuary is well equipped to entertain both day trippers and overnight visitors. In addition to the plethora of animal and plant life that one can experience within the sanctuary, there are also a number of other attractions including a zoo, deer safari park, botanical gardens and Nature Interpretation Centre.

We reached the Hotel holiday village at 10.00 pm for halt.

- **On 2nd day, date 23-02-2019**
- **Goa University** - Goa University was established under the Goa University Act of 1984 and commenced operations on 1 June 1985. The university provides higher education in the Indian state of Goa. The traditions of Goa University date back to the 17th century, with the creation of the first university courses by the Portuguese Empire

- **Dolphin Point** -Goa Dolphin Point by boat. Dolphin point at Arabian sea. Goa Dolphin Point near Aguada Fort and Coco Beach. First time we saw Dolphin directly. It was amazing experiences.
- **Miramar Beach** -**Miramar** is the beach area of the Goan capital of Panjim, also known as Panaji and is one of the most visited beaches of Goa. It is one of the two only beaches in Panjim, other being Caranzalem beach. Many people, mostly tourists, come to

this beach every day. Originally named **Porta de Gaspar Dias** by the Portuguese, the name was then changed to Miramar. Miramar Beach Situated at the confluence of the Mandovi River and the Arabian Sea, it is a small beach that occasionally hosts some events. There are several educational institutions in the surrounding vicinity, including Dhempe College of Arts and Science, Padmashree Vasantao Dempo Higher Secondary School of Arts and Science and Sharada Mandir High School. Clube Gaspar de Dias and a popular café are nearby.

- **Dona Paula Beach** - **Dona Paula** is a former village, and tourist destination, in the suburbs of [Panaji, Goa, India](#). It is today home to the [National Institute of Oceanography](#), and just alongside it lie the [Goa University](#) and the International Centre Goa. It is also home to a number of hotels, small and large, and the luxury resort Cidade de Goa is situated in the area.
- **Calangute Beach** - **Calangute** is a town in North Goa, famous for its beach. The beach is the largest in North Goa and visited by thousands of domestic and international tourists alike. The peak tourist season is during Christmas and New Year, and during the summer in May. During the monsoon season, from June through September, the sea can be rough and swimming is prohibited. The beach offers water sport activities like parasailing and water skiing, among others.

We reached the Hotel holiday village at 10.00 pm for halt.

- **On 3rd day, date 24-02-2019**
- **Mandovi Fish Market** -The Mandovi Fishermen Co-operative Society has strongly objected to the construction of a fish market in their fisheries complex at Malim. Diversity of fishes are seen at this fish market

- **Old Goa - Old Goa** is a historical city in North Goa district in the Indian state of Goa. The city was constructed by the Bijapur Sultanate in the 15th century and served as capital of Portuguese India from the 16th century until its abandonment in the 18th century due to a plague. Under the Portuguese, it is said to have once been a city of nearly 200,000 wherefrom, before the plague, the Portuguese traded across continents. The remains of the city are a UNESCO World Heritage Site. Old Goa is approximately 10 kilometres east of the state capital Panaji.

- **Shantadurga Temple** - **Shri Shantadurga Temple** is a Private temple complex belonging to Goud Saraswat Brahmin community (Saraswat Temple). It is 30 km (19 mi) from Panaji at the foothill of Kavalem village in Ponda Taluka, Goa, India.
- **Mangeshi Temple** - Shri Mangesh temple is located at Mangeshi Village in Priol, Ponda taluk, Goa. It is at a distance of 1 km from Mardol close to Nagueshi, 21 km from Panaji the capital of Goa, and 26 km from Margao. H.H.Shrimad Swamiji of Shri Kavale Math is Spiritual head Of Shri Manguesh Saunsthan,Mangeshi. This temple is one of the largest and most frequently visited temples in Goa. In 2011, the temple along with others in the area instituted a dress code on visitors of the temple.

Then at 6:00 pm we were started the back journey to Tasgaon. After Dinner and 8 hours travelling we reached the PDVP College Tasgaon at the time 2:00 am. Whole travelling in our tour is very good without any problem and difficulties regarding to students and other members.

Tour In Charge

Dr. Khade S.A.

Head of Department

Dr. Khabade S.A.

“Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture”
-Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's Kolhapur

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL
MAHAVIDYALAYA TASGAON DIST- SANGLI
416 312 (Maharashtra) Phone No: (02346)250665
(Affiliated to Shivaji University, Kolhapur)

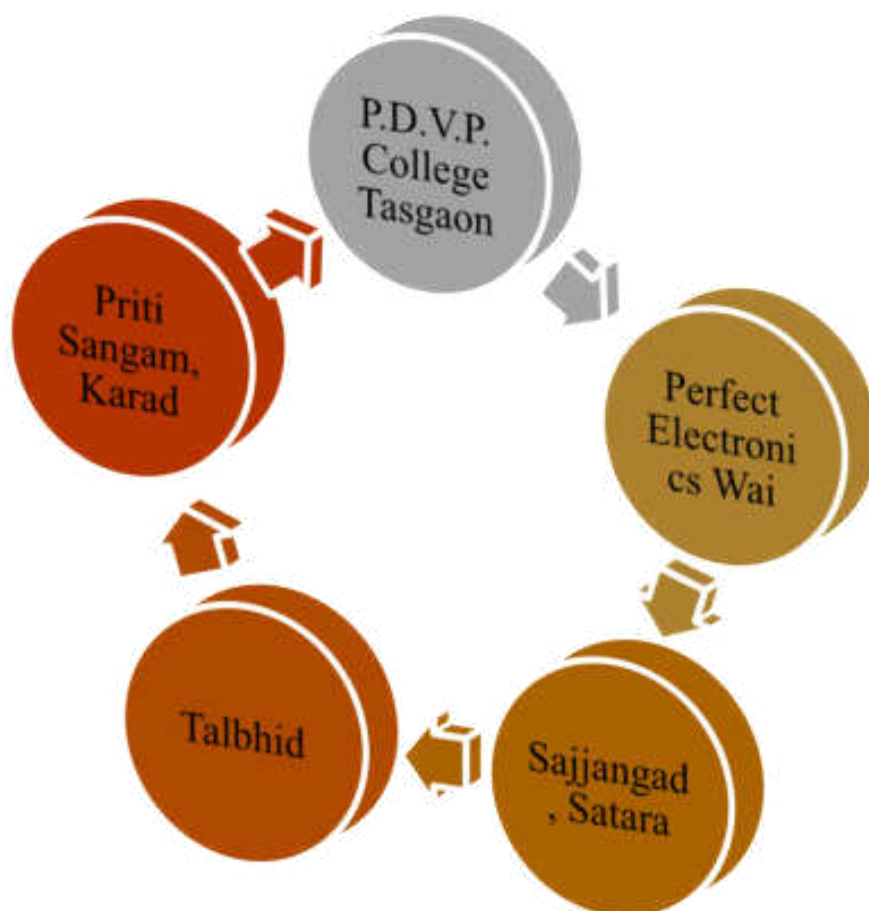
DEPARTMENT OF PHYSICS

REPORT ON **INDUSTRIAL VISIT**

2019-2020

Event:	INDUSTRIAL VISIT
Organizing Department	PHYSICS
Date	10 th October 2019
Visit	PERFECT ELECTRONICS, WAI
Student Participants	13
Male	08
Female	05
Faculty Participants	04
Male	03
Female	01

❖ Tour Program

INDUSTRIAL VISIT TO PERFECT ELECTRONICS, WAI

DATE: 10 October 2019

Industrial visit of B. Sc. III students was arranged to one of the industries in Wai MIDC named Perfect electronics on 10th October 2019. We started our journey to Wai from P.D.V.P. College, Tasgaon at about 6.30 am and reached to Perfect Electronics, Wai at about 9.30 am.

In Perfect Electronics Wai, Prof. R.V. Dhekale and his colleagues gave us information about electronic devices

In Perfect Electronics Prof. R.V. Dhekale and his colleagues gave us information about their work. They guided us and gave valuable information about their

different electronics circuits. They also showed demos of electronic devices to our students.

MoU was signed between Department of Physics, Tasgaon and Perfect Electronics Wai.

Perfect Electronics Wai

MoU was signed between Department of Physics Tasgaon and Perfect Electronics Wai

■ Sajjangad

At a distance of 16 km from Satara, Sajjangad is an ancient hill fort and a pilgrimage place located near Satara in Maharashtra. Sajjangad fort is the final resting place of Samarth Ramdas, he was the spiritual Guru of Chhatrapati Shivaji. This fort is well known as the spiritual capital of Maratha Empire.

Visit to Sajjangad fort

The fort has two main gates, two lakes, temples of Lord Rama, Hanuman and Anglai Devi, a Math and the tomb of Swami Samarth Ramdas. The fort and the tomb of Saint Ramdas are now maintained by the Ramdas Swami Sansthan and are open to devotees from sunrise to sunset.

It is a preferred spot for photographers who often capture the sight of the Urmodi Dam and its catchment area. Sajjangad is on the hilltop and one has to climb about 300 steps to reach the top.

▪ Talbhid

Talbhid is village near Karad popular because the "Mausoleum place (Samadhi) of Sarsenapati Hambirrao Mohite". It is about 13 km from Karad also Talbid is bottom village for the fort Vasantgad. Hambirao Mohite was SarSenapati of the Maratha Empire and the brother of Soyarabai, Chhatrapati Shivaji's Queen. He was the father of Queen Tarabai, the first regent of Kolhapur.

Following Emperor Chhatrapati Shivaji's death in 1680, as Senapati, he played an important role backing Chhatrapati Sambhaji in his claim to the throne of the Maratha empire and in his battles against king of Delhi, Aurangzeba.

An able general and brave soldier, he fiercely resisted the half million-strong Mughal army with only a fraction of that under his command. He died after being struck by a cannonball during the Battle of Wai Satara. Hambirrao Sarnaubat of Maratha Army after Prataprao Gujar. in 1677, Hambirrao lead the attack on Gadag, He defeated Adilshahi officer of koppal district "Husenkhan" He accompanied Shivaji in his deccan expedition. Hambirrao also guided Chhatrapati Sambhaji in his period.

Visit to Talbhid
Sarsenapati Hambirrao Mohite Samadhi

Visit to Pritisangam Karad

■ Pritisangam

Pritisangam is a place where Krishna river and Koyna river meet each other. Both rivers originate from Mahabaleshwar and meet each other at Karad from front. This sangam is very rare in world where two rivers come from front and take a turn and become one river.

There is beautiful natural Ghat nearby sangam and temple of Gramdevi of Karad, Krishnamai. Now there is very good garden and it is most visited tourist spot in Karad. This place is also famous for the Samadhi of Late Yashwantrao Chavan who was first Chief Minister of Maharashtra India. It is built on the banks of rivers at Pritisangam. Some of the well-known places are Krishnamai Temple, high minarets. There is famous well known as "NakatyaRawlyachiVihir." After then we started our journey back to Tasgaon at about 6.30pm and reached to Tasgaon at about 10.00pm.

10/7/2019

Welcome to Rediffmail: Inbox

rediffmail

Mailbox of jeevan.ghodake

Subject: Permission for industrial visit

From: perfectelectronics@usa.com on Sun, 06 Oct 2019 08:40:34

To: jeevan.ghodake@rediffmail.com

Dear Sir,

I received your letter dated 3.9.219 asking the permission to visit our company for the B.Sc.III Physics(15 nos) students. Permission has been granted to you to visit our company on 10-10-2019 during 9.30am to 11.00am. Please note the following points

1. Entry fee for the students less than 20 is Rs. 1000/- and for above 20, entry fee is Rs 50/per students.
2. You have to submit the letter of appreciation from the principal after completion demos of the products.
3. You have to submit list of the students and teachers along along with their mobile numbers.
4. You will get the certificate of your visit and agreement of MoU between this company and your department of the college.

Please send the number of teachers along with name of the coordinator to be participated in the industrial visit.

Thanks and regards,

Dr. R. V. Dhekale

Mobile:09822241255

Perfect Electronics

Dattanagar, Behind S. T. Stand

Galli no. 4, Plot no. 78

Wai-412803, Dist.- Satara

Maharashtra

www.perfectelectronics.net

Email : perfectelectronics@usa.com

Head, Department of Physics
P. D. V. P. College, Tasgaon
4/10/2019

To,
The Principal
P. D. V. P. College, Tasgaon

Subject :- Permission for Study Tour

Respected Sir,

As per syllabus, we are arranging study tour of B. Sc. III class on Thursday, 10/10/2019 to visit Perfect Electronics industry, Wai, Dist: Satara. I kindly request you to give permission for said tour.

Thanking you.

Yours Faithfully,

Dr. J. S. Ghodake
Head,

Department of Physics,
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Dist. Sangli)

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार"

शिक्षणसंस्था डॉ. वापूजी साबुळे.

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon (Dist.Sangli)

DEPARTMENT OF PHYSICS
List of the Students and Staff participating in
Industry Visit Study Tour
Perfect Electronics Wai, Satara
(Tasgaon-Wai-Panchagani-Mahabaleshwar/ Koyana -karad-Tasgaon)
Thursday, 10/10/ 2019

Sr. No.	Roll No.	Name of the student	Place	Contact No.
1	6087	Shri Gavali Adinath Tanaji	Chinchani	9511989767
2	6100	Shri Patil Santosh Popat	Padali	9767510218
3	6089	Shri Jadhav Suhas Shivaji	Dhahivadi	9975750184
4	6090	Miss Jadhav Supriya Vishwas	Borgaon	9689151199
5	6091	Miss Kamble Apurva Rajendra	Bhilawadi	9552717488
6	6092	Miss Patil Anuja Arun	Yelavi	9970049724
7	6093	Shri Patil Ashish Balasaheb	Hatnur	9145730384
8	6094	Shri Patil Kiran Kundlik	Nagaon	9145675347
9	6095	Miss Patil Komal Krushnat	Yelavi	9172028533
10	6096	Shri Patil Niranjan Ramesh	Chinchani	7620762220
11	6098	Miss Patil Priyanka Baramu	Dhawali	8668991102
12	6099	Shri Patil Rahul Kakaso	Hatnur	9766149165
13	6101	Shri Sadakale Adinath Chandrakant	Tasgaon	9890707989

Sr. No	Name of the Teacher	Place	Contact No.
1	Dr. Ghodake Jeevan Shivaji	Tasgaon	9860122466
2	Mr. Shinde Sagar Sampatrao	Malangaon	9503235822
3	Miss Sadakale Mithila Chandrakant	Tasgaon	9370187186
4	Mr. Sapkal Shashikant Ananadrao	Tasgaon	9579333137

Dr. J. S. Ghodake
Head,

Department of Physics,
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Dist. Sangli)

NAAC Accredited 'B' (2.76)

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार" - शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साबुंबुखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin 416 312 ✻ STD : 02346- 250 665, 250 575 FAX : 250575

• Affiliated to Shivaji University, Kolhapur •

ISO - 9001:2015

E-mail: san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpm.tasgaon.edu.in

Established Year : June 1962 P. B. No. : 14 Jr. College No. : J22-10-001 Sr. College Code No. : ^{SWACH}X Jr. C-8

Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe
B.A., B.T.D. LM
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT
B.Com.
Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc., B. Ed.
SECRETARY

Dr. Milind S. Hujare
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT/ 2019-2020

Date : 10/10/2019

To,
Dr. R. V. Dhekale
Technical Director,
Perfect Electronics,
Behind S. T. Stand, Dattanagar,
Plot No. 77, Galli No. 4,
Wai, Dist: Satara, 412803

Dear Sir,

We are very much thankful to you for your valuable guidance and demos of the products to our B. Sc III Physics students, visited in your well reputed industry on Thursday 10/10/2019.

We expect the same kind of co-operation from you in future.

Thanking you in anticipation.

Yours Faithfully,

Dr. Milind S. Hujare

Principal

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli)

Recd
OP
10.10.19

Perfect Electronics

Office :
Behind S.T. Stand, Datta Nagar, Galli No. 4, Plot No. 77,
Wai, Dist. Satara - 412 803. Maharashtra (INDIA).
Factory :
Plot No. B-115, MIDC, Opp. Shah Cold Storage,
Wai, Dist. Satara, Maharashtra (INDIA).

(02167) 265121
09822241255
perfectelectronics@usa.com
rvdhekale2@gmail.com
www.perfectelectronics.net

Ref. :

Date :

AGREEMENT OF MOU YEAR 2019-2024

We undersigned have made agreement of Memorandum Of Understanding (MOU) between

Co-ordinator: Dr. R. V. Dhekale. (Mob: 9822241255)

Perfect electronics
Plot no.B-115, MIDC
Wai-412803
Dist-Satara

&

Co-ordinator-Dr. J.S. Ghodake.(9860122466)

Head, Dept. of physics
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya
Tasgaon
Dist-Sangali

We have decided to do the following activities for the benefits of the students for the academic year 2019-2024.

- 1) Industrial training for the students of your college will be conducted in our company.
- 2) Industrial visit of your students to our company.
- 3) Guest lecture of our staff for the students in your college.
- 4) Use of our experimental boards for the practical in the department of electronics & physics.
- 5) Campus placement as per our requirement in your college will be conducted.
- 6) Project will be sponsored to your students.
- 7) Use of Automatic Lecture Bell System manufactured by Perfect Electronics, Wai.
- 8) Use of Rashtragit player manufactured by Perfect Electronics, Wai.

Place: Tasgaon
Date: 10-10-2019

Stamp & Signature

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli)

Place: Wai
Date: 10-10-2019

Stamp & Signature

PERFECT ELECTRONICS
Behind S. T. Stand, Dattanagar,
Plot No. 77, Galli No. 4,
Wai - 412 803. Dist. Satara.
Mobile : 9822241255

Manufacture : Automatic lecture bell system and automatic RASHTRAGEET player, Electronics Project, Electrical and Electronics experimental boards. Fast track electronic training course for engineering students.

Dr. Ghodake J. S.
Head,
Department of Physics,
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Dist. Sangli)

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” – शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

● **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** ●

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpmtasgaon.edu.in

▶ Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : $\frac{SVAC4}{X}$ Jr.: C-8

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

ISO Certified : 9001:2015

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Ex- Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. Milind S. Hujare
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT /

Date :

Criterion II

Teaching Learning and Evaluation

2.3.1

Student centric methods, such as experiential learning, participative learning

Experiential learning:

Field Visits

“Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture”

-Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's Kolhapur

**PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL
MAHAVIDYALAYA TASGAON DIST- SANGLI**

416 312 (Maharashtra) Phone No: (02346)250665

(Affiliated to Shivaji University, Kolhapur)

DEPARTMENT OF COMMERCE

FIELD VISIT REPORT

2019-2020

Event:	Field Visit	
Organizing Department	Department of Commerce, Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon.	
Date	26/09/2019	
Field Address	At Chinchani	
Total Participants	54	
Faculty	Male - 02	Female- 02
Student	Male - 03	Female- 47

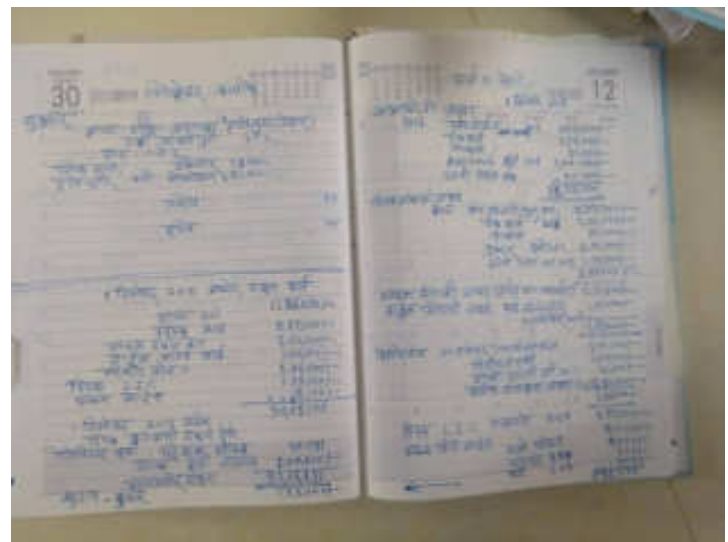
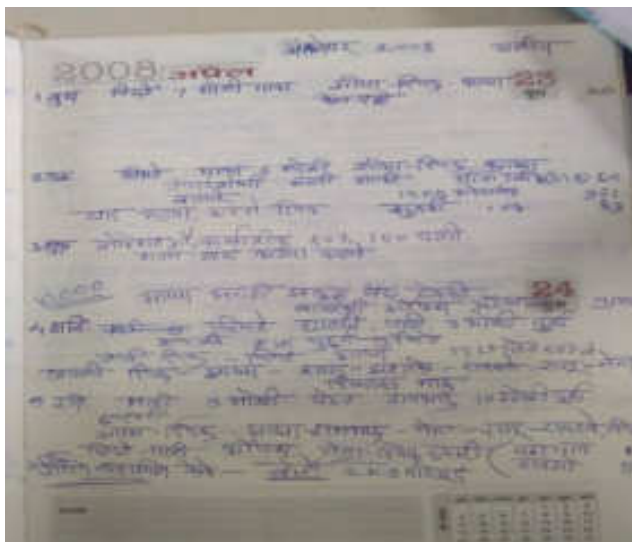
The main objective of conducting a field trip for students is to reinforce experiential and contextual learning. Field trips are a way of enhancing classroom learning by making real world connections. Field trips expose students to different lifestyles, places and eras.

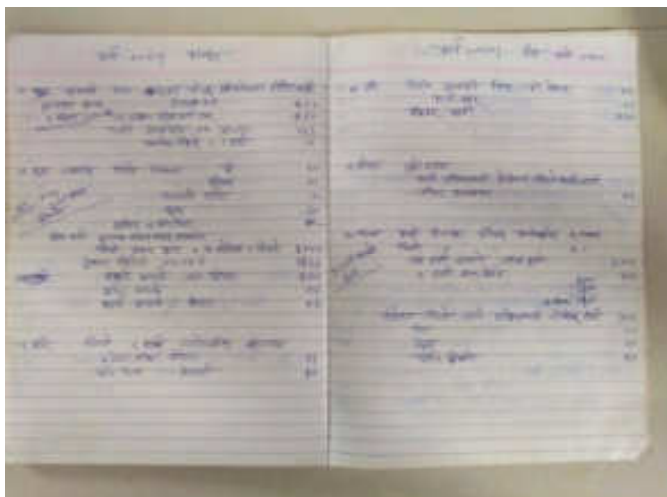
Students with Family Member of
Mr. Deepak Jadhav

Welcoming Mr. Deepak Jadhav

DAILY RECORDS OF DEEPAK JADHAV'S FARM EXPENSES

Mr. Deepak Jadhav informing the students about his daily work related to agriculture

Mr. Deepak Jadhav giving information about the work actually done

Dr A. G. Sonawale
Head Department of Commerce

Heritage Walk

At Miraj, Nrusinghawadi, Kurundwad, Khidrapur

Date: 14/12/2019

**Submitted to
IQAC, Internal Quality Assurance Cell
Padmabhushan Dr.Vasatraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli, Pin-416312**

**Organized by
Department of History**

**Head
Dr.H. D. Nadaf
Department of History
Padmabhushan Dr.Vasatraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon,**

2019-2020

दि. ०३/१२/२०१९

प्रति,
मा. प्राचार्य,
पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय,
तासगाव

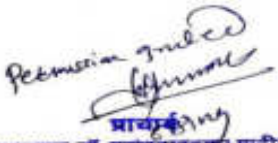
विषय: 'Heritage Walk' वारसा भेट साठी परवानगी मिळणेबाबत ...

महोदय,

उपरोक्त विषयास अनुसरून दि. १४ डिसेंबर २०१९ रोजी इतिहास विभाग आयोजित 'Heritage Walk' वारसा भेट इतिहास संशोधन मंडळ-मिरज, नृसिंहवाडी, कुरुंदवाड व खिद्रापूर येथे जाण्याचे योजीले आहे. तरी 'Heritage Walk' वारसा भेट आयोजित करण्यास परवानगी मिळणेस सहकार्य व्हावे.

कळावे

आपला नम्र

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, तासगाव (जि. सांगली - १)

(डॉ. एच. डी. नदाफ)

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार” -शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी माळुंगे
Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur Sanchlit
Padmabhushan Dr.Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli, Pin-416312

DEPARTMENT OF HISTORY
(2019-2020)

दिनांक : ०३/१२/२०१९

नोटीस
इतिहास विभाग

महाविद्यालयतील इतिहास विषयाच्या सर्व विद्यार्थ्यांना सूचित करण्यात येते की, शैक्षणिक वर्ष २०१९-२०२० मध्ये इतिहास विभाग आयोजित 'वारसा भेट' Heritage Walk' १४ डिसेंबर २०१९ रोजी इतिहास संशोधन मंडळ-मिरज, नृसिंहवाडी, कुरुंदवाड व खिद्रापूर येथे जाणार आहे. तरी 'Heritage Walk' वारसा भेटीस येण्यास इक्षुक असणाऱ्यांनी इतिहास विभागातील डॉ.एच.डी. नदाफ नावनोंदणी करावे.

विभागप्रमुख
HEAD
Department of History
P.D.V.P.College,Tasgaon.

Dept. of History.
Heritage Walk
14th Dec. 2019.

Name	Roll No.	Sign.
Arati Sunil Babar	3838	<u>A.S. Babar</u>
Ashwini Patangrao Kistakar	3767	<u>A. Patangrao</u>
Pooja Jyotam Jadhav.	3649	<u>Pooja</u>
Rutuja Shivaji Mane	3653	<u>Rutuja</u>
Mulani Namira Inayatulla	3656	<u>Mulani</u>
Melli Shubhangi Ashok	3649	<u>Melli</u>
Patil Saurabh Santay	3663	<u>Patil</u>
Mohammadpuse Anand Pooja	3661	<u>Anand</u>
Shingade Sagar Shiraji		<u>Shingade</u>
Kharale Satyam Sanjay	3644	<u>Kharale</u>
Patil Amit Suresh		<u>Patil</u>
Itbargule Bala Suresh	3640	<u>Itbargule</u>
Suryawanshi Pooja Mohan	3670	<u>Suryawanshi</u>
Aarti Prakash Patil		<u>Aarti</u>
Jyoti Sadashiv Kumbhar		<u>Jyoti</u>
Pooja Pooja Prakash		<u>Pooja</u>
Koli Nikita Varudev	3643	<u>Koli</u>
Patil Pooja Pooja	3667	<u>Patil</u>
Rahul Dadasaheb Mane		<u>Rahul</u>
Mujawar Ashraf Ayub		<u>Mujawar</u>

Name	Roll No.	Sign.
Pooja Jayram Jadhav.	3643.	<u>Pooja</u>
Aarti Sunil Bhabar.	3638	<u>A.S. Bhabar</u>
Ashwini Pratangao Khatkar	3767	<u>A.P. Khatkar</u>
Rutuja Shivaji Mane	3653	<u>R. Mane</u>
Mulani Namira Inayatulla	3656	<u>Namira</u>
Pol Poonam Poudip	3667	<u>Poonam</u>
Mah Shubhangi Ashok	3649	<u>Mah</u>
Patil Saurabh Sanjay	3663	<u>S.P.</u>
Mohamedasrar Anand Appa	3651	<u>M.A.</u>
Chougule Ravin Suresh	3640	<u>R.S.</u>
Suryawanshi Ravin Motam	3670	<u>R.M.</u>
Khasade Satyam Sanjay	3644	<u>S.S.</u>
Arti Prakash Patil		<u>A.P.</u>
Jyoti Sadashiv Kunare		<u>J.K.</u>
Pooja Popatrao Bhoskar		<u>P.B.</u>
Koli Nilcitra Vasudev		<u>N.V.</u>
Mujawar Ashraf Ayub		<u>A.A.</u>
Mare Rahul Damodar		<u>R.D.</u>

श्रीस्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूरसंचलित
पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय
तासगांव, जि- सांगली
इतिहास विभाग
हमीपत्र

प्रति,

मा. प्राचार्य,

पी.डी.व्ही.पी.महाविद्यालय,तासगांव

जि. सांगली

महोदय,

मी...प्रवीण विजय शिंदे...वर्ग...B. E. 121
रोलनं 3628 या हमीपत्राद्वारे हमी देतो/देते की, पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, तासगांव इतिहास विभाग आयोजित 'Heritage Walk' वारसा भेट दि.
१४ डिसेंबर २०१९ रोजी इतिहास संशोधन मंडळ-मिरज, नृसिंहवाडी, कुरुंदवाड व खिद्रापूर
येथे जात आहे. मी स्वेच्छेने या 'Heritage Walk' वारसा भेट मध्ये सहभागी होत
आहे. या अभ्यास भेटीदरम्यान माझ्याकडून कोणतेही अशैक्षणिक कृत्य होणार नाही
याची हमी देतो/देते. जर माझ्याकडून कोणतेही गैरवर्तन व अशैक्षणिक कृत्य
घडल्यास होणाऱ्या कारवाईस मी पात्र राहीन.

मी...विजय हरी शिंदे...
राहणार...सश्वती मधू वसुंधरे...
माझी/माझा, मुलगी/मुलगा...
यास/हिस पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तासगांव इतिहास
विभाग आयोजित 'Heritage Walk' वारसा भेटीस जाण्यास परवानगी देत आहे. जर
भेटीदरम्यान माझ्या पाल्याकडून कोणतेही गैरवर्तन व अशैक्षणिक कृत्य घडल्यास व
भेटीदरम्यान कोणतेही दुर्घटना घडल्यास महाविद्यालय व शिक्षक जबाबदार राहणार
नाहीत मी याची हमी देतो.

आपला/आपली नम्र

H
(पाल्याची सही)

Shinde
(विद्यार्थ्याची सही)

श्रीस्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूरसंचलित
पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय
तासगांव, जि- सांगली
इतिहास विभाग
हमीपत्र

प्रति,

मा. प्राचार्य,

पी.डी.व्ही.पी.महाविद्यालय,तासगांव

जि. सांगली

महोदय,

मी.....दा.मो.दर. भा.ने.....वर्ग.....B.A. II

रोलनं.....६६२.....हमीपत्राद्वारेहमी देतो/देते की, पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय,तासगांव इतिहास विभाग आयोजित 'Heritage Walk' वारसा भेट दि. १४ डिसेंबर २०१९ रोजी इतिहास संशोधन मंडळ-मिरज, नृसिंहवाडी, कुरुंदवाड व खिद्रापूर येथे जात आहे. मी स्वेच्छेने या 'Heritage Walk' वारसा भेट मध्ये सहभागी होत आहे. या अभ्यास भेटीदरम्यान माझ्याकडून कोणतेही अशैक्षणिक कृत्य होणार नाही याची हमी देतो/देते. जर माझ्याकडून कोणतेही गैरवर्तन व अशैक्षणिक कृत्य घडल्यास होणाऱ्या कारवाईस मी पात्र राहीन.

मी.....दा.मो.दर. भा.ने.....

राहणार.....तासगांव.....

माझी/माझा, मुलगी/मुलगा.....दा.मो.दर. भा.ने.....

यास/हिस पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय,तासगांव इतिहास विभाग आयोजित 'Heritage Walk' वारसा भेटीस जाण्यास परवानगी देत आहे. जर भेटीदरम्यान माझ्या पाल्याकडून कोणतेही गैरवर्तन व अशैक्षणिक कृत्य घडल्यास व भेटीदरम्यान कोणतेही दुर्घटना घडल्यास महाविद्यालय व शिक्षक जबाबदार राहणार नाहीत मी याची हमी देतो.

आपला/आपली नम्र

D. Meac
(पालकांची सही)

Rohane
(विद्यार्थ्यांची सही)

श्रीस्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूरसंचलित
पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय
तासगांव, जि- सांगली
इतिहास विभाग
हमीपत्र

प्रति,

मा. प्राचार्य,

पी.डी.व्ही.पी.महाविद्यालय, तासगांव

जि. सांगली

महोदय,

मी... अमृत ठाकुर कुजपूर ..... वर्ग B. A. III
रोलनं 8855 या हमीपत्राद्वारे हमी देतो/देते की, पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, तासगांव इतिहास विभाग आयोजित 'Heritage Walk' वारसा भेट दि.
१४ डिसेंबर २०१९ रोजी इतिहास संशोधन मंडळ-मिरज, नृसिंहवाडी, कुरुंदवाड व खिद्रापूर
येथे जात आहे. मी स्वेच्छेने या 'Heritage Walk' वारसा भेट मध्ये सहभागी होत
आहे. या अभ्यास भेटीदरम्यान माझ्याकडून कोणतेही अशैक्षणिक कृत्य होणार नाही
याची हमी देतो/देते. जर माझ्याकडून कोणतेही गैरवर्तन व अशैक्षणिक कृत्य
घडल्यास होणाऱ्या कारवाईस मी पात्र राहीन.

मी... अमृत ठाकुर कुजपूर .....
राहणार... तासगांव .....
माझी/माझा, मुलगी/मुलगा... अमृत ठाकुर कुजपूर .....
यास/हिस पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तासगांव इतिहास
विभाग आयोजित 'Heritage Walk' वारसा भेटीस जाण्यास परवानगी देत आहे. जर
भेटीदरम्यान माझ्या पाल्याकडून कोणतेही गैरवर्तन व अशैक्षणिक कृत्य घडल्यास व
भेटीदरम्यान कोणतेही दुर्घटना घडल्यास महाविद्यालय व शिक्षक जबाबदार राहणार
नाहीत मी याची हमी देतो.

आपला/आपली नम्र

Amrta
(पालकाची सही)

Amrta
(विद्यार्थ्याची सही)

ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार” शिक्षणमहर्षी- डॉ.बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur

Padmabhushan Dr.Vasatraodada Patil Mahavidyalaya,

Tasgaon, Dist.-Sangli 416312

Department of History

Heritage Walk Report

Title of Programme	: ‘ <u>Heritage Walk</u>
Organizing Department	: History
Date	: 14/12/2019
Location	: Miraj Itihas Sanshodhan Mandal, Nrurusinhawadi, Kurundwad, Khidrapur
No. of Participants	: 20, Male: 10, Female:10
Convener	: Ms. Kirti Kolap
President	: Prin. Dr. Milind Hujare

Our Department organized Heritage Walk on 14/12/2019. History Department was organized one-day Heritage Walk held 14th December 2019, at Miraj, Narsinhawadi, Kurundwad and Khidrapur. A total 20 students and 2 professors participated in this heritage walk. On 14th December 2019 at 7. am All the students and professors depart from Padmabhushan Dr. Vasantavada Patil College, Tasgaon. Had breakfast at hotel in Miraj at 10.30 am to 10.30. Then we visited to the Mirasab Sufi Dargah in Miraj till 11.30 am. From 11.30 am to 2.00 pm, the students collected study material about the survey at Miraj Itihas Sanshodhan Mandal, Miraj. Then we had go to Narsinhawadi Temple. After dinner we had go to Khidrapur and Kurundwad. Then we reached at Tasgaon at evening 6.30.pm.

The Meerasaheb dargah of Hazarat sayyad Khawaja Muhammadmira hussaini chishti shamsul ushaq and his son Shahide akbar Hazarat sayyad Khwaja Shamsuddin al ma-ruf shamnamira ganj baksh chishti is a common worship centre for both Muslim and Hindu communities located near the railway station of Miraj. Meerasahab is from the Chishti Sufi spiritual order.

Thousands of people flock to Dargah on every Thursday morning to get the blessings of Hazrat Meerasaheb and his son Hazrat Shamsuddin Hussein. Hazrat Meerasaheb was a great Sufi saint of his time. It is said that on the command of Allah he migrated to India from Mecca (Saudi Arabia). He propagated Islam through his life. Every year URS (martyrdom day) is celebrated with millions of people visits this shrine for offering their salutes.

Narasimhawadi is famous for the Hindu temple of Shri Narasimha Saraswati (1378–1458) located on the banks of the river Krishna. Shri Dattatreya in his Narasimha Saraswati incarnation is believed to have lived here for as long as 12 years. The life story of Shri Narasimha Saraswati, his philosophy and related stories are described in Shri Guru Charitra. There are no images or idols here which show his presence. But there are two padukas or slippers which immortalize his great avatar. The town is known for its Basundi and Kandi pedhe. kavathachi barfi is another local delicacy. There are many small food stalls around temple premises serving hot local preparations like amboli, kat-wada, mirchi bhajiyas and fresh sugarcane juice. Lodgings is available at local brahmin houses at reasonable rate. The hosts also serve simple homemade Brahmin meals.

Ganapati Ghat, Miraj

Mirasab Dargah, Miraj

Laxmi Madai, Miraj

Khidrapur Temple

Kopeshwar Temple is at Khidrapur, Kolhapur district, Maharashtra. It is at the border of Maharashtra and Karnataka. It is also accessible from Sangli as well. It was built in the 12th century by Shilahara king Gandaraditya between 1109 and 1178 CE. It is to the east of Kolhapur, ancient & artistic on the bank of the Krishna river. Even though Shilahars were Jain kings, they built and renovated various Hindu temples, thus depicting their respect and love for all religions. Apart from the legend, the name might have originated from the ancient name of the town, which was "Koppam". The town witnessed two major battles. The first one took place in 1058 CE between Chalukya king Ahavamalla and Chola king Rajendra. The Chola king Rajadhiraja was killed during the battle, and coronation of second king, Rajendra Chola took place right on the battlefield.

The second battle took place between Shilahara king Bhoj-II and Devagiri Yadav king Singhan-II, during which king Bhoj-II was captured by Yadavas and was kept captive on the fort of Panhala. This event is recorded in the 1213 CE inscription near the south entrance of the temple. This battle brought rule of Kolhapur branch of Shilaharas to end.

There are about a dozen inscriptions on the inside and outside of this temple, out of which only a couple of inscriptions are in good condition now. These inscriptions reveal names of few kings and their officers. All these inscriptions except one are in Kannada language and script. The only Devanagari inscription in Sanskrit language is by Singhan-II and is located on the outer wall near South entrance of the temple.

Ganesh Temple in Peshava Period

During the British Raj, the area of Kurundwad was a native state, falling under the Deccan States Agency of the Bombay Presidency. It formed part of the southern Mahratta *jagirs*.

Created in 1772 by a grant from the Peshwa, the state was later divided into two parts, including "Shedbal", which lapsed to the British government in 1857. In 1855, the remaining state area of Kurundwad was further divided into a senior branch, Kurundvad Senior, with an area of 185 miles, and a junior

branch, Kurundvad Junior, with an area of 114 miles². The territory of both was widely scattered among other native states and British districts. According to the 1901 census, the senior branch had a population of 42,474, while the junior branch had a population of 34,003. The chiefs of the branches were Brahmans by caste, belonging to the Patwardhan family. The last ruler was Raja Shrimant Raghunathrao Ganpatrao (Dadasaheb) Patwardhan. He was ADC to the 1st President of India, recipient of the Independence Medal, recipient of King George V Silver Jubilee Medal and the King George VI Coronation Medal.

HEAD
Department of History
P.D.V.P.College, Tasgaon.

Dr. Haji Nadaf
Head

“Dissemination of Education for Knowledge, Science, and Culture”
-Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe
Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha,
Kolhapur
Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon

DEPARTMENT OF MARATHI

“VISIT TO FM CENTER, KOLHAPUR”
AS A AREA VISIT

24TH FEBRUARY 2020

2019-2020

प्रति,
मा. प्रचार्य,
पुस्तक भंडार, वल्लभरावदादा पाटील
महाविद्यालय, सांगली.

विषय: शैक्षणिक भेट व प्राथमिक उपक्रम
मान्यता मिळोबाबा.

महोदय,
उपरोक्त विषयावर अग्रणी महाविद्यालय
येथे झालेली मलाही विषयाची छि. रा भाग २९३
पुढील कोणतापूढ व कोणतापूढ परिसरात शैक्षणिक भेट
शैक्षणिक कार्यक्रमांचे आयोजन करे असे अग्रणी
तर्फे सुचोविलेले, प्रपालकाने दिलेले यांचे प्राथमिक
छेतापुढारे सर (उपक्रमांक ३० विद्यार्थी-विद्यार्थिनी
वरून प्राध्यापकाने सहभाग असेल असेमबा दिवशी
२०२० रोजी शैक्षणिक भेटचे नियोजन आहे त्याच आपली
मान्यता मिळोबाबा ही किंवाही काहीतरी करणारे.

समन्वयक
वर्ग शिक्षक

विभाग प्रमुख
मलाही

प्रचार्य
पुस्तक भंडार, वल्लभरावदादा पाटील
महाविद्यालय, सांगली (जि. सांगली)

‘ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार’

शिक्षणमहर्षि डॉ. बापूजी साळुंखे

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षणसंस्था कोल्हापूर, संवत्सित

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तारागांव, जि. सांगली

मराठी विभाग

सूचना

दि २०/०२/२०२०

महाविद्यालयातील बी.ए.भाग दोन मधील मराठी विषयाच्या विद्यार्थ्यांना सूचित करण्यात येते की, अग्रणी महाविद्यालय योजनेअंतर्गत क्विझ भेट-वृत्तलरेखण प्रवासवर्जन प्रात्यक्षिक या कोल्हापूर येथे दि. 24/2/2020 रोजी होणाऱ्या उपक्रमासाठी ज्यांना सहभागी व्हावयाचे आहे, अस्या विद्यार्थ्यांनी आपली नावे दि. २२/०२/२०२० अखेर प्रा.डॉ.टी. के. बडामे यांच्याकडे द्यावीत.

(प्रा.डॉ. वसंतरावदादा पाटील)

विभाग प्रमुख,

मराठी पदवी य पदमोत्तर विभाग,
पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तारागांव, जि. सांगली.

(डॉ. वसंतरावदादा पाटील)
प्राचार्य

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, तारागांव (जि. सांगली.)

NAAC Accredited "A" (2.76)

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुरांस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार" - शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin 416 312 STD : 02346- 250 665, 250 575 FAX : 250575

• Affiliated to Shivaji University, Kolhapur •

ISO - 9001:2015

E-mail: san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpm.tasgaon.edu.in

Established Year : June 1962 P. B. No. : 14 Jr. College No. : J22-10-001 Sr. College Code No. : SVACH X Jr. : C-8

Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe
B.A. ST.D.L.M.
FOUNDER

Non. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT
B.Com.
Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prie. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prie. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B. Ed.
SECRETARY

Dr. Milind S. Hujare
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT/

Date :

प्रति,

मा. प्राचार्य,

.....
.....

विषय: अग्रणी महाविद्यालय योजनेअंतर्गत बी.ए.भाग दोन मधील विद्यार्थ्यांसाठी क्षेत्रिय भेट,वृत्तांतलेखन,प्रवासवर्णन प्रात्यक्षिक या उपक्रमासाठी विद्यार्थी पाठविण्याबाबत ...

महोदय,

वरील विषयास अनुसरून अग्रणी महाविद्यालय योजनेअंतर्गत बी.ए.भाग दोन मधील मराठी विषयाच्या विद्यार्थ्यांसाठी क्षेत्रिय भेट,वृत्तांतलेखन,प्रवासवर्णन प्रात्यक्षिक या कोल्हापूर येथे दि.24/2/2020 रोजी होणाऱ्या उपक्रमासाठी एक विद्यार्थी व एक विद्यार्थिनी पाठवून देवून सहकार्य करावे.

कळावे,

समन्वयक
क्षेत्रिय भेट उपक्रम

समन्वयक
अग्रणी योजना

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, तासगाव (जि. सांगली.)

“ज्ञान,विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार”

शिक्षणमहर्षि डॉ. बापूजी साळुंखे

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षणसंस्था कोल्हापूर, संघलित

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, ता.सगाव, जि.सांगली

मराठी विभाग

सूचना

दि २०/०२/२०२०,

महाविद्यालयातील बी.ए.भाग दोन मधील मराठी विषयाच्या विद्यार्थ्यांना सूचित करण्यात येते की, अग्रणी महाविद्यालय योजनेअंतर्गत क्षेत्रीय भेट, वृत्तांतलेखन, प्रवासवर्णन प्रात्यक्षिक या कोल्हापूर येथे दि.24/2/2020 रोजी होणाऱ्या उपक्रमासाठी ज्यांना सहभागी व्हावयाचे आहे, अशा विद्यार्थ्यांनी आपली नावे दि.२२/०२/२०२० अखेर प्रा.डॉ.टी. के.बदामे यांच्याकडे द्यावीत.

(प्रा.डॉ.सहाजी पाटील)

(डॉ.मिलिंद हुजरे)
प्राचार्य

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, ता.सगाव, जि. सांगली

अल्प विज्ञान आदि सुखेकार मासाली शिक्षणप्रसार
 - ओटवामी विवेकानंद शिक्षण संस्था कोलकाता संस्थान
 - मासाली विज्ञान आदि सुखेकार मासाली शिक्षणप्रसार
 - मासाली विज्ञान आदि सुखेकार मासाली शिक्षणप्रसार
 - मासाली विज्ञान आदि सुखेकार मासाली शिक्षणप्रसार

अ. क्र.	विद्यार्थी नाम	जन्म. तारीख	वय	विद्यार्थी मो. नं.	पाठक मो. नं.	मकम - विभाग	आरी. विभाग
1	मान अहमद मुहम्मद	01-04-1999	20	9096156240	-	-	At-shocke
2	गाराकवास अहमद विस्वाम	1-5-2000	19	9850329024	-	-	At-shocke
3	बिने स्वनाली अविनाश	25-9-2000	20	9503806311	-	-	At-shocke
4	पारुषि मीनिका खुशाकर	16-3-2001	19	8659183854	-	-	At-shocke
5	जाराव भाग्यशी दत्तात्रय	11-11-2000	20	9579821807	-	-	At-shocke
6	जाराव मंगिका दत्तात्रय	27-3-1999	20	9579821807	-	-	At-shocke
7	अरमारे शितल रमेश	2-12-2000	20	9057242150	-	-	At-shocke
8	तारा अश्विन मंगेश	16-4-2001	19	9403046151	-	-	At-shocke
9	पारुषि अमा अश्विन	9-5-2000	20	9359256735	-	-	At-shocke
10	शिंदे पूजा बाबुराव	4-12-2000	20	7620878900	-	-	P. B. Shinde
11	शीतल शीतल अश्विन	4-01-2000	20	9823559700	-	-	At-shocke

1	2	3	4	5	6	7	8
12	पारलीप सोताली गोष्टी	31-1-2000	20	7666152108	-	-	Fadil
13	Beti Sonelambadi	1-1-2001	20	7488717204	-	-	Shatil
14	more Vishnanti Adhikar	8-3-2000	20	9730925609	-	-	V.A.More
15	Mave Ajinkya Pushkar	09-11-1999	20	8888243757	-	-	Shantil
16	पुत्रपेश राजसावे	14-3-2000	20	9595639060	-	-	A.S. Gaikwad
17	असम सुवेडा जामकतड	3-6-2000	20	7822074568	-	-	Active
18	असमिष वागामोख कविक	14-03-1998	22	8247227346	-	-	Active
19	प्रेमका मुंद्र साळी	14-11-1999	21	9021368788	-	-	Active
20	फाव रंगभाषी देवडा	24-04-1999	21	9156818697	-	-	Active
21	डोळार मनार्क पाडिळ	19/5/99	21	9823091316	-	-	0.5.10.12
22	सहित केडाव देसाई	16-11-99	21	9766160514	-	-	Active
23	विशाल कामेवर शुक्तीग	24-07-1998	22	8669156223	-	-	Shatil
24	मनोज शशिपंत साळुखे	13-08-1992	21	7219088850	-	-	M.S. Salunkhe
25	प्रकाश वसंत पाटील	28-11-1999	21	9284846282	-	-	Shatil
26	बांस्पि मधुकर मंडले	15-05-1999	21	9561014649	-	-	Shatil
27	रविंद्र नंदलाल पाटील	09-01-1995	23	9768139911	-	-	Shatil

1	2	3	4	5	6	7	8
28	सुरज सुभाष खनवडे	1-07-1995	23	9373421547	-	-	~~942~~
29	अहेमर गोवेर मुळ्हा	24-6-1997	22	7028402760	-	-	Amlo
30	प्रा.डॉ. टी.के. बदामे			9850677039	-	-	~~प्रा.डॉ. टी.के. बदामे~~
31	प्रा.डॉ. एन.डो. पाटील			9421227085	-	-	~~Amlo~~
32	अमर विनाय मिर्साव जाधव			9595954219	-	-	~~Amlo~~
33	अमि प्रशांत विनाय जाधव			9595954219	-	-	~~Amlo~~

वर्जित अधिकृत
- डॉ. अमर विनायक

अमर विनायक
- डॉ. अमर विनायक

प्राचार्य

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, तासगांव (जि. सांगली.)

अभ्यास भेट अहवाल २०१९-२०

मराठी विभाग आयोजित सन २०१९-२० या शैक्षणिक वर्षाची अभ्यास भेट सटल दि. १४ फेब्रुवारी २०२० या कालखंडीत कोल्हापूर येथे आयोजित करण्यात आली. या सटलीमध्ये २९ विद्यार्थी आणि २ प्राध्यापक सहभागी झाले. मराठी विभाग अभ्यास भेट अहवाल पुढीलप्रमाणे

दि. १४ फेब्रुवारी २०२० रोजी सकाळी ८ वाजता, पदमशूषण डॉ. वसंतराव दाहा पाटील महाविद्यालय, तासगाव येथून सर्व विद्यार्थी व प्राध्यापक कोल्हापूर कडे निघाली. १. सकाळी १० वाजता कणेरी-मठ या ठिकाणी पोहचली. तेथे सिद्धागिरी संस्थान, मठ हे ठिकाण पाहिले. कणेरी-मठ या ठिकाणी प्राचीन संस्कृती अनुभवायला मिळाली. काठसिध्देस्वर स्वामी यांच्या प्रतिमेचे दर्शन घडले. तेथून शिवाजी विद्यापीठकडे १२ वाजता खाना झाली. दुपारचे जेवण केले. तेथून 'जुगाड' या कादंबरीचे लेखक, किरण शुरुव यांना भेटण्यासाठी व्हा. खांडेकर संग्रहालयाच्या समोरील वागेत बसली आणि किरण शुरुव यांची मुलाखत घेतली. किरण शुरुव यांना महाराष्ट्र शासनचा ह. ना. झपि ४ पुरस्कार मिळाला. आमच्या महाविद्यालयाचा लेखक विद्यार्थी संवाद उपक्रम होता. त्यांना आम्ही पुढील प्रश्न विचारले,

१. सर आपला जन्म कोठे झाला ?
२. शिक्षण आणि बालपण कोठे गेले ?
३. लेखनाकडे आपण कसे वळलात ?
४. जुगाड ही कादंबरी कशी सुचली ?
५. नव्या पिढीस कोणता संस्कार द्याल ?

त्यांच्याकडून आम्हाला शिकण्यास मिळालेल्या गोष्टी अशा की, तुम्ही निराश होवू नका, टिकून रहा, परिस्थितीला सामोरे जा. आजच्या युगात व्यक्त होणे गरजेचे आहे.

२. वि. स. खांडेकर स्मृती संग्रहालयान १:४१ वाजता पोहचली. वि. स. खांडेकर संग्रहालयास भेट दिली. तेथे यथाती, आणि हृदयाची हाक अशा सुप्रसिद्ध कादंबऱ्या पहायला मिळाल्या. त्यांच्या जीवनप्रवास अभ्यासला. वि. स. खांडेकर यांची पूर्वी

मोडी लिपीतील पत्र पहायाने मिळाले. तसेच त्यांच्या संग्रहालयार्थ
ग्रूप काही शिकव्यास मिळाले.

३. रेडिओ स्टेशनमध्ये इवाग्रून ३० मिनिटांनी पोहोचलो. तेथे
रेडिओ स्टेशनमध्ये येण्यावर पुढावे रेडिओ स्टेशन करणे असले
हे पाहण्यास मिळाले. आर.जे.कसे बोवतात हे आख्या
पुढावे गोष्टीचे निवोनन कसे करतात हे रेडिओ
स्टेशनमधून कळाले. शिक्षणाच्या बाबतीत रेडिओ अॉकी
किती महत्त्वाचा आहे हे समजले.

४. डा बापूनी साळुळे चाये आमाधी पारिसर म्ण हे पाहण्यास
४:३० वाजता गेलो. छोडा वेळ तेथे विद्यांती होतली

५. तेथून कोल्हापूरमधले प्रसिद्ध आंबाबाई देवीचे मंदिर
पाहण्यासाठी ५:०० वाजता गेलो. आंबाबाई देवीचे मंदिर
हे द्वाडान कोरीव काम केले आहे असे दिसून येते. व
बाई देवीच्या मंदिराला प्रमुख चार प्रवेशद्वारे आहेत.
कोल्हापूरची आंबाबाई बाय्या अद्यानी आधिन मंडारा
कुलसवामिनी म्हणून ओळखली जाते.

६. तेथून आम्ही एकाळा तलाव बघण्यासाठी ६:०० वाजता
गेलो. एकाळा ठिकाण प्रेक्षणीय होते.

७. आम्ही तेथून ७:३० वाजता थरी जाण्यासाठी निघ
आणि तालुक्यामध्ये ९:०० फे वाजता पोहोचलो. व
ठिक ९:०० वाजता धर्मश्रुषा डॉ. वसंतरावदादा चारीन
विद्यालय, तालुगाव येथे पोहोचलो. पहिल्या आगोदर
विद्यार्थिनींच्या शरण्यांना महाविद्यालयाने बेलबून हो.
आणि मुलींना थरी १० जाण्यासाठी निरोप दिला

विभाग प्रमुख,

मराठी पदवी व पदव्युत्तर विभाग,
पदव्युत्तर डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, सांगली.

प्राचार्य
पदव्युत्तर डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, सांगली (जि. सांगली.)

Head

Department of Marathi
P.D.V.P. College, Tasgaon

Permission Letter

Date: 05.12.2018

To,

Dr.R.R. Kumbahr
Principal,
PDVP Mahavidyalaya, Tasgaon

Sub:- About visit to 'Shiwar Exhibition' at Tasgaon.....

Dear Sir,

We are informed that all the students of B.com faculty to give a visit to 'Shiwar Exhibition' on 07/ 12/ 20 18 . You are request to give permission for visit.

(Prof. M. D. Patil)

HEAD

Department of Commerce
P.D.V.P.College,Tasgaon.

Date-

Students Attendance List For Programme of _

Sr.No.	Class	Students Name	Sign
1	B.com.I	Arati Annasa kumbhar.	A.A.Kumbhar
2	B.com.I	Ayesha Rasul Nadaf	A.R.NADAF
3	B.com.I	kanchana sanjay swami.	K.S.SWAMI
4	B.com.I	Divya Devgenda Patil.	D.D.Patil.
5	B.com.I	Pallavi Pralhad Pawar	Pawar
6	B.com.I	Komal Popat pawar	Pawar
7	B.com.I	Pratiksha Pralhad patil	Patil
8	B.com.I	Prati Maruti patil	Patil
9	B.com.I	Snehal satish Kharat	Kharat
10	B.com.I	Gitanjali Dayanand Potdore	Potdore
11	B.com.I	Komal Anil Nyaynirgure	Nyaynirgure
12	B.com.I	Pallavi Ravindra Kulkarni	P.R.Kulkarni
13	B.com.I	Rutuja Krishna Hake	R.Hake
14	B.com.I	SEA	
15	B.com.I	Chaugule, Tejaswini Narendra	Chaugule
16	B.com.I	Cherale sneha Bhagwan	Cherale
17	B.com.I	Yadav Pallavi Ramesh	Yadav
18	B.com.I	Yadav Nikita Kumde	Kumde
19	B.com.I	Yadav sonali shivaji	Yadav
20	B.com.I	Suhars Narendra Popat	Suhars
21	B.com.I	Pawar Swati Subhash	Pawar
22	B.com.I	Waghmode Snehal Sarjerao	Waghmode
23	B.com.I	Mali Sonali Rajendra	Mali
24	B.com.I	Patil Aishwarya Bharat	Patil
25	B.com.I	Shinde Anita pandurang	Shinde
26	B.com.I	pawar sandal Pradeep Sunil	Pawar
27	B.com.III	lohar Meghana Balaso	lohar
28	B.com.III	Patil Nikita Dilip	Patil
29	B.com.III	Rajmane Laxmi Ramesh	L.R.Rajmane
30	B.com.III	Chavan pushpanjali Balaso.	Chavan
31	B.com.III	surve komal Bali	Surve
32	B.com.III	Chavan Kajal Namdev	Chavan
33	B.com.III	Mali Radhika Balaso.	Mali
34	B.com.III	Kharade Pratibha Tukaram.	P.T.Kharade
35	B.com.III	Patil Peanali Dilip	Patil
36	B.com.III	Mohite Veushali kisan	Mohite

“Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture”

-Shikshan Maharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's Kolhapur

**PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL
MAHAVIDYALAYA TASGAON DIST- SANGLI**

416 312 (Maharashtra) Phone No: (02346)250665

(Affiliated to Shivaji University, Kolhapur)

DEPARTMENT OF PHYSICS

Visit to Mukh Badhir Vidyalaya

(Divyang Day)

2017-2018

Event:	Divyang Day
Organizing Department	Department of Physics, Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon.
Date	10/12/2017
Venue	Mukh Badhir Vidyalaya Tasgaon
Total Participants	Students 13+ Staff 5=18
Male	02
Female	16

The Department of Physics of Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya Tasgaon celebrates the World Divyang day on 10/12/2017.

The International Day of Persons with Disabilities (earlier International Day of Disabled Persons /World Disability Day) is celebrated every year on 3rd December since 1992. Proclaimed and promoted by the United Nations, this international observance is marked the world over to intensify efforts aimed at sustained effective action with a view to improving the situation of persons with disabilities.

On the occasion of International Day of Disabled Persons /World Disability Day we are visited to Mukh Badhir Vidyalaya Tasgaon. Dr. S. R. Jadhav HOD Department of Physics guided to students and distributed note book to children as well as presented CD player to Mukh Badhir Vidyalaya.

नैक पुनर्मूल्यांकन श्रेणी "बी" (२.७६)

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार"

-शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साहूंचे

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर संचालित

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय

तासगाव, जिल्हा. सांगली, पिन. ४१६ ३१२२ STD : ०२३४६-२५०६६५, २५०५७५ FAX : ०२३४६-२५०५७५

संलग्नता शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

ई-मेल : san.pdvpm.tas@gmail.com वेबसाईट : pdvpcollege.tasgaon.com

स्थापना सन - जून १९६२ पी.बी.नं.१४ ज्यु. कॉलेज नं. जे२२-१०-००१, सिनिअर कॉलेज कोड नं. $\frac{SVAC/4}{X}$ Jt.:C-8

शिक्षणमहर्षी
डॉ. बापूजी साहूंचे
संस्थापक

बी.ए., बी.एड.

मा. चंद्रकांत (दादा) पाटील
अध्यक्ष
राष्ट्रवादी, महापुरुष

बी.कॉम.

प्राचार्य अमरकुमार साहूंचे
एम. ए.
सोअरसन

प्राचार्य सी. शुभांगी एस. नावडे
एम.ए.सी., बी.एड.
सेक्रेटरी

डॉ. आर. आर. कुंभार
एम.ए.सी., एम.बी.ए., पी.एच.डी.
प्राचार्य

जावक क्र. पी.डी.सी.पी.एस.टी./ २२२२ २०१७-२०१८

दिनांक : १०/१२/२०१७

प्रति,
मा. मुख्याध्यापक,
मुकबधीर विद्यालय,
दत्तनगर, तासगाव.

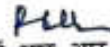
विषय:- विद्यार्थ्यांना सी.डी. व खाऊ वाटपाबाबत..

महोदय,

उपरोक्त विषयानुसार आमच्या महाविद्यालयातील बी.एस्सी. भाग-३ (भौतिकशास्त्र)
विभागातील विद्यार्थ्यांमार्फत सी.डी. व खाऊ वाटप करू इच्छितो तरी आपली अनुमती मिळावी ही
अपेक्षा!

कळावे,

आपला विश्वासू,

(डॉ. आर. आर. कुंभार)

Principal

Padmabhushan Dr. Vasantrodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli)

Faculty and B. Sc. III Student

Dr. S. R. Jadhav HOD Department of Physics Distribution of note book to children and presented CD player to high school.

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA, TASGAON
(DIST. SANGLI)

Divyang Dey

Subject Physics

Three

Date 20/12/2017

Dr. S. K. Mahajan
Head,
Department of Physics,
Padmebhushan Dr. Vasantrao Chavan Pratishthan
Mahavidyalaya, Tasegaon, (Dist. Sangli)

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” – शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी सालुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

● **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** ●

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpmtasgaon.edu.in

ISO Certified : 9001:2015

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : $\frac{SVAC4}{X}$ Jr.: C-8

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Ex- Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. Milind S. Hujare
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT /

Date :

Criterion II

Teaching Learning and Evaluation

2.3.1

Student centric methods, such as experiential learning, participative learning

Experiential learning:

Hands on Training

NAAC Accredited 'B' (2.76)

“ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार ” – शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साबुळे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin 416 312 ☎ STD : 02346- 250 665, 250 575 FAX : 250575

● Affiliated to Shivaji University, Kolhapur ●

ISO - 9001:2015

E-mail: san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpm-tasgaon.edu.in

Established Year : June 1962 P. B. No. : 14 Jr. College No. : J22-10-001 Sr. College Code No. : $\frac{SVAC14}{X}$ Jr.: C-8

Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe
B.A., B.T.D. Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B. Ed.
SECRETARY

Dr. Milind S. Hujare
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT/

Date : 27/01/2021

To,

Dr. Meghnad G. Joshi

CMD,

Stem Plus Cryopreservation Pvt., Ltd.

Sangli.

Sub.: To provide Hands-on Training in Stem Cell Banking.

Sir,

I appreciate your valuable cooperation and support in provide training in Stem Cell Banking to our B. Sc.-III Zoology students. In this academic year (2020-2021) our Zoology Department wants to provide the training to our students at your laboratory. Kindly arrange for the training from 1-02-2021 to 11-02-2021.

Thanking You

Principal
Principal
Padmabhushan Dr. Vasanttraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon. (Sangli)

Date: 27/01/2021

To,
The Principal,
P. D. V. P. Mahavidyalaya,
Tasgaon.

Sub: Permission to organize "Hands- on Training in Stem Cell Banking" at Stem Plus
Cryopreservation Pvt. Ltd., Sangli.

Respected Sir,

Department of Zoology wish to provide Hands-on Training in Stem Cell Banking at **Stem Plus Cryopreservation Pvt. Ltd., Sangli**. The department has MOU with the said organization. So kindly grant the permission to provide the training from 1-02-2021 to 11-02-2021.

Thanking You

*Permission granted
27/01/2021*

Te⁹PB

Dr. P. B. Teli

Training Coordinator

"Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture"
- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swarni Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's
**Padmabhushan Dr. Vasantrodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,
Dist- Sangli.**
**In Collaboration with
Stem Plus Cryopreservation Pvt. Ltd, Sangli**

Date: 01/2/2021 to 11/2/2021

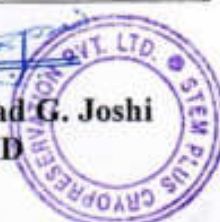
Training Name: Hands-on Training in Stem Cell Banking

Time Table

Sr. No.	Day	Date	Time	Name of the Topic
1.	Monday	1-02-2021	10 to 11.30 am	Introduction to Stem cells
2.	Tuesday	2-02-2021	10 to 11.30 am	Sources of Stem cells
3.	Wednesday	3-02-2021	10 to 11.30 am	Characterization and Potency of Stem cells
4.	Thursday	4-02-2021	10 to 11.30 am	Sources of adult Stem cells
5.	Friday	5-02-2021	12 to 1.30 pm	Umbilical Cord Blood Banking (UCB)
6.	Saturday	6-02-2021	12 to 1.30 pm	Clinical Applications of UCB, Part A
7.	Monday	8-02-2021	10 to 11.30 am	Clinical Applications of UCB, Part B
8.	Tuesday	9-02-2021	10 to 11.30 am	Clinical Applications of UCB, Part C
9.	Wednesday	10-02-2021	10 to 11.30 am	Clinical Applications of UCB, Part D
10.	Thursday	11-02-2021	10 to 11.30 am	Regulatory requirements of UCB

Dr. P. B. Teli
Training Coordinator

Principal
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon. (Sangli)

Dr. Meghnad G. Joshi
CMD

"Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture"
- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's
Padmabhushan Dr. Vasantrodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,
Dist- Sangli.
In Collaboration with
Stem Plus Cryopreservation Pvt. Ltd, Sangli

Date: 01/2/2021

Time: 10 to 11.30 am

Training Name: Hands-on Training in Stem Cell Banking

Sr. No.	Name of the students	Signature
1.	/Bodake Sakshi Shankar	<i>Bodake</i>
2.	/Erandole Shubhangi Mahadev	<i>Smerandole</i>
3.	/Ghagare Komal Bhairu	<i>Ghagare</i>
4.	/Jadhav Gouri Raghunath	<i>G.R. Jadhav</i>
5.	/Jamadade Mayuri Vishnu	<i>Jamadade</i>
6.	/Kamble Prachi Vijay	<i>Prachi</i>
7.	/Kamble Shweta Vikas	<i>Shweta</i>
8.	/Mali Aishwarya Abaso	<i>A. Mali</i>
9.	/Mohite Priti Shankar	<i>P. Mohite</i>
10.	Mr. Patil Prasad Kailas	<i>P. Patil</i>
11.	/Patil Pratiksha Ravsaheb	<i>P. Patil</i>
12.	/Patil Preeti Rajendra	<i>P. R. Patil</i>
13.	/Patil Rupali Parasharam	<i>R. P. Patil</i>
14.	/Patil Shivani Avinash	<i>S. Patil</i>
15.	/Pawar Surbhi Rajendra	<i>S. Pawar</i>
16.	/Taur Shraddha Kailas	<i>S. Taur</i>
17.	Mr. Jadhav Suhas Shivaji	<i>S. Jadhav</i>
18.	/Thorat Dipti Laxman	<i>D. Thorat</i>

T. P. B.
Dr. P. B. Teli
Training Coordinator

M. G. Joshi
Dr. Meghnad G. Joshi
CMD

"Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture"
- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swarni Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

**Padmabhushan Dr. Vasantrodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,
Dist- Sangli.**

**In Collaboration with
Stem Plus Cryopreservation Pvt. Ltd., Sangli**

Date: 02/2/2021

Time: 10 to 11.30 am

Training Name: Hands-on Training in Stem Cell Banking

Sr. No.	Name of the students	Signature
1.	/Bodake Sakshi Shankar	<i>Bodake</i>
2.	/Erandole Shubhangi Mahadev	<i>Somrandole</i>
3.	/Ghagare Komal Bhairu	<i>Ghagare</i>
4.	/Jadhav Gouri Raghunath	<i>GR Jadhav</i>
5.	/Jamadade Mayuri Vishnu	<i>at Jamadade</i>
6.	/Kamble Prachi Vijay	<i>Prachi</i>
7.	/Kamble Shweta Vikas	<i>Shweta</i>
8.	/Mali Aishwarya Abaso	<i>Ashli</i>
9.	/Mohite Priti Shankar	<i>P. Mohite</i>
10.	Mr. Patil Prasad Kailas	<i>Prasad</i>
11.	/Patil Pratiksha Ravsaheb	<i>P. Patil</i>
12.	/Patil Preeti Rajendra	<i>P. R. Patil</i>
13.	/Patil Rupali Parasharam	<i>R. P. Patil</i>
14.	/Patil Shivani Avinash	<i>Shivani</i>
15.	/Pawar Surbhi Rajendra	<i>Surbhi</i>
16.	/Taur Shraddha Kailas	<i>Shraddha</i>
17.	Mr. Jadhav Suhas Shivaji	<i>Suhas</i>
18.	/Thorat Dipti Laxman	<i>Thorat</i>

Teli
Dr. P. B. Teli
Training Coordinator

Meghnad G. Joshi
Dr. Meghnad G. Joshi
CMD

"Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture"
- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swarni Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's
**Padmabhushan Dr. Vasantrodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,
Dist- Sangli.**
**In Collaboration with
Stem Plus Cryopreservation Pvt. Ltd., Sangli**

Date: 03/2/2021

Time: 10 to 11.30 am

Training Name: Hands-on Training in Stem Cell Banking

Sr. No.	Name of the students	Signature
1.	/Bodake Sakshi Shankar	<i>Bodake</i>
2.	/Erandole Shubhangi Mahadev	<i>Sonerandole</i>
3.	/Ghagare Komal Bhairu	<i>Ghagare</i>
4.	/Jadhav Gouri Raghunath	<i>GRTadhav</i>
5.	/Jamadade Mayuri Vishnu	<i>Jamadade</i>
6.	/Kamble Prachi Vijay	<i>Prachib</i>
7.	/Kamble Shweta Vikas	<i>Kamble</i>
8.	/Mali Aishwarya Abaso	<i>Mali</i>
9.	/Mohite Priti Shankar	<i>P.mohite</i>
10.	Mr. Patil Prasad Kailas	<i>P.Patil</i>
11.	/Patil Pratiksha Ravsaheb	<i>P. patil</i>
12.	/Patil Preeti Rajendra	<i>P.R.Patil</i>
13.	/Patil Rupali Parasharam	<i>R.P.Patil</i>
14.	/Patil Shivani Avinash	<i>SPatil</i>
15.	/Pawar Surbhi Rajendra	<i>SPawar</i>
16.	/Taur Shraddha Kailas	<i>Shraddha</i>
17.	Mr. Jadhav Suhas Shivaji	<i>Suhas</i>
18.	/Thorat Dipti Laxman	<i>DTThorat</i>

Teli
Dr. P. B. Teli
Training Coordinator

Meghnad G. Joshi
Dr. Meghnad G. Joshi
CMD

"Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture"
- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swarni Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's
**Padmabhushan Dr. Vasantrodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,
Dist- Sangli.**
**In Collaboration with
Stem Plus Cryopreservation Pvt. Ltd., Sangli**

Date: 04/2/2021

Time: 10 to 11.30 am

Training Name: Hands-on Training in Stem Cell Banking

Sr. No.	Name of the students	Signature
1.	/Bodake Sakshi Shankar	<i>Bodake</i>
2.	/Erandole Shubhangi Mahadev	<i>Smerandole</i>
3.	/Ghagare Komal Bhairu	<i>Ghagare</i>
4.	/Jadhav Gouri Raghunath	<i>G.R. Jadhav</i>
5.	/Jamadade Mayuri Vishnu	<i>Jamadade</i>
6.	/Kamble Prachi Vijay	<i>Prachi</i>
7.	/Kamble Shweta Vikas	<i>Kamble</i>
8.	/Mali Aishwarya Abaso	<i>Aishi</i>
9.	/Mohite Priti Shankar	<i>P. Mohite</i>
10.	Mr. Patil Prasad Kailas	<i>P. Prasad</i>
11.	/Patil Pratiksha Ravsaheb	<i>P. Patil</i>
12.	/Patil Preeti Rajendra	<i>P. R. Patil</i>
13.	/Patil Rupali Parasharam	<i>R. P. Patil</i>
14.	/Patil Shivani Avinash	<i>Shivani Patil</i>
15.	/Pawar Surbhi Rajendra	<i>Surbhi</i>
16.	/Taur Shraddha Kailas	<i>Shraddha</i>
17.	Mr. Jadhav Suhas Shivaji	<i>Suhas</i>
18.	/Thorat Dipti Laxman	<i>Dipti Thorat</i>

T. P. B. Teli
Dr. P. B. Teli
Training Coordinator

Meghnad C. Joshi
Dr. Meghnad C. Joshi
CMD

"Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture"
- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swarni Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's
**Padmabhushan Dr. Vasantrodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,
Dist- Sangli.**
**In Collaboration with
Stem Plus Cryopreservation Pvt. Ltd., Sangli**

Date: 05/2/2021

Time: 12 to 1.30 pm

Training Name: Hands-on Training in Stem Cell Banking

Sr. No.	Name of the students	Signature
1.	/Bodake Sakshi Shankar	<i>Bodake</i>
2.	/Erandole Shubhangi Mahadev	<i>Erandole</i>
3.	/Ghagare Komal Bhairu	<i>Ghagare</i>
4.	/Jadhav Gouri Raghunath	<i>G. R. Jadhav</i>
5.	/Jamadade Mayuri Vishnu	<i>Jamadade</i>
6.	/Kamble Prachi Vijay	<i>Prachi</i>
7.	/Kamble Shweta Vikas	<i>Kamble</i>
8.	/Mali Aishwarya Abaso	<i>Mali</i>
9.	/Mohite Priti Shankar	<i>P. Mohite</i>
10.	Mr. Patil Prasad Kailas	<i>P. Patil</i>
11.	/Patil Pratiksha Ravsaheb	<i>P. Patil</i>
12.	/Patil Preeti Rajendra	<i>P. R. Patil</i>
13.	/Patil Rupali Parasharam	<i>R. P. Patil</i>
14.	/Patil Shivani Avinash	<i>Patil</i>
15.	/Pawar Surbhi Rajendra	<i>Pawar</i>
16.	/Taur Shraddha Kailas	<i>Taur</i>
17.	Mr. Jadhav Suhas Shivaji	<i>Suhas</i>
18.	/Thorat Dipti Laxman	<i>Thorat</i>

T. P. B.
Dr. P. B. Teli
Training Coordinator

M. G. Joshi
Dr. Meghnad G. Joshi
CMD

"Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture"
- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's
**Padmabhushan Dr. Vasantrodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,
Dist- Sangli.**
**In Collaboration with
Stem Plus Cryopreservation Pvt. Ltd., Sangli**

Date: 06/2/2021

Time: 12 to 1.30 pm

Training Name: Hands-on Training in Stem Cell Banking

Sr. No.	Name of the students	Signature
1.	/Bodake Sakshi Shankar	<i>Bodake</i>
2.	/Erandole Shubhangi Mahadev	<i>Erandole</i>
3.	/Ghagare Komal Bhairu	<i>Ghagare</i>
4.	/Jadhav Gouri Raghunath	<i>G.R. Jadhav</i>
5.	/Jamadade Mayuri Vishnu	<i>Jamadade</i>
6.	/Kamble Prachi Vijay	<i>Prachi</i>
7.	/Kamble Shweta Vikas	<i>Shweta</i>
8.	/Mali Aishwarya Abaso	<i>Aishwarya</i>
9.	/Mohite Priti Shankar	<i>P. Mohite</i>
10.	Mr. Patil Prasad Kailas	<i>P. Patil</i>
11.	/Patil Pratiksha Ravsaheb	<i>P. Patil</i>
12.	/Patil Preeti Rajendra	<i>P. P. Patil</i>
13.	/Patil Rupali Parasharam	<i>R. P. Patil</i>
14.	/Patil Shivani Avinash	<i>Shivani</i>
15.	/Pawar Surbhi Rajendra	<i>Surbhi</i>
16.	/Taur Shraddha Kailas	<i>Shraddha</i>
17.	Mr. Jadhav Suhas Shivaji	<i>Suhas</i>
18.	/Thorat Dipti Laxman	<i>D. Thorat</i>

P. B. Teli
Dr. P. B. Teli
Training Coordinator

Meghnad G. Joshi
Dr. Meghnad G. Joshi
CMD

"Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture"
- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swarni Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's
**Padmabhushan Dr. Vasantrodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,
Dist- Sangli.**
**In Collaboration with
Stem Plus Cryopreservation Pvt. Ltd., Sangli**

Date: 08/2/2021

Time: 10 to 11.30 am

Training Name: Hands-on Training in Stem Cell Banking

Sr. No.	Name of the students	Signature
1.	/Bodake Sakshi Shankar	<i>Bodake</i>
2.	/Erandole Shubhangi Mahadev	<i>Smerandole</i>
3.	/Ghagare Komal Bhairu	<i>Ghagare</i>
4.	/Jadhav Gouri Raghunath	<i>GRTadhav</i>
5.	/Jamadade Mayuri Vishnu	<i>Jamadade</i>
6.	/Kamble Prachi Vijay	<i>Prachi</i>
7.	/Kamble Shweta Vikas	<i>Kamble</i>
8.	/Mali Aishwarya Abaso	<i>Aamli</i>
9.	/Mohite Priti Shankar	<i>P. Mohite</i>
10.	Mr. Patil Prasad Kailas	<i>P. Patil</i>
11.	/Patil Pratiksha Ravsaheb	<i>P. Patil</i>
12.	/Patil Preeti Rajendra	<i>P.R. Patil</i>
13.	/Patil Rupali Parasharam	<i>R.P. Patil</i>
14.	/Patil Shivani Avinash	<i>S. Patil</i>
15.	/Pawar Surbhi Rajendra	<i>S. Pawar</i>
16.	/Taur Shraddha Kailas	<i>S. Taur</i>
17.	Mr. Jadhav Suhas Shivaji	<i>S. Jadhav</i>
18.	/Thorat Dipti Laxman	<i>D. Thorat</i>

T. P. B. Teli

Dr. P. B. Teli
Training Coordinator

Meghnad G. Joshi
Dr. Meghnad G. Joshi
CMD

"Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture"
- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swarni Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

**Padmabhushan Dr. Vasantrodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,
Dist- Sangli.**

**In Collaboration with
Stem Plus Cryopreservation Pvt. Ltd., Sangli**

Date: 09/2/2021

Time: 10 to 11.30 am

Training Name: Hands-on Training in Stem Cell Banking

Sr. No.	Name of the students	Signature
1.	/Bodake Sakshi Shankar	<i>Bodake</i>
2.	/Erandole Shubhangi Mahadev	<i>Erandole</i>
3.	/Ghagare Komal Bhairu	<i>Ghagare</i>
4.	/Jadhav Gouri Raghunath	<i>GRTadhav</i>
5.	/Jamadade Mayuri Vishnu	<i>Jamadade</i>
6.	/Kamble Prachi Vijay	<i>Prachi</i>
7.	/Kamble Shweta Vikas	<i>Kamble</i>
8.	/Mali Aishwarya Abaso	<i>Mali</i>
9.	/Mohite Priti Shankar	<i>P. Mohite</i>
10.	Mr. Patil Prasad Kailas	<i>P. Patil</i>
11.	/Patil Pratiksha Ravsaheb	<i>P. Patil</i>
12.	/Patil Preeti Rajendra	<i>P. R. Patil</i>
13.	/Patil Rupali Parasharam	<i>R. P. Patil</i>
14.	/Patil Shivani Avinash	<i>Shivani</i>
15.	/Pawar Surbhi Rajendra	<i>Surbhi</i>
16.	/Taur Shraddha Kailas	<i>Shraddha</i>
17.	Mr. Jadhav Suhas Shivaji	<i>Suhas</i>
18.	/Thorat Dipti Laxman	<i>Thorat</i>

Teli
Dr. P. B. Teli
Training Coordinator

Meghnad G. Joshi
Dr. Meghnad G. Joshi
CMD

"Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture"
- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swarni Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's
Padmabhushan Dr. Vasantrodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,
Dist- Sangli.
In Collaboration with
Stem Plus Cryopreservation Pvt. Ltd., Sangli

Date: 10/2/2021

Time: 10 to 11.30 am

Training Name: Hands-on Training in Stem Cell Banking

Sr. No.	Name of the students	Signature
1.	/Bodake Sakshi Shankar	<i>Bodake</i>
2.	/Erandole Shubhangi Mahadev	<i>Erandole</i>
3.	/Ghagare Komal Bhairu	<i>Ghagare</i>
4.	/Jadhav Gouri Raghunath	<i>GJadhav</i>
5.	/Jamadade Mayuri Vishnu	<i>Jamadade</i>
6.	/Kamble Prachi Vijay	<i>Kamble</i>
7.	/Kamble Shweta Vikas	<i>Kamble</i>
8.	/Mali Aishwarya Abaso	<i>Mali</i>
9.	/Mohite Priti Shankar	<i>Pmohite</i>
10.	Mr. Patil Prasad Kailas	<i>Prasad</i>
11.	/Patil Pratiksha Ravsaheb	<i>P.patil</i>
12.	/Patil Preeti Rajendra	<i>P.R.Patil</i>
13.	/Patil Rupali Parasharam	<i>R.P.Patil</i>
14.	/Patil Shivani Avinash	<i>SPatil</i>
15.	/Pawar Surbhi Rajendra	<i>Pawar</i>
16.	/Taur Shraddha Kailas	<i>Taur</i>
17.	Mr. Jadhav Suhas Shivaji	<i>Suhas</i>
18.	/Thorat Dipti Laxman	<i>Thorat</i>

Tepp
Dr. P. B. Teli
Training Coordinator

[Signature]
Dr. Meghnad G. Joshi
CMD

"Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture"
- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's
**Padmabhushan Dr. Vasantrodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,
Dist- Sangli.**
**In Collaboration with
Stem Plus Cryopreservation Pvt. Ltd., Sangli**

Date: 11/2/2021

Time: 10 to 11.30 am

Training Name: Hands-on Training in Stem Cell Banking

Sr. No.	Name of the students	Signature
1.	/Bodake Sakshi Shankar	<i>Bodake</i>
2.	/Erandole Shubhangi Mahadev	<i>Smerandole</i>
3.	/Ghagare Komal Bhairu	<i>Ghagare</i>
4.	/Jadhav Gouri Raghunath	<i>G.R. Jadhav</i>
5.	/Jamadade Mayuri Vishnu	<i>Mayurade</i>
6.	/Kamble Prachi Vijay	<i>Prachi</i>
7.	/Kamble Shweta Vikas	<i>Shweta</i>
8.	/Mali Aishwarya Abaso	<i>Ashli</i>
9.	/Mohite Priti Shankar	<i>P. Mohite</i>
10.	Mr. Patil Prasad Kailas	<i>Prasad</i>
11.	/Patil Pratiksha Ravsaheb	<i>P. Patil</i>
12.	/Patil Preeti Rajendra	<i>P. R. Patil</i>
13.	/Patil Rupali Parasharam	<i>R. P. Patil</i>
14.	/Patil Shivani Avinash	<i>Shivani</i>
15.	/Pawar Surbhi Rajendra	<i>Surbhi</i>
16.	/Taur Shraddha Kailas	<i>Shraddha</i>
17.	Mr. Jadhav Suhas Shivaji	<i>Suhas</i>
18.	/Thorat Dipti Laxman	<i>D. Thorat</i>

T. P. B.
Dr. P. B. Teli
Training Coordinator

M. G. Joshi
Dr. Meghnad G. Joshi
CMD

“Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture”

- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

**PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL
MAHAVIDYALAYA, TASGAON, DIST- SANGLI
416 312 (Maharashtra) Phone No: (02346 - 250665)**

(Affiliated to Shivaji University, Kolhapur)

Report On

“HANDS ON TRAINING ON APICULTURE”

Organized By

DEPARTMENT OF ZOOLOGY

&

Internal Quality Assurance Cell

**27th
October
2021**

NOTICE

"Dissemination of Education for Knowledge, Science & Culture"

- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Saiunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya,

Tasgaon, Dist.-Sangli (MS).

(NAAC Reaccredited B++)

DEPARTMENT OF ZOOLOGY & IQAC **Organizes**

"Hands On Training On Apiculture"

Name of Trainer: Shri Dayawan Patil

(Madhu Amrut Honey Bee Conservation & Research, Kaneri, Kolhapur)

Date : 27/10/2021

Time : 11.30

Dr. P. B. Teli
Coordinator

Dr. S. A. Khabade
Prof. & Head
Department of Zoology

Dr. Milind S. Hujare
Principal

Event:	"Hands On Training On Apiculture"
Organizing Department	Department of Zoology & IQAC
Date	27th October 2021
Venue	College Auditorium
Total Participants	99 (Teaching Staff & Students)
Male	56
Female	43

All Dignitaries & Participants are Welcomed By Dr. Shahaji Patil (Staff Secretary)

Apiculture Trainer Mr. Dayawan Patil Introduced By Dr. P. B. Teli

Bee Hive Worshipped By Prn. Milind Hujare & Organizing Comittee

Mr. Dayawan Patil Falicitated By Prin. Dr. Milind Hujare

Hon. Prin. (Dr.) Milind Hujare Falicitated By Prof. S. A. Khabade

All Participants (Faculty & Students)

Mr. Dayawan Patil Delivered Speech on Apiculture & Hands on Training

Presidential Speech On Apiculture By Hon. Principal (Dr.) Milind Hujare

Indoor Demonstration to Faculties & Students By Dayawan Patil

Votes of Thanks Expressed By Prof. (Dr.) S. A. Khabade

Mr. Dayawan Patil Giving Information On Bee Hive

**Hands On Training On Apiculture In Field By Dayawan Patil
With Prin. (Dr.) Milind Hujare**

Honey Comb With Prin. (Dr.) Milind Hujare & Dayawan Patil

Honey Comb With Dr. P. B. Teli, Prin. (Dr.) Milind Hujare, Vice Prin. Dr. S. A. Khade, Anna Bagal & Dr. K. N. Patil

Department of Zoology, P. D. V. P. Mahavidyalaya, Tasgaon and IQAC organised “**Hands On Training On Apiculture**”. Dr. Shahaji Patil welcomed all the Dignitaries, teaching Staff, Farmers & Students. The Hands On Training Trainer Mr. Dayawan Patil (**Madhu-Amrut Honey Bee Conservation & Research Centre Kaneri, Tal Karveer, Dist Kolhapur**) introduced by **Training Coordinator Dr. P. B. Teli**. Mr. Dayawan Patil felicitated by Prin. (Dr.) Milind S. Hujare, Hon. Prin. (Dr.) Milind Hujare felicitated By Prof. (Dr.) **S. A. Khabade** (Head, Department of Zoology).

On the occasion of Hands on training on apiculture Mr. Dayawan Patil said that Honey Bees are God Gift to Nature & Farmers. Honey bees are most important insects in the nature, if they reduce their number, no life on earth surface because they are involved in the transfer of pollen grains from one plant to other, it helps for formation fruits & seed or grains. They are required for human being daily. He also explained the economic importance of Honey bees, their types, Uses honey, wax etc. as well as structure of Bee

Hive apparatus. Each Bee Hive consists of 15000 to 25000 bees (bees includes Female Queen, Male Drones, worker bees) it contains brood chamber, honey chamber etc. In India, Apiculture Industries **Apis cerana indica** bee is used for production of Honey & wax. Apis cerana is less aggressive and produce large amount of honey, it also acclimatise in natural condition of India. In India total 11 to 15000 tons honey will be obtained by Apiculture Industry per year. But requirement is more than 15000 ton of honey. Apiculture is allied business, it gives more money to farmers along with agriculture.

On **Presidential** speech, **Prin. Milind Hujare** explained the detail information of pollination and their benefits. He also give assurance to farmers we are preparing framework of Apiculture, how to train to farmers and production honey.

Lastly vote of thanks expressed by Dr. S. A. Khabade (Professor & Head, Department of Zoology), Vice Prin. Dr. S. K. Khade (Science Wing), Vice Prin. J. A. Yadav, Prof. (Dr.) N. A. Kulkarni (Head, Botany Department), NAAC Coordinator Dr. Alka Inamdar, Staff Secretary Dr. Shahaji Patil, Dr. P. S. Bhandare, Miss. Punam Patil, Mr. V. M. Jadhav, Miss. S. P. Kusarkar, Miss. Chaitali Gavali & B. Sc Students are present. The programme was end on 2.00 pm.

List of Participants

PADMABHUSAIN DR VASANTRODADA PATIL MAHAVIBIDYALAYA, TARGAON DIST. SANGLI				
DEPARTMENT OF ZOOLOGY				
"HANDS ON TRAINING ON APICULTURE"				
Date : 27/10/2021		Time:11.30AM Onward		
Sr. No.	Name of the Participants	Gender	Occupation	Signature
1	Dr. Pradikshur Suresh Bhumbare	Female	Asst. Prof.	[Signature]
2	Pani Sujata Shahaji	Female	C.H.B.	[Signature]
3	More Ruthuja Rajaram	Female	C.H.B.	[Signature]
4	Dr. Shahaji Jagannath Patil	M	Asst. Prof.	[Signature]
5	Prashant Kumar Patil	Male	Asst. prof in Chem	[Signature]
6	Dattatraya Yashwantrao Sankhane	—	Asst. Prof. in Chem	[Signature]
7	Sanjay Raviendra Patil	—	Geography	[Signature]
8	Dr. Vinod Kumar Bhambhani	—	Geology	[Signature]
9	Dr. Sanjivkumar Anand Gopalakrishna	—	Asst. Prof. in Chemistry	[Signature]
10	Dr. Ajay Nishantkumar Ambhure	Male	Asst. Prof. in Chemistry	[Signature]
11	Mr. Sunil Soma Gauri	Male	Asst. Geography	[Signature]
12	Mr. Yashwantrao Anand	Male	Economics	[Signature]
13	Mr. (T) K. K. Kishor Sankhane	Male	Mathematics	[Signature]
14	Dr. Kuldip Marayam Patil	Male	Asst. Prof. in Economics	[Signature]
15	Dr. Arjun Shivaji Wagh	Male	Asst. Prof. in Geography	[Signature]
16	Dr. M. L. Patil	Male	Asst. Prof. in Chemistry	[Signature]
17	Dr. S. P. Kusarkar	Male	Asst. Prof. in Chemistry	[Signature]
18	Dr. Tatoba Kallappa Badam	Male	Asst. Prof.	[Signature]
19	Miss. Anuradha Shivaji Ninkalke	Female	Asst. Prof.	[Signature]

Sr. No.	Name of the Participants	Gender	Occupation	Signature
20	Fatih S.D.	Male	Jr college Teacher	SD
21	Patil A.R.	male	Teaching	Asatol
22	Mr. Sanyal V. Mali	Male	Asst. C. Teacher	Asatol
23	Mr. Valankar F.B.	male	Jr college teacher	Asatol
24	Mr. P.A. Khade	male	Asst. Professor	Asatol
25	Mr. Kulkarni R.G.	male	Jr. College Teacher	Asatol
26	Ms. Runkhade S.B.	male	Laboratory Assistant	Asatol
27	Shri. Kulkarni S.D.	male	Lab. Assistant	Asatol
28	Shri. Sathe A.P.	male	Jr. College Teacher	Asatol
29	Shri. Avinash B. Wankar	male	Jr. College Teacher	Asatol
30	Shri. Dhanendra Nirvutti Yadav. Patil	male	Jr. College Teacher	Asatol
31	Shri. Rajaram B. Wankar	male	Teacher	Asatol
32	Dr. Rajesh S. Kumbhar	Male	Asst. Professor	Asatol
33	Mr. Anil M. Mali	Male	Asst. Professor	Asatol
34	Mr. Gajanan S. Pawar	male	Asst. Prof.	Asatol
35	Mr. Ramesh Jyashing Kadam	Male	Asst. Prof.	Asatol
36	Mr. Pahl Devaknath Rangoo	male	Asst. prof	Asatol
37	Mr. Pahl Gopal Kumbhar	male	Asst. prof	Asatol
38	Ms. Karita Hindurav Kumbhar	female	Asst. prof	Asatol
39	Dr. A.S. Kumbhar	Male	Asst. prof	Asatol
40	Miss. A.S. Yadav	female	Asst. Prof.	Asatol
41	Mr. Patil Deepak Vitthal	male	Jr. colle. teacher	Asatol
42	Mr. Anandesh Subin Tulase	male	student	Asatol
43	Miss. Ankita Yadav	Female	Asst. Prof	Asatol

Sr. No.	Name of the Participants	Gender	Occupation	Signature
44	J.V. Gurav	Female	P.D.V.P college	J.V. Gurav
45	S.V. Chavan	Female	P.D.V.P college	Chavan
46	V.V. Gurav	Female	P.D.V.P college	Gurav
47	A.R. Patil	Female	P.D.V.P college	Patil
48	P.S. Patil	Female	P.D.V.P college	Patil
49	Shri. Chavan	Female	P.D.V.P college	Chavan
50	P.P. Gurav	Female	P.D.V.P college	Gurav
51	A.R. Attar	Female	P.D.V.P college	Attar
52	Miss. Chaitali Sanjay Gurav	Female	P.D.V.P college	Chaitali
53	Dr. P.B. Jati	Male	Faculty	Jati
54	Dr. N.A. Kulkarni (Prof.)	Male	Professor	Kulkarni
55	Dr. Kulkarni S.A.	Male	Professor	Kulkarni
56	Miss. Kusarkar S.P.	Female	P.D.V.P college	Kusarkar
57	Miss. Patil P.P.	Female	P.D.V.P college	Patil
58	CHAVAN ROHAN RAJENDRA	male	P.D.V.P college	Chavan
59	Shendage Asit	male	— II —	Shendage
60	Surat Manohar Shakti	—	—	Shakti
61	Dhale Manali Jyoti	female	P.D.V.P college	Dhale
62	Patil Poonam Rajendra	male female	P.D.V.P college	Patil
63	Kumbhar Anupama Avinash	female	P.D.V.P college	Kumbhar
64	Murali Tasmiya Majid	female	P.D.V.P college	Murali
65	Pawar Rutuja Suresh	Female	P.D.V.P college	Pawar
66	Shinde Rutuja Sanjay	Female	P.D.V.P college	Shinde
67	Umami Pooja Pradhan	female	P.D.V.P college	Umami

Sr. No.	Name of the Participants	Gender	Occupation	Signature
68	Adarsh Pratiksha Adhikar	female	P.D.V.P. College	Adarsh
69	Kavathekar Aaditi Sudhakas	Female	P.D.V.P. college	Aaditi
70	Pawar Pooja Kishor	Female	P.D.V.P. college	Pawar
71	Jadhav Rina Rajendra	female	P.D.V.P. college	Jadhav
72	Jadhav Sima Anandras	Female	P.D.V.P. college	Jadhav
73	Chavan Kajal Sahadev	Female	P.D.V.P. college	Chavan
74	Jadhav Supriya Mahesh	Female	P.D.V.P. college	Jadhav
75	Khade S.K.	Male	P.D.V.P. Tasgaon	Khade
76	Mali Shreya Sanil	female	P.D.V.P. Tasgaon	Mali
77	Patil Divya Dattaji	female	P.D.V.P. Tasgaon	Patil
78	Patil Priyanka Annasaheb	Female	P.D.V.P. Tasgaon	P. Patil
79	Patil Tejashwini Vinayak	female	P.D.V.P. Tasgaon	Patil
80	Gupte Rupali Mahadev	Female	P.D.V.P. Tasgaon	Rupali
81	Patil Sanika Sudam	Female	P.D.V.P. Tasgaon	Patil
82	Bhagyashree Anil Patil	Female	P.D.V.P. Tasgaon	Bhagyashree
83	Joshi Shreya Ganesh	Female	P.D.V.P. Tasgaon	S.G. Joshi
84	Patil Rutuja Dadasaheb	female	P.D.V.P. Tasgaon	R.D. Patil
85	Patil Rajani Ram	Female	P.D.V.P. Tasgaon	Patil
86	Patil Sakshi Umesh	Female	P.D.V.P. College Tasgaon	Sakshi
87	Chavan Rohit Sambhaji	male	P.D.V.P. College Tasgaon	Chavan
88	Chavan Shubham Rajendra	male	P.D.V.P. College	Chavan
89	Chavan Bhatnagar Dhendiram	male	P.D.V.P. College	Chavan
90	Mani Tushar Ghazal	Male	P.D.V.P. college	Mani
91	Jomade Rohan Sonkay	Male	P.D.V.P. college	Jomade

Sr. No.	Name of the Participants	Gender	Occupation	Signature
92	Kare Aniket Ravindra	Male	P.D.V.P. Tasgaon	Kare
93	Sarvesh Palase	Male	P.D.V.P. Tasgaon	Palase
94	Pratimesh Dhendiram Chavan	Male	P.D.V.P. Tasgaon	P.D. Chavan
95	Suraj Nandedu Chavan	Male	P.D.V.P. Tasgaon	Suraj
96	Ruturaj Dattatray Mohite	Male	P.D.V.P. Tasgaon	Ruturaj
97	Vishal Vikas Mohite	Male	P.D.V.P. Tasgaon	Vishal
98	Sagar Shivaji Mohite	Male	P.D.V.P. Tasgaon	Sagar
99	Vikas Manik Jadhav	Male	P.D.V.P. Tasgaon	Vikas
100				

तरुण भारत मधमाशी निसर्गाला समृद्ध करते : पाटील

वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालयात मधुमक्षिका पालन विषयावर कार्यशाळा

प्रतिनिधी

तासगाव

मधमाशी नष्ट झाली तर सृष्टी संपुष्टात येईल, मधमाशी वाचवाणे ही काळाची गरज आहे. मधमाशी निसर्गाला समृद्ध करते, असे प्रतिपादन मधू अमृत हनी बी कॉन्झर्वेशन अँड रिसर्च सेंटरचे दयावान पाटील यांनी केले.

येथील पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय येथे प्राणीशास्त्र व आयकरणी विभागाच्या वतीने आयोजित केलेल्या मधुमक्षिका पालन विषयावरील एक दिवसीय कार्यशाळेत पाटील बोलत होते. कार्यक्रमाच्या अंमलबन्धानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. मिलिंद हुजरे होते.

पाटील पुढे म्हणाले, मधमाशीच्या पालनातून शेतीचे उत्पन्न वाढवणे शक्य आहे. मधमाशी, मधदंश गोळा करताना परागीभवन पडतून अन्नाने आपल्याला निर्माण वाढविण्याची शक्यता तयार करायची लागेल. शेतकऱ्यांमध्ये

तासगाव : येथील पी. डी. बी. महाविद्यालयात मधुमक्षिका पालन कार्यशाळेत प्राचार्य डॉ. मिलिंद हुजरे व इतर जिल्हा.

मधमाशा पालनासंदर्भात जागृता निर्माण होऊ लागली आहे.

जंगले जमीन झाल्यामुळे आम्हा मधमाशा शहराकडे सरतून लागल्या आहेत. मधमाशी तिथ्या निवासपातून जवळ जवळ दोन किलोमीटर पर्यंत प्रवास करते तिला 'कुलीतबी' असे म्हटले जाते.

मधमाशांचे फायदे लक्षात घेऊन सर्वांनी मधमाशीला वाढविण्याच्या चळवळीत सहभागी

जावे, असे आवाहन त्यांनी केले. लाकडीपेटीमध्ये मधमाशांचे पालन करणे करायचे हे प्रात्यक्षिकात दाखविले.

अध्यक्षस्थानावरून प्रा. डॉ. मिलिंद हुजरे यांनी मधमाशा परागीभवनाचे काम करणे करताना हे समजून राहिले. तासगाव तालुक्यातील शेतकऱ्यांपर्यंत जाणवू शकवून घेऊन जाणार असल्याचे सांगितले. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक

समन्वयक डॉ. पी. बी. तेली यांनी केले तर आचार्य प्राणीशास्त्र विभागप्रमुख प्रा. एस. ए. खाबडे यांनी मानले. सूत्रसंचालन प्रा. अण्णासाहेब बागल यांनी केले.

कार्यक्रमाला नैक समन्वयक डॉ. अलका इनामदार, उपप्राचार्य डॉ. एस. के. खाडे, प्रा. जे. ए. यादव सर्व विभागाचे विभाग प्रमुख उपस्थित होते.

मधमाशी निसर्गाला समृद्ध करणारे माध्यम

दयावान पाटील : वसंतरावदादा महाविद्यालयामध्ये कार्यशाळा

लोकमत न्यूज नेटवर्क

तासगाव : मधमाशी नष्ट झाली तर सृष्टी संपुष्टात येईल मधमाशी वाचविणे ही काळाची गरज आहे. मधमाशी निसर्गाला समृद्ध करते, असे प्रतिपादन मधू अमृत हनी बी कॉन्झर्वेशन अँड रिसर्च सेंटरचे दयावान पाटील यांनी केले.

तासगाव येथील पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालयात

प्राणीशास्त्र व आयकरणी विभागाच्या वतीने आयोजित केलेल्या मधुमक्षिका पालन या विषयावरील एकदिवसीय कार्यशाळेत ते बोलत होते. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. मिलिंद हुजरे अध्यक्षस्थानी होते.

दयावान पाटील म्हणाले की, मधमाशीच्या पालनातून शेतीचे उत्पन्न वाढविणे शक्य आहे. मधमाशांचे फायदे लक्षात घेऊन सर्वांनी

मधमाशीला वाचविण्याच्या चळवळीत सहभागी व्हावे.

समन्वयक डॉ. पी. बी. तेली यांनी प्रास्ताविक केले. प्रा. अण्णासाहेब बागल यांनी सूत्रसंचालन केले. प्राणीशास्त्र विभागप्रमुख प्रा. एस. ए. खाबडे यांनी आभार मानले. यावेळी डॉ. अलका इनामदार, उपप्राचार्य डॉ. एस. के. खाडे, प्रा. जे. ए. यादव, आदी उपस्थित होते.

मधमाशी निसर्गाला समृद्ध करते : दयावान पाटील

वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालयात मधुमक्षिका पालन या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळा

प्रतिध्वनी : वृत्तसेवा

□ तासगाव : मधमाशी नष्ट झाली तर सुष्टी संपुष्टात येईल मधमाशी वाचवणे ही काळाची गरज आहे. मधमाशी निसर्गाला समृद्ध करते असे उद्गार मधू अमृत हनी वी कॉन्झर्वेशन अँड रिसर्च सेंटरचे श्री.दयावान पाटील यांनी पद्मभूषण डॉ.वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय तासगाव येथे प्राणीशास्त्र व आयक्युएसी विभागाच्या वतीने आयोजित केलेल्या मधुमक्षिका पालन या विषयावरील एक दिवसीय कार्यशाळेत बोलताना काढले. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. मिलिंद हुजरे होते.

पाटील पुढे म्हणाले मधमाशीच्या पालनातून शैतीचे उत्पन्न वाढवणे शक्य

आहे.मधमाशी मकरंद गोळा करताना परागीभवन घडवून आणते. आपल्याला निसर्ग वाचविण्याची चळवळ तयार करावी लागेल. शेतकऱ्यांमध्ये मधमाशा पालना संदर्भात जागृकता निर्माण होऊ लागली आहे. जंगले कमी झाल्यामुळे आम्हा मधमाशा शहराकडे सरकू लागल्या आहेत.मधमाशी तिच्या निवासापासून जवळ जवळ दोन

किलोमीटर पर्यंत प्रवास करते तिला 'कुशीलक्ष्मी' असे म्हटले जाते.मधमाशांचे फायदे लक्षात घेऊन सर्वांनी मधमाशीला वाचविण्याच्या चळवळीत सहभागी व्हावे असे आवाहन यांनी केले. लाकडीपेटी मध्ये मधमाशांचे पालन करायचे हे प्रात्यक्षिकासह दाखविले.

अध्यक्षस्थानावरून बोलताना प्राचार्य डॉ.मिलिंद

हुजरे यांनी मधमाशा परागीभवनाचे काम कसे करतात हे समजून सांगितले. तासगाव तालुक्यातील शेतकऱ्यांपर्यंत आपण ही चळवळ घेऊन जाणार असल्याचे सांगितले. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक समन्वयक डॉ.पी.बी.तेली यांनी केले तर आभार प्राणीशास्त्र

विभाग प्रमुख प्रा. एस.ए.खांबडे यांनी मानले. सूत्रसंचालन प्रा. आण्णासाहेब बागल यांनी केले.कार्यक्रमाला नैक समन्वयक डॉ.अलका इनामदार, उपप्राचार्य डॉ. एस.के.खांबे, व प्रा.जे.ए. वादव ,सर्व विभागाचे विभाग प्रमुख , प्राध्यापक , प्रशासकीय सेवक व विद्यार्थी मोठ्या संख्येने उपस्थित होते.

PRATIDWANI NEWS PAPER

मधमाशी निसर्गाला समृद्ध करते : दयावान पाटील

जनप्रवास | प्रतिनिधी

इस्लामपूर : मधमाशी नष्ट झाली तर सुष्टी संपुष्टात येईल मधमाशी वाचवणे ही काळाची गरज आहे. मधमाशी निसर्गाला समृद्ध करते असे उद्गार मधू अमृत हनी वी कॉन्झर्वेशन अँड रिसर्च सेंटरचे श्री.दयावान पाटील यांनी पद्मभूषण डॉ.वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय तासगाव येथे प्राणीशास्त्र व आयक्युएसी विभागाच्या वतीने आयोजित केलेल्या मधुमक्षिका पालन या विषयावरील एक दिवसीय कार्यशाळेत बोलताना काढले.

कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. मिलिंद हुजरे होते. पाटील पुढे म्हणाले मधमाशीच्या पालनातून शैतीचे उत्पन्न वाढवणे शक्य आहे.मधमाशी मकरंद गोळा करताना परागीभवन घडवून आणते असल्याला निसर्ग वाचविण्याची चळवळ तयार करावी लागेल. शेतकऱ्यांमध्ये

तासगावच्या डॉ. वसंतराव पाटील महाविद्यालयात आयोजित मधुमक्षिका पालन विषयावरील कार्यशाळेत सर्वदलन करताना दयावान पाटील.

मधमाशा पालना संदर्भात जागृकता निर्माण होऊ लागली आहे. जंगले कमी झाल्यामुळे आम्हा मधमाशा शहराकडे सरकू लागल्या आहेत.मधमाशी तिच्या निवासापासून जवळ जवळ दोन किलोमीटर पर्यंत प्रवास करते तिला 'कुशीलक्ष्मी' असे म्हटले जाते.मधमाशांचे फायदे लक्षात घेऊन सर्वांनी

मधमाशीला वाचविण्याच्या चळवळीत सहभागी व्हावे असे आवाहन त्यांनी केले. लाकडीपेटी मध्ये मधमाशांचे पालन कसे करायचे हे प्रात्यक्षिकासह दाखविले.

अध्यक्षस्थानावरून बोलताना प्राचार्य डॉ.मिलिंद हुजरे यांनी मधमाशा परागीभवनाचे काम कसे करतात हे समजून सांगितले.तासगाव तालुक्यातील शेतकऱ्यांपर्यंत आपण ही चळवळ घेऊन जाणार असल्याचे सांगितले. कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक समन्वयक डॉ.पी.बी.तेली यांनी केले तर आभार प्राणीशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा. एस.ए.खांबडे यांनी मानले. सूत्रसंचालन प्रा. आण्णासाहेब बागल यांनी केले.कार्यक्रमाला नैक समन्वयक डॉ.अलका इनामदार,उपप्राचार्य डॉ. एस.के.खांबे, व प्रा.जे.ए. वादव ,सर्व विभागाचे विभाग प्रमुख , प्राध्यापक , प्रशासकीय सेवक व विद्यार्थी मोठ्या संख्येने उपस्थित होते.

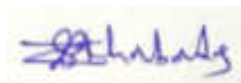
Principal

Dr. Milind S. Hujare

P. D. V. P. Mahavidyalaya, Tasgaon

Dr. P. B. Teli
Training Coordinator

Dr. S. A. Khabade
Professor & Head
Department of Zoology

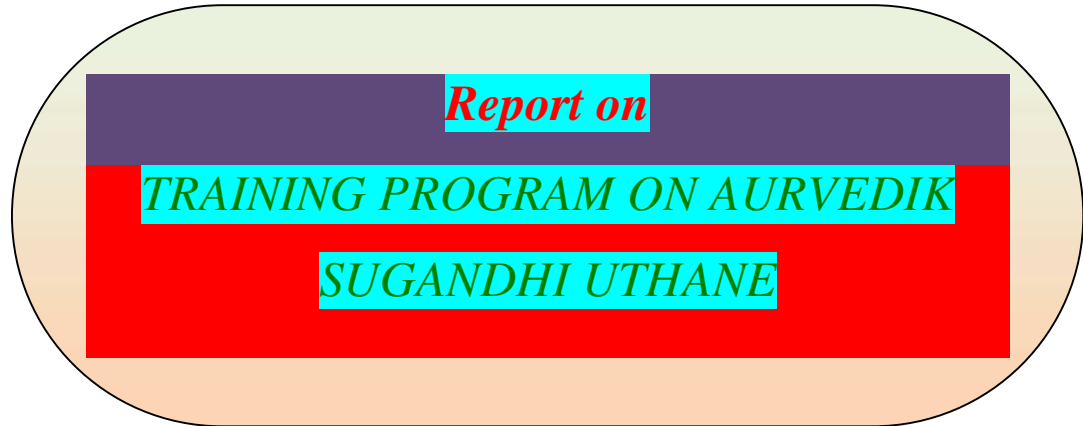

‘Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture’-Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur’s

**PADMABHUSHAN Dr. VASANTRAODADA PATIL
MAHAVIDYALAYA, TASGAON
Tal. Tasgaon, Dist.: Sangli.**

DEPARTMET OF COMMERCE

Title of Programme	Training Program on Aurvedik Sugandhi Uthane
Organizing Department	DEPARTMENT OF COMMERCE
Collaboration with	-
Date	14 th October, 2019.
Venue	ROOM NO. 28
No. of Participants	21, Male: 07, Female: 09 Teachers : Male: 02, Female: 03

The use of ubtan powder for cleansing and bathing is being mentioned in the treasures of ayurveda since ages. During this festive season of Diwali having the bath with ubtan is considered to be auspicious and termed as “Abhyang Snan”. ABHYANG Ayurvedic ubtan powder is used to remove dirt, greasiness and dead cells and protect the skin from skin ailments.

In order to create interest in entrepreneurship among the students and considering the importance of Aurvedik Sugandhi Uthane in Diwali Festival, the Commerce Department conducted a training program on Aurvedik Sugandhi Uthane. It showed the students the actual process of making Sugandhi Uthane. The students actually sold the created Aurvedik Sugandhi Uthane in the society.

आयुर्वेदिक सुगंधी उठणे साहित्य	
मसूर डाळ पीठ	नागरमोथा
आवळा पावडर	वाळा
आंबेहळद	जटामासी
वेखंड	सुगंधी कचोरा
बावची	मरवा
अनंतमूळ	घुलाब कली पावडर

Inauguration Ceremony of Aurvedik Sugandhi Uthane by The Prin. Dr. Milind Hujare.

All Participants With Principal Dr. Milind Hujare.

Dr. A. G. Sonawale
Head, Department of Commerce

Participants Students List 2019-20

Class: B.Com. II		
Sr. No	GENDER	NAME OF THE STUDENT
1	SHRI	BANASAVADE DATTATRAY ASHOK
2	SHRI	RENDALKAR VIJAY YUVRAJ
3	SHRI	INGAWALE PRATIK DIPAK
4	SHRI	SUTAR SUSHANT SHIVAJI
5	SHRI	PAWAR NILESH NAMDEV
6	SHRI	SAWANT VAIBHAV SHASHIKANT
7	SHRI	WAGH INDRAJIT SUDHAKAR
8	MISS	KOKANE PALLAVI RAVINDRA
9	MISS	BODARE PRAJAKTA UTTAM
10	MISS	CHAVAN POOJA BAPURAO
11	MISS	GAIKWAD RUTUJA JAYANT
12	MISS	GURAV ASHWINI PANDIT
13	MISS	PATIL SNEHAL GOVIND
14	MISS	HINGMIRE SHRADDHA SUNIL
15	MISS	KAMBLE NISHA ANANDA
16	MISS	KARMARKAR DIVYA DAMODAR
Teachers Name		
17		DR. SONAWALE A.G.
18		MR. PATIL G.R.
19		MISS. CHAVAN P.C.
20		MISS. SALUNKHE P.B.
21		MISS. PATIL S.S.

Dr. Alka Inamdar
 IQAC & NAAC Coordinator
IQAC Co-Ordinator,
 PDVP Mahavidyalaya,
 Tasgaon.

Dr. Amol Sonawale
 HOD, Commerce Department
HEAD
Department of Commerce
 P.D.V.P.College,Tasgaon.

Dr. Milind Hujare
Principal
 Padmabhushan Dr. Vasantrodada Patil
 Mahavidyalaya, Tasgaon. (Sangli)

1

“Dissemination of Education for Knowledge, Science, and Culture”

- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA

PATIL MAHAVIDYALAYA, TASGAON

DEPARTMENT OF BOTANY

REPORT OF

WORKSHOP ON GARDENING

Date: 30/12/2019

INFORMATION

Organizing Department	Botany	
Activity	One Day Workshop on Gardening	
Date	30/12/2019	
Duration	01 Day	
Participants	Students	156
	Faculty	03
Total Participants		159

Dissemination of Education for Knowledge, Science, and Culture”
- Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur
Padmabhushan Dr. Vasant Rao Dada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon

Department of Botany

Date: 25/12/2019

To

The Principal

Padmabhushan Dr. Vasant Rao Dada Patil Mahavidyalaya,

Tasgaon, Dist- Sangli. 416312

Subject: To seek Permission to conduct ‘ONE DAY WORKSHOP ON GARDENING’

Respected sir,

With reference to above mentioned subject, Department of Botany is going to conduct one day workshop on gardening on **30/12/2019**. We are kindly requesting you to allow us to conduct this activity for our students.

Thanking you

Yours Faithfully

(Dr. N. A. Kulkarni)
HEAD
DEPARTMENT OF BOTANY
PADMABHUSHAN DR. VASANTRAO DADA PATIL
MAHAVIDYALAYA, TASGAON, DIST. SANGLI

“Dissemination of Education for Knowledge, Science, and Culture”

-Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur
Padmabhushan Dr. Vasant Rao Dada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon

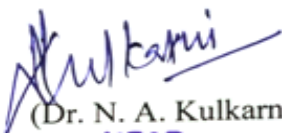
DEPARTMENT OF BOTANY

2019-20

Notice

Date : 26/12/2019

All the students of the college hereby informed that we are going to conduct one day workshop on gardening on **30/12/2019**. All the students are requested to participate in this course.

(Dr. N. A. Kulkarni)
HEAD
DEPARTMENT OF BOTANY
PADMABHUSHAN DR. VASANTRAO DADA PATIL
MAHAVIDYALAYA, TASGAON, DIST. SANGLI

INTRODUCTION:

Gardening is very interesting branch of botany which deals with various aspects of plants like landscape gardening, growing of indoor plants, bonsai making, terrarium (bottle garden), flower arrangements etc. For getting knowledge of these branches of gardening in addition to the theoretical information practical or hands-on experience is more useful to the students. Practical knowledge of these skills may be helpful to students to start a small scale business or to perform in their own houses.

Keeping in mind the department of Botany has organized one day workshop on various aspects of gardening like Landscape Gardening, Bonsai, Flower Arrangements and Terrariums on **30/12/2019**. Experts from various gardening branches are invited to deliver their expertise in the workshop. Shri. Sanjeev Walawalkar (Landscape gardening), Dr. Manjushree Phadake and Mrs. Neha Kulkarni (Terrarium), Mrs. Mrunal Natekar (Flower Arrangement) from an NGO named “HIRVAL” are invited for their demonstrations with the natural materials.

The inauguration of the function has been made by the auspicious hands of Principal. Dr. Milind Hujare Sir. After the inauguration the workshop is followed with the lecture by Shri. Sanjeev Walawalkar on various aspects of gardening like Landscape gardening, fertilizers used, soils, pots used for the Bonsai preparation etc. After the lecture by Shri. Sanjeev Walawalkar, two separate groups of students are made and the lecture and demonstration by Dr. Manjushree Phadake and Mrs. Neha Kulkarni on Terrarium and bonsai preparation by Mrs. Mrunal Natekar on Flower Arrangement has been parallelly in two separate laboratories for close grasping of the students.

Inauguration of the Know Our Plant Best Practice of the Department

Introductory speech by Dr.N.A.. Felicitation of Chief Guest Kulkarni

Felicitation of Resource Persons

Inauguration of the One Day Workshop on Gardening

Lecture and Demonstration No.1: Shri. Sanjeev Walawalkar (Landscape gardening and Bonsai)

The first lecture has been delivered by Shri. Sanjeev Walawalkar on Landscape gardening and Bonsai. He has explained various aspects of gardening. He has explained following principles.

Principles of Landscaping: It is very difficult to lay down principles of landscaping, applicable everywhere.

However, he has told the general principles of landscaping as follows:

(i) The ideal landscape garden is like ideal landscape painting which expresses some single thought or feelings. Its expression may be gay, bold, retired, quiet, etc.(ii) Beauty and utility should be harmoniously combined.(iii) Area should be divided into different parts and plan should be conceived for each area. Overall plan should be such that the observer catches the entire effect and purpose of the plan without stopping to analyze its parts.(iv)Let the garden and building merge into each other. There should not be stopping abruptly particularly in front of building. The view of garden from the windows and doors should be very attractive. Planting around the building, climbers against wall and on the porch, decoration of verandah and rooms with attractive foliage, flowering plants, hanging baskets serve to unique the building with garden. Every part of the compound should be planned in such a way that it gives surprising effect to visitor.(v) Simplicity of design should be aimed at which helps in the execution of the plan.(vi)An ideal landscape should have open space.(vii) Over crowding of plants and object should be avoided.

He has also explained various aspects of Bonsai preparation. He has explained the materials required for bonsai preparation like Bonsai pots, Soil, fertilizers required etc.

Lecture and Demonstration No.1: Shri. Sanjeev Walawalkar(Landscape gardening and Bonsai)

Lecture and DemonstrationNo.2: Dr. Manjushree Phadake and Mrs. Neha Kulkarni (Terrarium) –Dr. Manjushree Phadake and Mrs. Neha Kulkarni have together explained various styles of Bonsai making and Terrarium preparation along with the demonstration.

Lecture and Demonstration No.2: Dr. Manjushree Phadake and Mrs. Neha Kulkarni (Terrarium)

They have explained following points.

Bonsai is an art of dwarfing trees and perennial shrubs. A bonsai is not just a dwarfed plant, but it should depict all the characteristics of an age-old tree in its full glory. It is not at all difficult to dwarf a tree or a shrub. But, skill is needed in making it a mini replica of a giant tree with all its glory and ruggedness,

Choosing plants: Any of local, perennial trees or shrubs, preferably with tiny or smaller leaves can be chosen. These days a number of exotic foreign plants too are available for bonsai. Imli, Vilayati Imli (Manila tamarind), Indian coral

tree, Bottle brush tree, Parkinsonia, Casuarina, Persian lilac, Sandpaper tree, varieties of Ficus, Guaiacum and Baobab tree some of the trees which are suitable for bonsai. Malpighia, Kamini, Serissa, Lantana, Galphimia, Duranta, Calliandra, Bougainvillea, Carmona, Ravenia, Schefflers, Aralia, Portulacaria (Jade plants) and Adenium are some of the suitable shrubs.

Containers: Earthen or ceramic containers are most useful. The pot should have its mouth larger than its base. Containers with constricted mouths should not be used, as changing soil and root pruning in these pots is difficult.

Soil Mixture: A small quantity of sand, vermiculite, rice husk or brick granules are used in the soil mixture; it will remain porous for longer periods. The porosity in soil aerates the soil; thus promoting healthy root growth and also facilitates faster drainage.

Implements: Secateurs, small poker for loosening soil, pliers or a wire cutter, watering can with a fine sprinkler and a spray pump (optional).

Materials: Good garden soil, farmyard manure, nylon netting, moss and copper wires of 20, 18 and 16 gauge. (Sand/vermiculite/rice husk optional).

How to get plants: Visit the nurseries to find a good source of healthy plants. Plants bought from a nursery will save you the time, as they will be already grown up. Alternately, one may grow the plants from seeds, by cuttings, or by layering / grafting / budding.

Useful hints: If you buy a plant from a nursery and if the plant is too big to be accommodated in the chosen bonsai pot, then first do partial pruning of branches and roots. Repot the plant in a slightly smaller pot. Allow it to stabilize. After this, branch and root pruning can be done again for repotting in a even smaller pot.

Pruning and Pinching: Pruning of branches is done either to shorten a branch or to eliminate it. Pinching is done to encourage side shoots to grow and thus to make it grow dense. Branch pruning and pinching alone is responsible mainly in dwarfing of the plant.

Root Pruning: A potted plant can be dwarfed without pruning its roots.

To accommodate a plant in a smaller pot, it becomes necessary to prune some of the roots.

Shaping: To bend and twist the branches to a desired shape, following processes are followed. Tying, wiring and tilting. Tying is a process in which branches are tied down or up and secured to a support to get the desired effect. In wiring, soft copper or aluminium wires are wound around a stem in a helical manner. After wires are wound, the branches could be bent to a desired form. The process of bending them should be done gradually. After the branch has acquired the desired shape (After a few months) the wires are removed.

Dr. Manjushree Phadakehas explained the technique of making the “Terrarium” or Bottle Garden. It is a technique in which miniature plants are grown in broad mouth glass bottles. She explained choose only those plants, which tolerate shade and humid atmosphere. The plants chosen also should be slow growing; as fast growing plants will need frequent pruning; for which opening of the bottle frequently will be needed. Keep the bottle near the window, where it will get bright diffused light. Hot sunlight must be avoided. If exposed to harsh sunlight, plants will literally get cooked inside the bottle. Following plants are suitable for the bottle gardens. Fittonia, Episcia, Miniature varieties of Aglaonema, Ferns, Cryptanthus, Pilea, Pellionia and Peperomia.

Pots used for Bonsai Preparation

Soil prepared for Bonsai Preparation

Bonsai of Stone Plant

Bonsai of Ficus Plant

Bonsai of Rubber Plant

Bonsai of Ficus Plant

Lecture and Demonstration No.3: Mrs. Mrunal Natekar (Flower Arrangement)

-Mrs. Mrunal Natekar have explained and demonstrated various methods and styles of Flower Arrangement by using the flowers of Gerbera, Carnation, Dahlia, Duranta etc. She has shown the styles of Bouquets and flower pots for the ceremonies. She has practiced the preparation of these items from the students. Students are actually experienced making of Bouquets and flower pots.

Lecture and Demonstration No.3: Mrs. MrunalNatekar (Flower Arrangement)

Dr. N. A. Kulkarni
Organizing Secretary

Signature of the Teacher

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांचाही शिक्षण देता" - शिक्षणमंत्री डॉ. बापूजी लाडूखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalay, Tasgaon

(Dist. Sangli.)

CLASS ROOM ATTENDANCE SHEET

Name of the Teacher Workshop on Gardening Subject _____

Class _____ Time _____ Date 30-12-2019

Roll No.	Name of the Student	Signature	Roll No.	Name of the Student	Signature
5683	Mali Pranali Balasa	<u>Pranali</u>	5706	Patole Sayali Ramchandra	<u>Sayali</u>
5673	Jamadade Mayuri vishnu	<u>Jamadade</u>	5711	Salunkhe Snehal Dinesh	<u>Salunkhe</u>
5672	Jadhav Gouri Raghunath	<u>Gouri</u>	5729	Patil Gauri shirad	<u>Patil</u>
5645	Naravade Pooja Tanaji	<u>Pooja</u>		Pawar Snehal M	<u>Pawar</u>
5824	Jamadade Rutuja Subhash	<u>Jamadade</u>	6122	Deshmukh Amruta B.	<u>Amruta</u>
5852	Patil Divya Arjun	<u>Patil</u>	6135	Salunkhe Ankita S.	<u>Salunkhe</u>
5699	Patil Priyanka Balasa	<u>Priyanka</u>	6143	Patil Samrudhi S.	<u>Samrudhi</u>
5834	Mane Pratibha Manik	<u>Mane</u>	6136	Salunkhe Snehal B	<u>Salunkhe</u>
5822	Jadhav Sonali baban	<u>Jadhav</u>	6181	Patil Bonam A.	<u>Patil</u>
5835	Mane Samrudhi mohan	<u>Mane</u>	6123	Jadhav Neha K.	<u>Jadhav</u>
5832	Mane Ankita Adhikar	<u>Mane</u>	6134	Patil Rakini S	<u>Patil</u>
6130	Patil N.V.	<u>Patil</u>	6137	Gurkare Samantra J	<u>Gurkare</u>
5123	Sutar Pranjana P.	<u>Sutar</u>	6125	Khondagale Tanuja S.	<u>Khondagale</u>
5674	Kale Kajal Kisan	<u>Kale</u>	5701	Patil smita Tanaji	<u>Patil</u>
5719	Wagh Akanksha sanjay	<u>Wagh</u>	5704	Patil Swapnali sayaji	<u>Patil</u>
5662	Gavan Pramila Pandurang	<u>Gavan</u>	5793	Ugahe Tejaswini Sahib	
5670	Mali Ashwini Ramchandra	<u>Mali</u>	5800	Mohite Shital vikas	<u>Mohite</u>
5660	Mashke Rani Hindurao	<u>Mashke</u>	5854	Patil Kirti Suresh	<u>Patil</u>
5693	Patil Amruta Dinkar	<u>Patil</u>	5680	Mali Ashwini C.	<u>Mali</u>
5668	Giri Kavita sanjay	<u>Giri</u>	5871	Pawar Pallavi Narasahab	<u>Pawar</u>
5664	Erandole Shubhangi Mahadev	<u>Erandole</u>			
5677	Kulkarni vaishnavi S.	<u>Kulkarni</u>			
5671	Jadhav Bhagyashri Bhaskar	<u>Jadhav</u>			
5636	Mane Supriya Pratap	<u>Mane</u>			
5686	Mane Manisha Madhukar	<u>Mane</u>			
5793	Abdare Bhagyashri S.	<u>Abdare</u>			
5126	Khedkar Ashwini A.	<u>Khedkar</u>			
121	Ashitekar Rutuja B.	<u>Ashitekar</u>			
6127	Mali Pranjana Ashok	<u>Mali</u>			
6100					

Signature of the Teacher

"ज्ञान, विज्ञान जगति सुलभंकर योग्यं शिक्षणं प्रदान" - श्री स्वामी विवेकानंद शिवालय, कोल्हापुर

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalay, Tasgaon

(Dist. Sangli.)

CLASS ROOM ATTENDANCE SHEET

Name of the Teacher Grandmaing WORKSHOP Subject _____

Class BSc - II / MSC - II Time _____ Date 30/12/2019

Roll No.	Name of the Student	Signature	Roll No.	Name of the Student	Signature
5686	More Manisha Madhukar	<u>Manisha</u>	5685	Giri Kavita Sanjay	<u>K.S. Giri</u>
5793	Abdare Bhagyabari	<u>Bhagyabari</u>	5719	Patil Rohini Ganpat	<u>Rohini</u>
5720	Yalmar Dipali Lalaso	<u>Deepali</u>	5723	Patil Swapnali J.	<u>Patil</u>
5679	Madane Komal Sanjay	<u>Komal</u>	6121	Astikar Rutuja B.	<u>Rutuja</u>
5670	Hivare Rupali Vitthal	<u>Rupali</u>	5724	Kasar Pooja Abhijeet	<u>Pooja</u>
5851	Patil Dipali Ramchandra	<u>Dipali</u>	5725	Karale Komal Suresh	<u>Komal</u>
5849	Patil Anuradha Anand	<u>Anuradha</u>	5717	Patil Nikita Anil	<u>Nikita</u>
5825	Dhanawade Snehal	<u>Snehal</u>	5718	More Aishwarya Sanjay	<u>Aishwarya</u>
5661	Chavan Mayuri Sampal	<u>Mayuri</u>	5722	Patil Shreya Sandip	<u>Shreya</u>
5705	Patil Ujjwala Baburav	<u>Ujjwala</u>	5723	Waghmare Lata Dattatray	<u>Lata</u>
5842	Mohite Vedanti D.	<u>Vedanti</u>	5726	Mulla Sumaiyya Shoukat	<u>Sumaiyya</u>
5844	Nalawade Vaishnavi	<u>Vaishnavi</u>	5731	Sutar Vaishnav Arjun	<u>Vaishnavi</u>
5838	Mohite Amruta Manik	<u>Amruta</u>	5730	Shinde Swapnil Sanjay	<u>Swapnil</u>
5665	Gaikwad Poonam Shankar	<u>Poonam</u>	5731	Patil Suraj Balasaheb	<u>Suraj</u>
5840	Mohite Shital Vikas	<u>Shital</u>	5738	Bhatnagar Jagat Honnarat	<u>Jagat</u>
5899	Ugare Tejaswini Satish	<u>Tejaswini</u>	5695	Patil Kiron Anil	<u>Kiron</u>
5751	Patil Smita Ganaji	<u>Smita</u>	5687	More Omkar Omkar	<u>Omkar</u>
5704	Patil Swapnali Ganji	<u>Swapnali</u>	5692	Nalawade Ruturaj	<u>Ruturaj</u>
5712	Saravade Sonali B.	<u>Sonali</u>	5691	Nalawade Rahul	<u>Rahul</u>
5917	Dipti L. Thorat	<u>Dipti</u>	5709	Ranikumbhe Shubham P.	<u>Shubham</u>
5834	More Pratibha Manik	<u>Pratibha</u>	5713	Savane Akash Mathew	<u>Akash</u>
5832	More Ankita Adikar	<u>Ankita</u>	5720	Jadhav Pranit Shrikaji	<u>Pranit</u>
5822	Jadhav Sonali Babam	<u>Sonali</u>	5676	Khosat Ruturaj Dipak	<u>Ruturaj</u>
5835	More Samudhi M	<u>Samudhi</u>	5710	Sadakele Pooja Ram	<u>Pooja</u>
5852	Patil Divya Arjun	<u>Divya</u>	5829	Landage Suraj V.	<u>Suraj</u>
5692	Patil Priyanka Balasa	<u>Priyanka</u>	5811	Ghetakare Shantak	<u>Shantak</u>
5667	Gavade Geetati Dadasa	<u>Geetati</u>	5839	Mohite Dilip N.	<u>Dilip</u>
5680	Mali Ashwini Chandrakant	<u>Ashwini</u>	5847	Patil Aditya S.	<u>Aditya</u>
5666	Gaikwad Rutva Vijay	<u>Rutva</u>			
5697	Patil Prajakta Dilip	<u>Prajakta</u>			

Signature of the Teacher

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” – शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी सालुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

● **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** ●

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpmtasgaon.edu.in

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : $\frac{SVAC4}{X}$ Jr.: C-8

ISO Certified : 9001:2015

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Ex- Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. Milind S. Hujare
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT /

Date :

Criterion II

Teaching Learning and Evaluation

2.3.1

Student centric methods, such as experiential learning, participative learning

Experiential learning:

Projects

**GRAPE CROP VALUE CHAIN ANALYSIS
OF MARKETING SYSTEM IN TASGAON
TALUKA**

**Minor Research Project
Submitted to,
Research Promotion Scheme,
P.D.V.P.College, Tasgaon**

By

Miss. Sutar Harshada Suresh (B.Com-III)

Miss. Mulani Reshma Lalasaheb (B.Com-III)

Miss. Nalavade Asmita Bhimrao (B.Com-III)

Miss. Zambare Swati Mansing (B.Com-III)

Miss.Patil Rutuja Ramesh (B.Com-III)

**Under the Guidance of
Dr. Amol Gowardhan Sonawale**

M.Com. B.Ed. NET. G.D.C&A, Ph.D.,

Head ,

Faculty of Commerce

P.D.V.P. College, Tasgaon

Dist- Sangli, (Maharashtra)

Oct, 2020

CERTIFICATE

This is to certify that the Minor Research Project entitled **GRAPE CROP VALUE CHAIN ANALYSIS OF MARKETING SYSTEM IN TASGAON TALUKA** being submitted herewith Research Promotion Scheme of P.D. V.P.College Tasgaon is the result of the original research work completed by **Dr. Amol Gowardhan Sonawale** under my supervision and guidance and to the best of my knowledge and belief the work embodied in this thesis has not formed earlier the basis for the award of any Degree or similar title of this or any other University or examining body.

Place :Tasgaon

Date :

Dr. Ajay N. Ambhare
Coordinator,
Research Promotion Scheme,
P.D.V.P.Mahavidyalaya, Tasgaon

Dr. Milind S. Hajare
Principal,
P.D.V.P.Mahavidyalaya, Tasgaon

DECLARATION

I hereby declare that the thesis entitled **GRAPE CROP VALUE CHAIN ANALYSIS OF MARKETING SYSTEM IN TASGAON TALUKA** completed and written by me has not previously formed the basis for the award of any degree or similar title of this or any other university or examining body. Further, I have not violated any of the provision under the acts of Copyright amended from time to time.

Place :

Date :

(Dr. Amol G. Sonawale)
Principal Investigator

ACKNOWLEDGEMENT

At the outset I am extremely grateful to my College Principal Dr. Milind S. Hujare for his great support, encouragement and valuable suggestions.

I am very much thankful to the Librarian and the staff of P.D.V.P.College, Tasgaon for providing me essential reference books for my research work. I am thankful to Agricultural Department of Tasgaon, APMC's for their help in collecting the references and data sources for my research work.

I express my thanks to all my research colleagues Dr. Ajay Aambhare, Dr. Bandu Kadam, Dr. B.T.Kanase, Dr. A.S. Wagh, Dr. Vinodkumar Kumbhar. Prof. G.R. Patil, and all other friends for their valuable advice for the completion of our research work.

I am immensely grateful to my beloved parents and my all family members for their cheerful co-operation and continuous support over the entire period of my research work.

Dr. Amol G. Sonawale

CONTENTS

Chapter No.	Title	Page No.
	Certificate	I
	Declaration	II
	Acknowledgement	III
	List of tables	IV
	List of Graps	V
I	INTRODUCTION AND RESEARCH METHODOLOGY	1-16
1.1	Introduction	1
1.2	Dietary importance of grapes	2
1.3	Variety wise grape cultivation	3
1.4	Availability of grapes in market	5
1.5	Area, production and productivity of grapes.	8
1.6	Major Producing States in India	10
1.7	Maharashtra Scenario	11
1.8	Study Area	14
1.9	Objectives of Research Project	15
1.10	Hypothesis of Research Project	15
1.11	Research Methodology & Research Design	15
1.12	Methods of Analysis	15
1.13	Limitations of the Research Study	15
1.14	Chapter Scheme of Research Project	16
II	Review of Literature	17-20
2.1	Introduction	17
2.2	Review of literature	17
2.3	Conclusion	20
III	ANALYSIS AND INTERPRETATION OF GRAPE PRODUCTION IN TASGAON TALUKA	21-32
3.1	Introduction	21
3.2	Fruit Farming in Sangli District	22
3.3	Ranking in Fruit Crops in Sangli District	23
3.4	Grapevine Cultivation in Sangli District	24
3.5	Spatial Distribution	27
3.6	Concentration of Grapevine Cultivation	29
3.7	Variety wise Area Under Grapevine Cultivation	31
3.8	Conclusion	32
IV	ANALYSIS AND INTERPRETATION OF VALUE CHAIN ANALYSIS OF	33-63

	MARKETING SYSTEM IN TASGAON TALUKA	
4.1	Agricultural Value Chains in India	33
4.2	Marketing Channels	35
4.3	Grape Markets	35
4.4	Marketing Channels	36
4.5	Marketing Approach	36
4.6	Sorting of Fruit	39
4.7	Pricing by Farmers	40
4.8	Price Received	41
4.9	Combine Effect of Sorting and Packing on Price	42
4.10	Price Determination Components	44
4.11	Producers Organization	46
4.12	Problem Faced by Producer	46
4.13	Production Related Problem	47
4.14	Harvesting Related Problem	48
4.15	Marketing Related Problem	48
4.16	Economics of Grape Cultivation	49
4.17	Expenditure	49
4.18	Revenue	52
4.19	Cost Benefit Analysis	55
4.20	Chain of Intermediaries	57
4.21	Role of Commission Agent	57
4.22	Marketing Cost, Market Margins and Price Spread in Different Marketing Channels	60
V	CONCLUSION AND SUGGESTIONS	64-67
5.1	Summary of the Findings	64
5.2	Suggestions	65
5.3	Conclusion	67
	BIBLIOGRAPHY	68

LIST OF TABLES

Table No.	Name of the Table	Page No.
1.1	Nutrition content in 100 gm. Fresh table grape fruits.	3
1.2	Major producing countries of grapes in world (2009)	8
1.3	Area, production, and productivity of grapes in India.	9
1.4	Area, production and productivity of grapes in different states.	11
1.5	Area, production, and productivity of grapes in Maharashtra.	11
3.1	Distribution of Area Under Fruit Crop In Sangli District 2011-12	23
3.2	Area, Production and Productivity of Grapevine in Sangli District	26
3.3	Tahsil Wise Area under Grapevine Cultivation (Area in hectare)	27
3.4	Grapevine Concentration Index	30
3.5	Variety Wise Area under Grapevine Cultivation (2012-13)	31
4.1	Nature of Sale	38
4.2	Fruit Sorting	40
4.3	Fruit Packaging	41
4.4	Expected Price	42
4.5	Sorting, Packaging and Price	43
4.6	Price Determination Component	45
4.7	Producers Organization	46
4.8	Problem Faced By Producers	47
4.9	Expenditure of Grape Cultivation (Per Acres in Rs.)	51
4.10	Income from Sale of Grape per Acre	53
4.11	Category wise Average Yield	54
4.12	Cost Benefit Analysis	56
4.13	Cost of marketing of grapes in different packing (Rs/kg).	59
4.14	Price spread in selective marketing channel (Rs/kg)	61

LIST OF GRAPHS

Graphs No.	Title of the Graphs	Page No.
1.1	Productivity of Grapes in different countries in the World	9
1.2	Productivity Grapes in India	10
1.4	Productivity of Grapes in Maharashtra	13
4.1	Marketing Approach	39
4.2	Sorting , Packaging and Price	44
4.3	Price Determination Component	45
4.4	Problems Faced by Producers	49
4.5	Expenditure of Pomegranate Cultivation	52
4.6	Average Yield	55
4.7	Cost Benefit Ratio	56

CHAPTER I
INTRODUCTION AND
RESEARCH METHODOLOGY

CHAPTER I

INTRODUCTION AND RESEARCH METHODOLOGY

1.1 Introduction:

Horticulture is a best way for economic empowerment. It is helpful for the homogeneous development of the individual farmer, agrarian society and ultimately for the country. Since last two decades horticulture production has been increased considerably (Singh H. 2009). Grape growers need to get income as per their production cost, but this is not the real situation. Because of many times growers do not get sufficient income & their production cost is considered. They need big capital or investment long duration and risk at any time, and growers get less income. Benefit is circulated in marketing chain instead of growers. It is a loss of growers and consumers. Production cost of grape is higher. Consumers get grape fruit in two times higher rates that, it is sold by growers. Marketing chain is responsible to increase the value of grape. Hence, it is a need of hour to make aware to the growers about this trading chain, an attempt are made to analyze the market chain through the present research.

Grape is the most important fruit of India and scientifically is called *Vitis vinifera* L. and is also known as 'queen of fruits'. The country has the distinction of achieving the highest productivity of grapes among the 90 grape growing countries in the world, with an average yield of 30 t/ha. The grape is cultivated in the largest area i.e. 250 thousand ha and the production is around 2689 thousand tons in 2012- 2013. Major grape-growing states in India are Maharashtra, Karnataka, Andhra Pradesh, Tamil Nadu, Punjab, Haryana, western Uttar Pradesh, Rajasthan and Madhya Pradesh. In India mainly Maharashtra, Karnataka, Andhra Pradesh and Tamil Nadu jointly contribute to more than 90 per cent of the total area and production of grapes. Total export of grapes from India is 172.6 thousand MT, valuing Rs. 1258.64 crores during 2012-13. The grape export from India was started in the year 1991 after economic liberalization. There is a phenomenal rise in export of grapes from India, as only 14,606 tons were exported during 2001-2002 which has increased to 17,25,999 tons in 2012-2013. The major importing countries of India's grapes were Bangladesh, Netherland, UAE, UK, Russia , Saudi Arabia, Thailand, Sweeden, New Zealand, Malaysia, Australia, Shrilanka and Nepal respectively; these countries alone comprises

of around 87 per cent of India's total export of grape. Maharashtra is ranked first in production of grapes, producing about 62.7% of the total production of grapes in the country. Grapes are grown in an area of 0.09 m. ha, mainly in Ahmednagar, Nasik, Pune, Solapur, Sangli and Satara districts. The total production of grapes is 0.77m. MT which is highest in the country. The productivity is 9.0 t/ha. Thompson seedless is the main variety of table grapes being cultivated. An AEZ has been established for grapes covering the Districts of Nasik, Pune, Kohlapur, Satara and Sangli. The present strategy is to diversify into wine production. A number of wineries have come up at Sangli and adjoining areas and Maharashtra is now producing wines of international quality. There is a lack of adequate quantity of planting material for wine variety. Occurrence of frequent droughts has been affecting the performance of the crop. About 1.43 lakh MT of grapes have been traded in organized markets with average price of Rs. 19.14/kg. The climate of Maharashtra is conducive for horticulture, as inadequate rainfall does not have an adverse effect on production of fruits. The horticulture scheme that became effective in Maharashtra from 1990s onwards has helped in the transformation of the drought-prone as well as rain-shadow regions. Fruit production constitutes 25 per cent of the total agricultural produce in the State. Approximately, 103 lakh tons of fruits are produced every year. Maharashtra ranks first in the country in the production of fruits. A grape is among the major fruits grown in Maharashtra and areas under grapes have increased in the state. Therefore, the per cent changes in area, production and productivity of grapes were worked out. Also, the compound growth rates were worked out.

1.2 Dietary importance of grapes

Importance of fruits in human diet is universally recognized. Grape fruits are very nutritious containing 10.2 per cent carbohydrates, 0.8 per cent proteins, 0.1 per cent minerals and 85.5 per cent water. Fresh grapes contain many vitamins. Fairly good amount of vitamin 'A' is present which retains in dehydrated grapes also. It is one of the most delicious, refreshing and nourishing fruit. Ripped grape fruits are easily digestible. They can be consumed in many forms such as, fresh grapes, rasins, juice and wine. Grape juice is a nourishing thirst quencher, a stimulant to the kidneys and acts as

a laxative. The principal product made from grapes is wine. Table purpose grapes must have an attractive appearance, good eating quality, good shipping and storage quality.

Table 1.1
Nutrition content in 100 gm. fresh table grape fruits.

Sr. No.	Content	Weight/ Percentage
1	Water	85.5 %
2	Carbohydrate	10.2 %
3	Protein	0.8 %
4	Fat	0.1 %
5	Minerals	0.1%
6	Fibre	3.0 %
7	Calcium	0.3 %
8	Phosphorus	0.02 %
9	Iron	0.2 %
10	Calories	45
11	Vitamins A	15 Mg.
12	Vitamins B	40 Mg.
13	Vitamins C	3.0 Gm.

1.3 Variety wise grape cultivation

Grapevine cultivation started in 1960 with the variety of Fakadi and Bhokari as alternative fruit crops. After 1980, it has been practiced as a traditional commercial fruit crop in a large extent of area. Presently, in Pune district the new varieties like Thompson Seedless, Tas- A-Ganesh, Sonaka, Manik chaman, Sharad Seedless and Flame Seedless are more practiced than other varieties. The analysis of variety wise area under grapevine cultivation at tahsil level reveals that area under Thompson Seedless variety is more followed by Sonaka and Tas-A-

Ganesh are gaining more importance. Variety wise area under grapevine cultivation in each tahsil is different.

a) **Thompson Seedless:-**

It is vinifera grape, which originated in Asia Minor and was first grown in California by Willam Thompson near Yuba city. It is also call oval Kishmish in the Eastern Mediterranean region and Sultana in Australia and South Africa (Winkler 1974). It is believe to be grown in every viticulture country of the world. Large quantities of white desert wines are also made from this variety. However, it cannot be used for producing high quality table vine. The area of Thompson Seedless is highest in all varieties area, which share highest percent of the total grapevine area of the study region.

b) **Tas-A-Ganesh :-**

Tas-A-Ganesh is similar to Thompson Seedless in all respect except in the size of the berries and the clusters are larger than those of Thompson seedless. This mutant responds more to grapevine area application and girdling, resulting into a better quality fruit than Thompson Seedless. This variety was identified by the late Vasantrao in his vineyard at Borgaon in Sangli district. The area under this variety is more and it constitutes 15.35 per cent of the total area under grapevine in the study region.

c) **Sonaka:-**

Sonaka is also similar to Thompson Seedless in all respect expect it responds to grapevine area application better than Tas-A-Ganesh and Thompson Seedless. As a result, the berry elongation is better and the berry skin is thin but it is more susceptible to berry cracking and rotting if it rains at the harvest. It was identify by Shri Nanasaheb Kale in his vineyard at Nanaj in Solapur district.

d) **Manik chaman :-**

Manik chaman is like a variety of sonaka invented by Shri. T. R. Dabhade at Nanaj in the Solapur region . This is the third ranking variety, which constitutes 10.37 percent of total grapevine area of the study region. Other coloured varieties

like Sharad Seedless and Flame seedless are also planted in the entire region .

e) **Sharad Seedless** : -

These grapes are seedless, black in colour and are very good for table and wine purpose. This variety is made available in market in the month of January and February.

f) **Flame Seedless** :-

This variety is red in colour. Flame seedless grapes are the result of a cross between Thompson, Cardinal and other grape varieties. Flame grapes are one of the most popular varieties along with Thompson grapes. These grapes are seedless, sweet-tart, and crunchy. This variety is also made available in market in the month of January and February.

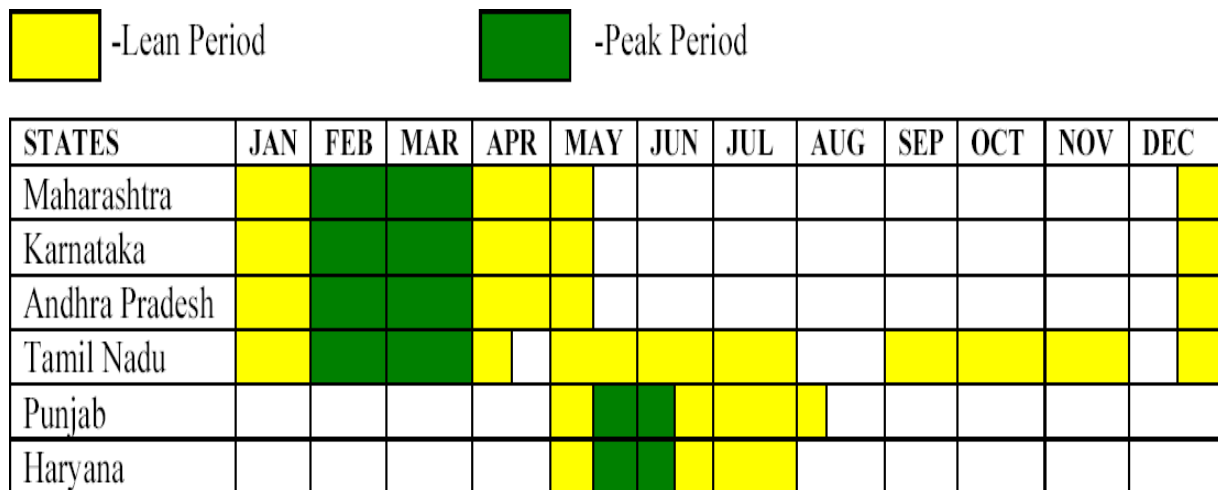
1.4 Availability of grapes in market

The month wise availability of grapes in different states is shown in figure 1. The grapes are made available in the market for consumption from the month of mid December to mid May in Maharashtra, Karnataka and Andhra Pradesh but peak season starts from February and March month. When the season of above states over, the arrival from Punjab and Haryana starts and end in the month of July and mid August. Tamil Nadu is only state which provide the grapes in market for almost ten months.

Varieties of the grapes.

Thomson Seedless	Sonaka
	
Flame Seedless	Sharad Seedless
	
Tas A Ganesh	Manik Chaman
	

Fig. 1
Month wise availability of grapes in Maharashtra and other major states.

1.5 Area, production and productivity of grapes.

World scenario:

Grape (*Vitis vinifera*) is an important fruit crop in India. Grape is the third most widely cultivated fruit after citrus and banana. Globally grapes production contributes to about 16% of the total fruit production. According to Food and Agriculture Organization data (2009), the leading grape producing countries in the world in terms of production are Italy, China, USA and France while in term of area are Spain, France, Italy and China. The average productivity of the world is 9.77 tones / ha. . India produced 1667.70 thousand tones during 2009 which was about 2.49 per cent of the total world production. In case of productivity, India stand first (26.06 tones / Ha) in the world. The details are given in table 1.2

Table 1.2

Major producing countries of grapes in world (2009)

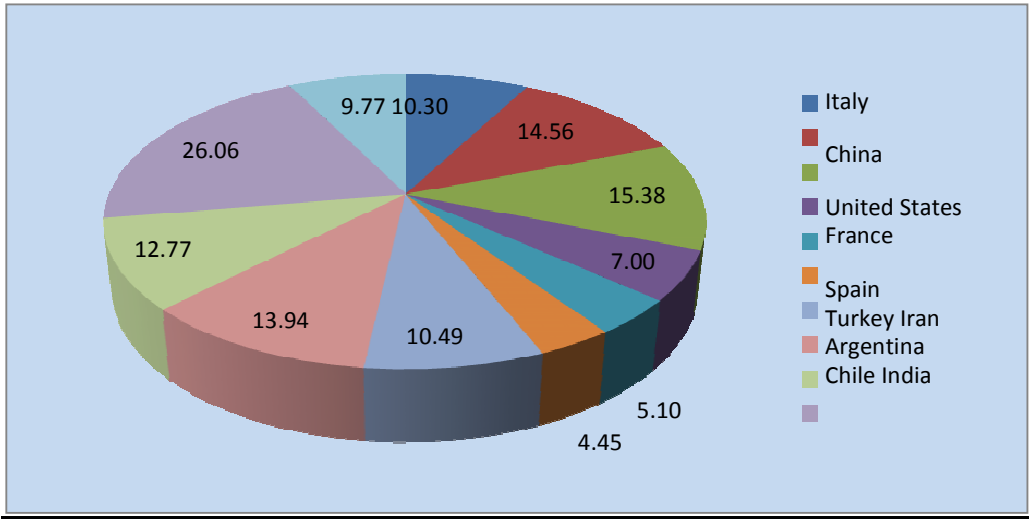
Sl. NO.	Country	Area (000 Ha)	Production (000 Ha)	Productivity Tones /Ha.
1	Italy	827	8,519.42	10.30
2	China	466	6,787.08	14.56
3	U. S.	415	6,384.09	15.38
4	France	864	6,044.90	7.00
5	Spain	1175	5,995.30	5.10
6	Turkey	812	3,612.78	4.45
7	Iran	286	3,000.00	10.49
8	Argentina	208	2,900.00	13.94
9	Chile	184	2,350.00	12.77
10	India	64	1,667.70	26.06
11	Other	2042	19960.00	9.77
12	World	6877	67,221.27	9.77

Source: Indian Horticulture Database, 2009

Indian scenario

There is sizeable increase in acreage and production of grapes in India. In acreage, there is an increase from 47.3 thousand ha in 2001-02 to 80.00 thousand ha in 2008-09. Similarly the production has increased from 1,184.2 thousand tons in 2001-02 to 1,878.0 thousand tons in 2008-09. The details are given in table 1.3.

Fig. 2 Productivity of grapes (Tons/ ha.) in different countries in the world.

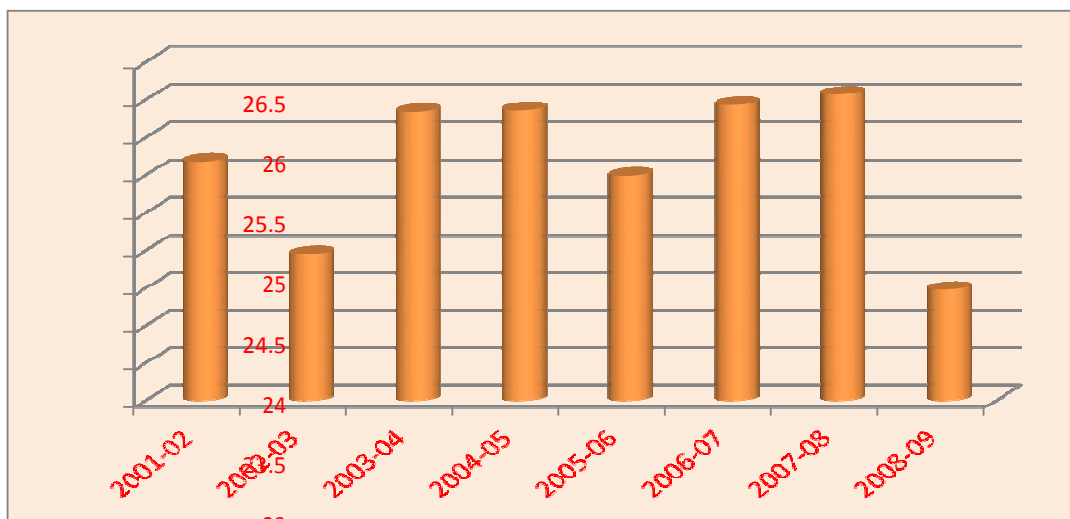

Table 1.3
Area, production, and productivity of grapes in India.

Sl. NO.	Year	Area (000 Ha)	Production (000 Ha	Productivity Tones /Ha.
1	2001-02	47.30	1184.2	25.18
2	2002-03	52.10	1247.8	23.95
3	2003-04	57.08	1474.8	25.84
4	2004-05	60.50	1564.7	25.86
5	2005-06	66.00	1649.6	24.99
6	2006-07	65.00	1685.5	25.93
7	2007-08	68.00	1773.0	26.07
8	2008-09	80.00	1878.0	23.48

Source: Indian Horticulture Database, 2009.

Fig. 3. Productivity of grapes (Tons per ha.) in India.

Area and production of grapes in major producing states of India during 2007-2008 and 2008- 2009 is given in the table 1.4.

1.6 Major Producing States in India:

Grape is an important fruit crop of India. Maharashtra, Karnataka, Tamil Nadu, Andhra Pradesh and Punjab are the major grapes growing states. Maharashtra was the largest grapes producing state accounting for 75.33 per cent of total country's production followed by Karnataka (14.32 per cent), Tamil Nadu (4.84 per cent), Andhra Pradesh (3.31 per cent) and Punjab (1.18 per cent) of total production during 2008-2009. Maharashtra and Karnataka together contributes about 89.65 per cent of total national grapes production. Maharashtra ranked first with 69.97 per cent of total area during 2008-2009.

Table.1.4**Area, production and productivity of grapes in different states.**

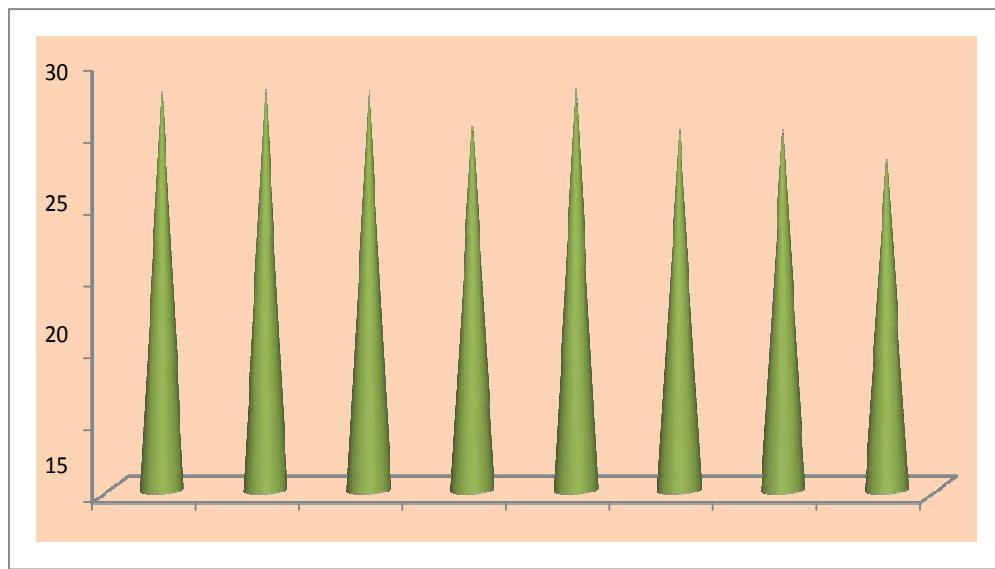
State	Area(000' Hectares)			Production(000' Tones)			Yield (Tones/Hectare)	
	2007-2008	2008-2009	% to Total Area	2007-2008	2008-2009	% to Total Production	2007-2008	2008-2009
Maharashtra	45.6	55.7	69.97	1290.0	1415.0	75.33	28.3	25.4
Karnataka	14.3	14.9	18.71	258.8	269.0	14.32	18.1	18.0
Tamilnadu	2.8		3.89	83.5	91.0	4.84	29.8	29.8
Andhra Pradesh	2.8	3.0	3.76	58.0	62.2	3.31	21.0	21.0
Punjab	1.0	0.8	1.00	26.7	22.1	1.18	26.7	28.4
Other	1.9	2.2	2.76	17.6	19.0	1.01	9.4	8.7
All India	68.3	79.6	100	1734.7	1878.3	100	25.4	23.6

*(Source-National Horticultural Board, database)***1.7 Maharashtra Scenario:****Table 1.5****Area, production, and productivity of grapes in Maharashtra.**

SI. NO.	Year	Area (000 Ha)	Production (000 Ha)	Productivity Tones /Ha.
1	2003-04	41.4	1163.10	28.1
2	2004-05	43.08	1233.90	28.2
3	2005-06	45.10	1275.00	28.3
4	2006-07	65.00	1685.00	25.9
5	2007-08	45.60	1290.00	28.3
6	2008-09	55.70	1415.00	25.4
7	2009-10	45.00	1735.00	25.5
8	2010-11	80.00	1878.00	23.5

(Source-National Horticultural Board, database)

Fig. 4. Productivity of grapes (Tons per ha.) in Maharashtra.

This might be because of extensive research, new effective techniques, advance irrigation facilities, availability of infra structure facilities and marketing management in the State. Grape cultivation is concentrated in districts viz., Nashik, Sangli, Pune, Solapur, Ahmednagar, Latur, and Aurangabad. In Sangli district, Tasgaon and in Nashik district, Niphad areas are very famous for quality production, productivity as well as for the efficiency of cultivation.

In spite of considerable increase in area and production of grapes in Maharashtra, the grape growers have to face numerous odds from point of view of natural factors like climate and rainfall as well as economical factors like marketing and prices. Due to adversity of the various factors, grape growers find difficulties in obtaining fixed and remunerative net income. The grape growers have to pay more attention to production as well as the marketing management.

Value

Barbon (1969) stated that "By value, is to be understand the price of things; that, what anything is worth to be sold" at that time value is totally depends upon it cost but Coyle et al (1996) stated "An important consideration is that value must be viewed from the customer's perspective, because it is value to the customer that is most important. The value is condition which motivates the people and very across culture and which emphasizes the needs, requirement, wishes and ultimate demands of the

consumer. There is no any comprehensive and complete definition of value and so many people failed to define it e.g. Wilson and Jantrania (1995). Porter (1985) gave his statement about value that "value is the amount buyers are willing to pay for what a firm provides them.

Value Chain

Michael Porter was the first person who introduced the term “Value Chain” in his book *Competitive advantage: Creating and Sustaining Superior Performance* (Porter 1985). Michael Porter defines “Value Chain” as a representation of a firm’s value-adding activities, based on its pricing strategy and cost structure. The ability of any firm to understand its own capabilities and the needs of the customer is crucial for competitive strategy to be successful. The first steps in conducting the value chain analysis are to break down the key activities which involve in the frame work. The next steps are to assess the potential for adding value through the means of cost advantage or differentiation. Finally, it is very important for the analyst to determine the strategies that focus on those activities that would enable the company to attain sustainable competitive advantages. The profitability of a firm depends on how effectively it manages the various activities in value chain; price that the customer is willing to pay for the company products and services exceeds the relative cost of the value chain activities. Value chains encompass the full range of activities and services required to bring a products or services from its conception to sale in its final market whether local, national, international or global. Value chain includes producers, inputs suppliers, operation, processors, retailers and buyers. They are supported by a range of technical, business and financial services providers. (USAID, Briefing Paper) “A Value chain Analysis is an alliance of enterprises collaborating vertical to achieve a more rewarding position in the market.” The value chain mainly focuses on the market collaborating strategy, where it emphasized the linkages between production, marketing etc. activities of the products and services in an effective and efficient manner. Vertical alignment is also an important aspect where companies connect one end of the primary activities up to the last end of the supportive activities, at each stage of the products which to increases value. “A value chain in its simplest form is a collaborative effort” ..... Jerry bourna David Hughes said that “Consumers will look for attributes or benefits in the food product rather than price alone. It will be essential to identify these elements and build them into your value

chain for mutual benefits. Value chain has both structural and dynamic components in which the structure of the value chain influences the dynamics of firm behavior and this dynamic persuade how well the value chain performs. Value chain structure includes the five elements like end market, Business and enabling environment, vertical linkages, supporting market and horizontal linkages. End markets are their own role in the value chain structure and it represents the last user of the products or services not a physical markets. It plays a significant role in determining the quality, quantities, prices and timing for the success of the product or services for any firms and it also helps to create a demand for the products. Different types of policies, trade agreement, rules & regulation and infrastructure scarcity which creates barriers and its availability helps in smoothening the progress of the value chain of the products or services at the local, national and international level. There are many factors helps in market expansion in which trade agreement and quality standards are there, which has considerable role in the market expansion but it has very much valuable for the MSMEs firms. Some of the rule or regulation which was made at the local level has a great role for influencing the competitive level of the firms. The linkage between the firms also affects the value chain of the products or services. The vertical chain of the firms is most efficient transaction which increases the overall competitiveness of the firms. The support market has their own role for the making of the value chain more efficient in which it includes a legal advices & telecommunication sectors specifics services, handicraft design etc It is a continuous process which adds value to its chain which started from customer's needs and demands to reach up to the input activities of the primary activities. There are needs of value addition in each stage which help to differentiate it from its competitors at a cheaper rate with best quality The researchers believe that customers is the ultimate goal of an enterprise which influence them to create such an unique article which fulfill their desired which help by supply chain to provides it in an efficient manners. Willingness of the customers plays a significant role to give direction to the strategic formulating bodies to give preference before manufacturing of their products and services.

1.8 Study Area:

The present research work related to only Tasgaon Taluka.

1.9 Objectives of Research Project:

There are following objects for this research.

1. To study Market value of Grape
2. To Know trade channel of grape in study region
3. To Study the price built up along with the value chain of grape

1.10 Hypothesis of Research Project:

The grape marketing system is positive relationship between marketing cost and length of marketing channels.

1.11 Research Methodology & Research Design:

The present study will concerned with the study of Grape Crop Value Chain Analysis of Marketing System in Tasgaon Taluka. So the required data for the study will be collected from Primary Sources and Secondary Sources.

- **Primary Sources :**

The study will made as an analytical one based on primary data. The primary data will be obtained from the sources like, grape farmers of selected from tehasil. Service Providers, Company Persons, Fruits Markets, Market Intermediaries etc.

- **Secondary Sources :**

The secondary data necessary for this investigation was collected mainly from the various libraries, Government publish sources as well as the Internet,(web sites relating to the study) Maharashtra State Agricultural Marketing Board, Pune, Maharashtra State Horticultural Mission, Pune, MPKV, Rahuri, FAO reports, India stat, India harvest, Several other magazines.

1.12 Methods of Analysis:

For the analysis and interpretation of the data various statistical tools and techniques will be used. Computer software's is used for e.g. S.P.S.S., MS-Office etc. will be used for the same.

Sample size-

The researcher will use the stratified random sampling method for the selection of the sample for the study.

1.14 Limitation of the Research Study:

The Study will confine with only Value Chain Analysis of Marketing System in Tasgaon Taluka. There are 10 villages selected for the study which having more grape production. Maximum study is depended on primary data, farmers and some market intermediaries may not be maintaining their records which using proper accounting system and also same intend problem in relevancy data given by them.

1.14 Chapter Scheme of Research Project:

CHAPTER -I INTRODUCTION AND RESEARCH METHODOLOGY
CHAPTER -II REVIEW OF LITERATURE
CHAPTER -III ANALYSIS AND INTERPRETATION OF GRAPE PRODUCTION IN TASGAON TALUKA.
CHAPTER -IV ANALYSIS AND INTERPRETATION OF VALUE CHAIN ANALYSIS OF MARKETING SYSTEM IN TASGAON TALUKA
CHAPTER -V CONCLUSION AND SUGGESTIONS

CHAPTER II

REVIEW OF LITERATURE

CHAPTER- II

REVIEW OF LITERATURE

2.1 Introduction

It is important to take review of studies made earlier regarding value chain management for further research. Some studies have been taken in this connection in India and foreign countries and review in short is taken in this chapter.

2.3 Review of literature

Bailey 2001, the main distinction between the supply chain for food, agricultural products and supply chain for other industries is that agricultural supply chains are both demand and supply driven. While demand and supply forecasts are equally important in the agricultural supply chain, the ability of supply chain members to control supply is limited. As a result of factors specific to agricultural supply chains it is impossible for these supply chains to be purely customer driven. Seasonal patterns of production and other factors such as weather and diseases are beyond the ability of either a company or chain members to control. Customers are usually at far end of the chain and they have very specialized needs to which agricultural production does not and cannot react quickly. Agricultural supply chains can be considered as production adjusted customer driven systems.

van der Vorst et al., 2007, in a food supply chain network more than one supply chain and more than one business process can be identified, both parallel and sequential in time. Further, he has distinguished two main types of agri food systems: 1- 'Agri-food chains for fresh agricultural products' (such as fresh vegetables, flowers, fruits). In general, these chains may comprise growers, auctioneers, wholesalers, importers and exporters, retailers and specialty shops and their input and service suppliers. The main processes are the handling, conditioned storing, packing, transportation and especially trading of these goods. 2- 'Agrifood chains for processed food products' (such as portioned meats, snacks, juices, desserts, canned food products). In these chains, agricultural products are used as raw materials for producing consumer products with higher added value. Participants in both types of chains, e.g. farmers, traders, processors, retailers, etc, understand that original good quality products can be subject to quality decay because of an inadequate action of

another participant. Report of the working group on horticulture, plantation crops and organic farming for the XI five year plan (2007-12) referred supply chain management as the process whereby the movement of a product(s) from the initial supplier to the penultimate user occurs with all non-value adding expenses. Successful supply chain management can be summed in the one phrase; detail, detail, detail. In reality it means studying in detail the entire process from harvest to the penultimate user. In doing so, all steps and costs should be established. After that, it is a matter of establishing what economies can be exercised along the way to the benefit of both parties.

Vermeulen et al. 2008, in their study reported that a value chain includes all the activities that are undertaken in transforming raw materials into a product that is sold and consumed. These include the direct functions of primary production, collection, processing, wholesaling and retailing, as well as the support functions, such as input supply, financial services, transport, packaging and advertising. The terms “value chain” and “supply chain” are often used interchangeably.

Kaplinsky and Morris 2001, described the value chain as the full range of activities which are required to bring a product or service from conception, through the different phases of production (involving a combination of physical transformation and the input of various producer services), delivery to the final consumer, and final disposal after use.

Bryceson and Smith 2008, reported that agri-food chains are complex systems involving multiple multifaceted firms usually working together within specific industry sectors (e.g. grains, beef, wool, dairy) to satisfy an increasingly globalised market demand for high value food products. In so doing, the groupings of companies involved in an agri-food chain undertake activities that require multidimensional inter organisational and cross organisational decision-making in the process of adding value to a raw commodity product through the production, manufacturing and distribution stages of the chain. Additional complexity is added by climate variability. The concept of the food supply chain management is defined by (Downey, 1996) as “...the process of bringing orders to the system of producing, processing, and distributing food and agricultural products to consumers. From the consumer perspective supply chain management focuses on improving effectiveness

and efficiency of the system to deliver a wide range of safe and desirable agricultural products in a cost effective manner. From the supplier's point of view, supply chain management involves the creation of organizational structures and linkages that will ensure a strong position in the market and enhance their profitability."

Niwas and Singh 1982, while studying the economic aspects of cole crops in the hinterland of Hissar city, worked out the price spread of cauliflower and cabbage for different seasons in the producer- commission agent- retailer- consumer channel. The marketing cost borne by the producers were identical and accounted for Rs.13.13 per quintal for all the three seasons i.e. early, mid and late. The per-quintal marketing cost incurred by the retailer was Rs.16.72 for early cauliflower, Rs.13.13 for mid season cauliflower and Rs.10.17 for late season cauliflower. In case of cabbage, producer's marketing cost per quintal was found to be same (Rs 13.23) for both early as well as late season crop. The retailer's per quintal marketing cost for early and late season crop was worked out to be Rs. 11.16 and Rs.7.00 respectively.

Kushwaha et al. 1994, stated that higher marketing cost for potato were mainly due to higher transportation charges, which accounted 61.64 and 67.42 percent for the year 1980- 81 and 1993- 94, respectively, in Muzaffarpur district of Bihar. The producer's share in consumer's rupee was 59.62 per cent in 1980-81 and 51.10 percent in 1993- 94.

Thakur 1994, identified four marketing channels for off season vegetables viz., producer- primary wholesaler or commission agent- secondary wholesaler-retailer consumer, producer- forwarding agent- commission agent- wholesaler-retailer consumer, producer- retailer- consumer and producer- consumer. He observed that most of the farmers (above 50 per cent) used the first marketing channel to sell above 60 per cent of their produce. Producer's share in consumer's rupee was comparatively higher in crops like pea and capsicum, which were less prone to damage and spoilage during marketing and transit, followed by cabbage and cauliflower and was quite low (less than 50 per cent) for tomato.

Nawadkar et al. 1994, in their study on tomato marketing in unorganized sector worked out per quintal cost of marketing of tomato to Rs. 96.04, Rs.95.90 and Rs.94.55 for small, medium and large size groups of farms, respectively. Major components of marketing cost of cultivators were packing, transport and commission

charges. Cost of packing was the highest and it alone shared 42.33, 42.52 and 42.31 per cent of total marketing costs for small, medium and large farms respectively.

Siva swamy 1949, studied the areca nut market in Cochin and concluded that it would be unprofitable for the growers to get into in view of violent fluctuation in profits of trade. The small cultivator took loan on standing crop and made over the areca nut to the processors who took them to recognized market. The processor could dictate any price according to needs of shelter.

2.3 Conclusion

Based on above discussion, the working definition and concept of agriculture supply chain management for this research has been framed. Thus, agricultural supply chain management can be defined as being production adjusted customer driven systems whereby the movement of a product(s) from the initial supplier to the penultimate user occurs with all non-value adding expenses. And the study of agricultural supply chain means studying in detail the entire process from harvest to the penultimate user by establishing all steps and costs and identifying and exercising economics along the way to the benefit all the parties along the chain.

CHAPTER III
ANALYSIS ANDINTERPRTATION OF
GRAPE PRODUCTIONIN TASGAON
TALUKA

CHAPTER III

ANALYSIS AND INTERPRETATION OF GRAPE PRODUCTION IN TASGAON TALUKA

3.1 Introduction:

Grape is the most important fruit of India and scientifically is called *Vitis vinifera* L. and is also known as 'queen of fruits'. The country has the distinction of achieving the highest productivity of grapes among the 90 grape growing countries in the world, with an average yield of 30 t/ha. The grape is cultivated in the largest area i.e. 250 thousand ha and the production is around 2689 thousand tons in 2012- 2013. Major grape-growing states in India are Maharashtra, Karnataka, Andhra Pradesh, Tamil Nadu, Punjab, Haryana, western Uttar Pradesh, Rajasthan and Madhya Pradesh. In India mainly Maharashtra, Karnataka, Andhra Pradesh and Tamil Nadu jointly contribute to more than 90 per cent of the total area and production of grapes. Total export of grapes from India is 172.6 thousand MT, valuing Rs. 1258.64 crores during 2012-13. The grape export from India was started in the year 1991 after economic liberalization. There is a phenomenal rise in export of grapes from India, as only 14,606 tons were exported during 2001-2002 which has increased to 17,25,999 tons in 2012-2013. The major importing countries of India's grapes were Bangladesh, Netherland, UAE, UK, Russia, Saudi Arabia, Thailand, Sweden, New Zealand, Malaysia, Australia, Shrilanka and Nepal respectively; these countries alone comprises of around 87 per cent of India's total export of grape.

Maharashtra is ranked first in production of grapes, producing about 62.7% of the total production of grapes in the country. Grapes are grown in an area of 0.09 m. ha, mainly in Ahmednagar, Nasik, Pune, Solapur, Sangli and Satara districts. The total production of grapes is 0.77m. MT, which is highest in the country. The productivity is 9.0 t/ha. Thompson seedless is the main variety of table grapes being cultivated. An AEZ has been established for grapes covering the Districts of Nasik, Pune, Kohlapur, Satara and Sangli. The present strategy is to diversify into wine production. A number of wineries have come up at Sangli and adjoining areas and Maharashtra is now producing wines of international quality. There is a lack of adequate quantity of planting material for wine variety. Occurrence of frequent droughts has been affecting the performance of the crop. About 1.43 lakh MT of grapes have been traded in organized markets with average price of Rs. 19.14/kg.

The climate of Maharashtra is conducive for horticulture, as inadequate rainfall does not have an adverse effect on production of fruits. The horticulture scheme that became effective in Maharashtra from 1990s onwards has helped in the transformation of the drought-prone as well as rain-shadow regions. Fruit production constitutes 25 per cent of the total agricultural produce in the State. Approximately, lakh tons of fruits are produced every year. Maharashtra ranks first in the country in the production of fruits. Grapes are among the major fruits grown in Maharashtra and areas under grapes have increased in the state. Therefore, the per cent changes in area, production and productivity of grapes were worked out. Also, the compound growth rates were worked out.

3.2 Fruit Farming In Sangli District

Sangli district is mostly situated in central western Deccan fruit farming zone, which is known as transitional zone (Deshmukh, 1986). The zone is experiencing partly humid and partly dry climate. This region grows tropical and subtropical fruits like mango, sopata guava, jackfruit, banana, pineapple and grapes. The climate of the district is characterized by general dryness throughout the year except during the southwest monsoon season. Agriculture has been the main source of livelihood of the people in the region. The Sangli district falls in rain shadow zone of the Maharashtra, where agricultural as well as animal life is mostly affected by the frequent occurrence of the droughts. In western area of district of Krishna basin, with the help of irrigation facilities farmers increased their agricultural production and improved their own economic conditions. Also in eastern part of district low rainfall region, irrigation is the most important factor. Canals, wells and lift irrigation are the main sources of irrigation in the region. Accordingly number of farmers have adopted fruit farming as best possible alternative to extract soil and water resources which promises lucrative gains by using low quality land and scarce water

Table 3.1
Distribution of Area Under Fruit Crop In Sangli District 2011-12
 (Area in Hectares)

Fruit	Walwa	Khanapur	Kadegaon	Tasgaon	Palus	Miraj	KMahan kal	Jat	Shirala	Atpadi	Total
Grape	492.57	743.24	246.91	4893.09	1066.	5537.75	967.10	4085.39	0.69	72.13	18105.44
Pomegranate	0.40	209.07	54.90	65.13	3.67	109.30	777.64	3548.41	—	2496.55	7265.07
Mango	73.00	134.29	217.17	219.34	81.24	253.67	53.68	352.41	163.46	83.67	1631.93
Banana	141.93	15.19	23.37	44.52	137.4	326.36	23.38	64.24	4.60	8.23	789.31
Coconut	74.57	7.74	40.31	32.55	58.93	301.71	14.58	300.07	12.73	31.25	874.44
Sopata	20.12	6.84	15.01	32.89	9.60	111.14	90.85	254.84	15.43	36.56	593.28
Guava	6.87	1.80	7.66	10.44	6.77	45.64	5.42	128.01	2.78	9.24	224.83
Custard Apple	2.15	5.65	4.48	22.09	1.60	28.66	20.42	137.43	9.12	16.33	247.93
Chinch	0.05	6.30	8.62	3.23	0.62	17.00	—	88.88	0.30	9.98	134.98
Lemon	1.18	0.30	2.91	3.71	1.86	14.05	1.60	214.07	1.13	3.08	243.89
Other	4.05	10.62	7.11	8.82	4.93	19.77	6.67	153.6	4.69	17.74	238.00
Total	816.89	1140.42	628.45	5335.8	1373.	6765.25	1961.54	9327.35	214.93	2784.76	30349.10
Share in %	2.69	3.75	2.07	17.58	4.52	22.29	6.46	30.73	0.70	9.17	100 %

Source: District Agriculture office, Sangli.

In the Tasgaon taluka area under fruit farming has 5335.80 hectares with total production of 30349.10 MT in 2011-12. Various fruits are grown, where in Grape, Pomegranate, Mango, Banana, Coconut, Banana and Sapota are the major one, which occupies more than 96.38 per cent of the total area under fruits in study region. Grape is one of the commercial fruits grown in Tasgaon region. Table 3.1 reveals that the ranking of fruit crops in the Sangli district in 2012-13. There are prepared first three ranking crops in the region. It is observed that there are first ranking fruit crop is Grapes which has covered area of 4893.09 (27.02 per cent) hectares in the region, in all tahsils.

3.3 RANKING OF FRUIT CROPS IN SANGLI DISTRICT

The ranking immediately provides the best measure of the areal significance of individual crops and land utilization (Bharadwaj, 1971). Crops are ranked in order of their relative areal strength so as to assess their regional dominance (Sharma, 1972). Crops ranking help to understanding the geographical

characteristics of the area (More, 1995). First ten fruit crops have been considered for ranking and there are prepared first three ranks

Ranking of Fruit crops

Rank	Walwa	Khanapur	Kadegaon	Tasgaon	Palus	Miraj	Kavathe Mahankal	Jat	Shirala	Atpadi
1	Grape	Grape	Grape	Grape	Grape	Grape	Grape	Grape	Mango	Pomegranate
2	Banana	Pomegranate	Mango	Mango	Banana	Banana	Pomegranate	Pomegranate	Sapota	Mango
3	Coconut	Mango	Pomegranate	Pomegranate	Mango	Coconut	Sapota	Mango	Coconut	Grape
4	Mango	Banana	Coconut	Banana	Coconut	Mango	Mango	Coconut	Custard Apple	Sapota
5	Sapota	Coconut	Sapota	Sapota	Sapota	Sapota	Banana	Sapota	Banana	Coconut
6	Guava	Sapota	Tamarind	Coconut	Guava	Pomegranate	Custard Apple	Lemon	Guava	Custard Apple
7	Custard Apple	Tamarind	Guava	Custard Apple	Pomegranate	Guava	Coconut	Custard Apple	Jackfruit	Tamarind
8	Lemon	Custard Apple	Custard Apple	Guava	Papaya	Custard Apple	Guava	Ber	Sweet lime	Guava
9	Papaya	Sweet lime	Amla	Watermelon	Lemon	Tamarind	Papaya	Tamarind	Lemon	Muskmelon
10	Watermelon	Lemon	Lemon	Lemon	Custard Apple	Lemon	Watermelon	Banana	Amla	Lemon

It is observed that there are first ranking fruit crop is grapevine, which holds the first place in Walwa, Khanapur, Kadegaon, Tasgaon, Palus, Miraj, Kavathe Mahankal, and Jat tahsils. The second rank fruit crop Pomegranate holds the first rank in Jat and Atpadi tahsils, followed by ranking Mango, Coconut, Banana, Sapota, Custard Apple, lemon, Guava and chinch are respectively grown in the study Sangli district.

3.4 GRAPEVINE CULTIVATION IN SANGLI DISTRICT

Agriculture is the major economic activity in Sangli district (Gaikwad, 2007). Sangli district has been in the forefront in the production of grapes. In fact, grape cultivation spread through this district expects Shirala tahsil. At first in the beginning of 20th century Kirloskar brothers planted grape (Bhokri) in Kirloskar industry area in Sangli District (Patil, 2007). After that in 1958, Shri Anna Pachure cultivated varieties of grapes of Bhokri and Phakadi at Nandare in Miraj tahsil. Although grapevine cultivation was practiced since 1960, its scientific cultivation started from 1972. During the period of 1970 to 1980 Bhokri, fakadi and Sahebi the traditional varieties

are used, but emergence of Thompson Seedless variety and its mutant selection -7 and Tas_A- Ganesh Have change view of cultivators toward the grape cultivation. In 1977, Shri Vasantao Arve (Borgaon) Developed Tas-A Ganesh, a new variety of grape which became very famous in the national and international market. After that, the area of grape cultivation has been spreading in Tasgaon tahsil and Sangli district. In 1992 “Vadnyanik drakshkul” was established in Sangli District at Borgaon. In 1978 Branch of Maharashtra Rajya Draksha Bagayatdar Sangh” was established in Sangli.

Table 3.2

Area, Production and Productivity of Grapevine in Sangli District

Year	Area in hectare	Production in tones	Productivity (tons/ha)
2001-02	8264	168138	21
2002-03	11892 (50.42)	249732 (48.53)	21 (0)
2003-04	11272 (-5.21)	247995 (-0.70)	22 (13.64)
2004-05	10653 (-5.49)	266325 (7.39)	25 (0)
2005-06	11836 (11.10)	295900 (11.10)	25 (0)
2006-07	13020 (10.0)	325500 (10.00)	25 (0)
2007-08	14322 (10.0)	358050(10.0)	25 (0)
2008-09	16183 (12.99)	436964 (22.04)	27 (8)
2009-10	18448 (14.00)	507550 (16.15)	27 (0)
2010-11	20847 (13.00)	583716 (15.01)	28 (3.70)
2011-12	18105 (-13.15)	430713 (-26.21)	26 (-7.14)
2012-13	24124 (33.34)	713739 (65.71)	30 (15.38)
2013-14	30002 (7.15)	774589 (8.53)	30 (0)
Correlation	0.90	0.99	0.9 (3)
Mean	15727	412224	25. (538)
CV	34.74	45.37	11. (59)

Source: Socio-economic Abstract District Sangli,

Note: Figures in bracket shows simple annual growth rate.

During 1995-96 and 1996-97, area under grape cultivation was 4,025 and 4425 hectares respectively and total grape production of grapes 1995 was 91,980 tones. In 2013-14, area under grape cultivation was 30002.69 hectares and grape production of Sangli district is 713739 tones.

Table 3.2 shows the growth of area under grapevine cultivation in Sangli district. At the beginning of 2001-02, area under grape cultivation is 8264 hectare. It increased from 8264 hector to 30002.69 hector during 2001-02 to 2013-14

respectively with growth rate 263.5 per cent over period under consideration. The highest simple annual growth rate of area under grapevine production is recorded in the year 2002-2003. On the contrast, the lowest simple annual growth rate of area under grapevine cultivation as well as production of grapevine is recorded in the year 2011-12. The basic reason of negative growth rate is during this period dry drought condition and unfavorable climatic conditions are affected in study region. It has been seen from the table that the highest simple annual growth rate of grapevine production is recorded in the year 2012-13. The statistical interference correlation reveals that there high degree of positive correlation exists between area under cultivation and grapevine production. It has been also seen that the highest coefficient of variation (i.e. 45.37 per cent) is falls in case of grapevine production.

3.5 SPATIAL DISTRIBUTION

Sangli district is considered as the core district in Maharashtra for grape cultivation. Area under grape cultivation in 2001-02 and 2013-14 are 8264 hectare and 30002.69 hectares respectively in Sangli district (Gade & Gaikwad, 2014).

Table 3.3

Tahsil Wise Area under Grapevine Cultivation (Area in hectare)

Sr. No	Tahsil	2001-02	Share in %	2013-14	Share in %
1	Miraj	910	11.01	6894	22.97
2	Walva	85	1.02	858	2.85
3	Palus	N.A	N.A	2449	8.16
4	Shirala	00	00	0.69	0.002
5	Kavathe mahankal	215	2.60	2030	6.76
6	Khanapur	2780	33.64	2557	8.52
7	Kadegaon	N.A	00	1556	5.18
8	Tasgaon	2965	35.87	9802	32.67
9	Jath	1230	14.88	3694	12.31
10	Atpadi	79	0.95	162	0.53
Total		8264	100	30002.69	100

Source: District Agriculture office, Sangli, Socio-economic Abstract 2001 & 2013.

In general, there is an increase in the in the area under grapevine cultivation from 2001-02 to 2013-14 (Fig 4.20 & 4.21). The tahsil level analyses reveals that there is an increase in area of Tasgaon, Miraj, Jat, Palus, Kadegaon, Atpadi, shirala and Kavathe Mahankal tahsil (Table 4.9). These five tahsils together share over 91 per cent of grape area of the district. Based on the aerial extent of grape cultivation, following zones are delimited.

➤ **High Concentration (> 20 per cent)**

It is observed in 2001-02 the high proportion of grape cultivation in Tasgaon and Khanapur (Fig 4.20). In Khanapur tahsil situation has changed during 2013-14, area under grape cultivation is decrease due to inconsistency of rainsfall. In 2013-14, the high proportion of grape cultivation observed Miraj and Tasgaon, tahsil. Tasgaon tahsil was leading tahsil comprising 9802 hectares (33.67 per cent) under grape cultivation; followed by Miraj (22.97 per cent) tahsil was leading tahsil of grape production in Sangli district (Fig 4.21). These two tahsils together share over 56.64 per cent of grape area of the district. In these area farmers have adopted the grape on commercial basis. Availability of suitable climate, well drained soil, availability of irrigation, constant efforts, innovative farmers, proper planning for cultivation practices and more lucrative than sugarcane cultivation are the important contributing factors responsible for the high percentage of grape cultivation in Sangli district.

➤ **Moderate Concentration (10-20 per cent)**

In 2001-02 this zone includes Jath and Miraj tahsils having 14.88 and 11.01 per cent hectares area under grape cultivation respectively. These two tahsils together share over 25.89 per cent of grape area of the district (Fig 4.20). It is observed in 2013-14 the moderate grape cultivation in Jath tahsil (Fig 4.21). Besides this suitable climate, soil, are the crucial factors contributing for the moderate proportion of grapevine cultivation in Sangli district Besides Kawathemahnkal, Kadegoan, and Khanapur, the low and inconsistency in the rainfall and irregular source of irrigation are some of the reasons a lesser amount of grape cultivation.

Low Concentration (1-10 per cent)

In 2001-02, this zone includes Walva and Kawathmahnkal tahsils, these two tahsils having 1.01 per cent and 2.60 per cent area of district. In 2013-14 this zone includes Palus, Kawathmahnkal, Kadegoan, Walva and Khanapur. It is observed that the tahsil well endowed with irrigation facility from the river Krishna and Warna river,

Walwa tahsil have considered sugarcane producer tahsil of the district. Also whereas Walwa tahsil has highest per cent of plain area with poor drained soil has affected grape cultivation. Low concentrated zone of grape cultivation in Kawathmahnkhal, Kadegaon and Khanapur due to variability of rainfall and presence of poor soils are some of the factors affecting adversely.

➤ **Very low concentration (<1 per cent)**

The Zone of low hectares is mainly observed in the western and northeastern part of the district. This zone includes Shirala and Atpadi tahsil having 0.003 per cent and 0.06 per cent hectares respectively. The very high rainfall condition and undulating topography in the west affect the cultivation of grape in Shirala tahsil. Moreover the eastern part has the major constraint of water which leads to very low proportion of grape cultivation.

3.6 CONCENTRATION OF GRAPEVINE CULTIVATION

The crop concentration patterns are mainly to differentiate the areas of high, medium and low density of individual crop in the different parts of the region (Hussain, 1979). The pattern of crop concentration reveals the variation in the intensity of crop in the given region at a point of time (Jadhav, 1984). If the index value is more than the concentration of particular crop in the unit area (Tahsil) is high and vice-versa.

Table 3.4
Grapevine Concentration Index

Sr. No	Tahsil	2001-2002	2013-14
1	Miraj	1.6	2.06
2	Walva	0.48	0.32
3	Palus	N.A	2.12
4	Shirala	00	0.0003
5	Kavathe mahankal	0.80	0.85
6	Khanapur	1.27	0.63
7	Kadegaon	N.A	0.71
8	Tasgaon	3.03	2.67
9	Jath	0.89	0.42
10	Atpadi	0.02	0.05

Source: District Agriculture office, Sangli.

Table 3.4 reveals that, distribution of grapevine concentration index in Sangli district during the year 2001-2002 and 2013-14. During the year, 2001-02 high concentration (index value above 3) is observed in Tasgaon tahsil. It is mainly raised in the areas of grape cultivation, availability of suitable climate, well drained soil, availability of irrigation, constant efforts, innovative farmers, proper planning for cultivation practices (Fig 4.22). Medium concentration (index value 1 to 3) is found in Miraj and Khanapur tahsil with index value 1.65 and 1.27 respectively. And low concentration (index value below 1) of grapevine area has been observed in Jat, Kavathe mahankal, Walva, Atpadi, and Shirala. The north eastern part of the district is Atpadi tahsil has drought prone area, scarcity of water supply, erratic monsoon, vagaries of monsoon grape concentration show (0.02) that the very low concentration.

During the year 2013-14 Tasgaon tahsil again ranks first in high concentration (index value above 2) grape cropped area (Fig 4.23) followed by Palus and Miraj tahsil with 2.12, 2.06 and 2.67 index value respectively. Due to favorable condition it shows that Palus and Miraj tahsils shown much interest in grapevine cultivation. The central part of the Sangli district, increasing irrigation intensity, fertile soil and better management obtained high acreage and tonnage. In the medium concentration (index value 1 to 2) not a single tahsil recorded.

3.7 VARIETY WISE AREA UNDER GRAPEVINE CULTIVATION (2012-13)

Table 3.5

Variety Wise Area under Grapevine Cultivation (2012-13)

Sr. No	Variety	Area observed (hectares)	Percentage
1	Thompson	572.12	69.19
2	Sonaka	153.28	18.53
3	Manikchaman	66.23	8.01
4	Super Sonaka	16.53	2.00
5	Clone 2	9.54	1.15
6	Tas A Ganesh	4.05	0.49
7	Sharad	2.63	0.31
8	Anabeshahi	2.47	0.30
	Total	826.77	100 %

Source: Based on Fieldwork, 2012.13.

However the low grape concentration (index value below 1) is observed in Kavathe mahankal, Jat Atpadi, Khanapur, Shirala and Walwa tahsils (Fig 4.23). Due to the low and uneven rainfall, therefore scarcity of water the area under grapevine cultivation is decreased. The western part of the Sangli district in Shirala tahsil index value comes 0.0003 in 2013-14 grape concentration is showing very low.

Table 3.5 reveals variety wise area under grapevine cultivation in Sangli district. Out of total grapevine cultivation 69.20 per cent of area is under Thompson seedless variety, whereas its mutant Sonaka and Manikchaman are sharing 18.54 and 8.01 per cent of the area respectively. The proportion of Thompson seedless variety is due to the good resistance, high yield, good quality and export demand whereas its mutants are very sensitive to fungal and bacterial diseases. Other varieties like Super Sonaka, Clone-2, Tas-A Ganesh, Sharad and Anabeshahi together shares 4.25 per cent area.

3.8 CONCLUSION

A study of agricultural set in Tasgaon Taluka, reveals that irrigation has also played an important role in the allocation of the land use and cropping pattern of the study area. The arable land (net shown area and follow land) occupies above 78 per cent of geographical area indicating there is hardly any scope for increasing the land for

agriculture to any appreciable extent. The cropping pattern of the study region is typical of an under developed agricultural economy. The cropping pattern scenario jowar and bajara dominated in eastern, sugarcane and spice in central Kishna basin region and rice in western area of the district. This can be well attributed to the development facilities. Other important crops grown are grapevine, wheat, maize, pulses and turmeric etc. The switch over from traditional to commercial cropping is mainly confined to the areas where irrigation facilities are made available and where grapevine, sugarcane, pomegranate are adopted.

CHAPTER IV

**ANALYSIS AND INTERPRETATION OF
VALUE CHAIN ANALYSIS OF
MARKETING SYSTEM IN TASGAON
TALUKA**

CHAPTER IV

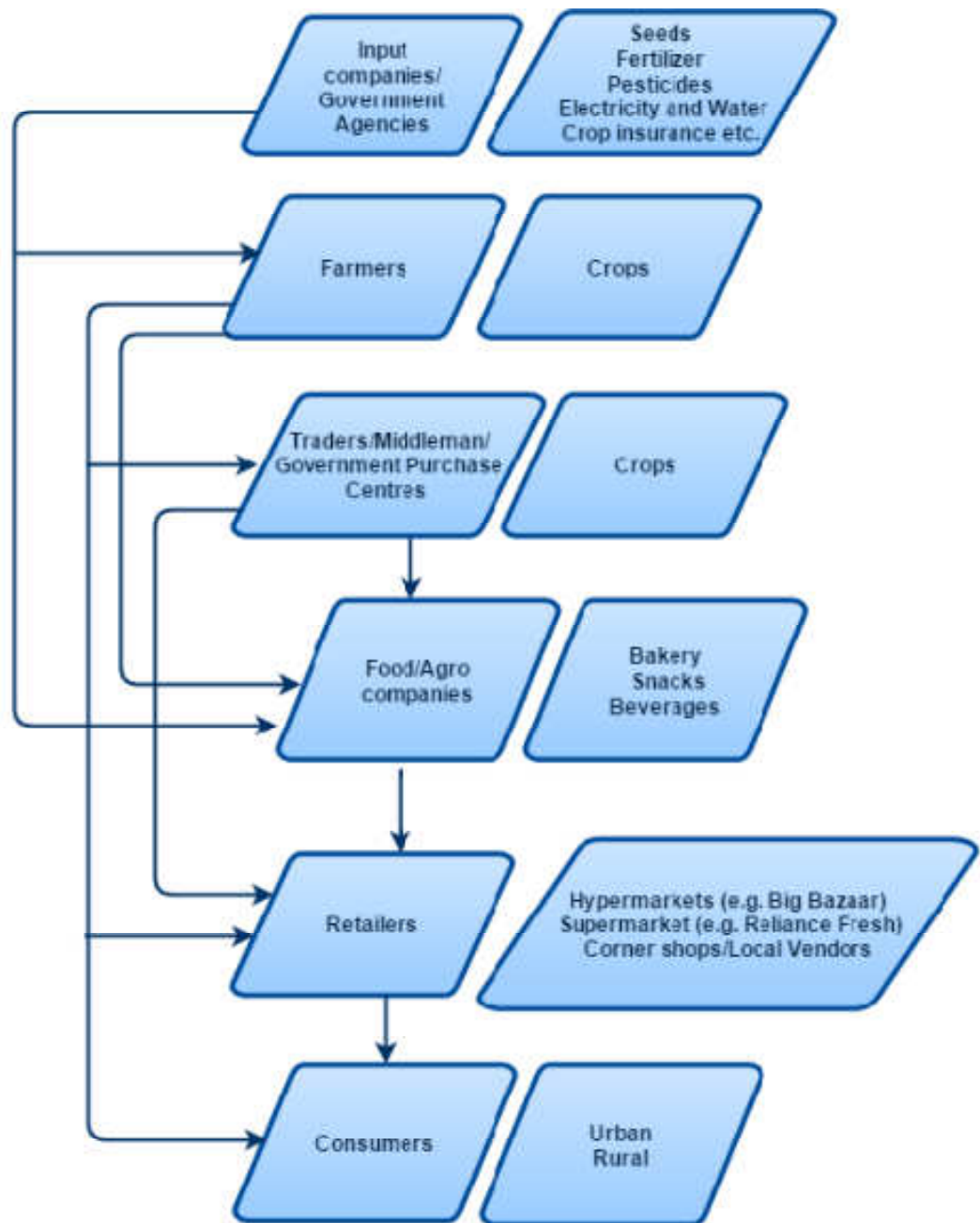
ANALYSIS AND INTERPRETATION OF VALUE CHAIN ANALYSIS OF MARKETING SYSTEM IN TASGAON TALUKA

4.1 Agriculture Value Chains in India

The agriculture system in India has undergone rapid transformations over the past few decades particularly after the economic reforms of 1990s. The emergence of integrated agriculture and food supply and value chains is one of the most visible market phenomena in India. Increasing concentration on processing, marketing and export is being observed in all the segments of the chain. The traditional way of food production is being replaced by practices more similar to manufacturing processes, with greater co-ordination across farmers, processors, retailers, exporters and other stakeholders in the agriculture value chain. Agriculture value chains in fruits and vegetables provide an alternative for the diversification of agriculture in view of high income, employment, foreign exchange earnings and a new method to combat challenges of food security. These products have high income elasticity of demand. Whenever and where-ever income of the population goes up, demand for these products also goes up mainly in the middle-income groups of developing countries. The rise in income and stress on quality has influenced the demand side while new technologies and trade agreements have the potential to influence the supply side.

There have been examples in India where successful agro-business models incorporated small and marginal farmers in their network and linked them with markets. The following cases briefly analyses such examples, which have been working very well in India for the development of agriculture value chains and linking the farmers to the domestic and external markets.

Agriculture Value Chain of Fruits and Vegetables in India

4.2 Marketing Channel:

Role of marketing intermediaries is to transform the assortment of product made by producers in to assortment wanted by consumers. Marketing channels members buy large quantities from many producers and break them down in to the smaller quantities and broader assortments wanted by consumers. In this process channels members add value by bridging the major time, place and processional gaps that separate product from those who would use them. Intermediaries are performing many functions through which products cost go's up and its prices must be higher.

In Tasgaon taluka marketing of grape by intermediaries which are creating channels and its percentage share is indicated in the below table.

4.3 Grape markets:

Grapes from production area are marketed to the area where it has great demand. Thus the selection of market place plays an important role in receiving better prices.

From the table it can be seen that at overall level about 56.00 per cent growers selected the market place according to cost of marketing and price was realized. About 71.11 per cent growers from medium size group considered this factor followed by 66.67 per cent from large size group and 42.67 per cent from small size group. At the overall level 32.00 per cent grape growers selected market place according to price. Only 10.67 percent growers, at the overall level considered the easiness in transportation.

Different grape markets used by growers:

Grapes from the study area are marketed in different markets viz., local markets, within state markets and outside state markets.

Local markets:

Generally, the farmers having less area under grapes sell their grapes in this type of markets, as their quantity of produce is small. These include the markets like, Junnar, Otur, Manchar and other major weekly market places in the study area.

Within state market:

Grape growers, of the area under study used to sell their grapes in the markets such as Pune, Mumbai. In these markets, grapes are sold in 2kg boxes and in few cases 5 kg boxes. Farmers also use 20 Kg. plastic crate.

Outside State markets:

The markets such as Ludhiana, Delhi are included as outside markets. Grapes are marketed in 5 and 2 kg boxes as well as some times in 20 kg plastic crates in these markets.

Farmers choose markets generally on the basis of prices prevailing in the market, cost of marketing and easiness in marketing, i.e. availability of easy transport and type of payment.

4.4 Marketing channels:

The consumer always prefers fresh grapes. To meet this and to fetch good prices it becomes necessary to reach grapes as quickly as possible to the consuming centers. It mostly depends on the type of marketing channel followed and its efficiency. Marketing channel indicates how the produce passes through different agencies from producer till it reaches to the final consumer. Following different marketing channels were observed.

Producer – Retailer – Consumer.

Producer – Commission Agent – Retailer Consumer.

Producer –Wholesaler cum Commission agent –Retailer-Consumer.

Producer – Pre harvest contractor – Retailer – consumer.

The detailed information on the quantity of produce sold through different channels by the grape growers in different markets is presented in table. 5.25. It can be seen from table that there are four different marketing channels in grape marketing.

4.5 Marketing Approach:

Appropriate decision about marketing of grape is depend upon ability to forecast market and timely information. To make decision farmers must be well informed they need to know what options they have to sale grape with maintaining their quality. Level of income, expectations and the improvement is depends on what stage or action they have reached in their marketing development. There are three methods followed farmers of all categories in grape marketing based on size of sale and these are whole production, depends on fruit ripening and as per market demand. There is relationship between farmers approach and their income. When the producer showing little enthusiasm for improving the marketing or wait for expected price. This approach of the farmer is known as ‘Hanging In’ approach. Some time farmers looking for improve the market condition as per their expectations for achieving the goal of profit with keeping ability to wait and risk. Here they are selling part of their production and looking for ways to improve market. This approach of the farmer is known as ‘Stepping Up’ approach. Remaining farmers means those who are not a part of ‘Hanging In’ and ‘Stepping Up’ are comes in the ‘Stepping Out’ approach of the farmers. In this approach farmers looking to diversify the market or to diversify in to new products under which there is possibility of contractual arrangement. Basically those farmers are comes in to this category those have long term commercial experience, market research ability and production and market planning programme.

In the study region respondents has reported the nature of their grape sale in to three natures. Which are indicating marketing approach of the farmers? Those who are sale whole product in market given price they are come in the category of ‘Hanging Up’ approach. The farmers who wait, watch, and sale the product in every stage partially it means with looking the nature of fruit ripening are having the approach of ‘Stepping Up’. Fewer farmers are selling the grape on expected price they comes in to ‘Stepping Out’ approach.

Table No. 4.1

Nature	Nature of Sale							
	Grape Cultivators							
	Small Farmers		Medium Farmers		Large Farmers		Total	
	F	%	F	%	F	%	F	%
Whole Production	12	13.33	7	7.78	17	14.17	36	12.00
Ripening Stage	66	73.33	72	80	74	61.66	212	70.67
Expected Price	12	13.33	11	12.22	29	24.17	52	17.33
Total	90	100	90	100	120	100	300	100

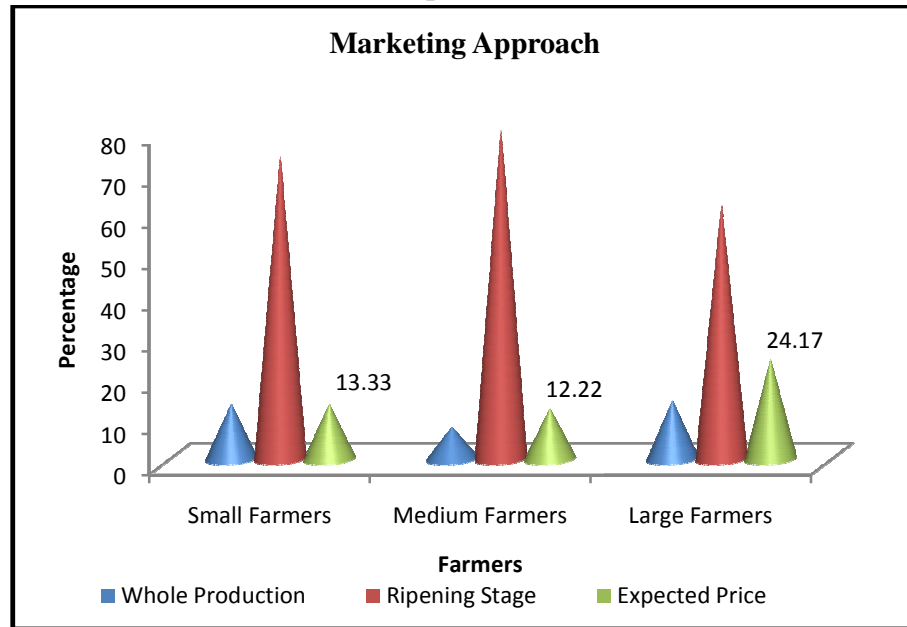
Source: Primary Data

Above Table No. 4.1 reveals that small farmers 12(13.33 percent) were sale whole production at a time, 66 (73.33 percent) grape cultivators were sale on availability of grape production in their ripening stage and 12(13.33 percent) grape cultivators were sale grape production on the expected price. In case of medium farmers 7(7.78 percent) grape cultivators were sale whole production at a time, 72(80.00 percent) grape cultivators were sale grape on availability of grape production in their ripening stage and 11 (12.22 percent) grape cultivators were sale grape production on the expected price. In case of large farmers 17(14.17 percent) grape cultivators were sale whole production at a time, 74(61.66 percent) grape cultivators were sale on availability of grape production in their ripening stage and 29 (24.17 percent) grape cultivators were sale grape production on the expected price.

On the whole it appears that majority of grape cultivators i.e. out of 300 grape cultivators 212 (70.67 percent) were sale grape on availability of grape production in their ripening stage. It means they have ‘Stepping Up’ approach only 17.33 percent farmers were having market plan under ‘Stepping Out’ approach. While 12 percent farmers having less enthusiasm about market and indicating ‘Hanging In’ approach of selling product.

Graph No. 4.1

4.6 Sorting of Fruit:

The sorting of grape is to be taken on weight of fruit, size of fruit and colour of fruit. Grape can be graded for obtaining expected income in variable quality of fruit. Market theory is that the product can get more price having more quality and comparatively get lower prices having less quality. If the product is supplying in the market without sorting then the possibilities are that it will sell out on average price without looking at their quality.

It was observed that the respondents of the study region were unaware about the importance of fruit sorting.

Table No. 4.2**Fruit Sorting**

Fruit Sorting	No. of Respondents			Total
	Small Farmers	Medium Farmers	Large Farmers	
Yes	1 (1.11)	21 (23.33)	59 (49.17)	81 (27.00)
No	89 (98.89)	58 (64.44)	43 (35.83)	190 (63.33)
Some time	0 (0.00)	11 (12.22)	18 (15.00)	29 (9.67)
Total	90 (100)	90 (100)	120 (100)	300 (100)

Source: Primary Data

Note: Figures in the bracket indicates percentage of total respect to their category.

Table no. 4.2 indicates that majority of the respondents i.e. 63.33 percent were not using any method of fruit sorting. In which 98.89 percent small farmers 64.44 percent medium farmers and 35.83 percent large farmers were comes. While in case of application of fruit sorting method before marketing was followed by only 27.00 percent farmers. It was observed that mostly large farmers were following fruit sorting method it contributed 49.17 percent share of total farmers followed by medium farmers 23.33 percent. Percentage share of Small farmers who using fruit sorting method was very negligible. It was also seems that some farmers sometimes using fruit sorting method and its percentage share was 9.67 percent. On an average significant thing is that only large farmers are aware about importance of fruit sorting followed by medium farmers but they are few.

4.7 Packaging by Farmers:

Packaging is an important consideration in fruit market. It can significantly reduce losses and helps to maintain fruit freshness and their quality for long period. It protect from mechanical damage and undesirable physiological changes during storage, transportation and marketing. In study region some farmers are using gunny bags, bamboo basket, caret (fibre board boxes), polythene films, boxes, paper boars etc. However most of the farmers are unmindful about importance of fruit packaging and they comes in the market with unpackaged grape fruit that is in the form of loose

units of fruits. Storing, transporting and marketing of unpackaged grape fruit may damages in various angles and may create loss to farmers.

Table No. 4.3

Fruit Packaging

Packaging	No. of Respondents			Total
	Small	Medium	Large	
Yes	0 (0.00)	3 (3.33)	15 (12.50)	18 (6.00)
No	88 (97.78)	87 (96.67)	99 (82.50)	274 (91.33)
Some time	2 (2.22)	0 (0.00)	6 (05.00)	8 (2.67)
Total	90 (100.00)	90 (100.00)	120 (100.00)	300 (100.00)

Source: PrimaryData

Note: Figures in the bracket indicates percentage of total respect to their Category

Above table no 4.3 indicates application of any packaging method followed by respondents in the study region. It was observed that maximum grape farmers i.e. 93.33 percent were unmind about significance of packaging and they stores, transports and sales grape fruit in the unpacked loose form. Only 06 percent respondents were using any type of packaging method before marketing of grape fruit. 2.67 percent respondents reported that some time they follow packaging. Here packaging method was not used by 97.78 percent small farmers, 96.67 percent medium farmers and 82.50 percent large farmers while 3.33 medium and 12.50 percent large farmers were following any type of packaging method in storing, transporting and marketing practices.

Overall it was seems that maximum farmers are not using packaging system they are careless about their finished product after harvesting. Only large farmers but in a few numbers are aware about consequences of grape packaging practice between harvesting to marketing.

4.8 Price Received:

Grape fruit product can be prised generally based on three different ways. First one is customer based pricing and it is depend on how the customer values the product. Second is competition based pricing and it focus on what products the competition is offering and it is depend upon numbers of competitors and total supply

in the market. Third is cost based pricing under which cost need to be determined to ensure that product are being sold for a profit. Here in the study region grape fruit is priced through customer and competition based pricing method. In both the method price is not determined by producer it is in the hand of customer or competitor. Grape producer of the study region is price taker. The respondents had given response on the question asked about expected price received by them and it is analysed in the below table no. 4.6

Table No. 4.4

Expected Price

Nature	Grape Cultivators							
	Small Farmers		Medium Farmers		Large Farmers		Total	
	F	%	F	%	F	%	F	%
Yes	02 (12.50)	02.22	12 (75.00)	13.33	02 (12.50)	01.67	16 (100.00)	05.33
NO	88 (30.99)	97.78	78 (27.46)	86.67	118 (41.55)	98.33	284 (100.00)	94.67
Total	90	100.00	90	100.00	120	100.00	300	100.00

Source: Primary Data

Note: Figures in the bracket indicates category wise percentage share in particular total.

Out of total respondents 94.67 percent reported that they were not received expected price from the sale of their grape product. 97.78 percent of small farmers, 86.67 percent of medium farmers and 98.33 percent large farmers had not received price as per their expectation. Only 5.33 percent respondents reported that they were received price of grape product as per their expectation. Notable observation is that out of total respondents who had received expected price majority were from medium categories with contributing 75 percent.

The results indicate that only few respondents are satisfied with received price and medium type farmers having comparatively good decision making ability and somewhat upright managerial practice.

4.9 Combine Effect of Sorting and Packaging on Price:

In the fruit marketing between the period of harvesting to marketing some product handling and management practices are need to be apply timely and properly.

Fruit sorting and fruit packaging are the needy practices which may push product quality towards getting expected price. Table no 4.32 and 4.33 has explained about sorting and packaging practices applied by the respondents in the study region. While table no. 4.34 indicates expected price received by the farmers. Under the customer based and competition based pricing method price making is a part of market and even it is depend on market side producers may get expected price and more than it on the basis of its attractive packaging and proper sorting. In the study region combine effect of sorting and packaging practices on expected product price has analysed as below in table no. 4.31

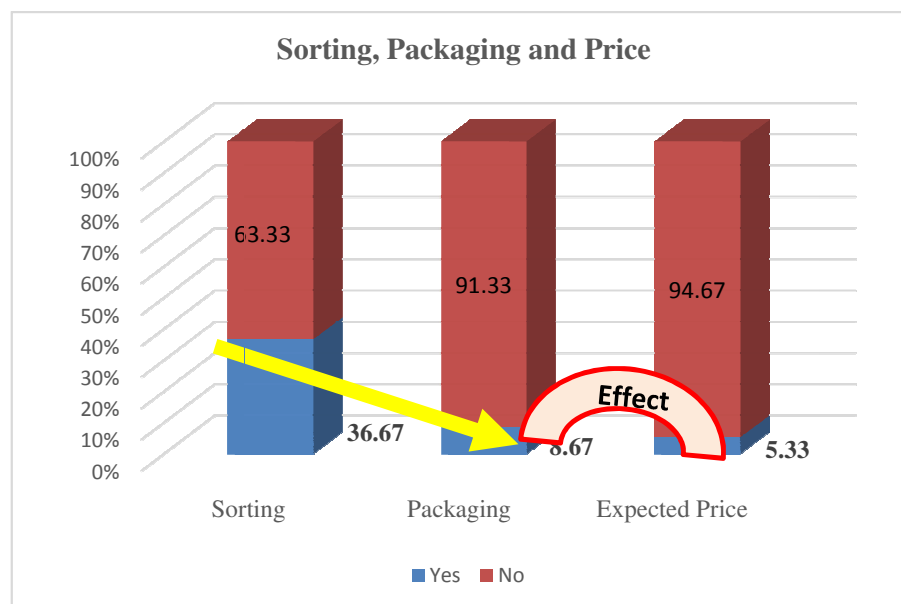
Table no. 4.5
Sorting, Packaging and Price

Practice	Yes	No	Total
Sorting	36.67	63.33	100
Packaging	8.67	91.33	100
Expected Price	5.33	94.67	100

Source: Primary Data

Chart no. 4.7 shows clear picture of combine effect of grape sorting and packaging on price received by the respondents in Tasgaon district. It has observed that 36.67 percent farmers were sorted their products, only 8.67 percent farmers were following any type of packaging practices and finally result is that only 5.33 percent farmers were satisfied with price offered by the market.

Graph No. 4.2

4.10 Price Determination Components:

Pricing of grape fruit is very sensitive and exclusive matter which is affected by some internal controllable factors and some external or independent factors. External factors includes customers, market agent, length of marketing channel, strategy of competitors, Government policy, market trend, economic condition etc. these are independent factors which are not in a hand of producer. Price of grape is also depends on internal determinants and it may be controlled by producer. Internal or controllable pricing factors contains objective of producer, cost of production, quality of product, promotional activities, place of market etc. In the study region price of grape is affected by some important internal factors which are indicated and analysed in table no. 4.8

Grape producers of the study region are generally considers APMC is market place for their finished fruit. The factors which are taking in to consideration by the agents for the determination of price are fruit weight, size of fruit, fruit brand etc. Producers are will to sale their product on basis of above mentioned measures. In case of small farmers 47.78 percent reported that their fruit was sold in market only on the basis of its weight, 28.89 percent on weight and size of fruit, 13.33 percent sold on weight and brand of fruit while only 10.00 percent small farmers had sold their grape

fruit of the measurement of weight, brand and size of fruit. 26.67 percent farmers from medium category and 47.78 percent farmers from large category had sold grape fruit just only on weight component. 15.56 percent farmers from medium category and 10.00 percent farmers from large category had reported that they have received price on the basis of weight, brand and size of fruit.

Table No. 4.6
Price Determination Component

Sale Component	Pomegranate Cultivator							
	Small Farmers		Medium Farmers		Large Farmers		Total	
	F	%	F	%	F	%	F	%
Only Weight	43	47.78	24	26.67	43	47.78	24	26.67
Weight and Size of fruit	26	28.89	36	40.00	26	28.89	36	40.00
Weight and Brand	12	13.33	16	17.78	12	13.33	16	17.78
Weight, Brand and Size of fruit	09	10.00	14	15.56	09	10.00	14	15.56
Total	90	100	90	100	90	100	90	100

Source: Primary Data

Graph No. 4.3

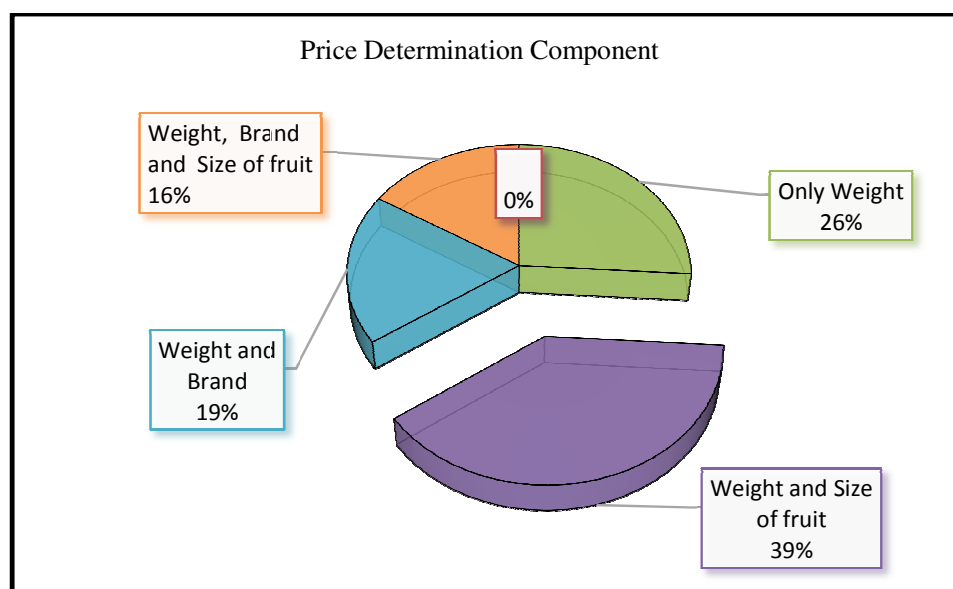

Chart no. 4.17 shows clear picture of internal components considered for price making. It was observed that 26.67 percent farmers has received price of grape fruit on only fruit weight, 40.00 percent farmers on weight and size of fruits, 17.78 percent farmers on weight and brand and remaining 15.56 percent farmers has received price of their product on the basis of components like weight, brand and size.

4.11 Producers Organizations:

Aim of producer organisation is to insure better income for the member producer through an organization their own. Small farmers do not have the volume individually to get the benefit of economies of scale in input purchase and marketing of output. A producer organization is a legal entity formed by primary producers like farmers. It can be a producer company, a cooperative society or any other form of organization which provides sharing of profit among the members. This type of organizations take over the responsibility of activities in the value chain of the product right from procurement of raw material to delivery of final finished product. Producer's organization may help to member for the management of risk and control uncertainty. It means producers organization ensures to members about activities as per their objectives.

Below table no 4.33 indicates status of grape farmers organizations in the study region.

Table No. 4.7
Producers Organization

System	Grape Cultivators							
	Small Farmers		Medium Farmers		Large Farmers		Total	
	F	%	F	%	F	%	F	%
Yes	0	0.00	0	0.00	0	0.00	0.00	0.00
No	90	100.00	90	100.00	120	100.00	300.00	100.00
Total	90	100	90	100	120	100	300	100

Source: Primary Data

All the respondents has stated that they have not member of any grape producer's organization. It indicates that grape farmers in study region were unaware about benefits of group behaviour as well as significance of organization. This fact specifies that there is need to establish pomegranate producer's organizations with combine work of grape producers, NABARD, Government of various levels, NGO's etc.

4.12 Problems Faced by Producers:

Grape cultivators of the study region had faced various problems. The problems were classified broadly under three categories and these are problem related

to production, problems related to harvesting and problems faced by farmers in marketing of grape and its analysis has analysed in the table no. 4.34

Table No. 4.8

Problem Faced By Producers

Sr. No.	Problem	Small farmers	Medium Farmers	Large Farmers	Average
A	Production				
1	Inadequate Capital	40.12	47.4	52.04	46.52
2	Low Quality Planting Material	30.11	22.56	9.63	20.77
3	Lack of Technical Knowledge	72	71.52	64.3	69.27
4	inefficient Irrigation Facility	71.46	70.12	66.68	69.42
5	Labour Problem	52.14	59.87	71.45	61.15
6	Dieses Problem	80.13	84.14	78.69	80.99
8	Weather Problem	15.23	18.15	12.25	15.21
B	Harvesting				
1	Difficulty in Harvesting	22.35	35.28	28.24	28.62
2	Fruit Damage	12.5	17.97	16.63	15.70
3	Lack of Trained Labour	8.26	29.5	36.33	24.70
C	Marketing				
1	Fruit Storage	78.63	87.12	67.37	77.71
2	Transportation	49.52	47.12	23.25	39.96
3	Market Information	62.65	64.53	54.98	60.72
4	Timely Selling	82	74.73	31.52	62.75
5	Delayed Payment	42.56	42.51	39.87	41.65

Source: Primary Data

Note: Average column indicates average problems of small, medium and large farmers

4.13 Production related problem

It was observed that maximum problems of the grape cultivators were related to production. Majority of the farmers were facing problem of uncontrolled dieses occurs on tree as well as grape fruit and it was the problem was exposed by 80.99 percent cultivators. Inefficient irrigation facility and lack of technical knowledge were common problem showing by more than 69.00 percent. Inadequate capital was the problem of 46.52 percent cultivators. 61.15 percent cultivators were exposed that timely available of labour was the problem. While 20.77 percent cultivators were indicated that low quality planting material was the problem in grape production and

only 15.21 percent cultivators expressed that varying weather condition was problem of grape production.

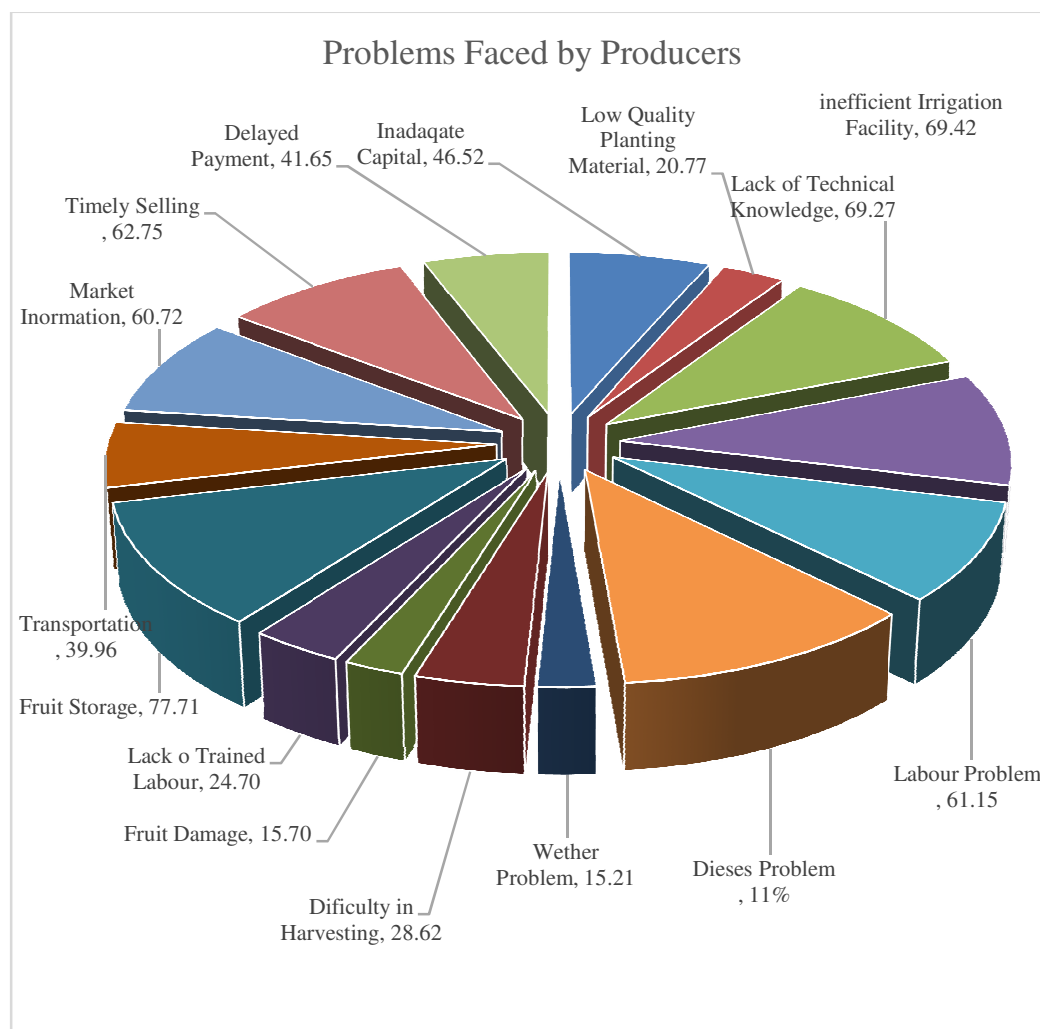
4.14 Harvesting related problem

It was found that difficulty in fruit harvesting operation was major problem indicated by 28.62 percent cultivators followed by the problem of lack of trained labours exposed by 24.70 percent cultivators. 15.70 percent cultivators reveals that fruit damage at the time of harvest was the problem related to harvesting.

4.15 Marketing related problem

The sample farmers revealed that marketing of grape fruit has a few marketing problems. Mainly the fruit inadequate fruit storage facility was the problem exposed by 77.71 percent cultivators. Followed by problem of timely selling with 62.75 percent cultivators. Lack of market information was a problem faced by 60.72 percent cultivators. 39.96 percent cultivators indicated problem of transportation while 41.65 percent were exposed that they facing problem of delayed payment.

Overall it was observed that the problem of uncontrolled diseases infection was the main problem in grape cultivation in the study region. Followed by problem of inadequate storage facility. Chart no.4.18 shows percentage wise picture of various problems faced by grape cultivators in the study region.

Graph No. 4.4

4.16 Economics of Grape Cultivation:

In this sub point cost and return structure of grape crop on the basis of primary data collected during field survey has analysed. The technical of tabular analysis depends on financial calculations through which average figures of all input activities are analysed on the basis of information provided by the respondents of each category. The profitability from grape cultivation was measured by computing the cost benefit ratio for respondents of small, medium and large category.

4.17 Expenditure:

Economic feasibility of grape production and its understanding is depend upon study of cost structure. All the expenses occurred in grape production right from preparation of land for plantation to the selling of grape fruit by the producer to

second party has classified into three heads of expenses and there are production and harvesting cost, marketing cost and cost of miscellaneous item. Details of the expenses and their structure with average and aggregate percentage is explained in below table no. 4.35.

A. Production and Harvesting Expenses :

Production cost is initial investment which is essential for creating basic structure or setup for grape plantation. This cost head is also known as 'establishment cost'. Under this establishment cost some items of expenses like land preparation or cultivation, cost of plantation, cost on balancing nutrients via chemical fertilizers, and organic fertilizers, irrigation, cost of electricity and labour are considered. Creation of basic infrastructure is fundamental aspect in grape production. It may require approximate next two years from plantation that means till the tree start bearing the fruits. Second half portion of this expense head is related to harvesting expenses which is also known as expenditure during gestation period. The financial inputs which mostly required for maintaining the grape plant or tree during first two years of first harvesting and after that in every year is considered as cost of harvesting. Harvesting cost is some total of expenses made on plant protection chemical like pesticides, fungicides, insecticide and weedicide, liquid fertilizers, bio-fertilizers, cost on growth hormones and labour cost. Labour cost incurred for harvesting is some total of cost mainly paid for the practice of weeding, pruning, thinning, spraying, drip maintenance, pasting, and tree supporting and soil tillage.

First 'A' part of the table no 4.35 showing production and harvesting expenditure. It was observed that in production and harvesting period maximum expenses were incurred on plant protection chemicals followed by labour cost in all the categories. Aggregate expenditure on production and harvesting was Rs.73500 and it was contributed maximum share i.e. 79.89 percent in total expenditure of grape cultivation.

Table No. 4.9

Expenditure of Grape Cultivation (Per Acres in Rs.)

Sr. No.	Item of Cost	Small farmers	Medium Farmers	Large Farmers	Average	Average Head
A	Production and Harvesting					A
1	Cultivation	12000	11500	8600	10700	73500 (79.89)
2	Plantation	5500	5300	4200	5000	
3	Nutrients	12000	11400	10500	11300	
4	Irrigation	6600	6400	6500	6500	
5	Electricity	7000	7000	7000	7000	
6	Plant Protection Chemicals	23000	22300	17700	21000	
8	Labour	12600	11800	11600	12000	
B	Marketing					B
1	Package Material	2000	2300	10700	5000	16500 (17.94)
2	Transportation	7300	7200	6500	7000	
3	Market Charges	4500	4500	4500	4500	
C	Miscellaneous Expenses	2200	2000	1800	2000	2000 (02.17)
	Total	94700	91700	89600	92000	92000 (100.00)

Source: Compiled by researcher

Note: Figures in the bracket indicates percentage of particular head

B. Marketing Expenses :

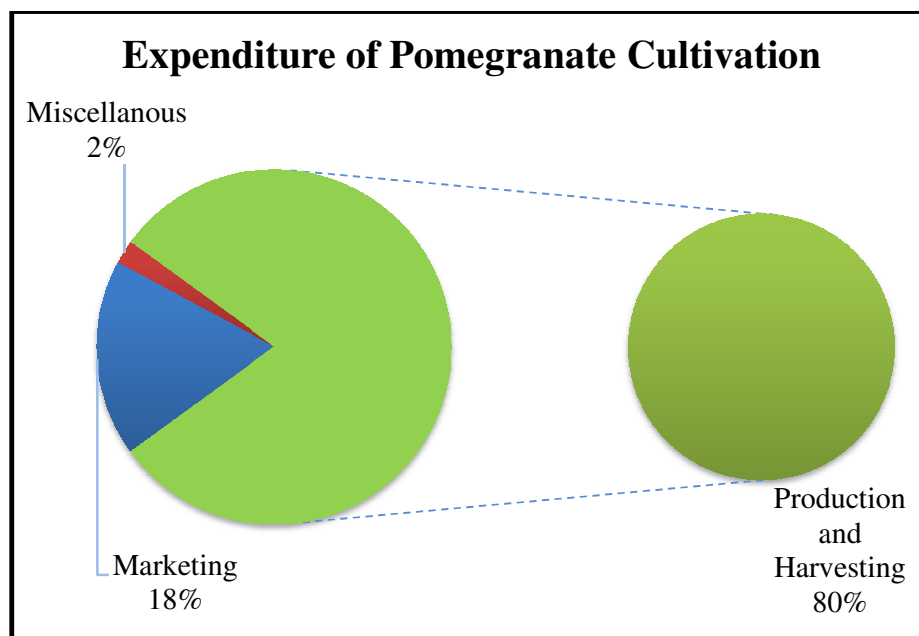
The expenditure on three major items like package material, transportation and market charges are considered as marketing cost. in the study region compare to small and medium farmers packaging method for marketing was mainly applied by few large farmers so that is why expenses on package material paid by the large farmers was Rs.10700 but it was only Rs.2000 by small farmers and Rs. 2300 by medium farmers. Expenditure on transportation was major sub head of expenses under marketing cost and it was average Rs. 7000 per acres. Transportation expenses is depend on type of vehicle used for carriage and distance between farms to market. Market charges is a fixed item of cost depends on specific measure at a particular time for all the categories of famers and in the study period it was Rs. 4500. Average

cost of this heading 'B' i.e. expenditure on marketing was Rs. 16500 and it was contributed 17.94 percent share of total expenditure.

C. Miscellaneous Expenses :

the cost include items not covered in production and harvesting expenses as well as marketing expenses are comes in miscellaneous cost such as overhead cost, rental expenses in specific condition, acquiring skill and knowledge, expenses on training to labour etc. In the data collection period miscellaneous expenses paid by the cultivators was Rs. 2000 and it was contributed share of 2.17 percent in total expenses.

Graph No. 4.5

4.18 Revenue:

The term revenue is used for the income generated from sale of grape fruit. Income from selling of grape fruit is the sole source of revenue for the grape cultivators. Farmers are getting revenue once in year. Classification of grape farmers at various class of income i.e. less than Rs.50000, Rs. 50000 to Rs.100000 & More than Rs.100000.

Table No 4.10

Income from Sale of Grape per Acre

Income	Year					Range
	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	
Less than 50000	03 (01.00)	05 (01.67)	28 (09.34)	23 (07.67)	09 (03.00)	25.00
50000 to 100000	07 (02.33)	81 (27.00)	229 (76.33)	93 (31.00)	96 (32.00)	222.00
More than 100000	252 (84.00)	189 (63.00)	30 (10.00)	184 (61.33)	195 (65.00)	222.00
No Income	38 (12.67)	25 (08.33)	13 (04.33)	0 (00.00)	0 (00.00)	38.00
Total	300 (100)	300 (100)	300 (100)	300 (100)	300 (100)	

Source: Primary Data

Table no. 4.36 observed that the annual income from grape cultivation in year 2010-11 3(1.00 percent) farmers annual income is less than Rs. 50000. 7(2.33 percent) farmers annual income is between Rs.50000 to 100000. 252 (84.00 percent) farmers annual is more than Rs. 100000 and 38 (12.67 percent) farmers no income in the year 2010-11. In the year 2011-12 5 (1.67 percent) farmer's annual income is less than Rs. 50000. 81 (27.00 percent) farmers annual income is between Rs. 50000 to Rs. 100000. 189 (63.00 percent) farmers annual income is more than Rs. 100000 and 25 (8.33 percent) farmers no income in the year. In the year 2012-13 28(9.34 percent) farmers annual income is less than Rs. 50000. 229(76.33 percent) farmers annual income is between Rs.50000 to Rs. 100000. 30(10.00 percent) farmers annual income is more than Rs. 100000 and 13(4.33 percent) farmers no income in this year. In the year 2013-14 23(7.67 percent) farmers annual income is less than Rs. 50000. 93(31.00 percent) farmers annual income is between Rs. 50000 to Rs. 100000. 184(61.33 percent) farmers annual income is more than 100000. In the year 2014-15 9 (3.33 percent) farmers annual income is less than Rs.50000. 96(32.00 percent) farmers annual income is between Rs.50000 to Rs. 100000 and 195(65.00percent) farmers annual income is more than Rs. 100000.

On the whole it appears that 25 is the range of farmer's income less than Rs. 50000 and 222 range of farmers income between Rs. 50000 to 100000 and income more than Rs. 100000 respectively. The farmers who were planted grape in the year

2010-11 and 2011-12 they were started receiving yield from 2012-13 and 2013-14 respectively because initial two years from planting considered as gustation period.

Table No. 4.11
Category wise Average Yield

Farmers	Average Yield			Total	Average Income (Rs. Per Acres)
	Less than 100000	100000 to 150000	More than 150000		
Small farmers	9 (10.00)	49 (54.44)	32 (35.56)	90 (100)	148000
Medium Farmers	7 (7.78)	34 (37.78)	49 (54.44)	90 (100)	182000
Large Farmers	6 (05.00)	24 (20.00)	90 (75.00)	120 (100)	195000
Total	22 (07.33)	107 (35.67)	171 (57.00)	300 (100)	175000

Source: Primary Data

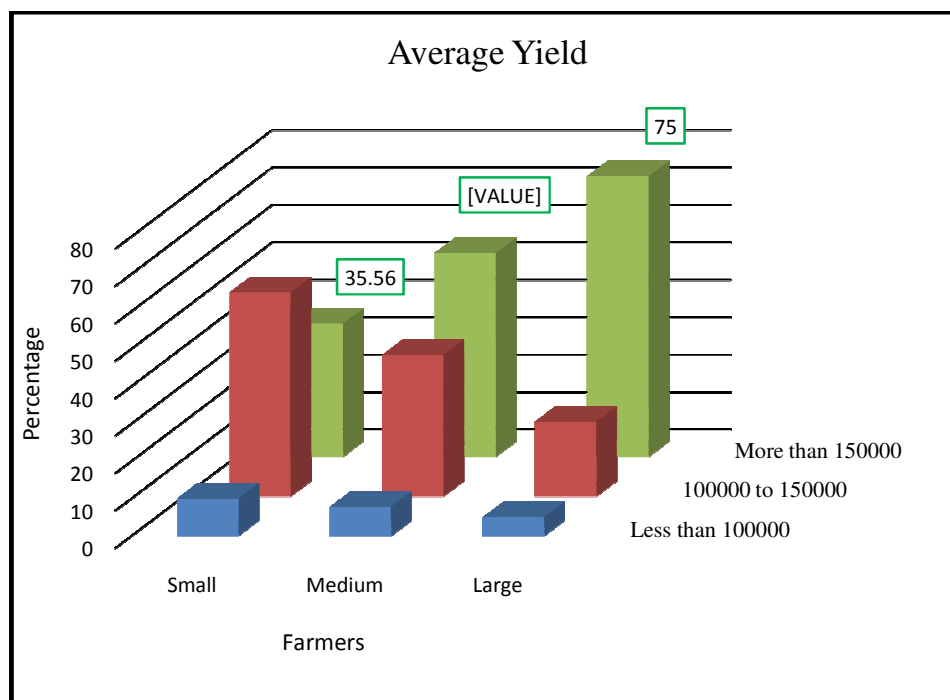
Note: Values in bracket indicates percentage value

Above table no.4.37 indicates that 54.44 percent small farmers were earned income between Rs. 100000 to Rs.150000 and 35.56 percent farmers from the same category had earned more than Rs. 150000 yield per acres. In case of medium farmers 7.78 percent were from income class less than Rs. 100000, 37.78 percent were from class of Rs.100000 to 150000 and remaining i.e. 54.44 had earned more than Rs. 150000. Notable observation is that one third respondent farmers from large category were earned yield more than Rs.150000.

Chart no. 4.17 shows category wise yield earners in various income class. Overall it was observed that majority from small category were earned income from sale of grape more than Rs.100000 but less than Rs.150000. In case of medium and large cultivators majority were earned more than Rs.150000.

Graph No. 4.6

4.19 Cost Benefit Analysis (CBA):

A cost benefit analysis (CBA) is quantitative approach of decision making and it is also a part of economic accounting which helps for estimates and totals up the money value of the yield and costs to the production to know whether production activities are worthwhile. CBA is a process through which decision about production, its investment, expenses, marketing etc. are analysed.

The gross return received by the farmers from the selling of grape divided by the initial cost incurred by them results value known as profitability index or cost benefit ratio. The cost benefit ratio is an indicator to recognise how much profit will results from an investment. A ratio about value one indicates that the investment will be profitable while a ratio value below one indicates it will not in profit so that is why cost benefit ratio is specially known as profitability index.

$$\text{Cost Benefit Ratio (CBR)/Profitability Index} = \frac{\text{Gross Cost}}{\text{Gross Return}}$$

Table No. 4.12
Cost Benefit Analysis
(Value in Rs.)

Sr. No.	Content	Average			Average
		Small	Medium	Large	
1	Expenditure	94700	91700	89600	92000
2	Income	148000	182000	195000	175000
3	Net Benefit (2-1)	53300	90300	105400	83000
4	Cost Benefit Ratio (2÷1)	1:1.56	1:1.98	1: 2.18	1:1.90

Source: Primary Data

Above table 4.41 extends the cost benefit analysis of grape cultivation for the study region as a whole by using average values. It was observed that average expenditure incurred by cultivators was Rs.92000 and average income received by the cultivators was Rs.175000. On the basis of that net benefit earned by the growers has composite and it was average Rs.83000. It was detected that the net benefit has increased by the size of cultivated farm. Cost benefit ratio is also compounded and it was appears that in all the categories ratio was more than 1.5 and with increase in farm size index has increased. Compare to farmers to small category medium and large categorised farmers were received more economies of scale. On the whole profitability index was 1.90.

Graph No. 4.7

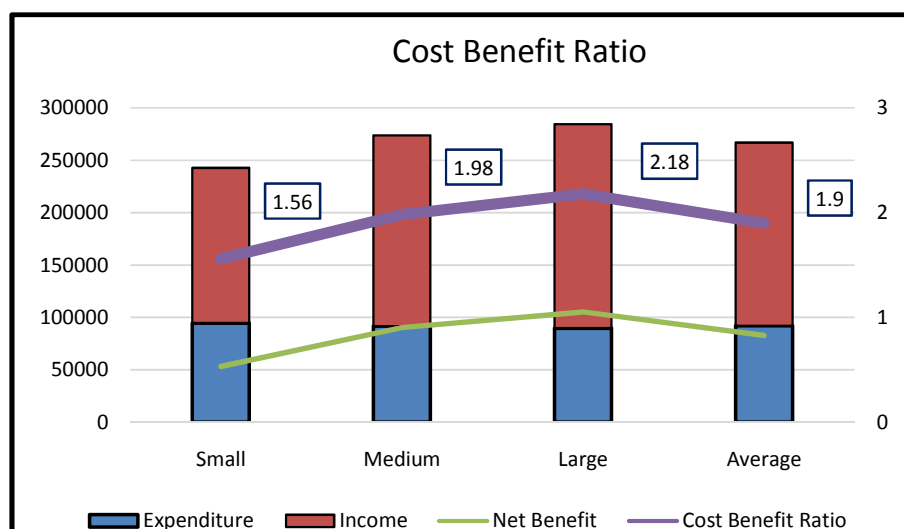

Chart no.4.17 clarifies cost benefit and ratio analysis of grape production of the study region.

4.20 Chain of Intermediaries:

This section is providing a general overview of the selling side market intermediaries of the grape production. It includes role of commission agent and wholesaler in the marketing of grape from producer to the ultimate customer. Beside this the section contains the analysis of part of intermediaries in creation of value and their behaviour about absorption of margin in the customer's rupee.

4.21 Role of Commission Agent:

APMC's are the place where commission agents are playing very significant role for the marketing of pomegranate. They are acting as spot seller on the behalf of grape producer. Locally they are known as 'Dalal'. The grape producers sell their product through commission agent in the place of APMC's. These commission agents arrange for auctioning the product for the selling to wholesaler. Open auction method is singular method followed by every APMC's because this method is ensured fair dealing to all parties and through this method grape farmers with a superior quality of produce receive a higher price. By this method the prospective buyers i.e. **wholesaler or retailers** of grape seller gather at the APMC's or particular commission agents around the heap of the produce arranged by the agents, examine it and offer bids loudly. The grape product is sold to the highest bidder after taking the approval of the grape farmer. After the weighing the grape fruit product agents pay the bill to grape farmers which is called as 'Patti'. This bill or patti contains all statement includes price per Kg, total weight and deductions like handling charges, weight machine charge, commission charges, transportation charge etc. from the total amount of the product and then the remaining amount is given to the grape farmer.

All the transactions are made in this APMC's through the commission agents and these are considered transparent because they are completed in the presence of both the parties.

Even though the open auction system is generally considered as a superior system with the role of commission agent, the grape producers complained that this system and performance of commission agent is false and not reliable. There is possibility of unity among fruit agents who decide the prices by mutual understanding prior to commencing to open auction. And they do not offer better prices for the grape fruit. Another one thing is that many commission agents also perform the function of wholesalers may not by self but by family members or relatives this thing impacts on price decision making process. So it may be in favour of buyers means not for the grape producer.

Cost of marketing:

The different marketing functions viz., grading, packing, transportation and handling of produce, etc. are required to be performed in the marketing of grapes. The cost incurred for performing these operations is very important in grape marketing because it reflects on the consumers price and the returns to the producers.

Table 4.13
Cost of marketing of grapes in different packing (Rs/kg).

Sr. No.	Items of marketing cost	Type of packing		
		20 kg crate	5 kg box	2 kg box
1	Grading charges	2.85 (3.25)	0.85 (2.98)	0.36 (3.46)
2.	Packing material and packing charges	6.23 (7.10)	7.72 (27.11)	1.9 (18.29)
3.	Transport charges	18.65 (21.25)	4.25 (14.92)	1.65 (15.88)
4	Commission charges	57.25 (65.23)	14.5 (50.91)	5.8 (55.82)
5	Postage and telephone charges	0.28 (0.32)	0.21 (0.74)	0.15 (1.44)
6	Hamali	2.00 (2.28)	0.6 (2.11)	0.25 (2.40)
7	Other charges	0.50 (0.57)	0.35 (1.23)	0.28 (2.69)
8	Total marketing charges	87.76 (100.00)	28.48 (100.00)	10.39 (100.00)
9	Per kg. marketing cost	4.39	5.70	5.20

(Figures in the parenthesis are the percentage to the total marketing cost)

The cost incurred on performing the operations such as grading, packing, transpiration and commission are worked out and presented in table 5.26.

The per kg cost of grading was less as compared to per kg cost of packing and transportation. The per package cost of grading ranged from Rs. 0.36 to Rs. 2.85. The per kg cost incurred on packing material was high in comparison with other items of cost. The per kg cost of packing material includes the cost of tissue paper, paper cuttings, gum tape and cost of corrugated paper boxes. It was the highest (27.11 per cent) in 5 kg packing followed by 2 kg packing (18.29 per cent) and 20 kg packing

(7.10 per cent). The per kg cost of transportation ranged from Rs. 0.83 to 0.93. The commission of intermediaries was Rs. 2.90 per kg. The per kg cost incurred on Octroi, Postage, Charity was less than 2.00 per cent of the total cost. The per Kg. marketing cost for 20 kg. crate, 5 kg. box and 2 kg. box was worked out to Rs. 4.39 Rs.,5.70 Rs. and Rs. 5.20 respectively.

From the forgoing discussion it is clear that major item of marketing cost were packing material and packing charges and commission charges. The cost of marketing decrease with increase in size.

4.22 Marketing costs, market margins and price spread in different

marketing channels

Price spread refers to the difference between the price paid by the consumer and price received by the producer. This consists of marketing costs and margins of the intermediaries. The cost and margins of each agency in different channels worked out and the details are presented in table 5.27.

It can be revealed from the table that per kg price received by the grape growers ranged from Rs. 27.48 to Rs. 30.96 in different channels. The study of selected marketing channels was under taken. The selected three marketing channels are.

Channel I	Producer – Retailer – Consumer
Channel II	Producer – Commission agent – Retailer Consumer
Channel IV	Producer – Pre harvest contractor – Retailers –Consumers

The price spread in Channel I, i.e. local markets and channel II in Pune market and channel IV (on farm sale) was worked out. The producers shares in consumers rupees in case of channel – I was about 71.06 per cent and in case of channel II it was about 61.70 per cent and in case of channel – IV it was about 63.48 per cent. The per kg cost of marketing in case of channel I was about 6.04

Table 4.14

Price spread in selective marketing channel (Rs/kg)

Particulars	Marketing channel		
	I	II	IV
Price paid by consumers i.e. price received by retailers.	38.67 (100.00)	46.29 (100.00)	48.77 (100.00)
Cost incurred by retailers	1.65 (4.27)	2.10 (4.54)	2.52 5.17
Margin of the retailers.	5.15 (13.32)	4.78 (10.33)	4.35 8.92
Price paid by retailers i.e. price received by producers /Commission agent / Pre harvest contractor	31.87 (82.41)	39.41 (85.99)	43.90 90.01
Cost incurred by Commission agent/ Pre harvest contractor	-----	1.21 (2.61)	2.46 5.04
Margin of Commission agent /Pre harvest contractor	-----	3.94 (8.51)	4.34 8.90
Price paid by Commission agent / Pre harvest contractor i.e. price received by farmers.	-----	34.26 (74.00)	36.16 74.14
Cost incurred by producers	4.39 (11.35)	5.70 (12.31)	5.20 10.66
Net price received by producers	27.48 (71.06)	28.56 (61.89)	30.96 63.48
Producer's share in consumer rupee %	71.06	61.70	63.48

(Figures in the parentheses are the percentages to total)

Rs. where as in case of Channel II it was observed to be Rs. 9.01 and in case of Channel IV it was Rs. 10.18. The commission of intermediaries in case of channel I was Rs. 5.15 per kg in Channel II it was 8.72 per kg and in case of Channel IV Rs. 8.69 per kg. The per kg consumers price was Rs. 38.67 in case of Channel I in local market and in the domestic market through channel II and Channel IV consumers price was 46.29 per kg and Rs. 48.77 per kg respectively. The lowest consumer price was observed in channel – I, this was due to less marketing cost where as highest consumers price is in channel III.

From the foregoing discussions, it can be concluded that up to 40 per cent share was galloped by the market intermediaries in the marketing of grapes. Because of this, producer's share in the consumer's rupee was reduced to 60 per cent only.

CHAPTER V
SUMMARY OF THE FINDINGS AND
SUGGESTIONS

CHAPTER – V

CONCLUSION AND SUGGESTIONS

This chapter summarizes the main findings of the study and provides suggestions for the betterment of grapes Value Chain Analysis in the study region.

5.1 Summary of the Findings

In this section, major findings of the study are summarized. These are as follows:

1. India's annual growth rate of area under grapes production from last thirteen years were fluctuated but the compound growth rate was positive with the value of 7.95 percent. Rate of growth of grapes production is superior to growth rate of area under its cultivation. It indicates that India has started their production of grapes with inclusive form of horticulture production from last few years.
2. Maharashtra state is having significant capability in grapes production of India. The state having on an average 68.65 percent share in countries total grapes production.
3. It was appears that total production of grapes of Tasgaon taluka was 191610 MT in 2010-11 and with ups and downs and minor changes the production was stood with size of 195673 MT in 2014-15. Here it was observed that, even there is positive change in area under the cultivation for the year 2011-12, production was decreased by -6.57 percent.
4. It was observed that majority of grapes cultivators were in age group of 40 to 55 years. It indices that bulk of cultivators may take the decisions related to their farming practices on their own responsibility.
5. Majority of the respondents having more than five acres land and they are using more portion of it for the purpose of grapes production.

6. In total cultivated area of Tasgaon taluka share of small farmers were 0.33 percent and medium farmers 2.33 percent. The percentage of respondents who were highly commercialized with having more than 5 acre cultivated land i.e. large farmers contributes 21.67 percent. So it reveals that from last two decades attitude of the farmers were shifted from non-cultivation or less cultivation to extensive cultivation of grapes.
7. Quality of fruit is measured through its weight and density. In the study region it was find out that maximum farmers were producing a fruit.
8. It was observed that only 1.67percent respondents were following storage facility for the maintenance of quality of their product up to the selling decision. Hence it was resulted that majority of respondents were not following scientific storage method in quality maintenance.
9. There is significant relationship between size of farmer and grapes productivity.
10. 78.67 percentrespondents were sold grapes in Tehasil and district market and only 5.00 percent respondents of large grapes cultivators were exported pomegranate.
11. It was observed that majority of respondents i.e. 92.00 percent were gave preferred APMC's for marketing of their finished grapes product.

5.2 Suggestions:

On the basis of field survey, data analysis and findings of the study the researcher offers the following suggestions for the future development of Grapes supply chain management.

1. It was found that majority of respondent were in age group of 25 to 55 years and 93.67 percent were literate but only 15.33 percent had graduate and post graduate degree . Hence it is suggested that a suitable training programmes are to be arranged about Value Chain

Analysis and marketing by governments, agriculture universities or institutes as well as APMC's.

2. Grapes production has good commercial potential and the area under this production is significantly grown up in the study area. Hence, Government should plan and provide incentives for establishing numbers of processing units to safeguard the interest of grapes growers.
3. It is need to be establish proper, scientific storage facility in the every tahasil of study area which should help to maintain price level as well as helps to the producer to sell their product at expected price and it should also help to maintain quality of the product.
4. Market is depends on information and technology services so it is need to provide update information and future prospects of grapes production and marketing to producers and to the market intermediaries which should help for transparency in business and reliability on supply chain.
5. India having strong potential in grapes production so it is essential to make a mind of producers for export oriented production with proper tanning as well as to form grapes export centers in the APMC's and make linkage between grapes producers of Solapur district and global market.
6. The Government should take necessary steps for the establishment of cooperative societies of the grapes producers which should help to earn more benefits about production and marketing via group capability.
7. There is need to make proper communication via all type of media's between producers and market intermediaries for strengthen supply chain of pomegranate.
8. There are number of higher education centers, colleges or institutions working in the study area so with understanding significance of grapes production there is need to start some programmes related to grapes production and marketing management at this higher education level. Which should help to attract youngers towards horticultural production specially pomegranate.

9. The rate Minimum Support Price (MSP) of grapes should be presented by Government which would be lessened the risk of price uncertainty and the producers should encourage.

5.3 Conclusion:

The area of present research is associated with Value Chain Analysis of grapes in Tasgaon taluka. The future of grapes production in the study region is bright. Grapes production is an agricultural production and grapes supply chain management is agro related business so it provides employment opportunities directly as well as indirectly. Government support is also needed for it. Application of modern tech based practices in production as well as marketing and efficient management strategies followed by producers in production practices and APMC's at marketing practices can increase the market efficiency as well as profitability for each. This type of applied management may help for strengthening supply chain of grapes in study region. There is scope for investment in grapes process industries for private sector.

*****

BIBLIOGRAPHY

1. "End Market Study for Fresh and Dried Fruits in Russia", USAID/ACED, September 2011
2. "Technical Input for Improved Cold Store Operations in the Republic of Moldova", USAID/ACED, August 2011
3. "Demand Assessment for Stone Fruit and Table Grape Pre-cooling Services in the South of Moldova", USAID/ACED, August 2011
4. "The Belarus Market for Table Grapes", Target market confirmation study, USAID/ADP, March, 2009
5. "The Ukrainian Market for Table Grapes", Target market confirmation study, USAID/ADP - March 2009
6. "The Romanian Market for Table Grapes", Target market confirmation study, March 2009
7. "Moldova Table Grapes Production Appraisal", USAID/ADP, August 2009
8. "Grapes Wine", FAO/EBRD Agribusiness Handbook, 2009
9. "GRAPE: Post Harvest Operations", FAO, 2005
10. "Agribusiness Handbook, Fruit and Vegetables Processing", FAO, EBRD, 2009
11. "Energy and cost analysis of sultana grape growing: A case study of Manisa, west Turkey, September, 2009
12. "Russian Retail Chains vs. Foreign Retailers: Changes within the Industry and Supplier-Retailer Relationships" Olga Tretyak, Moscow State University, Faculty of Economics; Marina Sheresheva, Moscow State University, Faculty of Economics

Web Sources www.agravista.md

1. www.agroru.com
2. www.fruitinfo.ru
3. www.fruit-inform.com
4. www.fsvps.ru
5. www.pmrpublications.com
www.vinograd.info

'A Study of Local History and Syncretic Culture in Tasgaon Taluka'

तासगाव तालुक्याचा स्थानिक इतिहास आणि मिश्रित संस्कृती: एक अभ्यास

A Project Submitted for the Research Promotion Scheme to
College Research Committee

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya
Tasgaon, Dist- Sangli

For

Research Project

In

History

Under the Faculty of Social Science

By

Dr. H. D. Nadaf

Asst. Professor and Head

Department of History

P.D.V.P. Mahavidyalaya, Tasgaon, Dist- Sangli, MS.

Principal

Dr. Milind Hujare

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon. MS.

2019-2020

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर संचालित

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय

तासगाव, जि. सांगली.

इतिहास विभाग

प्रतिज्ञापत्र

A Study of Local History and Syncretic Culture in Tasgaon Taluka
‘तासगाव तालुक्याचा स्थानिक इतिहास आणि मिश्रित संस्कृती: एक अभ्यास’ या विषयावरील संशोधन प्रकल्प मी कॉलेज रिसर्च कमिटी, पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तासगाव यांच्याकडून घेण्यात येणाऱ्या रिसर्च प्रमोशन स्कीम अंतर्गत सादर केला आहे. हा संशोधन प्रकल्प अथवा त्याचा कोणताही भाग मी अन्यत्र कोठेही कोणत्याही पदवीसाठी अथवा अन्य कारणासाठी सादर केलेला नाही .

ठिकाण: तासगाव

(डॉ. हाजी नदाफ)

"Dissemination of Education for Knowledge, Science & Culture" -Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe
Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

Padmabhushan Dr.Vasatraodada Patil Mahavidyalaya
Tasgaon, Dist. Sangli

Certificate

This is to certify that, Dr. Haji Nadaf Assistant Professor and Head, Department of History and Mr. Ashraf Mujawar, Miss. Pooja Jadhav, Miss. Nikita Koli, Miss. Shubhangi Mali, Miss. Namira Mulani have satisfactorily carried out the required project work entitled on 'A Study of Local History and Syncretic Culture in Tasgaon Taluka' , prescribed by College Research Committee, Padmabhushan Dr. Vasatraodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon for Research Promotion Scheme submitted to in History Subject. This Project represents thier bonafied work in the year 2019-2020.

Place: Tasgaon

(Dr. Milind Hujare)

ऋणनिर्देश

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तासगाव या महाविद्यालयातील कॉलेज रिसर्च कमिटी, यांच्याकडून घेण्यात येणाऱ्या रिसर्च प्रमोशन स्कीम अंतर्गत रोजेकट सादर करताना मला आनंद होत आहे. 'तासगाव तालुक्याचा स्थानिक इतिहास आणि मिश्रित संस्कृती: एक अभ्यास' या विषयावर प्रकल्प पूर्ण होतानाचा मनस्वी आनंद होतो आहे. या कामी प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्षपणे अनेकांचे सहकार्य लाभले. त्याबद्दल त्यासर्वांचे आभार मानने हे मी माझे कर्तव्य समजतो.

प्रथमतः मी पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. मिलिंद हुजरे यांचे ऋण व्यक्त करतो त्यांचे आशीर्वाद आणि मार्गदर्शन नेहमीच असते. या प्रकल्पास कॉलेज रिसर्च कमिटीने रिसर्च प्रमोशन स्कीम अंतर्गत निधी उपलब्ध करून दिल्याबद्दल या कमिटीचे आभार व्यक्त करणे मी माझे कर्तव्य समजतो. तसेच आमच्या इतिहास विभागातील माझे सहकारी प्रा. कीर्ती कोलप, वैशा. रणजीत कुंभार आणि प्रा. प्राली चोरगे यांचे सहकार्य मिळाले व तसेच स्थानिक इतिहासावर प्रकल्प लिहित असताना विभागातील वर्ग प्रतिनिधी अशरफ मुजावर, पुजा जाधव, निकिता कोळी, शुभांगी माळी, नमिरा मुलाणी यांचे सहकार्य लाभले, मी त्यांचे आभार मानतो.

तसेच महाविद्यालयातील डॉ. बी.टी. कणसे, प्रा. ए.एस. पाचोरे, प्रा. आर.बी. मानकर, प्रा. जे.ए. यादव, डॉ. टी.के. बदामे, डॉ. दत्तात्रय थोरबोले, डॉ. अर्जुन वाघ, प्रा. सुनिल गावीत, डॉ. अमोल सोनवले, डॉ. विनोदकुमार कुंभार, प्रा. डी.वाय. साखरे, प्रा. एस.आर. घोगरे, प्रा. अमित माळी, प्रा. आण्णासाहेब बागल व सर्व प्रशासकीय कर्मचारी यांचाही मी आभारी आहे. तसेच या प्रकल्पास ज्यांनी प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष सहकार्य केले त्या सर्वांचे मनःपूर्वक आभार. हा प्रकल्प टंकलेखन करण्यास मदत करणारे श्रीकांत प्रिंटिंग प्रेसचे श्री. नंदकुमार देसाई यांचा आभारी आहे.

(डॉ. हाजी नदाफ)

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	प्रकरणाचे शीर्षक	पृष्ठ क्र.
I	प्रमाणपत्र	
II	ऋणनिर्देश	
प्रकरण: १	प्रस्तावना आणि संशोधन पद्धती	
प्रकरण: २	तासगाव तालुक्याची स्थानिक ऐतिहासिक पार्श्वभूमी	
प्रकरण: ३	तासगाव तालुक्यातील धार्मिक स्थळे	
प्रकरण: ४	तासगाव तालुक्यातील सण, उत्सव व परंपरा	
प्रकरण: ५	सारांश	

RESEARCH PROMOTION SCHEME

लघु संशोधन प्रकल्प

“तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशाकांचा
अभ्यास”

संशोधन प्रोत्साहन योजना

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तासगाव यास

लघु संशोधन प्रकल्प सादर

सहभागी विद्यार्थी

कुमारी पाटील सुप्रिया रावसाहेब

श्री. सावंत विनोद जालिंदर

कुमारी पाटील पूनम बाळासो

श्री. चव्हाण सुशांत सुभाष

श्री. शिंदे राहुल मुरलीधर

संशोधक / सादरकर्ते

डॉ. बंडू जयसिंग कदम

(एम. ए., एम. फिल., पीएच.डी., पी. जी. डी. सी. जी.)

सहाय्यक प्राध्यापक,

अर्थशास्त्र विभाग,

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तासगाव,

ता. तासगाव, जि. सांगली.

मार्गदर्शक

डॉ. मिलिंद एस. हुजरे

प्राचार्य,

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तासगाव,

ता. तासगाव, जि. सांगली.

प्रतिज्ञापत्र

“तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशाकांचा अभ्यास” या विषयावरील लघु संशोधन प्रकल्प मी पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तासगाव लिहिला आहे. हा लघु संशोधन प्रकल्प अथवा त्याचा कोणताही भाग मी अन्यत्र कोठेही कोणासही पदवीसाठी अथवा परीक्षेसाठी सादर केलेला नाही.

दिनांक

संशोधक

डॉ. बंडू जयसिंग कदम

सहभागी विद्यार्थी

कुमारी पाटील सुप्रिया रावसाहेब

श्री. सावंत विनोद जालिंदर

कुमारी पाटील पूनम बाळासौ

श्री. चव्हाण सुशांत सुभाष

श्री. शिंदे राहुल मुरलीधर

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, डॉ. बंडू जयसिंग कदम यांनी “तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशाकांचा अभ्यास” या विषयावरील लघु संशोधन प्रकल्पाचे लेखन समाधानकारक रित्या पूर्ण केले आहे. डॉ. बंडू जयसिंग कदम यांनी माझ्या मार्गदर्शनाखाली स्वतंत्ररित्या हा लघु संशोधन प्रकल्प लिहिलेला असून तो इतर कोणत्याही विद्यापीठातील कोणत्याही अन्य पदवी व परीक्षेसाठी सादर केलेला नाही.

दिनांक

डॉ. अजय पुन. अंभोरे

समन्वयक,

संशोधन प्रोत्साहन योजना,

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तासगाव,

ता. तासगाव, जि. सांगली.

डॉ. मिलिंद एस. हुजरे

प्राचार्य,

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय, तासगाव

ता. तासगाव, जि. सांगली.

ऋणनिर्देश

येथे “तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशाकांचा अभ्यास” हा लघु संशोधन प्रकल्प सादर करताना मला विशेष आनंद होत आहे. हा लघु संशोधन प्रकल्प माझ्या प्रेमळ आई-वडीलांच्या आशिर्वादाचे व सर्व गुरुवर्यांच्या प्रेरणेचे मूर्त रूप आहे. या करिता अंतःकरणाची भावना व्यक्त करण्याचे एक माध्यम म्हणून मी आभार प्रदर्शनाचा अवलंब केलेला आहे. कोणतेही महत्वाचे कार्य करावयाचे झाल्यास त्यास सर्वांच्या सहकार्याची जोड आवश्यक असते. सहकार्याशिवाय कोणतेही काम परिपूर्ण होत नाही. हा लघु संशोधन प्रकल्प पूर्ण करण्यासाठी ज्यांचे सहकार्य व मदत मिळाली त्यासर्वांचा ऋणी आहे हे आभार व्यक्त करणेसाठी केलेला हा प्रामाणिक प्रयत्न आहे.

आमच्या संस्थेच्या संस्थापक डॉ. बापूजी साळुंखे, संस्थामाता सुशिलादेवी साळुंखे यांच्या आशिर्वादामुळे हे कार्य शक्य झाले आहे. त्याच प्रमाणे आमच्या संस्थेचे अध्यक्ष नामदार चंद्रकांतदादा पाटील (दादा), कार्याध्यक्ष प्राचार्य अभयकुमार साळुंखे, सचिव सौ. शुभांगीताई गावडे, सहसचिव प्राचार्य डॉ. आर. व्ही. शेजवळ, सहसचिव प्राचार्य डॉ. वाय. ए. भोसले यांचे वेळोवेळी मार्गदर्शन लाभले.

महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. मिलिंद एस हुजरे यांच्या बहुमूल्य मार्गदर्शनामुळे आणि आशिर्वादामुळे हे संशोधनकाम पूर्ण करू शकलो. त्यांनी माझ्या साठी दिलेला बहुमूल्य वेळ व वेळोवेळी केलेल्या महत्वपूर्ण सूचना यामुळेच हा लघु संशोधन प्रकल्प पूर्ण होऊ शकला. त्यांचे ऋण मी कोणत्याच शब्द गुच्छाने फेडू शकत नाही. म्हणून मी त्यांचे आभार मानतो व त्यांच्या ऋणात राहणे मी माझे भाग्य समजतो.

माझ्या संशोधनकार्यास ज्यांनी गती दिली ते गुरुवर्य व ज्येष्ठ अर्थतज्ञ मा. डॉ. जे. एफ. पाटील यांच्या अनमोल मार्गदर्शनामुळे लघु संशोधन प्रबंधाचे काम पूर्ण झाले.

ज्यांनी माझ्या संशोधन कार्यास खऱ्या अर्थाने प्रेरणा दिली ते माझे गुरुवर्य प्राचार्य डॉ. जे. एस. पाटील (माजी अधिष्ठाता, सामाजिक शास्त्र, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर, प्राचार्य कला, वाणिज्य महाविद्यालय नागठाणे) यांच्या सहकार्यामुळे व वारंवार केलेल्या मार्गदर्शनामुळे माझे संशोधनाचे हे कार्य पूर्ण झाले. त्यांच्या व्यासंगी व निरपेक्ष मार्गदर्शनामुळे मला लाभ मिळाला. त्यांचा मी मनस्वी ऋणी राहीन.

त्याचप्रमाणे डॉ. अजय एन. अंभोरे (समन्वयक, संशोधन प्रोत्साहन योजना, पी. डी. व्ही. पी. महाविद्यालय, तासगाव) यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले.

आमच्या अर्थशास्त्र विभागाचे प्रमुख आणि उपप्राचार्य प्रा. के. एस. पाटील यांनी वेळोवेळी केलेल्या मदतीमुळे हा प्रकल्प पूर्ण होऊ शकला. त्याचे आभार मानने हे माझे परम कर्तव्य समजतो. त्याचप्रमाणे व्यावसायिक अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा. जे. ए. यादव, माझे परम मित्र डॉ. के. एन. पाटील, महाविद्यालयीन नेक समन्वयक डॉ. सुरेश एस. पाटील, डॉ. शहाजी पाटील, प्रा. अजितकुमार पाचोरे, डॉ. बी. टी. कणसे, प्रा. मिलिंद पाटील, डॉ. जीवन घोडके, डॉ. अजय अंभोरे, डॉ. अर्जुन कुंभार यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले.

त्याचप्रमाणे डॉ. उषादेवी साकुंखे (वाणिज्य विभाग प्रमुख, काकासाहेब चव्हाण महाविद्यालय, तळमावले, पाटण) आणि श्रीवर्धन दादासाहेब सुर्यवंशी यांचे मार्गदर्शन व सहकार्य लाभले.

संशोधन प्रकल्पाचे काम पूर्ण करण्यासाठी माझ्या पाठीशी नेहमी सावली प्रमाणे उभी राहणारी माझी अर्धांगिणी सौ. अश्विनी कदम हीचे सहकार्य लाभले. चि. गिरीराज अमर शिंदे (इस्लामपूर) यांचेही सहकार्य लाभले. आई व तात्या यांच्या आशिर्वादांमुळे हा प्रकल्प पूर्णत्वास गेला. त्याचप्रमाणे माझ्या संशोधन कार्यामध्ये प्रा. एकता दिलीप जाधव (मोठी अर्धांगिणी) यांचा आशिर्वाद नेहमी मला प्रोत्साहित करत होता. त्याचप्रमाणे हा प्रकल्प पूर्ण करण्यासाठी ज्यांचे सहकार्य लाभले मी त्यांचे मनपूर्वक आभार मानतो. पूर्ण प्रकल्पाचे टायपिंगची जबाबदारी सौ. अश्विनी बंडू कदम यांनी करून दिली त्यांचे मनपूर्वक आभार.

(डॉ. बंडू जयसिंग कदम)

अनुक्रमणिका

प्रकरण	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
I	प्रतिज्ञापत्र	
II	ऋणनिर्देश	
III	तक्त्यांची यादी	
IV	आलेखांची यादी	
V	नकाशा यादी	
पहिले	प्रस्तावना आणि संशोधनपद्धती	1 ते 10
1.1	प्रस्तावना	1
1.2	भारतातील प्रमुख राज्यांचा मानवी विकास निर्देशांक	3
1.3	महाराष्ट्रातील प्रमुख जिल्ह्यांचा मानवी विकास निर्देशांक	4
1.4	अभ्यासाची व्याप्ती	5
1.5	संशोधन समस्या विधान	6
1.6	अभ्यासाचे महत्व	6
1.7	अभ्यासाची उद्दिष्टे	7
1.8	अभ्यासाची गृहितके	8
1.9	संशोधन पद्धती व तथ्य संकलन	8
1.10	अभ्यासाचा कालावधी	8
1.11	अभ्यासाच्या मर्यादा	9
1.12	प्रकरण रचना	9
1.13	सारांश	10
दुसरे	संबंधित साहित्याचा आढावा	11 ते 26
2.1	प्रस्तावना	11
2.2	संबंधित साहित्याचा आढावा	11

2.3	प्रस्तुत संशोधनाचे वेगळेपण	23
2.4	सांराश	24
2.5	संदर्भ	24
तिसरे	तासगाव तालुक्याची आर्थिक व सामाजिक माहिती	27 ते 35
3.1	प्रस्तावना	27
3.2	सांगली जिल्ह्याची माहिती	27
3.3	तासगाव तालुक्याची माहिती	28
3.4	तासगाव तालुक्यातील अभ्यासासाठी निवडलेल्या ग्रामपंचायतीची माहिती	33
3.5	तासगाव तालुक्यातील वंचित घटक	34
3.6	सांराश	35
चौथे	माहितीचे विश्लेषण आणि स्पष्टीकरण	36 ते 96
4.1	प्रस्तावना	36
4.2	माहितीचे विश्लेषण	36
4.3	तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांचा मानवी विकास निर्देशांक	37
4.4	तासगाव तालुक्याचा मानवी विकास निर्देशांक	92
4.5	तासगाव तालुक्याचा जातीनुसार मानवी विकास निर्देशांक	94
4.6	सांराश	96
पाचवे	निष्कर्ष आणि शिफारशी	97 ते 101
5.1	प्रस्तावना	97
5.2	निष्कर्ष	97
5.3	शिफारशी	100
5.4	सांराश	101

	संदर्भसूची	102 तै 106
	परिशिष्ट	
	प्रश्नावली	107 तै 108
	फोटो	109 तै 111

तक्त्याची यादी

अ.न.	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
3.1	तासगाव तालुक्यातील लोकसंख्यानुसार जणगणना वर्षनिहाय वर्गीकरण	30
3.2	तासगाव तालुक्यातील ग्रामीण व शहरी वर्गीकरण	31
3.3	तासगाव तालुक्यातील स्त्री-पुरुष प्रमाण	32
3.4	तासगाव तालुक्यातील साक्षरता प्रमाण	33
3.5	तासगाव तालुक्यातील अभ्यासाठी निवडलेल्या ग्रामपंचायतीची माहिती	34
4.1	तासगाव तालुक्यातील अभ्यासासाठी निवडलेल्या घटकाचा तपशील	36
4.2	ग्रामपंचायत मणेशाजुरी माहिती विश्लेषण	37
4.3	ग्रामपंचायत कवठे एकंद माहिती विश्लेषण	43
4.4	ग्रामपंचायत वासुंबे माहिती विश्लेषण	48
4.5	ग्रामपंचायत कुमठे माहिती विश्लेषण	54
4.6	ग्रामपंचायत बोरगाव माहिती विश्लेषण	60
4.7	ग्रामपंचायत चिंचणी माहिती विश्लेषण	65
4.8	ग्रामपंचायत पुणढी माहिती विश्लेषण	71
4.9	ग्रामपंचायत बिरणवाडी माहिती विश्लेषण	76
4.10	ग्रामपंचायत सावळज माहिती विश्लेषण	82
4.11	ग्रामपंचायत पैठ माहिती विश्लेषण	87
4.12	तासगाव तालुक्याचा मानवी विकास निर्देशांक	93
4.13	तासगाव तालुक्यातील जातनिहाय मानवी विकास निर्देशांक	95

आलेखांची यादी

अ.न.	शीर्षक	पृष्ठ क्रमांक
3.1	तासगाव तालुक्यातील जणगणना वर्षानिहाय लोकसंख्या	30
3.2	तासगाव तालुक्यातील ग्रामीण व शहरी वर्गीकरण	31
3.3	तासगाव तालुक्यातील स्त्री-पुरुष प्रमाण	32
3.4	तासगाव तालुक्यातील साक्षरता प्रमाण	33
4.1	मणेरजूरी ग्रामपंचायतीचा मानवी विकास निर्देशांक	42
4.2	ग्रामपंचायत कवठे एकंद मानवी विकास निर्देशांक	48
4.3	ग्रामपंचायत वासुंबे मानवी विकास निर्देशांक	54
4.4	ग्रामपंचायत कुमठे मानवी विकास निर्देशांक	59
4.5	ग्रामपंचायत बोरगाव मानवी विकास निर्देशांक	65
4.6	ग्रामपंचायत चिंचणी मानवी विकास निर्देशांक	70
4.7	ग्रामपंचायत पुणढी मानवी विकास निर्देशांक	76
4.8	ग्रामपंचायत बिरणवाडी मानवी विकास निर्देशांक	81
4.9	ग्रामपंचायत सावळज मानवी विकास निर्देशांक	87
4.10	ग्रामपंचायत पैठ मानवी विकास निर्देशांक	92
4.11	तासगाव तालुक्याचा मानवी विकास निर्देशांक	94
4.12	तासगाव तालुक्यातील जातनिहाय मानवी विकास निर्देशांक	95

प्रकरण: पहिले
प्रस्तावना
आणि संशोधन पद्धती

प्रकरण : पहिले

प्रस्तावना आणि संशोधन पध्दती

1.1 प्रस्तावना

1.2 भारतातील प्रमुख राज्यांचा मानवी विकास निर्देशांक

1.3 महाराष्ट्रातील प्रमुख जिल्हयांचा मानवी विकास निर्देशांक

1.4 अभ्यासाची व्याप्ती

1.5 संशोधन समस्या विधान

1.6 संशोधनाचे महत्व

1.7 अभ्यासाची उद्दिष्टे

1.8 अभ्यासाची गृहितके

1.9 संशोधन पध्दती व तथ्य संकलन

1.10 अभ्यासाचा कालावधी

1.11 अभ्यासाच्या मर्यादा

1.12 प्रकरण रचना

1.13 सांराश

प्रकरण : पहिले

प्रस्तावना आणि संशोधन पद्धती

1.1 प्रस्तावना

‘मानवी विकास निर्देशांक’ ही संकल्पना जगातील देशांचे अतिविकसित (अतिउच्च मानवी विकास), विकसित (उच्च मानवी विकास), विकसनशील (मध्यम मानवी विकास) व अविकसित (कमी मानवी विकास) असे वर्गीकरण करण्यासाठी वापरली जाते. जगात सर्वच देशात आर्थिक विकास साध्य करणेचा प्रयत्न केला जातो. आर्थिक विकासाचे मापन स्थूल करणेचा प्रयत्न केला जातो. आर्थिक विकासाचे मापन स्थूल राष्ट्रीय उत्पादन (GNP) या निकषाच्या आधारे केले जाते. अलिकडील काळात आर्थिक विकासाचा मापन विकासाचे व्यापक विस्तारीत निर्देशांक तयार करून केले जाते. ‘मानवी विकास निर्देशांक (HDI) ही संकल्पना संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या विकास कार्यक्रमाद्वारे (UNDP) मांडण्यात आली आहे. संयुक्त राष्ट्रसंघाने 1990 मध्ये पहिला मानवी विकास अहवाल लंडन येथे प्रकाशित केला. त्याचे ताबडतोब जगभर स्वागत करण्यात आले. कारण हा अहवाल लोकांच्या विकासाचा दर केला आहे. मानवी विकास निर्देशाकांची संकल्पना सर्वात प्रथम मांडण्याचे श्रेय डॉ. मेहबूब-उल-हक यांच्याकडे जाते. त्यांनी बौद्धिक व संख्याशास्त्र पातळीवर तीन भारतीय अर्थतज्ञ डॉ. अमर्त्य सेन, मेघनाथ देसाई व सुधीर आनंद यांची मोठया प्रमाणावर मदत घेतली. विशेषतः त्यामध्ये 1998 च नोबेल पारितोषक विजेते व भारतीय कल्याणकारी अर्थशास्त्राचे अभ्यासक डॉ. अमर्त्य सेन यांचा मोलाचा वाटा आहे.

डॉ. मेहबूब-उल-हक यांच्या मते ‘आर्थिक वृद्धी आणि मानवी विकास यातील मुलभूत फरक म्हणजे आर्थिक वृद्धीचा सहसंबंध फक्त उत्पन्नाच्या वाढीशी आहे’ मानवी विकासाचा संबंध मात्र मानवी जीवनाशी निगडित आर्थिक, सामाजिक, राजकीय, शैक्षणिक व सांस्कृतिक घटक जे मानवी जीवनाची गुणवत्ता वाढवते इत्यादीशी असतो. काहीवेळा असही म्हटले जाते की, उत्पन्न वाढीबरोबरच इतरही घटकांचा आपोआप विस्तार होत असतो. परंतु हे म्हणणे तितकेसे खरे नाही. कारण पुढतर समाजात उत्पन्नाची विषम विभागणी झालेली असते. दुसरे म्हणजे मानवी विकासात भर टाकणाऱ्या कितीतरी घटकांचा उत्पन्नाशी थेट संबंध नसतो. उत्पन्नाची कोणतीही पातळी असली तरी सामाजिक, शैक्षणिक आणि सांस्कृतिक परंपरा टिकविल्या जाणे आवश्यक असते. सरासरी आर्युमान, शिक्षणाची पातळी, आरोग्य सेवांची उपलब्धता, पिण्याच्या पाण्याची सोय, संपर्क माध्यमांची सोय, कौशल्य निर्मितीची व्यवस्था या गोष्टी मानवी विकास

निर्देशांकात महत्वाच्या आहेत. मानवी विकास निर्देशांक ही आशियाई तज्ञांची अर्थशास्त्रीय विश्लेषणातील अशीच देणगी मानता येईल. सुरुवातीच्या काळात टिकाकारांच्या टिका लक्षात घेवून डॉ. हक आणि डॉ. सेन यांनी बऱ्याचशा दुस्त्या केल्या. तिथून मानवी विकास निर्देशांक हा सार्वत्रिक पातळीवर प्रगतीचा मापदंड मानला जावू लागला. मागास देश तसेच विकसीत देश अशा दोन्ही भागात मानवी विकास निर्देशांकाप्रमाणे आपला क्रमांक कोठे लागतो याला महत्व दिले जाऊ लागले. एवढेच नव्हे तर राष्ट्रांनी आपला क्रमांक चुकीचा लागला आहे अशा तक्रार केल्या. 1990 मध्ये मानवी विकास अहवालामध्ये मानवी विकास निर्देशांकाप्रमाणे अमेरिकेचा नंबर 17 वा होता. तो 1991 मध्ये 7 वा करण्यासाठी राजकीय स्तरावरती अमेरिकन सरकारला मोठी धडपड करावी लागली असे सांगितले जाते.

1996 मध्ये डॉ. महमूल-उल-हक यांनी इस्लामाबाद येथे मानवी विकास केंद्र स्थापन केले व या केंद्रामार्फत दक्षिण आशियाई राष्ट्रांसाठी मानवी विकास अहवाल प्रसिध्द करण्याची प्रथा सुरु करण्यात आली. यातील दुसरा वार्षिक अहवाल 1998 मध्ये दिल्ली येथून प्रसिध्द करण्यात आला. डॉ. अमर्त्य सेन यांनी शिक्षण व मानवी भांडवलाचा विकास यांच्यातील धनात्मक संबंध स्पष्ट केला. मानवी साधन संपत्तीचा विकास शिक्षणापूर्तीमुळे होतो व मानवी साधन संपत्तीचा विकासामुळे देशाच्या आर्थिक विकासास चालना मिळते. म्हणजेच आर्थिक विकास हे मानवी विकासाचे फल आहे. मानवी विकास हा शिक्षणाच्या गुणात्मक प्रसारावर अवलंबून असतो. मानवी विकासाशी संबंधित मानव निवडीचे असे अनेक घटक आहेत की जे उत्पन्नावर अवलंबून नाहीत. ते म्हणजे ज्ञान, आरोग्य, स्वच्छ भौतिक पर्यावरण, राजकीय स्वातंत्र्य, जीवनाचा निर्णय, आनंद इ. आहेत. पैशामुळे लोकांच्या घटक निवडीचे क्षेत्र विस्तारत जात असले तरी हे नक्की आहे. मानवी विकासासाठी क्षमता, उत्पादकता, राहणीमान हे घटक आवश्यक ठरतात. यावरच समाज निर्मिती अवलंबून असते.

मानवी विकास म्हणजे लोकांना उपलब्ध असलेल्या निवड पर्यायांचा विस्तार करण्याची प्रक्रिया होय. यापैकी सर्वात महत्वाची बाबी म्हणजे जेणेकरून व्यक्तींना दीर्घायुष्य व निरोगी जीवन लाभेल अशा बाबी होय. त्याचप्रमाणे या प्रक्रियेत नागरिकांना शिक्षणाचा तसेच सुखी जीवनाचा लाभ देण्याच्या बाबी. त्याखेरीज लोकांना राजकीय स्वातंत्र्य, मानवी हक्कांची हमी व स्वाभिमानाने जगण्याची हमी इ. मिळायला पाहिजे. दोन देशांचे उत्पन्न सारखेच असले तरी त्या दोन देशांचा मानवी विकास निर्देशांक भिन्न असू शकतो. या पार्श्वभूमीला मानवी समाजाचा विकास म्हणजे, त्या समाजाचा सर्वांगीण विकास होय. त्या समाजाच्या कोणत्याही क्षेत्रातील

विकासाकडे त्या दृष्टीने पाहिले पाहिजे. त्यावेळी ‘मानवी विकास’ या संकल्पनेस अर्थ प्राप्त होईल. म्हणजेच मानवी विकास हा मानवी विकास निर्देशांकांच्या साहाय्याने स्पष्ट करता येईल.

आजही बऱ्याच वंचित घटक विकासापासून वंचित पाहावयास मिळतात. यामध्ये प्रामुख्याने विधवा, घटस्फोटित स्त्रिया, निराधार स्त्रिया, मागासवर्गीय स्त्रिया इत्यादींचा समावेश होतो. सर्वसमावेशक विकासाचे स्वप्न सत्यामध्ये आणण्यासाठी यांच्या विकासासाठी सुरुवात करणे काळाची गरज बनली आहे. वंचित घटकांचा विकास आजही कमी प्रमाणात झालेला दिसून येतो. प्रस्तुत अभ्यासामध्ये अशा वंचित घटकांचा मानवी विकास निर्देशांकांचा अभ्यास करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे.

सन 2019 च्या मानवी विकास अहवालानुसार सर्वात जास्त मानवी विकास निर्देशांक नॉर्वे या देशाचा असून तो 0.949 इतका आहे. सर्वात कमी मानवी विकास निर्देशांक नायजर या देशाचा असून तो फक्त 0.337 इतका आहे. भारताचा मानवी विकास निर्देशांक याच वर्षात 0.624 इतका होता. जागतिक क्रमवारीत भारत 131 व्या स्थानी आहे.

1.2 भारतातील प्रमुख राज्यांचा मानवी विकास निर्देशांक

भारतातील प्रमुख राज्यांचा निर्देशांक पुढीलप्रमाणे

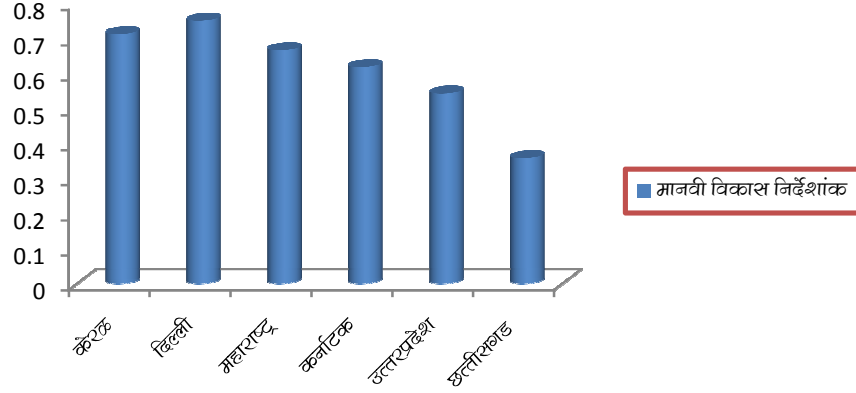
तक्ता क्रमांक : 1.1

भारतातील प्रमुख राज्यांचा मानवी विकास निर्देशांक

अ.क्र.	राज्यांचे नाव	मानवी विकास निर्देशांक
1	कैरळ	0.712
2	दिल्ली	0.750
3	महाराष्ट्र	0.666
4	कर्नाटक	0.618
5	उत्तरप्रदेश	0.542
6	छत्तीसगड	0.358

स्रोत : मानवी विकास निर्देशांक 2019

भारतातील प्रमुख राज्यांचा मानवी विकास निर्देशांक

भारतातील वरील सहा राज्यांचा मानवी विकास निर्देशांक दर्शविला असून केरळचा सर्वाधिक दर तर छत्तीसगडचा सर्वात कमी असून महाराष्ट्राचा निर्देशांक देशात तिसऱ्या क्रमांकाचा आहे.

1.3 महाराष्ट्रातील प्रमुख जिल्ह्यांचा मानवी विकास निर्देशांक

महाराष्ट्रातील प्रमुख जिल्ह्यांचा मानवी विकास निर्देशांक पुढील तक्त्यात स्पष्ट केला आहे.

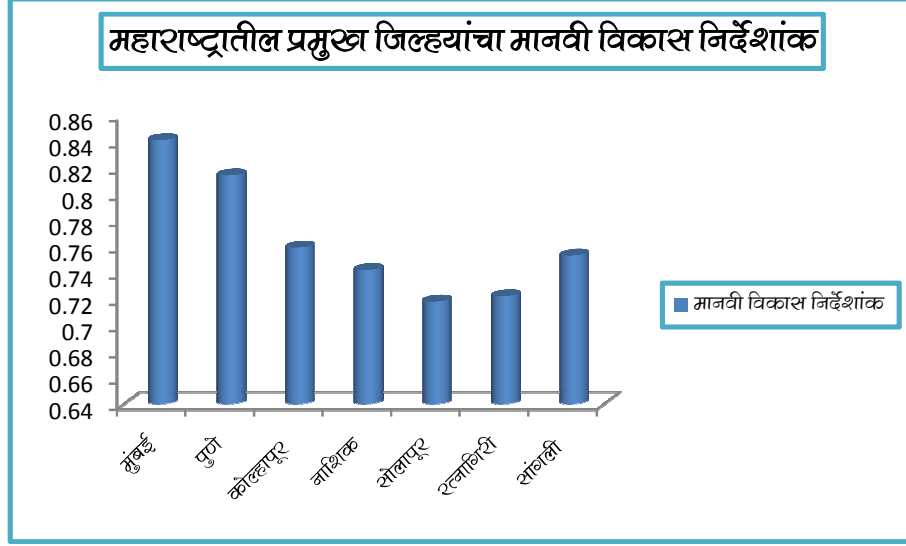
तक्ता क्रमांक : 1.2

महाराष्ट्रातील प्रमुख जिल्ह्यांचा मानवी विकास निर्देशांक

अ.क्र.	जिल्ह्याचे नाव	मानवी विकास निर्देशांक
1	मुंबई	0.841
2	पुणे	0.814
3	कोल्हापूर	0.759
4	नाशिक	0.742
5	सोलापूर	0.718
6	रत्नागिरी	0.722
7	सांगली	0.753

स्त्रोत : मानवी विकास निर्देशांक महाराष्ट्र राज्य 2019

वरील तक्ता क्रमांक 2 मध्ये महाराष्ट्रातील प्रमुख जिल्ह्यांचा 2019 नुसारचा मानवी विकास निर्देशांक दर्शविला आहे.

वरील तक्त्यामध्ये महाराष्ट्रातील प्रमुख जिल्ह्यांचा मानवी विकास निर्देशांक स्पष्ट केला आहे. महाराष्ट्रात 0.841 नुसार मानवी विकास निर्देशांक सर्वात जास्त मुंबई चा तर सर्वात कमी सोलापूरचा आहे. कोल्हापूर जिल्ह्याचा मानवी विकास निर्देशांक 0.759 इतका आहे पुणे जिल्ह्याचा मानवी विकास निर्देशांक 0.841 तर नाशिक जिल्हा 0.742 व सांगली जिल्ह्याचा मानवी विकास निर्देशांक 0.753 इतका आहे.

1.4 अभ्यासाची व्याप्ती :-

या अभ्यासाचे शीर्षक, “तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशाकांचा अभ्यास” असे आहे. हा अभ्यास करताना प्रामुख्याने तासगाव तालुक्यातील मानवी विकास निर्देशांक पाहिला आहे. संदर्भसहित अभ्यास म्हणून सांगली जिल्ह्यातील इतर 11 तालुक्यांचा संक्षिप्त अभ्यास केला आहे. त्याचबरोबर महाराष्ट्र राज्याचा मानवी विकास निर्देशांक ही विचारात घेतला आहे. तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशाकांचा अभ्यास करताना दीर्घायुष्य, ज्ञान व जीवनमानाचा दर्जा या तीन मूलभूत निर्देशाकांचा अभ्यास करणे बरोबरच लोकसंख्या, शिक्षण, आरोग्य, पाणीपुरवठा, वीजपुरवठा, बँका, विमा, पोस्ट, वाहतुक-दळणवळण इत्यादी निर्देशाकांचा अभ्यास केला आहे. मानवी विकास निर्देशांक ही संकल्पना आर्थिक विकासाचे मापन करण्यासाठी वापरली जातात. परंतु या संकल्पनेच्या आधारे

मानवी विकास निर्देशांक मोजताना येणाऱ्या अडचणींचा अभ्यास केला जाणार आहे. त्यामुळे या अभ्यासाचे महत्व वाढते.

1.5 संशोधन समस्या विधान

समाजामध्ये वंचित घटकांची संख्या दिवसेंदिवस वाढत आहे ही विकासाच्या दृष्टीने घातक आहे. वंचित घटकामध्ये प्रामुख्याने विधवा, घटस्फोटीत स्त्रिया, निराधार स्त्रिया, मागासवर्गीय स्त्रिया इत्यादींचा समावेश होतो. वंचित घटक विकासापासून पूर्णपणे वंचित पाहावयास मिळतात. एका बाजूला विकास प्रक्रियेमध्ये पुरुषाप्रमाणे स्त्रियांचे स्थान तितकंच महत्त्वाचे मानत असताना वंचित वंचित घटकांच्या समस्या दिवसेंदिवस वाढत असताना दिसून येतात. कुटूंबाच्या समस्या सोडवणूक करू शकत नाही, स्वावलंबी जीवन जगू शकत नाही, या सर्वांचा परिणाम म्हणजे देशाचा विकास होवू शकणार नाही. वंचित घटकांच्या समस्या जाणून घेण्यासाठी प्रस्तुत अभ्यास करण्याचा प्रयत्न करण्यात केला आहे.

1.6 संशोधनाचे महत्व

मानवी विकास निर्देशांक ही आर्थिक विकास मोजण्यासाठी प्रमुख पद्धती आहे. सद्यस्थिती पाहिली असता देशाच्या आर्थिक विकासात मानवी विकास निर्देशांकाचे महत्व वाढत आहे. “तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशाकांचा अभ्यास” हा विषय अभ्यासासाठी मुद्दाम व हेतूपुरस्कर निवडला आहे. कारण सांगली जिल्ह्यातील तासगाव हा प्रगत तालुका म्हणून पाहिले जाते. प्रगत तालुक्या पाठीमागील कारणमीमासाचा शोध घेणे, त्याचप्रमाणे तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांचा मानवी विकास निर्देशांक वाढविण्यासाठी ज्या घटकांची आवश्यकता आहे त्या घटकांची उपलब्धता होण्यासाठी उपाययोजना सुचविणे हे अभ्यास समस्या निवडीमागील कारण आहे.

आजच्या काळात देशाच्या आर्थिक विकासात मानवी विकास निर्देशांक या संकल्पनेचे महत्व वाढत आहे. विकसनशील देशाच्या विकासाचा दृष्टीने ही जमेची बाजू आहे. विकसनशील देशांच्या अर्थव्यवस्था ही कृषीप्रधान अर्थव्यवस्था असते. या अर्थव्यवस्थेत 70 टक्के लोक हे प्राथमिक क्षेत्राच्या विकासावर अवलंबून असतात. या क्षेत्रात सुधारणा करणेसाठी मानवी विकास निर्देशांक वाढला पाहिजे. विशेषतः या क्षेत्रातील स्त्रिया, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, इतर मागास समाजातील लोकांची मानवी विकास निर्देशांकाचा अभ्यास करणे संयुक्तिक वाटते.

मानवी जीवन हे गतिमान बनले आहे. महाराष्ट्र व सांगली आणि अभ्यास क्षेत्रातील मानवी विकास निर्देशांकांचा अभ्यास करताना खाजगीकरण, उदारीकरण व जागतिकीकरण यांचा प्रभाव वाढताना दिसत आहे. त्यामुळे मानवी विकासाचे चित्र बदलत आहे. या बदलाचा शोध घेणे व यासंबंधी वस्तुनिष्ठ अभ्यास आणि संशोधन करणे हा या अभ्यास निवडीमागील प्रमुख हेतू आहे.

अभ्यास क्षेत्रासाठी निवडलेल्या सांगली जिल्ह्यातील तासगाव तालुक्याची प्रगती आजमावली असता मानवी विकास निर्देशांकानी केलेली प्रगती उल्लेखनीय आहे. परंतु देशातील खाजगीकरण, उदारीकरण व जागतिकीकरण या आर्थिक सुधारणांचा मानवी विकास निर्देशांक वाढणेस कशी मदत झाली याचा शोध घेणे हे देखील अभ्यास निवडीमागील प्रमुख कारण आहे. आर्थिक व मानवी विकासाचे निर्देशांक हे मानवी विकास निर्देशांकांचे विश्लेषण करताना पाहणे आवश्यक आहे. यामध्ये लोकसंख्या स्त्री-पुरुष प्रमाण, राष्ट्रीय उत्पन्न, दरडोई उत्पन्न, शेती, उद्योग, व्यापार व सेवा क्षेत्राचा स्थूल राष्ट्रीय उत्पन्नातील हिस्सा, आर्थिक विकासाचा दर, मानवी विकास निर्देशांकांचे मूल्य, मानवी दारिद्र्य निर्देशांक, साक्षरता, आरोग्य, शिक्षण इत्यादींचा अभ्यास करणे क्रमप्राप्त ठरते.

1.7 अभ्यासाची उद्दिष्टे :-

- 1) भारत व महाराष्ट्र यांच्या मानवी विकास निर्देशांक पातळीचा अभ्यास करणे.
- 2) सांगली जिल्हा व तासगाव तालुका क्षेत्रातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशांक अभ्यास करणे.
- 3) अभ्यास क्षेत्रात येणाऱ्या समाजातील वंचित घटकांचे जातीनुसार मानवी विकास निर्देशांक अभ्यास करणे.
- 4) मानवी जीवन, शिक्षण व राहणीमान यांच्या साहाय्याने तासगाव तालुका क्षेत्रातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशांक अभ्यास करणे.
- 5) वंचित घटकांचा मानवी विकास निर्देशांक वाढविण्यासाठी आवश्यक असणाऱ्या घटकांचा अभ्यास करणे.

1.8 अभ्यासाची गृहितके:-

- 1) समाजातील आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकांच्या विशेषता वंचित घटकांचा मानवी विकास निर्देशांक अत्यंत कमी आहे.
- 2) मानवी विकास निर्देशांकाच्या रचनेवरून वंचित घटकांची आर्थिक व सामाजिक प्रगती समजते.
- 3) वंचित घटकांचा सर्वसमावेशक विकास झालेला नाही कारण विशेष योजना त्यांच्यापर्यंत पोहचल्या नाहीत.

1.9 संशोधन पद्धती व तथ्य संकलन :-

अभ्यासाची संशोधन पद्धती म्हणून प्राथमिक आणि दुय्यम सामग्रीचा अवलंब केला आहे. दुय्यम सामग्रीमध्ये प्रामुख्याने संदर्भ ग्रंथ, मासिके, वर्तमानपत्रे, शोधनिबंध, अहवाल, इंटरनेट, उम.फील, पीएच.डी प्रबंध इत्यादींचा वापर करण्यात आला. प्राथमिक सामग्रीमध्ये प्रश्नावलीच्या माध्यमातून माहिती गोळा करण्यात आला आहे.

नमुना निवड :-

प्रस्तुत अभ्यासासाठी नियमित अंकन(साधा यादृच्छिक) नमुना पद्धतीचा वापर करण्यात आला. तासगाव तालुक्यातील लोकसंख्येच्या प्रमाणात 10 गावाची निवड करण्यात आली आहे. 10 गावामधून 10 कुटुंबांचा अभ्यास करण्यात आला आहे.

सांख्यिकी साधने :-

संकलित प्राथमिक आणि दुय्यम तथ्यांचे विश्लेषण करण्यासाठी सरासरी, श्रेकडेवारी, गुणोत्तर, वृद्धीदर इत्यादी सांख्यिकी तंत्रांचा वापर करण्यात आला आहे.

1.10 अभ्यासाचा कालावधी :-

अभ्यासासाठी निवडलेला कालावधी हा सन 2014 ते 2018 पर्यंत असून तो 5 वर्षे आहे.

1.11 अभ्यासाच्या मर्यादा :-

प्रस्तुत अभ्यास विषय भौगोलिकदृष्ट्या सांगली जिल्ह्यातील तासगाव तालुक्यापुरता मर्यादित आहे. हा अभ्यास करताना तासगाव तालुक्यातील 10 ग्रामपंचायतीची निवड करण्यात आला आहे.

1.12 प्रकरण रचना :-

1) प्रस्तावना आणि संशोधन पद्धती

संशोधन प्रकल्पाच्या पहिल्या प्रकरणामध्ये भारतातील प्रमुख राज्यांचा मानवी विकास निर्देशांक, महाराष्ट्रातील प्रमुख जिल्ह्यांचा मानवी विकास निर्देशांक, संशोधन समस्या विधान, संशोधन अभ्यासाची व्याप्ती, संशोधन अभ्यासाचे महत्व, अभ्यासाची उद्दिष्टे, अभ्यासाची गृहितके, संशोधन पद्धती व तथ्य संकलन, अभ्यासाचा कालावधी, अभ्यासाच्या मर्यादा, प्रकरण रचना इत्यादी घटकांचे विवेचन करण्यात आले आहे.

2) संबंधित साहित्याचा आढावा

प्रस्तुत प्रकरणात संदर्भ ग्रंथ, संशोधन निबंध, वर्तमानपत्रातील लेख, विविध समित्यांचे अहवाल इत्यादींचा आढावा, संशोधनाचे वेगळेपण इत्यादींचा समावेश करण्यात आला आहे.

3) तासगाव तालुक्याची आर्थिक व सामाजिक माहिती

सदर प्रकरणात तासगाव तालुक्याचे भौगोलिक, ऐतिहासिक, सामाजिक आर्थिक आणि लोकसंख्या विषयक माहिती घेण्यात आला आहे.

4) माहितीचे विश्लेषण आणि स्पष्टीकरण

प्रस्तुत प्रकरणात तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांचा मानवी विकास निर्देशांक ग्रामपंचायत निहाय काढण्यात आला आहे.

5) निष्कर्ष आणि शिफारशी

संशोधन प्रकल्पाच्या प्रकरणात प्रमुख निष्कर्ष, उपाययोजना इत्यादींचा समावेश करण्यात आला आहे.

सांराश

मानव विकास निर्देशाक हा वास्तव आर्थिक विकासाची तुलना करण्यासाठी हे एक अत्यंत उपयुक्त साधन ठरले आहे हे विसरता येणार नाही. मानवी विकासामध्ये मानवी विकास निर्देशांकाला अत्यंत महत्वाचे स्थान आहे. एवढेच नव्हे तर मानवी विकासाची कल्पना या घटकावरून येते. वास्तविक वंचित घटक हा विकासाच्या प्रवाहापासून दूर आहेत. अशा घटकाचा मानवी विकास निर्देशांकाचा अभ्यास करणे गरजेचे आहे.

प्रकरण : दुसरे
संबंधित
साहित्याचा आढावा

प्रकरण : दुसरे
संबंधित साहित्याचा आढावा

2.1 प्रस्तावना

2.2 संबंधित साहित्याचा आढावा

2.3 प्रस्तुत संशोधनाचे वेगळेपण

2.4 सांराश

2.5 संदर्भ

प्रकरण : दुसरे

संबंधित साहित्याचा आढावा

2.1 प्रस्तावना

संदर्भ साहित्याचा आढावा मिळेल संशोधन कार्याची व्याप्ती आणि दिशा निश्चित करण्यास मदत होते. समुचित विषय संशोधन कार्यासाठी का निवडला याचे समर्थन करता येते. त्यामुळे कोणत्याही संशोधन कार्यासाठी नव्याने विषयाची निवड करत असताना त्या विषयाशी संबंधित संदर्भ व संशोधन साहित्याचा आढावा घेणे गरजेचे असते. “तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशांकांचा अभ्यास” हा विषय अध्ययनासाठी निवडल्यानंतर त्या अनुषंगाने जे संदर्भीय व संशोधन साहित्य उपलब्ध आहे. त्याचा आढावा घेऊन आजपर्यंत संशोधन विषयाच्या अनुषंगाने उपलब्ध साहित्याचे वाचन हा संशोधनाचा महत्त्वाचा भाग आहे. या संशोधन विषयाशी संबंधित प्रकाशित व अप्रकाशित साहित्याचे समालोचन या प्रकरणात केले आहे. तसेच संशोधनासाठी निवडलेल्या अभ्यास विषयाच्या अनुषंगाने आज पर्यंत विविध संशोधकांनी विविध पैलूने अध्ययन केले आहे. त्यांच्या अभ्यासाचे उद्दिष्टे, व्याप्ती, तथ्य संकलन, अभ्यास पद्धती व मांडले निष्कर्ष जाणून घेणे महत्त्वाचे ठरते अभ्यासातील गळती यातून स्पष्ट होते, तसेच संशोधन करते आज आपल्या संशोधन कार्य योजना तयार करण्यास मदत होते. प्रस्तुत संशोधनामध्ये तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशांक याचा अभ्यास करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे. त्यासंबंधित वैगवैगळ्या संदर्भ ग्रंथ, पीएचडी प्रबंध, एम फिल प्रबंध, संशोधन पेपर, वैगवैगळ्या संस्थांचे अहवाल, वर्तमानपत्रातील लेख इत्यादींचा आढावा घेण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे.

2.2 संबंधित साहित्याचा आढावा

यू. एन. डी. पी. (1919)¹ ने प्रकाशित केलेल्या पहिल्या मानवी विकास अहवालातील मध्यवर्ती निष्कर्षांमध्ये असाही एक निष्कर्ष आहे की, हे मानवी विकासाच्या पातळीतील सदृश्य सुधारणेसाठी लोकसंख्या वृद्धीद्वारा उल्लेखनीय घट ही निरपेक्षता आवश्यक असते.

अमर्त्य सेन (2004) यांनी आपल्या डेव्हलपमेंट अँड कॉम्पॅबिलिटी एक्सपॅन्शन या लेखात असे नमूद केले आहे की, मानव हा विकासाचा प्रतिनिधी, लाभार्थी आणि निर्णयकर्ता आहे. पण

त्याच बरोबर तो प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे उत्पादनाचे प्राथमिक साधन आहे. त्यामुळे त्याचा निर्देशांक वाढवणे गरजेचे आहे.

प्रा. आर. के. नाळे (2015)² यांनी आपल्या पीएच.डी. प्रबंधात शाहूवाडी तालुक्यातील मानवी विकास निर्देशांकाचा सखोल अभ्यास केला आहे. सदर अभ्यासामध्ये शाहूवाडी तालुक्यातील मानवी निर्देशांकाचा अभ्यास जातनिहाय, धर्मनिहाय करण्यात आला आहे. त्याचप्रमाणे मानवी विकास निर्देशांक कमी असल्याची कारणे शोधून काढण्यात आलेली आहे. मानवी विकास निर्देशांक वाढवण्यासाठी उपाय सांगण्यात आले आहेत.

भालचंद्र मुणगेकर(1999)³ यांनी आपल्या A Pradox in Maharashtra या संदर्भ ग्रंथात महाराष्ट्रातील मानवी विकासाचा अभ्यास केला आहे. यामध्ये प्रामुख्याने मानवी विकासावर विषमतेचा झालेला परिणाम विशद केला आहे. विषमतेची कारणे सविस्तर विशद केली आहेत. सिंचन क्षेत्रातील कमतरता आणि विषमता, ग्रामीण भागात औद्योगिकीकरणाचा अभाव, स्त्री-पुरुष विकासातील असमतोल ग्रामीण भागात मोठ्या प्रमाणात आढळतो. शेतमालाला कमी भाव दिला जातो. आरोग्य, शिक्षण, पिण्याचे पाणी, पर्यावरणीय सुविधा इत्यादी सेवांचा अभाव असल्यामुळे विषमता मोठ्या प्रमाणात आढळते असे त्यांनी विशद केले आहे. त्याच प्रमाणे सर्वसमावेशक विकासाचे उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी मानव संसाधन विकासातील असमतोल दूर करण्यासाठी शासकीय पातळीवर प्रयत्न होणे गरजेचे आहे.

माधव गोडबोले(2000)⁴ यांनी Maharashtra Human Development Sum Issues, Commentary या ग्रंथात महाराष्ट्राच्या मानवी विकासासंदर्भात विस्तृत विवेचन केले आहे. त्यांनी मानवी विकासाचे महत्व स्पष्ट केले आहे. महाराष्ट्र राज्यातील लोकांची कल्याण साध्य करताना मानवी संसाधन विकास हा केंद्रस्थानी मानून महाराष्ट्र राज्याचा शाश्वत विकासाचा आराखडा तयार करण्यासाठी मानव विकास निर्देशांक एक प्रमुख आधार आहे असे व्यक्त केले आहे. त्याचप्रमाणे मानव विकास अहवाल उपेक्षित, आर्थिक विकासाच्या लाभापासून वंचित असणा-या समाजासाठी अधिक हितकारक करण्यासाठी या अहवालाचे स्वरूप मानव विकास व मानव अधिकार अहवाल असे व्यापक असावे असे महत्व व्यक्त केले. त्यांनी विविध विकास निर्देशांक यांच्या साहाय्याने जिल्ह्यातील विकासातील असंतोषाचे विश्लेषण करणे गरजेचे आहे. त्याचप्रमाणे तालुका एक एकक म्हणून जिल्ह्यातील विविध तालुक्यांच्या विकासातील असमतोल स्पष्ट केला पाहिजे.

के.सी. पंत(2003)⁵ यांनी India's Development Scenario Next Decade and Beyond आपल्या ग्रंथात मानवी विकासाची विवेचन करताना मानवी विकासासंबंधी चे मूलभूत घटक राष्ट्रीय मानव विकास अहवाल आरोग्य शिक्षण पायाभूत सुविधा पर्यावरण सामाजिक सुरक्षितता शाश्वत विकास मानवी जीवन इत्यादी घटकांची मूल्यमापन करून निष्कर्ष मांडले आहेत. भारतात मिळणा-या आरोग्य शिक्षण सामाजिक सुरक्षितता आणि पर्यावरण इत्यादी सुविधा या मानवी विकासात आघाडीवर असणा-या देशाच्या तुलनेत अपु-या आणि कमी प्रतीचा आहेत. त्यासाठी मानवी विकास सती पूरक असे घटकांमध्ये शासन व सामाजिक स्तरावर मोठ्या प्रमाणात प्रयत्न करणे आवश्यक आहे अशी शिफारस केली आहे.

प्रा. आर. जी. आघाव(2010)⁶ यांनी मानव विकास या ग्रंथात मूलभूत साधनसामग्रीचा उपलब्धतेची आर्थिक विकासातील भूमिका, मानव विकास निर्देशांकाची संकल्पना व मानवी द्वारिद्वय निर्देशांकाची संकल्पना याचे उपयुक्त दुय्यम साधनसामग्रीच्या आधारे विवेचन करून निष्कर्ष मांडले आहेत. 2005 चा जागतिक मानव विकास अहवालानुसार नार्वे हे राष्ट्र मानवी विकास निर्देशांक का मध्ये प्रथम स्थानी आहे त्याचबरोबर 177 देशासाठी तयार केलेल्या निर्देशांकात 70 देश उच्च मानव विकास निर्देशांक गटात, 85 देश मध्यम मानव विकास निर्देशांक गटात तर 22 देश अल्पविकसित मानव विकास गटात आहेत. त्याचबरोबर 1994 चा मानव विकास अहवालात भारताचा क्रमांक 134 वा वा होता. त्या तुलनेत 2005 मध्ये हा क्रमांक 128 पर्यंत कमी झाला. त्याच बरोबर त्यांनी आपल्या ग्रंथात सन 1975 ते 2005 या काळातील काही निवडक देशांचे दरडोई उत्पन्न, द्वारिद्वय, साक्षरता, स्त्री पुरुष समानता निवडक घटकांच्या आधारे मानवी विकास निर्देशांक मांडला आहे. प्रत्येक देशाने आर्थिक विकास साध्य करण्यासाठी मानव विकास निर्देशांकात सुधारणा घडवून आणल्या पाहिजेत असे प्रतिपादन केले आहे त्याचबरोबर सन 1980 ते 1985 या कालखंडात मानव विकास निर्देशांकात वाढ होण्यासाठी उच्च दर्जाच्या सुधारणा घडवून आणणे गरजेचे आहे. त्यामुळेच 1980 मध्ये भारताचा मानवी विकास निर्देशांक 0.412 वरून 2005 मध्ये 0.619 एवढा वाढल्याचे दिसून आले.

वैशाली देशमुख(2012)⁷ यांनी आपल्या शोधनिबंधात “महाराष्ट्राचा मानव विकास” या ग्रंथात व्यक्तींचा सर्वांगीण विकास होण्यासाठी त्यांना विविध संर्धींची उपलब्धता करून देण्याच्या दृष्टीने मानवविकास या संकल्पनेचे महत्व सविस्तर विशद केले आहे. त्यांनी आपल्या ग्रंथात मानवी विकासाच्या घटकाबाबत कमी उपलब्धता, महाराष्ट्राचा मानव विकास निर्देशांक मध्यम गटातील

मानव संसाधन विकास राज्यात समाविष्ट होतो. मानव संसाधन विकासासाठी जैवढी गुंतवणूक करणे आवश्यक आहे तेवढ्या प्रमाणात महाराष्ट्रात गुंतवणूक होत नाही. मानव संसाधन विकासाची मूल्य वाढवण्याच्या दृष्टीने बेकारी, द्वारिद्वय, कमी दरडोई उत्पन्न, सामाजिक पायाभूत सुविधा ची अपूर्णता यामुळे अनेक अडचणी निर्माण होत असल्याचे विशद केले आहे.

तायनाथ वैजनाथ पंडितराव (2013)⁸ यांनी जालना जिल्ह्याचा मानव विकास निर्देशांक एक अभ्यास या पीएच.डी. प्रबंधात जिल्ह्यातील तालुकानिहाय मानवी आयुर्मान निर्देशांक, शिक्षण निर्देशांक, दरडोई उत्पन्न निर्देशांक त्याच बरोबर मानव विकास निर्देशांक तयार केला. यासाठी प्राथमिक आणि दुय्यम तत्त्व संकलनाचा आधार घेऊन निष्कर्ष मांडले आहेत. जालना तालुक्याचा साक्षरता निर्देशांक सर्वात जास्त आहे. त्याच बरोबर मानवी जीवनमान निर्देशांक, दरडोई उत्पन्न निर्देशांक इतर तालुक्याच्या तुलनेत जालना तालुक्याचा अधिक आहे. जिल्ह्यात मानवी विकास निर्देशांकाच्या बाबतीत मोठी विषमता दिसून येते. जालना जिल्ह्याच्या दरडोई उत्पन्नात वाढ करण्यासाठी जिल्ह्यात शेतीला सहाय्यभूत व पूरक असलेल्या उद्योगांची उभारणी करावी व त्यासाठी जास्तीत जास्त भांडवल पुरवठा करावा. जिल्हा प्रशासनाने प्रत्येक तालुक्यात विशेष आरोग्य पथक तयार करून गावातील प्रत्येक नागरिकाची मोफत आरोग्य तपासणी, औषध उपचार मोफत करावा. आरोग्य विषयक जागृती करण्यासाठी ग्रामीण लोकांना आजाराची माहिती, उपचार याची माहिती घेण्यासाठी सेवाभावी संस्थांच्या माध्यमातून कार्य करणे आवश्यक आहे.

गडबडे गुणवंत बापू(2009)⁹ यांनी आपल्या महाराष्ट्र आणि केंद्र राज्याच्या मानवी विकास पातळीचा तुलनात्मक अभ्यास या लघु शोधनिबंधात मानवी विकासाची दोन्ही राज्यातील स्थिती विशद केली आहे आणि त्याआधारे वेगवेगळे निष्कर्ष मांडले आहेत. केंद्र राज्याचा निर्देशांक महाराष्ट्र राज्याच्या निर्देशांक पेक्षा अधिक आहे. केंद्र राज्याच्या तुलनेत महाराष्ट्र राज्यातील स्त्री पुरुष प्रमाण कमी आहे व ते कमीत कमी होत असल्याचे स्पष्ट केले. तर महाराष्ट्र राज्याचे दरडोई उत्पन्न केंद्र राज्यापेक्षा जास्त असून ही महाराष्ट्र राज्याचा मानव विकास निर्देशांक केंद्र राज्यापेक्षा कमी असल्याचे स्पष्ट केले. महाराष्ट्र राज्याचा मानव विकास निर्देशांक सुधारण्यासाठी त्यांनी अभ्यासपूर्ण शिफारसी केल्या. त्यात मानव विकास निर्देशांक काढताना महत्त्व आणि नवीनतम मूल्य गृहीत धरून आणि नव्याने मानव विकास निर्देशांक काढण्यात यावा ही शिफारस केली. तसेच मानव विकास निर्देशांक आतील आरोग्याचे महत्त्व विचारात घेऊन महाराष्ट्रात पायाभूत सुविधांची उपलब्धता त्यात दवाखाने, उपलब्ध खाटांची

संख्या वाढवणे, डॉक्टर, परिचारिका यांच्या संख्येत वाढ करणे, पिण्याचे पाणी उपलब्ध करून देणे, बाल विवाह प्रतिबंधक कायदा लागू करणे, कमी दर्जाचे व 90 टक्क्यांपेक्षा कमी उष्णकांच्या आहारात सुधारणा करणे अशा महत्त्वपूर्ण शिफारशी केल्या. त्याच बरोबर राज्यातील शैक्षणिक स्थिती सुधारण्यासाठी लोकांना समान शिक्षणाची संधी उपलब्ध करून देणे. याशिवाय शैक्षणिक क्षेत्रातील खर्चात वाढ करणे त्यासाठी विविध धोरणात्मक उपक्रम राबविणे इत्यादी शिफारसी केल्या.

विष्णू चंद्रभान चौधरी (2009)¹⁰ यांनी “बुलढाणा जिल्ह्यातील मानवविकास पातळी एक चिकित्सक विश्लेषण” या लघुशोध प्रबंध मानवी विकास पातळीचा अभ्यास प्राथमिक आणि दुय्यम सामग्री च्या साह्याने करून महत्त्वपूर्ण निकष व शिफारशी मांडल्या. बुलढाणा जिल्ह्यातील साक्षरतेचे प्रमाण फारच कमी आहे. राज्यातील सरासरी दरडोई उत्पन्नापेक्षा जिल्ह्याचे दरडोई उत्पन्न कमी असल्याने जिल्ह्यात दारिद्र्याचे प्रमाण जास्त आहे असे निकष स्पष्ट केले आहे. या संशोधनपर अभ्यासातून त्यांनी काही महत्त्वपूर्ण शिफारशी केलेल्या आहेत. त्यात शैक्षणिक क्षेत्रात गुंतवणूक व खर्च वाढवणे, विविध शैक्षणिक उपक्रमांचा अवलंब करणे, एकात्मिक बाल विकास कार्यक्रम व पूरक कार्यक्रम राबवून बालमृत्यूचे प्रमाण कमी करणे. तसेच आरोग्य विषयक सेवा व सुविधा पुरेशा प्रमाणात उपलब्ध करून घ्याव्यात. शिवाय बुलढाणा जिल्ह्यातील एकूण लोकसंख्येच्या 80 टक्के लोकसंख्या प्राथमिक क्षेत्रावर अवलंबून आहे. त्यामुळे प्राथमिक क्षेत्रात गुंतवणुकीला प्राधान्य द्यावे अशा शिफारशी केल्या.

जाधृत राजू प्रल्हाद (2003)¹¹ त्यांनी “जालना जिल्हा मानव विकास पातळी विश्लेषण” या विषयावर लघुशोध प्रबंध तयार करून काही महत्त्वपूर्ण निष्कर्ष व शिफारशी केल्या. 2002 चा महाराष्ट्र मानवी विकास अहवालानुसार मराठवाड्यातील जालना जिल्ह्याचे मानव विकास निर्देशाकांची मूल्य निर्णय पाचवी असून ते 0.27 एवढे आहे. व राज्यात जिल्ह्याचा 33 वा क्रमांक लागतो. जालना जिल्ह्यातील साक्षरतेचे प्रमाण 64 टक्के असून याबाबतीत जिल्ह्याचा क्रमांक 33 असावा लागतो. जिल्ह्यात बालमृत्यूचे प्रमाण अधिक आहे. त्याच बरोबर दरडोई उत्पन्न सुद्धा कमी आहे. जीवनावश्यक गरजांचा पूर्तता येथूनच मानव विकास होऊन जिल्ह्याचा मानव विकास निर्देशांक वाढवू शकतो. यासाठी केंद्र व राज्य सरकार बरोबर लोकांनीही प्रयत्न करणे गरजेचे आहे असे त्यांनी सुचवले आहे.

डॉ. एस. वाय. पाटील(2001)¹² यांनी “मानव विकास अहवाल एक समालोचन” या लेखात मानवी विकास हा विषय सविस्तर विवेचन केले आहे. त्यांनी मानव विकास निर्देशांक आणि आर्थिक विकास याबाबतचे विवेचन करून काही महत्त्वपूर्ण बाबी मांडल्या असते. मानवी विकास निर्देशांक विचारात घेताना त्या देशातील सामाजिक आर्थिक राजकीय आणि धार्मिक परिस्थिती विचारात घेतली पाहिजे. माणूस संसाधन विकासाची प्रक्रिया की देशातील मानवी शक्तीचे कौशल्य ज्ञान आणि शरीर संपदा यावर अवलंबून असते. त्या दृष्टीने मानवी श्रमशक्तीचे नियोजन करून शिक्षण पद्धतीत अमुलाग्र बदल करावा. विकसनशील देशांनी श्रमशक्तीचे नियोजन व व्यवस्थापन न केल्यास विविध प्रकारची बेकारी निर्माण होऊन त्याचे अर्थव्यवस्थेवर विविध दुष्परिणाम होतात म्हणून शिक्षण व प्रशिक्षण महत्त्व दिले पाहिजे. तसेच आर्थिक कल्याणाची मापके ही मानवी विकासाची मापके मानावी असे सुचवले. मानव विकास निर्देशांकाच्या दृष्टीने देशात आरोग्यविषयक सौख्य व सुविधा उपलब्ध, स्वच्छ पिण्याचे पाणी, सार्वजनिक स्वच्छता, लिंग समानता, साक्षरता इत्यादी घटकांना प्राधान्य देऊन द्वारिद्वय निर्मूलन केल्यास वास्तवआर्थिक विकास घडून येईल. शिक्षण आणि प्रशिक्षणाच्या माध्यमातून सामूहिक निर्णय प्रक्रियेत महिलांचा सहभाग वाढून आर्थिक विकासाची प्रक्रिया गतिमान होण्यास मदत होईल व देशाच्या आर्थिक विकासात द्वारिद्वय निर्मूलन ला प्राधान्य देऊन सर्वांगीण विकासाच्या दृष्टीने प्रयत्न करणे गरजेचे आहे.

डॉ. शिवाजी पाटील (1996)¹³ यांनी “मानव विकास अहवाल 1996 आणि जागतिक आर्थिक विकास अहवाल” या लेखात दुय्यम तथ्य सामग्रीचे विश्लेषण करून गेल्या पंधरा वर्षात जवळपास शंभर देशातील आर्थिक विकासाचा दर घटत आहे. जगातील एकतृतीयांश लोकसंख्या राहते त्यासाठी त्यांनी स्वातंत्र्य बिरित विकास राजकीय स्वातंत्र्याच्या आधारावर नसलेल्या परंपरागत विकास मूलभूत विकास की जौ सांस्कृतिक सामाजिक नीती मूल्यांवर न आधारलेल्या बहुतेक क्षेत्रात भरभराट भविष्यकालीन विकास भविष्यकालीन पिढीचा विचार न करता उपलब्ध साधन सामग्रीचा व मळ्यात व कार्यक्षम वापर करून पर्यावरणात बिघाड करणारा विकास अशी विकास प्रक्रिया सुरू असल्याचे स्पष्ट केले. त्याआधारे कोणत्याही देशाच्या आर्थिक विकासाच्या दृष्टीने समाजातील सर्व घटकांच्या जीवनमानाच्या दर्जात सुधारणा केली पाहिजे. देशातील उपलब्ध साधन सामग्रीचे समन्यायी वाटप मानव विकासातील गुंतवणुकीतील वाट श्रमप्रधान औद्योगीकरण वर भर देणारे धोरण स्वीकारले पाहिजे त्याच प्रमाणे शिक्षण व आरोग्य स्तर उंचावला पाहिजे यासाठी भारतातील स्त्री साक्षरतेचा दर वाढविले द्वारिद्वय निर्मूलन करणे

आवश्यक आहे शिवाय लोकाभिमुख विकास संकल्पना राबवणे गरजेचे आहे असे त्यांनी सुचवले आहे.

चंद्रकांत पाटील(2014)¹⁴ यांनी “सर्वसमावेशक विकासाच्या दृष्टीने आगामी वर्षाच्या आर्थिक नियोजनाचे निर्देशांक” या अभ्यासपूर्ण लेखात भारतीय अर्थव्यवस्थेसमोरील आव्हाने विशद केली आहेत. या अभ्यास पूर्ण लेखात त्यांनी काही महत्त्वपूर्ण शिफारशी केल्या आहेत. उपलब्ध मर्यादित साधनसामग्रीच्या साहाय्याने विकास सतनाम मुलभूत गरजांना प्राधान्य देऊन साधनसामग्रीचे वाटप काळजीपूर्वक करावे. सर्वसमावेशक विकासाची उद्दिष्टे साधी करण्यासाठी 1990 ते 1991, 2010 ते 2011 या कालावधीत आर्थिक वृद्धीचा दर 7 ते 8 टक्के ठेवणे भारतीय अर्थव्यवस्थेसमोर प्रमुख आव्हान आहे. तसेच मानवी विकास निर्देशांक 0.301 वरून 0.547 पेक्षा जास्त वाढवणे, समतोल प्रादेशिक विकासाची उद्दिष्टे साध्य करणे ही मुख्य आव्हाने सांगून त्यासाठी आर्थिक विकासाची पाया मजबूत बनेल. तळागाळातील लोकांच्या पर्यंत पोहचली पाहिजेत. त्यासाठी मानव विकास निर्देशांक संबंधित बाबी व त्या घटकावर नियोजित पद्धतीने खर्च केला पाहिजे त्यासाठी शिक्षण आरोग्य व कल्याणकारी योजनांची अंमलबजावणी करणे गरजेचे आहे. भारतातील लोकसंख्या संक्रमणाच्या स्थितीत लाभ घेऊन सर्वसमावेशक विकास हाच निर्देशांक म्हणून त्याला महत्त्व दिले पाहिजे. जर आर्थिक धोरणे, योजना व कार्यक्रम राबविले तर भारताच्या मानव विकास निर्देशांकात सुधारणा होऊन तो उच्च मानव विकास निर्देशांक असणा-या देशाच्या गटात येणा-या वर्षात समाविष्ट होईल असा विश्वास व्यक्त केला.

सर्वोत्तम कुलकर्णी(2008)¹⁵ यांनी “जागतिक मानव विकास अहवाल भारतापुढील आव्हाने” या आपल्या संशोधन निबंधात स्त्री-पुरुष विषमतेवर प्रकाश टाकून निष्कर्ष व शिफारशी मांडल्या. त्यात त्यांनी स्त्री शिक्षणाकडे दुर्लक्ष, स्त्री साक्षरतेचे प्रमाण कमी, पिण्यासाठी सुरक्षित व स्वच्छ पाण्याचा अभाव, स्त्रियांचा राजकीय व आर्थिक सहभाग कमी यामुळे स्त्री-पुरुष विषमता मोठ्या प्रमाणात आढळून येत असे स्पष्ट केले. यासाठी उपाय म्हणून स्त्री साक्षरतेचे प्रमाण वाढवण्यासाठी स्त्री शिक्षणाकडे जाणीवपूर्वक लक्ष देणे, सार्वजनिक निर्णय प्रक्रियेत स्त्रियांचा सहभाग वाढवणे, पायाभूत सुविधांची उपलब्धता करून देणे ही मानव विकास पुढील आव्हाने असल्याचे सांगितले. ही आव्हाने कितपत पैलू शकतो यावरच देशाच्या विकासाची दिशा आणि गती अवलंबून असेल आणि हे शक्य झाले तरच दक्षिण आशियाई देशांचे नेतृत्व भारत करू शकेल असे त्यांनी प्रतिपादन केले.

डॉ. र. पू. कुरुळकर (2008)¹⁶ यांनी “महाराष्ट्रातील निम्नस्तर मानव विकास जिल्ह्यांचा आर्थिक अभ्यास सद्यस्थिती व उपाय” या संशोधनपर शोधनिबंधात मानव विकास निर्देशांक तयार करताना वापरलेले निष्कर्ष व पद्धतीचा संक्षिप्त आढावा घेऊन दुस-या भागात महाराष्ट्र शासनाने मानव विकास निर्देशांक तयार करण्यासाठी वापरलेले निष्कर्ष व पद्धतीचा विचार केला आहे. आणि तिस-या भागात महाराष्ट्र राज्यातील च्या जिल्ह्यांचा मानव विकास निर्देशांक खालच्या स्तरावरच्या आहे. अशा जिल्ह्यांचा आर्थिक-सामाजिक सर्वांगीण विकास त्वरित कसा करता येईल याकडे लक्ष वेधले आहे. त्यांनी मांडलेल्या निष्कर्षानुसार महाराष्ट्रातील 35 जिल्ह्यांपैकी उच्च मानव विकास निर्देशांक असणारे दहा जिल्हे तर मध्यम मानव विकास निर्देशांक असणारे सहा जिल्हे यापैकी मराठवाड्यातील औरंगाबाद हा एकमेव जिल्हा आहे व नियम मानव विकास निर्देशांक गटात 19 जिल्ह्यांचा समावेश होतो यामध्ये विदर्भातील आणि मराठवाड्यातील बहुतेक जिल्ह्यांचा समावेश दिखून येतो. अशा जिल्ह्यातील मानव विकास निर्देशांक वाढवण्यासाठी दुष्काळ व अतिवृष्टीच्या काळात होणाऱ्या पिकांच्या नुकसानीसाठी पीक विमा उतरविण्यास शेतक-यांना प्रोत्साहन देणे दोन हेक्टर ही शेतीची उत्पादकता वाढवणे शेतमालाला उत्पादन खर्चानुसार आधारभूत किंमत देणे आणि मराठवाडा व विदर्भ या भागातील कापूस या नगदी पिकासाठी जादा भाव देणे अशा महत्त्वपूर्ण शिफारशी केल्या.

श्रिजित विश्राम रवी दुबगल लक्ष्मी लिंगम आणि अमित पित्रे (2008)¹⁷ यांनी A Report on Health Inequality in Maharashtra हा अहवाल तयार केला. त्या अहवालात महाराष्ट्र राज्यातील मानव विकासात मोठी विषमता आहे व महाराष्ट्र राज्याची घटक निहाय निर्देशांकाची क्रमवारी स्पष्ट केले. त्यानुसार साक्षरता व स्त्री साक्षरतेचे बाबतीत महाराष्ट्र राज्याची क्रमवारी 5, दरडोई उत्पन्न क्रमवारी तीन, जन्मदर क्रमवारी 10, अठरा वर्षांच्या पुढील लवण क्रमवारी 20, शुद्ध पिण्याचे पाणी क्रमवारी 26, शेकडा निम्न राहणीमानाचा खर्च क्रमांक एकविसावा असल्याचे स्पष्ट केले. याशिवाय आरोग्याचे मुलभूत घटक सेवासुविधा पोषण आहार या बाबतीत त्यांनी आपली मते सदर अहवालामध्ये व्यक्त केली आहेत.

डॉ. एम. पी. देशमुख आणि प्रा. बी. बी. एस परकाळ (2010)¹⁸ यांनी भारतातील विभागीय मानवी विकास निर्देशांकाच्या प्रवृत्तीचा या संशोधन पण लेखात सन 2007 ते 2010 मानवविकास अहवालातील निर्देशांक मूल्यानुसार विविध देशाच्या मानव विकास निर्देशांकाची कृती स्पष्ट केली आहे. त्यानुसार जागतिक मानव विकास अहवाल नार्वे या देशाचा प्रथम क्रमांक

लागतो तर भारत देशाचा 128 वा क्रमांक लागतो. त्याच बरोबर त्यांनी योजना आयोग, राष्ट्रीय मानव विकास अहवाल 2001 च्या नुसार भारतातील 15 राज्यांची वर्ष 1981, 1991 व 2100 मानव विकास निर्देशाकांची प्रवृत्ती मांडली. त्यानुसार केंद्र राज्याचा प्रथम क्रमांक लागतो तर महाराष्ट्र राज्य चौथ्या क्रमांकावर आहे. सर्वात कमी बिहार राज्याचा मानवी विकास निर्देशांक आहे. त्यांनी महाराष्ट्रातील जिल्हा मानवी विकास निर्देशांक आच देखील विवेचन आपल्या अभ्यासात केलेले आहे. राज्यातील जिल्ह्यांमध्ये निर्देशाकांच्या बाबतीत वेगळेपणा दिसून येतो. मानवी विकास निर्देशांक वाढवण्यासाठी तालुका पातळीवरील देखील शिक्षण आरोग्य विषयक सेवा सुविधा रोजगाराची संधी उपलब्ध करून देऊन लोकांच्या राहणीमानात सुधारणा करण्याचे प्रयत्न करावे. त्यासाठी केंद्र व राज्य सरकारने जास्तीत जास्त निधीची तरतूद करावी तसेच नियोजन विभागामार्फत या जिल्ह्यांचा व तालुक्यांचा मानव विकास निर्देशांक तुलनेने कमी आहे. त्यांच्या निर्देशांकात कशी सुधारणा झाली हे दर तीन वर्षांनी आढावा घेण्यात यावा असे त्यांनी सुचवले.

डॉ. जी. बी. सोळंके आणि पुबी देवगिरीकर (2010)¹⁹ यांनी संगमेश्वर येथील मानव संसाधन विकास या विषयावर आयोजित राष्ट्रीय चर्चासत्रात परभणी जिल्ह्याच्या कार्यक्षेत्रातील बाल कुपोषण यासंबंधी अभ्यास करण्यासाठी एकात्मिक बाल विकास योजनेची मानव विकासातील भूमिका एक अभ्यास हा शोधनिबंध सादर केला. संयुक्त राष्ट्रसंघाच्या 2008, 2009 च्या अहवालात बालकांच्या आयुर्मानात व बालमृत्यू दरात अपेक्षित उद्दिष्ट साध्य करण्याच्या दृष्टीने आशिया-पॅसिफिक क्षेत्रात संपूर्ण भवितव्य भारत, चीन यांच्यावर अवलंबून आहे. कारण जागतिक पातळीवर पाच वर्षांपर्यंतच्या मुलांचे निम्मे प्रमाण भारतात चीन व पाकिस्तानमध्ये या देशांमध्ये नोंदवले जाते. बालमृत्यू दर कमी करण्यासाठी देशांतर्गत सार्वजनिक आरोग्य व्यवस्थेतील खर्चात वाढ करण्याचे सुचविण्यात आले. त्याचप्रमाणे एकात्मिक बालविकास विभागाची रचना व कार्यपद्धती कार्यक्षम करण्याच्यादृष्टीने प्रयत्न करावेत असे त्यांनी सुचवले.

डॉ. रामकृष्ण सोळंके (2011)²⁰ यांनी मराठी अर्थशास्त्र परिषदेच्या 28 व्या वार्षिक अधिवेशनाच्या प्रकाशित अध्यक्षीय भाषणात “महाराष्ट्र आणि मराठवाड्यातील मानव विकासाचे तुलनात्मक अध्ययन” हा शोधनिबंध सादर केला त्यात मराठवाड्यातील साक्षरतेचा दर शैक्षणिक गळतीचे प्रमाण प्रजनन व बाल आरोग्य निर्देशांक प्रति लाख लोकसंख्येमागे खाटांची संख्या व आरोग्य केंद्रांची संख्या नाही दरडोई उत्पन्न यांच्यावर दुय्यम आधार सामग्रीच्या साहाय्याने प्रकाश टाकून प्रमुख निष्कर्ष मांडलेत. त्यात राज्यातील मराठवाडा विभाग तुलनेने सर्व स्तरात

साक्षरतेच्या बाबतीमध्ये अतिशय मागास दिसून त्यातील स्त्री साक्षरतेचे प्रमाण खूपच कमी आहे. एकंदरीत मराठवाड्यातील मुला-मुलींचे शैक्षणिक गळतीचे प्रमाण वाढते आहे. यावर उपाय म्हणून स्त्री साक्षरतेच्या प्रमाणात वाढ करण्याच्या योजना प्रभावीपणे राबवाव्यात. संपूर्ण शिक्षण अभियान सारखे कार्यक्रम राबवले जावेत. तसेच सार्वत्रिक स्वच्छता व आरोग्य संदर्भात उपाययोजना कराव्यात अशा महत्त्वपूर्ण शिफारसी केल्या.

श्री.यु.डी वाकोडकर(2010)²¹ यांनी “महाराष्ट्राचा मानव विकास निर्देशांक एक विवेचन” या शोधनिबंधात मानवी विकासाची संकल्पना व व्याप्ती उद्देश मानवी विकासाची रचना व मर्यादा इत्यादीच्या आधारे महाराष्ट्रातील निम्नस्तर वरती निर्देशांक असलेल्या जिल्ह्यांचा अभ्यास केला आहे. त्यांची चर्चा करून जिल्हा सांख्यिकी विभागाच्या आकडेवारी वरून उच्च मानव विकासात राज्यातील दहा जिल्ह्यांची विवेचन केले आहे त्यात मराठवाड्यातील एक हि जिल्ह्याचा समावेश नाही. तर मध्यम मानव विकास निर्देशांकात गटात सहा जिल्ह्यांमध्ये अहमदनगर जिल्ह्याच्या मानव विकास निर्देशांकाच्या संदर्भात तुलनात्मक विवेचन मराठवाड्यातील जिल्ह्याची केले व मराठवाड्यातील जिल्ह्यांचा मानव विकास निर्देशांक वाढवण्यासाठी पायाभूत सुविधा व सहकारी चळवळ विकसित करण्यासाठी मोठे प्रयत्न करण्याची ची आवश्यकता त्यांनी व्यक्त केली.

कृष्णा भोणे (2010)²² यांनी “महाराष्ट्र व मराठवाडा मानव विकास निर्देशांक एक चिकित्सक व भावी दिशा ”या शोधनिबंधात दुय्यम सामग्रीचा वापर करून देशातील 15 राज्यांची मानव विकास निर्देशांकाची स्थिती अभ्यासली आहे. त्यानुसार केरळ राज्याचा मानव विकास निर्देशांक सर्वात जास्त असून बिहार राज्याचा मानव विकास निर्देशांक सर्वात कमी आहे. महाराष्ट्रातील जास्तीत जास्त मानव विकास निर्देशांक असणारे जिल्हे व कमीत कमी मानव विकास निर्देशांक असणारे जिल्हे यांच्यातील तफावतीचे अंतर पाचपटीने असल्याचे दिसून येते. त्यामुळे राज्यातील विविध जिल्ह्यांच्या मानव विकास निर्देशांकात असणारी तफावत फार अधिक आहे. महाराष्ट्र राज्यातील 35 जिल्ह्यांपैकी पंचवीस जिल्ह्यांचा मानवी विकास निर्देशांक राज्याच्या सरासरी निर्देशांक का पेक्षा कमी आहे तर केवळ दहा जिल्ह्यांचा मानवी विकास निर्देशांक सरासरीपेक्षा अधिक आहे. यावरून राज्यातील 75 टक्के जिल्हे जिल्हे राज्याच्या सरासरीपेक्षा कमी असल्याचे स्पष्ट होते.

प्रा. नितीन मुटकुळे आणि कमल ढाकणे (2010)²³ यांनी “मानव संसाधन विकास” या शोधनिबंधात संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रमांतर्गत जागतिक अहवालाचा अभ्यास करून अतिउच्च मानवविकास असणारे 63 देश मध्यम मानव विकास असणारे 83 देश व मानव विकास असणारे 31 देश यांचा अभ्यास करून मानव विकास निर्देशांकात यादृष्टीने दीर्घायुष्य शैक्षणिक पातळी राहणीमानाची पातळी 3 निकषांचा विचार करून निष्कर्ष मांडले. मानव विकास निर्देशांकाची अधिक वास्तव गणना करता यावी. तसेच भारतासारख्या विकसनशील देशातील मानवी विकास निर्देशांक वाढविण्याच्या दृष्टीने सर्व व्यक्तींना समान संधी, एकूण लोकसंख्येतील साक्षरतेचे प्रमाण, स्त्री शिक्षणासाठी सक्तीचे प्रयत्न, पिण्याचे शुद्ध पाणी, स्त्रियांचा आर्थिक व्यवहारातील सक्रिय सहभाग समान व शाश्वत रोजगार संधी उपलब्धता या प्रमुख बाबीवर भर देऊन आर्थिक विकासाच्या योजना व धोरणे राबविणे आवश्यक आहे.

डॉ. र. पू. कुरुळकर(2010)²⁴ यांनी “महाराष्ट्र राज्याच्या वंचितांच्या निर्देशांक जिल्हा निहाय विश्लेषण” या शोधनिबंधात महाराष्ट्रातील मागासवर्गीय यांच्या मानव विकास निर्देशांक अभ्यास केला. यासाठी त्यांनी दुय्यम सामुखीचा वापर केला. त्यांच्या मते सर्वसामान्य लोकांना मूलभूत गरजांच्या उपभोगापासून वंचित राहावे लागते असा महत्वपूर्ण निकष त्यांनी मांडला. क्षेत्रफळ व लोकसंख्येच्या बाबतीत महाराष्ट्र राज्य दुस-या क्रमांकाचे असून राज्याची जिल्हानिहाय भौगोलिक परिस्थिती उपलब्ध नैसर्गिक साधनसामग्री पायाभूत सुविधांचा अभाव इत्यादी कारणांमुळे विशेषत ग्रामीण भागातील लोकांना मूलभूत गरजांपासून वंचित राहावे लागते त्याचा परिणाम मानव विकास निर्देशांक कमी होत असल्याचे स्पष्ट होते. 2001 च्या जनगणनेनुसार ग्रामीण भागातील जवळपास 51 टक्के आणि शहरी भागातील जवळपास 25 टक्के लोक निवास पाण्याचे पाणी स्वच्छता गृह, विजेचा पुरवठा, सामाजिक व आर्थिक सुविधा पासून वंचित आहेत. त्यामुळे ग्रामीण विकास कार्यक्रमात व योजनात पायाभूत सुविधांच्या विकासावर लक्ष केंद्रित करणे आवश्यक असल्याचे सुचवले.

डॉ. ए. एस. पवार आणि ए. आर. चव्हाण (2010)²⁵ यांनी “मानव संसाधन विकास आणि नियोजन प्रक्रियेचे विश्लेषण” या शोधनिबंधात मानव संसाधन विकास व नियोजन प्रक्रियेचा अर्थ, उद्दिष्टे, महत्त्व विशद करताना दुय्यम सामुखीचा वापर केला आहे. त्यांच्या मते विकसनशील देशाच्या मानाने विकसित देश मानव संसाधन विकास आणि नियोजन प्रक्रियेमधील पुढारलेले आहेत त्यामुळे विकसित देशांचा विकास वेगाने होत आहे. त्यांच्या तुलनेत विकसनशील देशांमध्ये ब-याच सुविधांचा अभाव दिसून आल्यामुळे विकास म्हणावा तसा झालेला नाही भारतात आर्थिक

नियोजनाचा दर्जा अतिशय मंद मात्र परिणामकारक अंमलबजावणी होत नसल्याने विकासाचा वेग मंदावला आहे असे त्यांनी निष्कर्ष काढले आहेत. देशातील मानव संसाधन आणि आर्थिक नियोजन यांच्यातील सहसंबंध सांगण्याचा प्रयत्न त्यांच्या अभ्यासातून दिसून येतो. त्याच प्रमाणे त्यांनी देशातील मानव संसाधनाचा विकास करण्यासाठी आर्थिक नियोजनाच्या माध्यमातून शैक्षणिक आरोग्य विषयक सेवा सुविधा वाढवण्याची आवश्यकता व्यक्त केली. तसेच सर्व पातळीवर संशोधन व तंत्रज्ञानाच्या माध्यमातून मानवी संसाधनाची उत्पादक कार्यक्षमता वाढवणे आवश्यक असल्याचे सुचवले.

अकबर खोडबक्षी(2011)²⁶ यांनी भारतातील मानव विकास निर्देशांक आणि स्थूल देशांतर्गत उत्पादन यांच्यातील सहसंबंध चा अभ्यास करून अंतरराष्ट्रीय व्यापार वित्त आणि अर्थशास्त्रीय नियतकालिके लेख प्रकाशित केला. या अभ्यासात त्यांनी भारतीय अर्थकारणावर मानव संसाधन विकास निर्देशांक वस्तूला देशांतर्गत या तीन मार्गदर्शन घटकांचा परस्पर प्रभाव कसा असतो हे प्रामुख्याने दाखवले. त्यासाठी त्यांनी 2010 च्या संयुक्त राष्ट्रांच्या सूत्राचा वापर केला. त्यानुसार त्यात स्थूल देशांतर्गत उत्पन्न हा स्वतंत्र चल घटक आणि दीर्घायुष्य, आरोग्य, शिक्षण हे तीन निर्देशक परतंत्र चल घटक आहेत असे सांगितले. स्वतंत्र चल, परतंत्र चल वर होणारा परिणाम स्पष्ट करून दरडोई उत्पन्नात वाढ झाली. मानव संसाधन विकासाचे निर्देशांक खूपच खाली असल्याचे सांगितले.

टी.व्ही शव, राजू शव आणि तारू यादव(2001)²⁷ यांनी भारतातील मानव संसाधन संकल्प नाम मानव संसाधन विभाग व कार्यपद्धती यांचा आपल्या शोधनिबंधात अभ्यास केला. जगातील वेगवेगळ्या देशांनी मानवी विकासाची विशिष्ट क्रमबद्ध मांडणी करण्यासाठी रचनात्मक चौकट तयार केलेले चीज भारताचा मानव विकास निर्देशांक तयार करण्याच्या कार्यपद्धतीवर प्रभाव झालेला दिसून येतो. त्यांनी आपल्या अभ्यासात भारतातील मानव विकासाची सद्यस्थिती व त्याची कार्यपद्धती याचा अभ्यास केला व मानव संसाधन विकासाची मौजदाद करण्याच्या आकडेवारीनुसार 12 भारतीय संस्थांचा अभ्यास केला. त्यात त्यांना असे आढळून आले की देशात मानव संसाधन विकासाची कार्यप्रणाली रचनात्मक व साचेबद्ध नाही. मानव संसाधन विकासाचे मौजदाद करण्यासाठी, प्रशिक्षित कर्मचारी वर्ग उपलब्ध नाही. त्यामुळे देशातील माणूस संसाधन विकासाची कार्यपद्धत इंग्रज अपेक्षेप्रमाणे साचेबद्ध नाही. माणूस संसाधन विकासासंदर्भात व्यवस्थापन सादरीकरण या बाबी महत्त्वाच्या असल्या तरी देशात मानव विकास निर्देशांक तयार करण्याच्या दृष्टीने रचनात्मक कार्य प्रणालीचा अभाव दिसून येतो. यावरून त्या देशाचा मानव

संसाधन विकास विभाग पूर्ण प्रशिक्षित व कार्यक्षम असावा तसेच या विभागात कार्यकुशल कर्मचारी असावेत असे महत्त्वपूर्ण शिफारस त्यांनी केली.

डॉ. आर. के. नाळे (2014)²⁸ यांनी महाराष्ट्राचा मानव विकास निर्देशांक स्वरूप व सद्यस्थिती या लेखात दुय्यम आधारसामग्री चा वापर करून महाराष्ट्रातील मानवी विकासाच्या सद्यस्थितीचे अतिशय सौप्या भाषेत विश्लेषण केले आहे व त्यावरून भारतातील इतर राज्यांच्या तुलनेत दरडोई उत्पन्न, साक्षरतेचे प्रमाण, स्त्री-पुरुष समान संधी या निकषांच्या आधारे मानव विकास निर्देशांक उत्कृष्ट आहे. याचे मुख्य कारण म्हणजे महाराष्ट्रातील आर्थिक सामाजिक शैक्षणिक आणि सांस्कृतिक घटकांचा त्यात अंतर्भाव झाला आहे. महाराष्ट्र राज्यातील मानव विकास निर्देशांकाची जिल्हानिहाय तुलना करता सर्वत्र विषमता दिसून येते. मागील काळात साक्षरता प्रमाण सरासरी आयुर्मान वाढ यामुळे मानव संसाधन विकासात वाढ झाली. महाराष्ट्रातील मानव विकास निर्देशांक आतील प्रादेशिक असमतोल दूर केला तर महाराष्ट्र राज्याचा मानव संसाधन विकास होण्यास मोठ्या प्रमाणामध्ये मदत होईल असे त्यांनी सुचवले.

अमोल घोडके (2011)²⁹ यांनी आव्हान मानवी विकासाच्या स्थायी तत्वाचे या लेखात मानव विकास अहवाल 2014 मधील अस्थिर परिस्थितीचा आढावा घेऊन विश्लेषण केले आहे. यासाठी त्यांनी दुय्यम सामग्रीचा वापर केला आहे. भारतात मानव संसाधन विकासासाठी प्रामुख्याने व्यक्ती व व्यक्ती समूह यांच्या दरम्यान स्थिती स्थापक तत्व निर्माण करणे, सामाजिक सेवांची व वैश्विक उपलब्धता करून देणे, जीवन चक्रा संबंधीची सुरक्षिता दूर करणे, पूर्ण रोजगार सामाजिक सुरक्षेचे सक्षमीकरण संकटा संबंधित क्षमतांची निर्मिती, जागतिक पातळीवर सामाजिक करार करून शासन सुधारणे व सामुहिक प्रयत्न करून मानव विकास निर्देशांक काढणे अशा महत्त्वपूर्ण उपाययोजना त्यांनी आपल्या अहवालात सुचवल्या.

2.3 प्रस्तुत संशोधनाचे वेगळेपण -

आजपर्यंत विकासाबाबत अनेक संशोधन विविध माध्यमातून झाले आहेत. पण वंचित घटकांच्या समस्यांवर अगदी नगण्य अशा स्वरूपात संशोधने झाली आहेत. आजच्या घडीला वंचित घटकांच्या समस्या जटील बनत चालल्या आहेत. याविषयावर अद्यापही फारसे संशोधन झालेले दिसून येत नाहीत. त्याच प्रमाणे वंचित घटकांचे समाजातील स्थान, त्यांच्या सामाजिक समस्या, आर्थिक समस्या या समाजापुढे आलेल्या नाहीत. त्याचप्रमाणे धोरणात्मक उपाययोजना त्यांच्या समस्येवरती होणे गरजेचे आहे. त्यामुळे प्रस्तुत संशोधनात तासगाव तालुक्यातील

वंचित घटकांच्या आर्थिक आणि सामाजिक समस्येबरोबर त्यांच्या मानवी विकास निर्देशांकांचा सखोल अभ्यास करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला आहे.

2.4 सांराश

प्रस्तुत प्रकरणामध्ये संदर्भ साहित्याचा आढावा घेतला आहे. वंचित घटकांच्या बाबतीत विशेषतः वंचित घटकांचा अभ्यास झालेला नाही. म्हणून या घटकाविषयीच्या समस्यांचा अभ्यास करण्यासाठी हा प्रकल्प हाती घेण्यात आला आहे.

2.5 संदर्भ

1. UNDP. "What is Human Development?" UNDP. Retrieved 3 June 2012.
2. प्रा. आर. कै. नाळे (2015), शाहूवाडी तालुक्यातील मानवी विकास निर्देशांकांचा अभ्यास, पीएच. डी. प्रबंध, शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर.
3. Bhalchandra Mungekar (1999), A Paradox in Maharashtra India's the Hindu, Volume -6, Issue 28.
4. Madhav Godbole (2002), Maharashtra Human Development, Some Issues, Commentary, Economic and Political Weekly, Volume-37.
5. Pant K.C. (2003), India's Development Scenario: Next Decade and Beyond, Academic foundation, New Delhi.
6. प्रा. आर. जी. आघाव (2010), भारतीय आणि जागतिक आर्थिक विकास, अथर्व प्रकाशन, पुणे.
7. वैशाली देशमुख (2012), महाराष्ट्राचा मानवी विकास, महाराष्ट्र : 50 वर्षातील आर्थिक विकासाचा धांडोळा, पुणे.
8. तायनाथ वैजनाथ पंडीतराव, (2013), जालना जिल्ह्याचा मानवी विकास निर्देशांक : एक अभ्यास, स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ यांना पीएच.डी. पदवीसाठी सादर केलेला प्रबंध.
9. श्री. गुणवंत बापू गडबडे (2009), महाराष्ट्र आणि केंद्र राज्यंचा मानव विकास पातळीचा तुलनात्मक अभ्यास, एम.फील लघुशोध प्रबंध, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ औरंगाबाद.

10. चंद्रभान विष्णू चौधरी(2009), बुलढाणा जिल्ह्यातील मानव विकास पातळी चिकित्सक विश्लेषण, एम.फील लघुशोध प्रबंध, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ औरंगाबाद.
11. राजू प्रल्हाद जाधृत(2009), जालना जिल्हा मानव विकास पातळीचे विश्लेषण, एम.फील लघुशोध प्रबंध, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ औरंगाबाद.
12. डॉ. एस.वाय.पाटील (2001) मानव विकास अहवाल 2000 एक समालोचन, योजना मासिक,मुंबई.
13. डॉ. शिवाजी पाटील (1996), मानव विकास अहवाल 1996 आणि जागतिक आर्थिक विकास योजना मासिक,मुंबई.
- 14.चंद्रकांत पाटील (2014), सर्वसमावेशक विकासाच्या दृष्टीने आगामी वर्षाच्या आर्थिक नियोजनाचे निर्देशांक,योजना मासिक, मुंबई,
15. सर्वोत्तम कुलकर्णी (2008), जागतिक मानव विकास अहवाल भारतापुढील आव्हाने अर्थसंवाद.
16. डॉ.र.पु.कुरुलकर (2008), महाराष्ट्रातील निम्न स्तर जिल्ह्यांचा आर्थिक विकास : सध्य स्थिती व उपाय, अर्थबोध मासिक पुणे.
17. Mishra Shrijit, Duggal Ravi, Lingam Laxmi, Pitre Amita(2008), A Report on Health Inequality in Maharashtra, Satihi, Pune
18. डॉ. एम.पी. देशमुख आणि प्रा. बी.एस.परकाळ (2010), भारतामधील विभागीय मानव विकास निर्देशांकाची प्रवृत्ती, नॅशनल कॉन्फरन्स ऑफ ह्यूमन रिसर्च डेव्हलपमेंट संगमेश्वर .
19. डॉ. जी.बी.सौंदंके आणि ए.बी.देवगिरीकर (2010) एकात्मिक बालविकास योजनेची मानव विकासातील भूमिका एक अभ्यास ,नॅशनल कॉन्फरन्स ऑफ ह्यूमन रिसर्च डेव्हलपमेंट संगमेश्वर.
20. डॉ. रामकृष्ण सौंदंके (2011) महाराष्ट्र व मराठवाड्यातील मानव विकासाचे तुलनात्मक अध्ययन,अर्थसंवाद.
21. यु. डी.वाकोडकर आणि दिपक पालमकर (2010), महाराष्ट्राचा मानव विकास निर्देशांक एक विवेचन राष्ट्रीय चर्चासत्र मानव संसाधन विकास नाशिक.
22. कृष्णा भोळे (2010), महाराष्ट्र व मराठवाड्याचा मानव विकास निर्देशांक एक

चिकित्सा व भावि दिशा, महाराष्ट्रराज्य सुवर्ण महोत्सव सिंहावलोकन परिषद व संशोधन प्रकल्प पुणे.

23. प्रा.नितीन मुटकुळे आणि कमल ढाकणे (2010) मानव संसाधन विकास, नॅशनल कॉन्फरन्स ऑन ह्यूमन रिसर्च डेव्हलपमेंट संगमेश्वर.

24. डॉ. र.पु.कुरुलकर (2010), महाराष्ट्रराज्याच्या वंचितांचा निर्देशांक जिल्हा निहाय विश्लेषण अर्थबोध मासिक पुणे.

25. डॉ. ए.एस.पवार आणि ए.आर.चव्हाण (2010) मानव संसाधन विकास आणि नियोजन प्रक्रियेचे विश्लेषण योजना मासिक मुंबई.

26. Akbar Khodabakshi (2011). Relationship between GDP and Human Development Indices in India, International Journal of Trade, Economics and Finance, New Delhi.

27. T.V. Rao, Raju Rao and Taru Yadav (2001), A study of HRD Concepts, Structure of HRD Department and HRD Practices of India, Vikalpa, New Delhi.

28. डॉ. आर.कै.नाळे (2014) महाराष्ट्राचा मानवी विकास निर्देशांक स्वरूप व सध्या स्थिती अर्थसंवाद.

29. अमोल घोडके (2014), आव्हान मानव विकासाच्या स्थायी तत्वाचे बुलेटीन ऑफ युनिक अॅकॅडमी पुणे.

प्रकरण: तिसरें
तासगाव तालुक्याची
आर्थिक व सामाजिक
माहिती

प्रकरण : तिसरे

तासगाव तालुक्याची आर्थिक व सामाजिक माहिती

3.1 प्रस्तावना

3.2 सांगली जिल्ह्याची माहिती

3.3 तासगाव तालुक्याची माहिती

3.4 तासगाव तालुक्यातील अभ्यासासाठी निवडलेल्या ग्रामपंचायतीची
माहिती

3.5 तासगाव तालुक्यातील वचित घटक

3.6 उपसंहार

प्रकरण : तिसरे

तासगाव तालुक्याची आर्थिक व सामाजिक माहिती

3.1 प्रस्तावना

आर्थिक विकास म्हणजे केवळ भौतिक साधनांचा विकास नव्हे तर भौतिक विकासासोबत मानवी साधनांचा विकास देखील तितकाच किंवा त्याहीपेक्षा जास्त महत्त्वाचा असतो. कारण मानव हा आर्थिक विकासाचे एक महत्त्वपूर्ण साधन आहे. पण त्याचबरोबर तो साध्य देखील आहे. हा विचार आता सर्वमान्य झालेला असून त्यामुळे अलिकडच्या काळात आर्थिक विकास मोजण्यासाठी उत्पन्नासारख्या पारंपारिक मापदंडाबरोबर किंवा अनेक वेळा उत्पन्नाला पर्याय म्हणून शिक्षण, आरोग्य, पर्यावरण, स्त्री विकास इ. मापदंड वापरण्यात येतात. मानव विकास निर्देशांक हा यातीलच एक अल्पसा प्रयत्न होय. ह्या निर्देशाकांची मुळ संकल्पना सन 1990 मध्ये संयुक्त राष्ट्रसंघ विकास कार्यक्रमांतर्गत कार्यरत असलेल्या पाकिस्तानी अर्थतज्ज्ञ महेबुब ऊल हक आणि भारतीय अर्थतज्ज्ञ अमर्त्य सेन यांनी मांडली. अलीकडे ह्या संकल्पनेच्या व्याप्तीमध्ये आणि मापनाच्या पद्धतीत ब-याच सुधारणा देखील करण्यात आल्या. 1990 पासून प्रत्येक वर्षी यु.एन.डी.पी. व्दारे मानव विकास अहवाल प्रसिद्ध केला जातो. या अहवालात जगातील विविध राष्ट्रांच्या मानवी विकासाची म्हणजेच वास्तविक विकासाची तुलनात्मक आकडेवारी दिली जाते. त्याआधारे जगातील विविध राष्ट्रांचे विकसित, विकसनशील आणि अविकसित देश असे वर्गीकरण केले जाते.

3.2 सांगली जिल्ह्याची माहिती

सांगली जिल्हा महाराष्ट्राच्या दक्षिण व आग्नेय दिशेला आहे. जिल्ह्याचे क्षेत्रफळ सुमारे ७,४६१ चौ. कि. मी. असून जिल्ह्याच्या उत्तरेला व वायव्येला सातारा, उत्तर व ईशान्येला सोलापूर, पूर्वेला विजापूर (कर्नाटक), दक्षिणेला बेळगाव (कर्नाटक), नैर्ऋत्येला कोल्हापूर व पश्चिमेला रत्नागिरी हे जिल्हे आहेत. पश्चिमेकडील शिराळा तालुका सह्याद्रीच्या मुख्य रांगेत येतो. जिल्ह्याचा पश्चिम भाग डोंगराळ आहे. कृष्णा खोऱ्याचा परिसर मात्र सपाट मैदानी स्वरूपाचा आहे.

सांगली जिल्ह्यातील तालुके : शिराळा, वाळवा, तासगांव, खानापूर (विटा), आटपाडी, कवठे महांकाळ, मिरज, पलूस, जत व कडेगांव

जिल्ह्यात जागोजागी भिन्नभिन्न भौगोलिक, आर्थिक व सामाजिक स्थिती आहे. जत, आटपाडी, कवठे महांकाळ हे कायम दुष्काळी तालुके आहेत. पलूस, वाळवा, मिरज तालुक्यांतील अनेक गावांना कायम पुराचा धोका असतो. शिराळा, कडेगाव, खानापूर हे डोंगरी तालुके आहेत. एका टोकाच्या शिराळा तालुक्यात जंगल आहे. तर दुसरीकडे जत तालुक्यात मैलोनमैल औसाड जमीन आहे. महाराष्ट्र-कर्नाटक सीमेवर असलेल्या सांगलीचा निम्मा लोकव्यवहार कानडी भाषेत चालतो. जिल्ह्याची पूर्व-पश्चिम लांबी १०४ किमी व उत्तर-दक्षिण लांबी ८५ किमी आहे.

सांगली जिल्हा कृष्णा, वारणा नदी व उत्तरेस महादेवाच्या डोंगराखालील पठार व माणगंगा नदीच्या पात्रात वसला आहे. कृष्णा नदीची जिल्ह्यातली लांबी 105 कि.मी आहे. जिल्ह्याचे तापमान किमान 13 अंश सेंटिग्रेड व कमाल 3१ अंश सेंटिग्रेड यांदरम्यान असते. जिल्ह्याचे सरासरी पर्जन्यमान 3००-3४० मिलिमीटर आहे. जिल्ह्याची 2001 सालची लोकसंख्या 2820575 इतकी आहे.

3.3 तासगाव तालुक्याची माहिती

तासगाव महाराष्ट्र राज्यातील सांगली जिल्ह्यातील एक शहर आणि नगरपालिका परिषद आहे. 1774 मध्ये नारायण बल्लाल पेशवे यांनी परशुराम भाऊ पटवर्धन यांना तासगाव बक्षीस म्हणून दिले होते. श्रीमंत गणपतराव पटवर्धन यांच्या शासनकाळात तासगाव संस्थानाची स्थापना करण्यात आली होता. तासगाव शहरातील द्वाक्षे महाराष्ट्रातील अतिशय प्रसिद्ध द्वाक्षे आहेत. सांगली शहरासह उपग्रह उपनगर म्हणून तासगाव वेगाने विलीन होत आहे आणि लवकरच सांगली शहरी महामंडळाचा भाग बनेल.

तासगाव हे द्वाक्षेसाठी महाराष्ट्रातील प्रसिद्ध ठिकाणांपैकी एक आहे. येथे शेतकरी अनेक प्रकारचे द्वाक्षे विकसित करतात. तासगाव 17.03°N 74.6°E येथे स्थित आहे. त्याची सरासरी उंची 560 मीटर आहे (1837 फुट). तासगावमध्ये मान्सूनमधून 450 मिमी सरासरी पाऊस पडतो.

लोकसंख्याशास्त्र 2001 च्या भारतीय जनगणनेनुसार, तासगाव तालुक्याची लोकसंख्या सुमारे 300000 इतकी आहे. तासगाव नगरपालिकेची लोकसंख्या 33,435 आहे. पुरुषांची संख्या 52 टक्के आणि महिलांची 48 टक्के आहे. तासगावचा सरासरी साक्षरता दर 74 टक्के आहे, जो

राष्ट्रीय सरासरी 59.5 टक्के पेक्षा अधिक आहे. पुरुष साक्षरता प्रमाण 80 टक्के आणि महिला साक्षरता प्रमाण 68 टक्के आहे. तासगाव तालुक्या मध्ये 13 टक्के लोक 6 वर्षाखालील आहेत.

शहर त्याच्या जागतिक दर्जाचे द्राक्षे साठी प्रसिद्ध आहे. द्राक्षे मुख्यतः यूके, यूएई, सिंगापूर, हॉंगकॉंग, श्रीलंका, बांगलादेश इत्यादी आशियाई देशांमध्ये निर्यात केली जातात. उत्तम दर्जाचे द्राक्षे तासगावपासून आहेत, जसे कधीकधी द्राक्षांचा आकार 3.5 इंच इतका असतो. द्राक्षे उत्पादन दर नाशिक म्हणून दुप्पट आहे. तासगावमधील गणपती मंदिर 225 वर्षांपेक्षा जुने आहे, कारण गणेशाचा सौंड उजव्या दिशेने वाकलेली आहे आणि हे जावृत देवस्थान आहे. गणेश मूर्ति सौन्यामध्ये 125 किलो वजन आहे. गणेश मंदिराच्या गोपुर (मंदिरासाठी प्रवेश म्हणून 5 स्तरी प्राचीन बांधकाम) महाराष्ट्रात सर्वात उंच (96 फूट) आहे कारण हे गोपुर सामान्यतः दक्षिण भारतामध्ये दिसते. गणेश उत्सव मोठ्या उत्साहाने साजरा केला जातो. गणेश चतुर्थीच्या एक दिवसानंतर गणेश रथोत्सव प्रसिद्ध आहे. विठ्ठल सखाराम पान, विधान परिषदेचे माजी अध्यक्ष आणि रोजगार हमी योजनेचे संस्थापक विसापूर नावाच्या गावातील आहेत.

कवठे-एकंद दशहरा (दशरा) (भारतातील सांगली रोडवरील तासगावपासून 7 कि. मी.) वर भारतातील सर्वात मोठा आतिशबाजी महोत्सव, सावळजः सावळसिद्ध मंदिर, सिद्धवेदी (सावळजः), मनैराजूरी, गावन व वडगाव पाणी टँकरच्या मदतीने द्राक्षे उत्पादन (तासगाव शहरापासून 10 किमी), चिंचणी (तासगावपासून 5 किमी) जागरुत येल्लमा देवी मंदिर येथे दर वर्षी जानेवारी महिन्यात जत्रा होते. माजी आमदार दिनकर (आबा) पाटील आणि खासदार संजय पाटील यांचे गाव चिंचणी उत्कृष्ट द्राक्षासाठी प्रसिद्ध आहे. सुमारे 30 टक्के शेतकरी या गावात द्राक्षे वाढतात. येथे पटवर्धन राजवंशाचा राजवाडा प्रसिद्ध आहे. इस्कॉन मंदिर आरवडे, तासगाव, श्री गणपती मंदिर, तासगाव, राज्य मुख्यालय मुंबई रस्त्याने 400 किमी आहे.

जिल्हा मुख्यालय सांगली 22 किमी रस्त्याने आहे. जवळचे रेल्वे जंक्शन मिरज 25 किमी आहे. किलोस्करवाडी भिलावाडी सांगली कराड जवळील रेल्वे स्थानक आहेत. कराड / इस्लामपूर मार्गे पुणे 250 किमी आहे. सांगली-कोल्हापूर महामार्ग मार्गे कोल्हापूर 70 किमी आहे. कोल्हापूर मार्गे तटीय शहर मालवण 230 किलोमीटर आहे.

तक्ता क्रमांक 3.1

तासगाव तालुक्यातील लोकसंख्यानुसार जणगणना वर्षानिहाय वर्गीकरण

अ.नं.	वर्ष	लोकसंख्या
1	2001	213205
2	2011	251401
	वाढीचा दर	8.22 टक्के

स्त्रोत: भारतीय जणगणना वेबसाईट (2011)

आलेख क्रमांक : 3.1

वरील तक्त्यामध्ये तासगाव तालुक्यातील लोकसंख्यानुसार वर्गीकरण दर्शविले आहे. 2001 च्या जणगणनेनुसार लोकसंख्येचे प्रमाण 213205 इतके होते. 2011 च्या जणगणनेनुसार लोकसंख्येचे प्रमाण 251401 इतके होते. लोकसंख्या वाढीचा दर 8.22 टक्के इतका आहे.

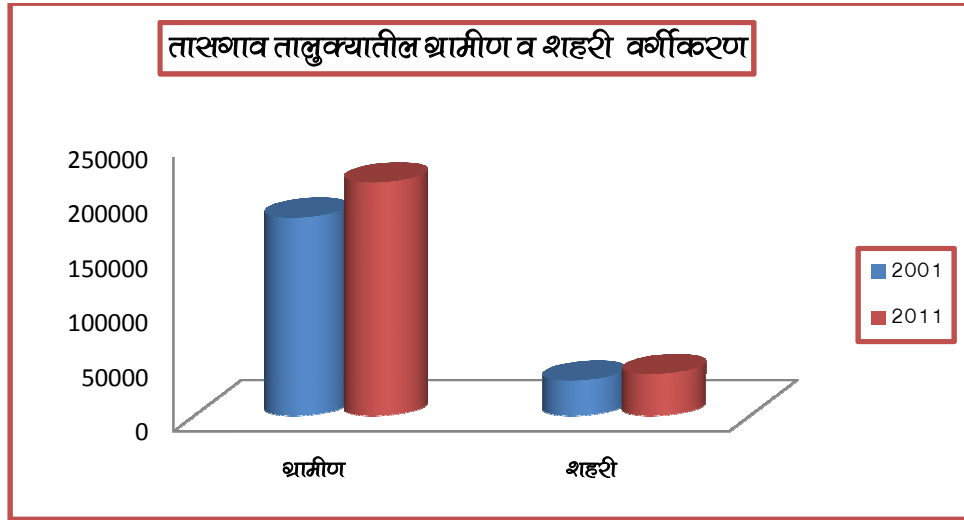
तक्ता क्रमांक 3.2

तासगाव तालुक्यातील ग्रामीण व शहरी वर्गीकरण

अ.नं.	वर्ष	ग्रामीण	शहरी	एकूण
1	2001	181224	31981	213205
2	2011	213456	37945	251401
	वाढीचा दर	8.17 टक्के	8.53 टक्के	8.22 टक्के

स्रोत: भारतीय जनगणना वेबसाईट (2011)

आलेख क्रमांक :3.2

वरील तक्तामध्ये तासगाव तालुक्यातील ग्रामीण व शहरी वर्गीकरण दर्शविले आहे. 2001मध्ये ग्रामीण लोकसंख्या 181224 इतकी होती ती 2011 मध्ये 213456 इतकी वाढली या काळातील लोकसंख्या वाढीचा दर 2.91 टक्के इतका होता.

शहरी भागात 2001 मध्ये लोकसंख्या 31981 इतकी होती ती 2011 मध्ये 37945 इतकी झाली. या काळातील लोकसंख्या वाढीचा दर 7.03 टक्के इतकी होती. ग्रामीण भागातील लोकसंख्या वाढीच्या दरापेक्षा शहरी भागातील वाढीचा दर जास्त आहे.

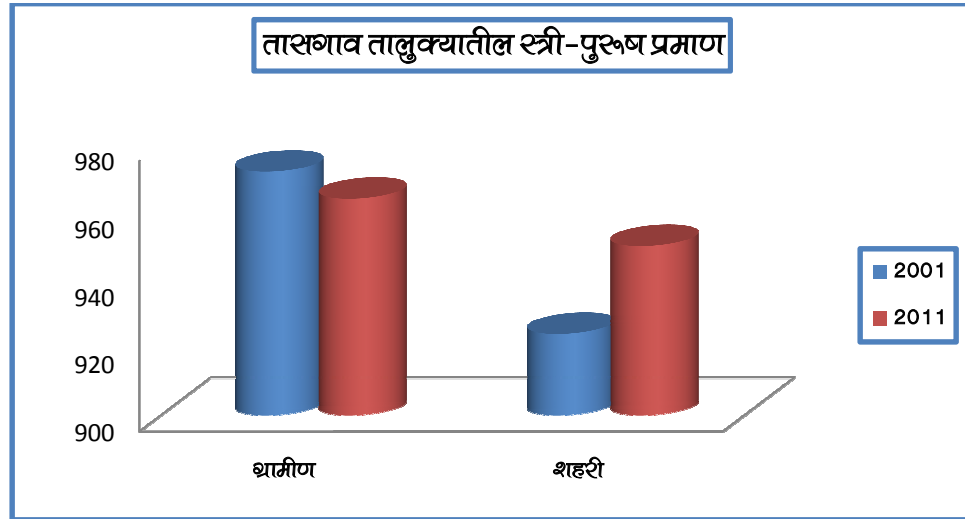
तक्ता क्रमांक 3.3

तासगाव तालुक्यातील स्त्री-पुरुष प्रमाण

अ.नं.	वर्ष	ग्रामीण	शहरी
1	2001	972	924
2	2011	964	950
	वाढीचा दर	-0.41 टक्के	1.39 टक्के

स्रोत: भारतीय जनगणना वेबसाईट (2011)

आलेख क्रमांक : 3.3

वरील तक्त्यामध्ये तासगाव तालुक्यातील स्त्री-पुरुष प्रमाण दर्शविले आहे. 2001 मध्ये ग्रामीण भागामध्ये स्त्रियांचे प्रमाण 972 इतके होते. ते 2011 मध्ये 964 इतके कमी झाले. शहरी भागामध्ये 2001 मध्ये स्त्री प्रमाण 924 इतके होते ते 2011 मध्ये 950 इतके वाढले.

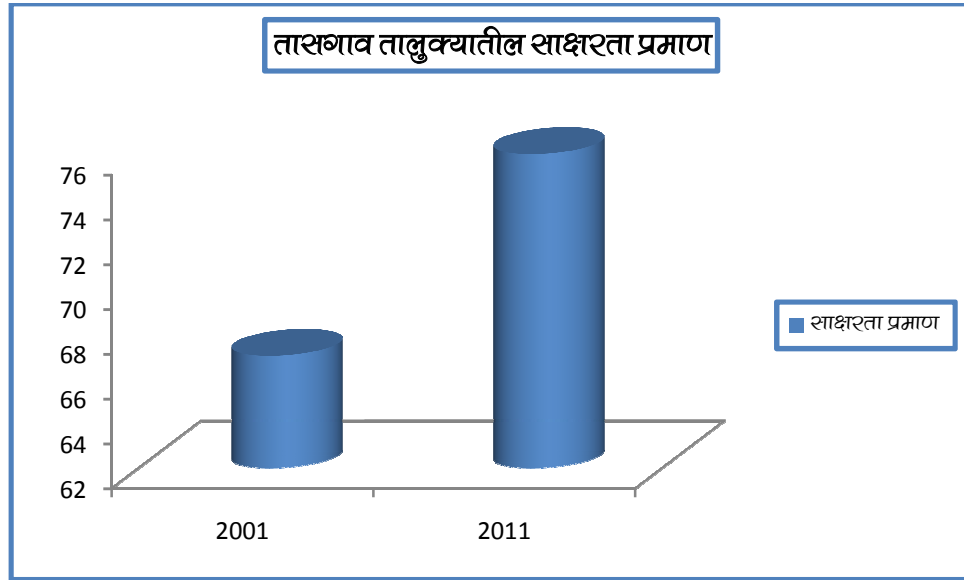
तक्ता क्रमांक 3.4

तासगाव तालुक्यातील साक्षरता प्रमाण

अ.नं.	वर्ष	साक्षरता प्रमाण
1	2001	67.36
2	2011	74.71
	वाढीचा दर	5.17 टक्के

स्रोत: भारतीय जणगणना वेबसाईट (2011)

आलेख क्रमांक : 3.4

वरील तक्त्यामध्ये तासगाव तालुक्यातील साक्षरता प्रमाण दर्शविले आहे. 2001 मध्ये स्त्री साक्षरता प्रमाण 67.36 टक्के इतके होते. 2011 मध्ये 74.71 टक्के इतके वाढले. साक्षरता वाढीचा दर 5.17 टक्के इतका आहे.

3.4 तासगाव तालुक्यातील अभ्यासासाठी निवडलेल्या ग्रामपंचायतीची माहिती

तासगाव तालुक्यातील एकूण ग्रामपंचायतीपैकी 10 ग्रामपंचायतीची निवड अभ्यासासाठी करण्यात आली आहे. त्यांची माहिती पुढीलप्रमाणे

तक्ता क्रमांक -3.5

तासगाव तालुक्यातील अभ्यासाठी निवडलेल्या ग्रामपंचायतीची माहिती

अ.न.	ग्रामपंचायतीचे नाव	लोकसंख्या	साक्षरता प्रमाण	स्त्री - पुरुष प्रमाण
1	मणेरजुरी	14204	74.39	957
2	कवटेकुंद	10140	74.08	950
3	वासुंबे	9881	77.07	949
4	कुमठे	8765	75.47	876
5	बोरगाव	6661	78.20	914
6	चिंचणी	5602	70.28	953
7	पुणढी	5216	74.73	940
8	बिरणवाडी	5094	73.69	996
9	सावळज	1565	73.99	951
10	पैड	1051	68.30	1123
	एकूण	68179	74.02 टक्के	960

स्रोत: भारतीय जनगणना वेबसाईट (2011)

वरील तक्तामध्ये तासगाव तालुक्यातील 10 ग्रामपंचायतीची लोकसंख्या, साक्षरता प्रमाण आणि स्त्री- पुरुष यांची सांख्यिकी माहिती दर्शविली आहे.

3.5 तासगाव तालुक्यातील वंचित घटक -

वंचित घटकामध्ये प्रामुख्याने निराधार स्त्रिया, घटस्फोटीत स्त्रिया, ज्येष्ठ नागरिक, मागासवर्गीय स्त्रिया आणि द्वारिद्वय रेषेखालील स्त्रियांचा समावेश होतो. या घटकाचा मानवी विकास झालेला नाही. परिणामी त्यांचा मानवी विकास निर्देशांक कमी दिसून येतो. याशिवाय या घटकांच्या समस्या सुद्धा वाढतच आहेत. तासगाव तालुक्यातील एकूण लोकसंख्येपैकी वंचित घटकाचे प्रमाण जास्त असल्याने त्यांच्या समस्या गंभीर आहेत. तासगाव तालुक्यामधील वंचित घटक आपले जीवन जगत आहेत. त्यांच्या समस्या दिवसेंदिवस अधिक जटिल बनत चालल्या आहेत. त्यांच्या समस्यांवर उपाययोजना सांगण्यासाठी त्याचबरोबर त्यांच्या समस्या समाजापुढे मांडण्यासाठी प्रस्तुत लघु संशोधन प्रकल्पामध्ये प्रयत्न करण्यात आला आहे.

3.6 उपसंहार

वंचित घटकाची संख्या दिवसेंदिवस वाढतच आहे. समाजात वंचित घटक म्हणून जगत असताना त्या वैयक्तिक आणि सार्वजनिक जीवनात अनेक अडचणींना सामोरे जात आहेत. समाजात अनेक क्षेत्रात वंचित घटकाचा सहभाग दिसत आहे. शिक्षणामुळे वंचित घटकाची प्रगती होत आहे. मात्र दुसरीकडे वंचित घटकाकडे पाहण्याचा समाजाचा दृष्टिकोन अजूनही संकुचित आहे.

प्रकरण: चौथे
माहितीचे विश्लेषण आणि
स्पष्टीकरण

प्रकरण :चौथे

महितीचे विश्लेषण आणि स्पष्टीकरण

4.1 प्रस्तावना:

4.2 माहितीचे विश्लेषण

4.3 तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकाचा मानवी विकास निर्देशांक

4.4 तासगाव तालुक्याचा मानवी विकास निर्देशांक

4.5 तासगाव तालुक्याचा जातीनुसार मानवी विकास निर्देशांक

4.6 सारांश

प्रकरण : चौथे

माहितीचे विश्लेषण आणि स्पष्टीकरण

4.1 प्रस्तावना:

सांगली जिल्ह्यातील तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशाकांचा अभ्यास या संशोधन प्रकल्पाचा अभ्यास करताना संशोधन पद्धती म्हणून प्राथमिक व दुय्यम सामग्री या दोन्ही पद्धतीचा वापर केला आहे. अभ्यास विषयाच्या माहितीचे विश्लेषण व स्पष्टीकरण करताना वर्गीकरण, सारणीकरण, सहसंबंध, आलेख, आकृती, संशोधन आराखडा, संख्यात्मक पद्धती व संगणकाचा वापर इत्यादींचा अवलंब केला आहे. तालुक्यातील 10 ग्रामपंचायतीत प्रत्येकी 10 कुटुंबांचा अभ्यास करण्यात आला आहे. उपलब्ध माहितीचे विश्लेषण करून मानवी विकास निर्देशांक तयार करण्यात आला आहे.

4.2 माहितीचे विश्लेषण

तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांचा अभ्यास करण्यासाठी 10 ग्रामपंचायतीची निवड करण्यात आली आहे. यासाठी नियमित अंकन नमुना पद्धतीचा वापर करण्यात आला आहे.

तक्ता क्रमांक : 4.1

तासगाव तालुक्यातील अभ्यासासाठी निवडलेल्या घटकांचा तपशील

अ.न.	ग्रामपंचायतीचे नाव	कुटुंब संख्या*	लिंग विभाजन		एकूण
			स्त्री	पुरुष	
1	मणेरानजुरी	10	17	21	38
2	कवटेएकंद	10	23	21	44
3	वासुबे	10	21	29	50
4	कुमठे	10	22	25	47
5	बौरगाव	10	23	28	51
6	चिंचणी	10	21	24	45
7	पुणदी	10	21	20	41
8	बिरणवाडी	10	24	28	52
9	सावळज	10	24	29	53
10	पैठ	10	19	25	44
	एकूण	100	215	250	465

* द्वारिद्वय रेखेखालील कुटुंब

आधार : प्राथमिक तथ्य संकलन प्रश्नावली

वरील तक्तामध्ये अभ्यासासाठी निवडलेल्या घटकाचा तपशील दर्शविला आहे. एकूण ग्रामपंचायतांपैकी 10 ग्रामपंचायतीची निवड करून त्या प्रत्येक ग्रामपंचायतीमधून 10 कुटुंबाचा अभ्यास करण्यात आला आहे. यासाठी नियमित अंकन नमुना पद्धतीचा वापर करण्यात आला आहे. त्यामध्ये स्त्री व पुरुष प्रमाणानुसार विभाजन करण्यात आले आहे 10 गावातील 465 लोकांचा अभ्यास करण्यात आला आहे. 215 (46.24 टक्के) स्त्रियांचे प्रमाण तर पुरुषांचे प्रमाण 250 (53.76 टक्के) कुटुंबांमध्ये आहे. पुरुषांच्या तुलनेत स्त्रियांचे प्रमाण कमी आहे. त्याचप्रमाणे सर्व कुटुंबे द्वारिद्वय रेषेखालील गटातील आहेत.

4.3 तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशांक

1. मणेरजुरी ग्रामपंचायत मानवी विकास निर्देशांक

तासगाव तालुक्यातील मणेरजुरी हे गाव लोकसंख्येच्या दृष्टीने सर्वात मोठे गाव असून या गावातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशांक काढताना 10 कुटुंबांच्या प्रश्नावली भरून घेतल्या आहेत. या प्रश्नावलीच्या साहाय्याने मानवी विकास निर्देशांक काढताना मृत्यूसमयीचे वय, शिक्षण व उत्पन्न घेवून त्या गावची साक्षरता, निरक्षरता, नोंदणीकृत व बिगर नोंदणीकृत संख्या काढली आहे, ही माहिती पुढील तक्तामध्ये स्पष्ट केली आहे.

तक्ता क्रमांक : 4.2

ग्रामपंचायत मणेरजुरी माहिती विश्लेषण

मृत्युवेळचे सरासरी वय	कुटुंब सदस्य संख्या	कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न	साक्षर संख्या	निरक्षर संख्या	एकूण	नोंदणी कृत संख्या	अनोंदणी कृत संख्या	एकूण
63	38	6365	33	06	38	32	06	38

(आधार: प्राथमिक तथ्य संकलन प्रश्नावली)

तक्ता क्रमांक 4.2 वरून मणेरजुरी गावच्या मानवी विकास निर्देशांकाकरीता आवश्यक माहिती मिळते. मणेरजुरी गावचे 2019 या वर्षातील मृत्युवेळचे सरासरी वय 63 असून कुटुंब सदस्य संख्या 38 आहे. कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न रुपये 6365 असून साक्षर संख्या 33 आहे. तर निरक्षर संख्या 6 आहे. नोंदणीकृत संख्या 32 असून अनोंदणीकृत संख्या 6 आहे.

यावस्न आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक काढून त्यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागीले असता मानवी विकास निर्देशांक मिळतो.

1) आरोग्य निर्देशांक

या निर्देशांकात दीर्घायुष्य जन्मतः अपेक्षित आयुर्मर्यादेने मोजले जाते. ते किमान मूल्य 25 व कमाल मूल्य 85 असते. आरोग्य निर्देशांक काढताना वरील माहिती व पुढील सूत्राचा अवलंब केला आहे.

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा 63

(टीप: ही आयुर्मर्यादा काढताना मणेरानूरी गावची 2018-19 या वर्षातील मृत्यू झालेल्या लोकांची संख्या व त्यावेळचे वय घेवून त्याची सरासरी काढली आहे)

सूत्र

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{\text{जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा - किमान मूल्य}}{\text{कमाल मूल्य - किमान मूल्य}}$$

या सूत्रावस्न आरोग्य निर्देशांक पुढीलप्रमाणे

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{63 - 25}{85 - 25}$$

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{38}{60}$$

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = 0.633$$

2) शैक्षणिक निर्देशांक

हा निर्देशांक काढताना शैक्षणिक प्राप्ती विचारात घेतली जाते. शैक्षणिक प्राप्तीचे मापन प्रौढ साक्षरता (2/3 भार) आणि प्राथमिक, द्वितीय व तृतीय स्तरावरील एकत्रित स्थूल नाव नोंदणी प्रमाण (1/3 भार) यांच्या एकत्रिकरणाने होते. म्हणजे प्रौढ साक्षरता 0 टक्के ते 100

टक्के आणि एकत्रित नाव नोंदणी गुणोत्तर 0 टक्के ते 100 टक्के असते. सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

अ) प्रौढ साक्षरता निर्देशांक

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{\text{प्रौढ साक्षरता दर} - 0}{100 - 0}$$

$$86.84 - 0$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{86.84 - 0}{100 - 0}$$

$$86.84$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{86.84}{100}$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = 0.868$$

$$33 \times 100$$

$$\text{(टीप: येथे 86.84 हा साक्षरता दर ..... या गुणोत्तरावरून येतो)}$$

$$38$$

ब) नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{\text{नोंदणीकृत शिक्षणाचे प्रमाण} - 0}{100 - 0}$$

$$84.21 - 0$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{84.21 - 0}{100 - 0}$$

$$84.21$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{84.21}{100}$$

नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक = 0.842

(टीप: येथे 84.21 हे नोंदणीकृत प्रमाण $\frac{32 \times 100}{38}$ या गुणोत्तरावरून येते)

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{(2 \times \text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक}) + (1 \times \text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक})}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{(2 \times 0.868) + (1 \times 0.842)}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{1.737 + 0.842}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{2.789}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = 0.860$$

3) उत्पन्न निर्देशांक

उत्पन्न निर्देशांक काढताना राहणीमानाचा दर्जा पाहिला जातो. डॉलरच्या संदर्भातील कयशक्ती समतेवर आधारित स्थूल देशांतर्गत उत्पन्न दरडोईने मोजले जाते.

दरडोई उत्पन्न- रुपये 6365 (डॉलरामध्ये 84.93)

सूत्र

$$1 \text{ डॉलर} \times \text{अमेरिका किंमत निर्देशांक} = \text{विनिमय दर} \times \text{भारताचा किंमत}$$

$$1 \times 255.77 = 74.95 \times 149.20$$

$$255.77 = 11212.52$$

$$84.93 = x$$

$$11212.52 \times 84.93$$

$$x = \frac{11212.52 \times 84.93}{255.77}$$

952322

X=.....

255.77

X=रुपये 3723.35 (49.68 डॉलर)

यु.एस. डॉलर

1) डॉलर 84.93 (द्वारा- विनिमय दर)

2) डॉलर 49.68 (द्वारा- क्रयशक्ती समता)

सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

उत्पन्न निर्देशांक=.....
नॅचरल लॉग (दरडोई उत्पन्न) - नॅचरल लॉग (100)
नॅचरल लॉग (महत्तम दरडोई उत्पन्न) - नॅचरल लॉग (100)

उत्पन्न निर्देशांक=.....
नॅचरल लॉग (रु 9000) - नॅचरल लॉग (100)
नॅचरल लॉग (32000) - नॅचरल लॉग (100)

उत्पन्न निर्देशांक=.....
9.10 - 4.61
10.37 - 4.61

उत्पन्न निर्देशांक=.....
4.50
5.77

उत्पन्न निर्देशांक= 0.780

मानवी विकास निर्देशांक

मानवी विकास निर्देशांक काढताना आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागिले आहे.

1) आरोग्य निर्देशांक 0.633

2) शैक्षणिक निर्देशांक 0.860

3) उत्पन्न निर्देशांक 0.780

सूत्ररूपाने

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{\text{आरोग्य निर्देशांक} + \text{शैक्षणिक निर्देशांक} + \text{उत्पन्न निर्देशांक}}{3}$$

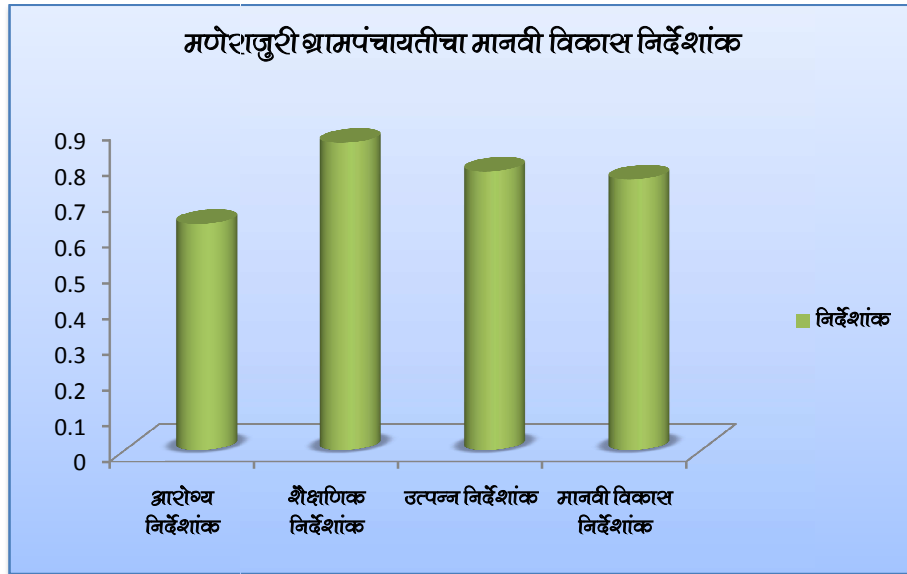
$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{0.633 + 0.860 + 0.780}{3}$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{2.273}{3}$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = 0.758$$

(ग्रामपंचायत मणेरजुरीचा मानवी विकास निर्देशांक=0.758)

आलेख क्रमांक : 4.1

2. कवठे एकंद ग्रामपंचायत

कवठे एकंद हे सांगली जिल्ह्यातील तासगाव तालुक्यात वसलेले एक मोठे गाव आहे. एकूण 2122 कुटुंबे वास्तव्यास आहेत. कवठे एकंद गावची लोकसंख्या 9881 आहे, त्यातील 5070 पुरुष व लोकसंख्या 2011 च्या जनगणनेनुसार 4811 महिला आहेत.

तक्ता क्रमांक : 4.3

ग्रामपंचायत कवठे एकंद माहिती विश्लेषण

मृत्युवेळचे सरासरी वय	कुटुंब सदस्य संख्या	कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न	साक्षर संख्या	निरक्षर संख्या	एकूण	नोंदणी कृत संख्या	अनोंदणी कृत संख्या	एकूण
67	44	10106	35	8	44	38	06	44

(आधार: प्राथमिक तथ्य संकलन प्रश्नावली)

तक्ता क्रमांक 4.3 वरून कवठे एकंद गावच्या मानवी विकास निर्देशांकाकरीता आवश्यक माहिती मिळते. कवठे एकंद गावचे 2019 या वर्षातील मृत्युवेळचे सरासरी वय 67 असून कुटुंब सदस्य संख्या 44 आहे. कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न रुपये 10106 असून साक्षर संख्या 35 आहे. तर निरक्षर संख्या 8 आहे. नोंदणीकृत संख्या 38 असून अनोंदणीकृत संख्या 8 आहे. यावरून आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक काढून त्यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागिले असता मानवी विकास निर्देशांक मिळतो.

1) आरोग्य निर्देशांक

या निर्देशांकात दीर्घायुष्य जन्मतः अपेक्षित आयुर्मर्यादेने मोजले जाते. ते किमान मूल्य 25 व कमाल मूल्य 85 असते. आरोग्य निर्देशांक काढताना वरील माहिती व पुढील सूत्राचा अवलंब केला आहे.

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा 67.00

(टीप: ही आयुर्मर्यादा काढताना कवठे एकंद गावची 2018-19 या वर्षातील मृत्यू झालेल्या लोकांची संख्या व त्यावेळचे वय घेवून त्याची सरासरी काढली आहे)

सूत्र

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा-किमान मूल्य
आरोग्य निर्देशांक= .....
कमाल मूल्य- किमान मूल्य

या सूत्रावरून आरोग्य निर्देशांक पुढीलप्रमाणे

67.000 - 25
आरोग्य निर्देशांक= .....
85 - 25

42
आरोग्य निर्देशांक= .....
60

आरोग्य निर्देशांक= 0.700

2) शैक्षणिक निर्देशांक

हा निर्देशांक काढताना शैक्षणिक प्राप्ती विचारात घेतली जाते. शैक्षणिक प्राप्तीचे मापन प्रौढ साक्षरता (2/3 भाग) आणि प्राथमिक, द्वितीय व तृतीय स्तरावरील एकत्रित स्थूल नाव नोंदणी प्रमाण (1/3 भाग) यांच्या एकत्रिकरणाने होते. म्हणजे प्रौढ साक्षरता 0 टक्के ते 100 टक्के आणि एकत्रित नाव नोंदणी गुणोत्तर 0 टक्के ते 100 टक्के असते. सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

अ) प्रौढ साक्षरता निर्देशांक

प्रौढ साक्षरता दर -0
प्रौढ साक्षरता निर्देशांक = ...
100 - 0

79.55 -0
प्रौढ साक्षरता निर्देशांक = ...
100 - 0

79.55
प्रौढ साक्षरता निर्देशांक = ...
100

प्रौढ साक्षरता निर्देशांक = 0.795

$$35 \times 100$$

(टीप: येथे 79.55 हा साक्षरता दर ..... या गुणोत्तरावरून येतो)
44

ब) नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक

नोंदणीकृत शिक्षणाचे प्रमाण -0

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{100 - 0}{100 - 0}$$

$$86.36 - 0$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{100 - 0}{100 - 0}$$

$$86.36$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{100}{100}$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = 0.864$$

$$38 \times 100$$

(टीप: येथे 86.36 हे नोंदणीकृत प्रमाण ..... या गुणोत्तरावरून येते)
44

(2 x प्रौढ साक्षरता निर्देशांक) + (1 x नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक)

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{3}{3}$$

$$(2 \times 0.795) + (1 \times 0.864)$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{3}{3}$$

$$1.591 + 0.818$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{3}{3}$$

$$2.45$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{3}{3}$$

शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक= 0.818

3) उत्पन्न निर्देशांक

उत्पन्न निर्देशांक काढताना राहणीमानाचा दर्जा पाहिला जातो. डॉलरच्या संदर्भातील कयशक्ती समतैवर आधारित स्थूल देशांतर्गत उत्पन्न दरडोईने मोजले जाते.

दरडोई उत्पन्न- रुपये 10106 (डॉलरमध्ये 134.84)

सूत्र

1 डॉलर x अमेरिका किंमत निर्देशांक = विनिमय दर x भारताचा किंमत

$$1 \times 255.77 = 74.95 \times 149.20$$

$$255.77 = 11212.52$$

$$134.84 = x$$

$$11212.52 \times 134.84$$

$$x = \frac{1511949.40}{255.77}$$

$$1511949.40$$

$$x = \frac{1511949.40}{255.77}$$

$$x = \text{रुपये } 5911.40 \text{ (78.87 डॉलर)}$$

यु.एस. डॉलर

1) डॉलर 134.84 (द्वारा- विनिमय दर)

2) डॉलर 78.87 (द्वारा- कयशक्ती समता)

सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

उत्पन्न निर्देशांक = $\frac{\text{नॅचरल लॉग (दरडोई उत्पन्न)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}{\text{नॅचरल लॉग (महत्तम दरडोई उत्पन्न)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}$

$$\text{नॅचरल लॉग (रु 13191)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{\text{नॅचरल लॉग (67500)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}{\text{नॅचरल लॉग (67500)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{9.49 - 4.61}{11.12 - 4.61}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{4.88}{6.51}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = 0.750$$

मानवी विकास निर्देशांक

मानवी विकास निर्देशांक काढताना आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागिले आहे.

- 1) आरोग्य निर्देशांक 0.633
- 2) शैक्षणिक निर्देशांक 0.860
- 3) उत्पन्न निर्देशांक 0.780

सूत्ररूपाने

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{\text{आरोग्य निर्देशांक} + \text{शैक्षणिक निर्देशांक} + \text{उत्पन्न निर्देशांक}}{3}$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{0.700 + 0.818 + 0.750}{3}$$

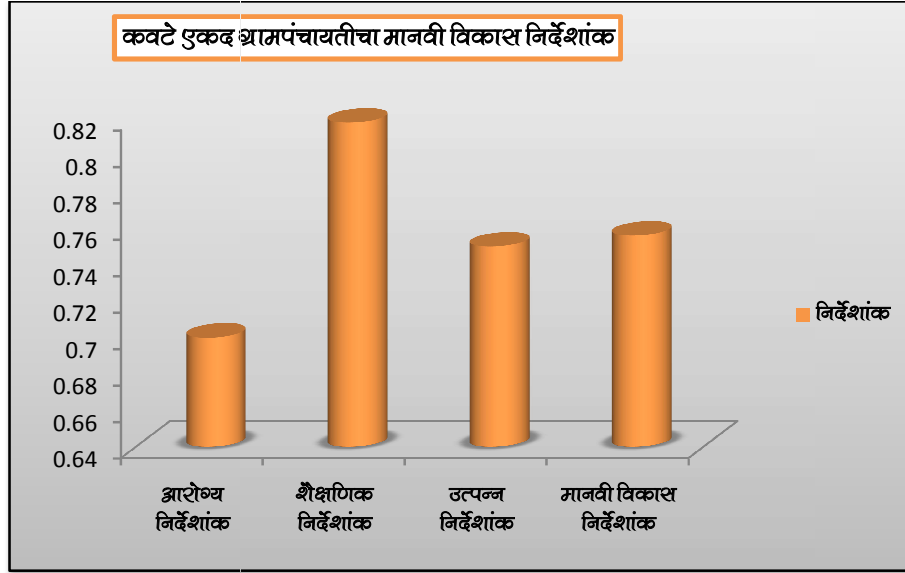
$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{2.268}{3}$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = 0.760$$

$$(\text{ग्रामपंचायत कवठे पुकंद मानवी विकास निर्देशांक} = 0.760)$$

आलेख क्रमांक : 4.2

3. ग्रामपंचायत वासुंबे

महाराष्ट्रातील सांगली जिल्ह्यातील तासगाव तालुक्यात वासुंबे हे एक मोठे गाव आहे. एकूण 1146 कुटुंबे वास्तव्यास आहेत. 2011 च्या जनगणनेनुसार वासुंबे गावात 5216 लोकसंख्या असून त्यातील 2688 पुरुष व 2528 महिला आहेत.

तक्ता क्रमांक : 4.4

ग्रामपंचायत वासुंबे माहिती विश्लेषण

मृत्युवैळचे सरासरी वय	कुटुंब सदस्य संख्या	कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न	साक्षर संख्या	निरक्षर संख्या	एकूण	नोंदणी कृत संख्या	अनोंदणी कृत संख्या	एकूण
60.71	50	5800	41	9	50	39	7	46

(आधार: प्राथमिक तथ्य संकलन प्रश्नावली)

तक्ता क्रमांक 4.4 वरून वासुंबे गावच्या मानवी विकास निर्देशांकाकरीता आवश्यक माहिती मिळते. वासुंबे गावचे 2019 या वर्षातील मृत्युवैळचे सरासरी वय 60 असून कुटुंब सदस्य संख्या 50 आहे. कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न रुपये 5800 असून साक्षर संख्या 41 आहे. तर निरक्षर संख्या 9 आहे. नोंदणीकृत संख्या 39 असून अनोंदणीकृत संख्या 7 आहे. यावरून

आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक काढून त्यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भाजीले असता मानवी विकास निर्देशांक मिळतो.

1) आरोग्य निर्देशांक

या निर्देशांकात दीर्घायुष्य जन्मतः अपेक्षित आयुर्मर्यादेने मोजले जाते. ते किमान मूल्य 25 व कमाल मूल्य 85 असते. आरोग्य निर्देशांक काढताना वरील माहिती व पुढील सूत्राचा अवलंब केला आहे.

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा 60

(टीप: ही आयुर्मर्यादा काढताना कवठे एकद गावची 2018-19 या वर्षातील मृत्यू झालेल्या लोकांची संख्या व त्यावेळचे वय घेवून त्याची सरासरी काढली आहे)

सूत्र

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{\text{जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा - किमान मूल्य}}{\text{कमाल मूल्य - किमान मूल्य}}$$

या सूत्रावरून आरोग्य निर्देशांक पुढीलप्रमाणे

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{60.71 - 25}{85 - 25}$$

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{35.71}{60}$$

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = 0.595$$

2) शैक्षणिक निर्देशांक

हा निर्देशांक काढताना शैक्षणिक प्राप्ती विचारात घेतली जाते. शैक्षणिक प्राप्तीचे मापन प्रौढ साक्षरता (2/3 भार) आणि प्राथमिक, द्वितीय व तृतीय स्तरावरील एकत्रित स्थूल नाव

नोंदणी प्रमाण (1/3 भार) यांच्या एकत्रिकरणाने होते. म्हणजे प्रौढ साक्षरता 0 टक्के ते 100 टक्के आणि एकत्रित नाव नोंदणी गुणोत्तर 0 टक्के ते 100 टक्के असते. सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

अ) प्रौढ साक्षरता निर्देशांक

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{\text{प्रौढ साक्षरता दर} - 0}{100 - 0}$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{82.00 - 0}{100 - 0}$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{82.00}{100}$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = 0.820$$

$$\text{(टीप: येथे 82 हा साक्षरता दर ..... या गुणोत्तरावरून येतो)}$$

$$\frac{41 \times 100}{50}$$

ब) नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{\text{नोंदणीकृत शिक्षणाचे प्रमाण} - 0}{100 - 0}$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{84.78 - 0}{100 - 0}$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{84.78}{100}$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = 0.848$$

(टीप: येथे 84.78 हे नोंदणीकृत प्रमाण ..... या गुणोत्तरावरून येते)

$$\frac{39 \times 100}{46}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{(2 \times \text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक}) + (1 \times \text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक})}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{(2 \times 0.820) + (1 \times 0.848)}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{1.640 + 0.848}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{2.488}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = 0.818$$

3) उत्पन्न निर्देशांक

उत्पन्न निर्देशांक काढताना राहणीमानाचा दर्जा पाहिला जातो. डॉलरच्या संदर्भातील कयशक्ती समतेवर आधारित स्थूल देशांतर्गत उत्पन्न दरडोईने मोजले जाते.

दरडोई उत्पन्न- रुपये 5800 (डॉलरामध्ये 77.39)

सूत्र

$$1 \text{ डॉलर} \times \text{अमेरिका किंमत निर्देशांक} = \text{विनिमय दर} \times \text{भारताचा किंमत}$$

$$1 \times 255.77 = 74.95 \times 149.20$$

$$255.77 = 11212.52$$

$$134.84 = X$$

$$11212.52 \times 77.39$$

$$X = \frac{11212.52 \times 77.39}{255.77}$$

867680.00

X=.....

255.77

X=रुपये 3392.42 (45.26 डॉलर)

यु.एस. डॉलर

1) डॉलर 77.39 (द्वारा- विनिमय दर)

2) डॉलर 45.26 (द्वारा- क्रयशक्ती समता)

सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

नॅचरल लॉग (दरडोई उत्पन्न) - नॅचरल लॉग (100)
उत्पन्न निर्देशांक=.....
नॅचरल लॉग (महत्तम दरडोई उत्पन्न) - नॅचरल लॉग (100)

नॅचरल लॉग (रु 10000) - नॅचरल लॉग (100)
उत्पन्न निर्देशांक=.....
नॅचरल लॉग (रु 55000) - नॅचरल लॉग (100)

9.21 - 4.61
उत्पन्न निर्देशांक=.....
10.92 - 4.61

4.60
उत्पन्न निर्देशांक=.....
6.31

उत्पन्न निर्देशांक= 0.730

मानवी विकास निर्देशांक

मानवी विकास निर्देशांक काढताना आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागिले आहे.

1) आरोग्य निर्देशांक 0.595

2) शैक्षणिक निर्देशांक 0.818

3) उत्पन्न निर्देशांक 0.730

सूत्ररूपाने

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{\text{आरोग्य निर्देशांक} + \text{शैक्षणिक निर्देशांक} + \text{उत्पन्न निर्देशांक}}{3}$$

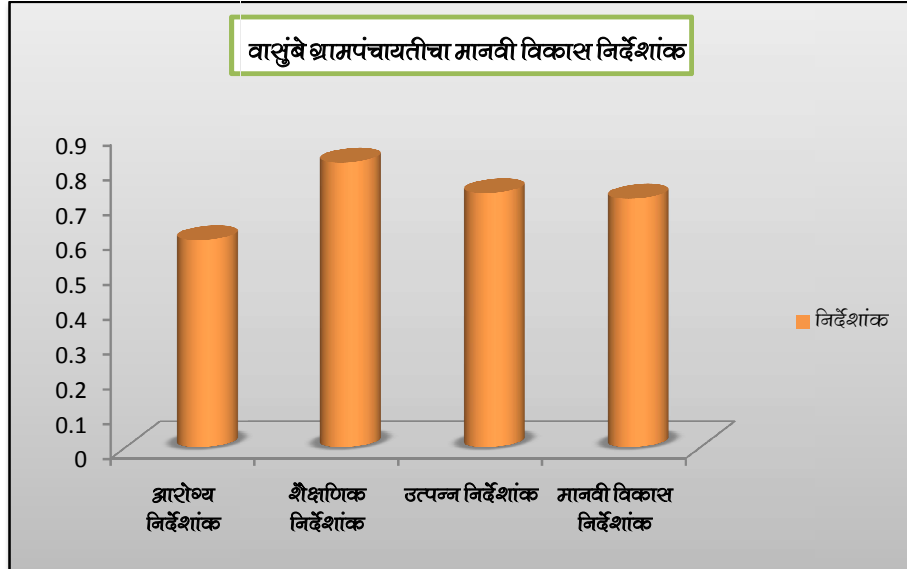
$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{0.595 + 0.818 + 0.730}{3}$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{2.154}{3}$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = 0.718$$

(ग्रामपंचायत वासुंबे मानवी विकास निर्देशांक=0.718)

आलेख क्रमांक : 4.3

4. कुमठे ग्रामपंचायत

कुमठे हे सांगली जिल्ह्यातील तासगाव तालुक्यात एक मोठे गाव आहे. एकूण 1415 कुटुंबे वास्तव्यास आहेत. 2011 च्या जनगणनेनुसार कुमठे गावची लोकसंख्या 6661 असून पुरुषांपैकी 3480 पुरुष तर 3181 महिला आहेत.

तक्ता क्रमांक : 4.5

ग्रामपंचायत कुमठे माहिती विश्लेषण

मृत्यूवेळचे सरासरी वय	कुटुंब सदस्य संख्या	कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न	साक्षर संख्या	निरक्षर संख्या	एकूण	नोंदणी कृत संख्या	अनोंदणी कृत संख्या	एकूण
64.43	47	8148	39	7	46	40	3	43

(आधार: प्राथमिक तथ्य संकलन प्रश्नावली)

तक्ता क्रमांक 4.5 वरून कुमठे गावच्या मानवी विकास निर्देशाकाकरीता आवश्यक माहिती मिळते. कुमठे गावचे 2019 या वर्षातील मृत्यूवेळचे सरासरी वय 64 असून कुटुंब सदस्य संख्या 47 आहे. कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न रुपये 8148 असून साक्षर संख्या 39 आहे. तर निरक्षर संख्या 7 आहे. नोंदणीकृत संख्या 40 असून अनोंदणीकृत संख्या 3 आहे. यावरून आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक काढून त्यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भाजीले असता मानवी विकास निर्देशांक मिळतो.

1) आरोग्य निर्देशांक

या निर्देशांकात दीर्घायुष्य जन्मतः अपेक्षित आयुर्मर्यादेने मोजले जाते. ते किमान मूल्य 25 व कमाल मूल्य 85 असते. आरोग्य निर्देशांक काढताना वरील माहिती व पुढील सूत्राचा अवलंब केला आहे.

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा 64.43

(टीप: ही आयुर्मर्यादा काढताना कवठे एकद गावची 2018-19 या वर्षातील मृत्यू झालेल्या लोकांची संख्या व त्यावेळचे वय घेवून त्याची सरासरी काढली आहे)

सूत्र

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा-किमान मूल्य
आरोग्य निर्देशांक= .....
कमाल मूल्य- किमान मूल्य

या सूत्रावरून आरोग्य निर्देशांक पुढीलप्रमाणे

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{64.43 - 25}{85 - 25}$$

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{39.43}{60}$$

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = 0.657$$

2) शैक्षणिक निर्देशांक

हा निर्देशांक काढताना शैक्षणिक प्राप्ती विचारात घेतली जाते. शैक्षणिक प्राप्तीचे मापन प्रौढ साक्षरता (2/3 भार) आणि प्राथमिक, द्वितीय व तृतीय स्तरावरील एकत्रित स्थूल नाव नोंदणी प्रमाण (1/3 भार) यांच्या एकत्रिकरणाने होते. म्हणजे प्रौढ साक्षरता 0 टक्के ते 100 टक्के आणि एकत्रित नाव नोंदणी गुणोत्तर 0 टक्के ते 100 टक्के असते. सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

अ) प्रौढ साक्षरता निर्देशांक

$$\text{प्रौढ साक्षरता दर} = 0$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{84.78 - 0}{100 - 0}$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{84.78}{100}$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{84.78}{100}$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = 0.848$$

$$(टीप: येथे 84.78 हा साक्षरता दर ..... या गुणोत्तरावरून येतो)$$

$$46$$

ब) नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक

$$\begin{aligned} &\text{नोंदणीकृत शिक्षणाचे प्रमाण -0} \\ &\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{100 - 0} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &93.02 - 0 \\ &\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{100 - 0} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &93.02 \\ &\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{100} \end{aligned}$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = 0.930$$

$$\begin{aligned} &40 \times 100 \\ &(\text{टीप: येथे } 93.02 \text{ हे नोंदणीकृत प्रमाण } \dots\dots\dots \text{ या गुणोत्तरावरून येते}) \\ &43 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &(2 \times \text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक}) + (1 \times \text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक}) \\ &\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{3} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &(2 \times 0.848) + (1 \times 0.930) \\ &\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{3} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &1.696 + 0.930 \\ &\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{3} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &2.626 \\ &\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{3} \end{aligned}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = 0.875$$

3) उत्पन्न निर्देशांक

उत्पन्न निर्देशांक काढताना राहणीमानाचा दर्जा पाहिला जातो. डॉलरच्या संदर्भातील क्रयशक्ती समतेवर आधारित स्थूल देशांतर्गत उत्पन्न दरडोईने मोजले जाते.

दरडोई उत्पन्न- रुपये 5800 (डॉलरामध्ये 111.09)

सूत्र

1 डॉलर x अमेरिका किंमत निर्देशांक = विनिमय दर x भारताचा किंमत निर्देशांक

$$1 \times 255.77 = 74.95 \times 149.20$$

$$255.77 = 11212.52$$

$$111.09 = X$$

$$11212.52 \times 111.09$$

$$X = \frac{1245582.61}{255.77}$$

$$1245582.61$$

$$X = \frac{1245582.61}{255.77}$$

$$X = \text{रुपये } 4869.93 \text{ (} 64.98 \text{ डॉलर)}$$

यु.एस. डॉलर

- 1) डॉलर 111.09 (द्वारा- विनिमय दर)
- 2) डॉलर 64.98 (द्वारा- क्रयशक्ती समता)

सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{\text{नॅचरल लॉग (दरडोई उत्पन्न)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}{\text{नॅचरल लॉग (महत्तम दरडोई उत्पन्न)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{\text{नॅचरल लॉग (रु. 10000)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}{\text{नॅचरल लॉग (65000)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}$$

$$9.21 - 4.61$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{9.21 - 4.61}{9.21 - 4.61}$$

$$11.08 - 4.61$$

$$4.61$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \dots\dots\dots$$

$$6.48$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = 0.711$$

मानवी विकास निर्देशांक

मानवी विकास निर्देशांक काढताना आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागिले आहे.

$$1) \text{ आरोग्य निर्देशांक } 0.657$$

$$2) \text{ शैक्षणिक निर्देशांक } 0.875$$

$$3) \text{ उत्पन्न निर्देशांक } 0.711$$

सूत्ररूपाने

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{\text{आरोग्य निर्देशांक} + \text{शैक्षणिक निर्देशांक} + \text{उत्पन्न निर्देशांक}}{3}$$

$$0.657 + 0.875 + 0.711$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{3}$$

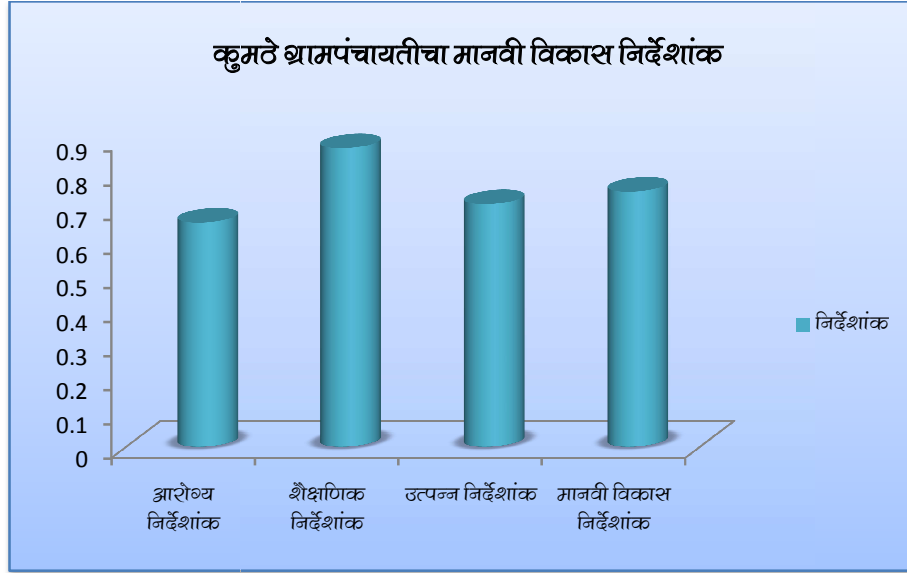
$$2.243$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{3}$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = 0.748$$

$$(\text{ग्रामपंचायत कुमठे मानवी विकास निर्देशांक} = 0.748)$$

आलेख क्रमांक : 4.4

5. बोरगाव ग्रामपंचायत

बोरगाव हे गाव, महाराष्ट्रातील सांगली जिल्ह्यातील तासगाव तहसील येथे आहे. हे जिल्हा उप मुख्यालय तासगावपासून 20 किमी अंतरावर आणि जिल्हा मुख्यालय सांगलीपासून 28 कि. मी. अंतरावर आहे. 2011 च्या आकडेवारीनुसार, बोरगाव गाव देखील एक ग्रामपंचायत आहे. गावाचे एकूण भौगोलिक क्षेत्र 2389.77 हेक्टर आहे. बोरगाव येथे एकूण लोकसंख्या 5,094 आहे. बोरगाव गावात सुमारे 1 हजार 500 घरे आहेत.

तक्ता क्रमांक : 4.6

ग्रामपंचायत बोरगाव माहिती विश्लेषण

मृत्युवेळचे सरासरी वय	कुटुंब सदस्य संख्या	कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न	साक्षर संख्या	निरक्षर संख्या	एकूण	नॉंदणी कृत संख्या	अनॉंदणी कृत संख्या	एकूण
54.00	51	15803	50	01	51	49	2	51

(आधार: प्राथमिक तथ्य संकलन प्रश्नावली)

तक्ता क्रमांक 4.6 वरून बोरगाव गावच्या मानवी विकास निर्देशांकाकरीता आवश्यक माहिती मिळते. बोरगाव गावचे 2019 या वर्षातील मृत्युवेळचे सरासरी वय 54 असून कुटुंब सदस्य

संख्या 51 आहे. कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न रुपये 15803 असून साक्षर संख्या 50 आहे. तर निरक्षर संख्या 01 आहे. नोंदणीकृत संख्या 49 असून अनोंदणीकृत संख्या 2 आहे. यावरून आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक काढून त्यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भाजील असा मानवी विकास निर्देशांक मिळतो.

1) आरोग्य निर्देशांक

या निर्देशांकात दीर्घायुष्य जन्मतः अपेक्षित आयुर्मर्यादेने मोजले जाते. ते किमान मूल्य 25 व कमाल मूल्य 85 असते. आरोग्य निर्देशांक काढताना वरील माहिती व पुढील सूत्राचा अवलंब केला आहे.

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा 54

(टीप: ही आयुर्मर्यादा काढताना कवठे एकूट गावची 2018-19 या वर्षातील मृत्यू झालेल्या लोकांची संख्या व त्यावेळचे वय घेवून त्याची सरासरी काढली आहे)

सूत्र

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{\text{जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा - किमान मूल्य}}{\text{कमाल मूल्य - किमान मूल्य}}$$

या सूत्रावरून आरोग्य निर्देशांक पुढीलप्रमाणे

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{54.00 - 25}{85 - 25}$$

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{29}{60}$$

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = 0.483$$

2) शैक्षणिक निर्देशांक

हा निर्देशांक काढताना शैक्षणिक प्राप्ती विचारात घेतली जाते. शैक्षणिक प्राप्तीचे मापन प्रौढ साक्षरता (2/3 भाग) आणि प्राथमिक, द्वितीय व तृतीय स्तरावरील एकत्रित स्थूल नाव

नोंदणी प्रमाण (1/3 भाग) यांच्या एकत्रिकरणाने होते. म्हणजे प्रौढ साक्षरता 0 टक्के ते 100 टक्के आणि एकत्रित नाव नोंदणी गुणोत्तर 0 टक्के ते 100 टक्के असते. सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

अ) प्रौढ साक्षरता निर्देशांक

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{\text{प्रौढ साक्षरता दर} - 0}{100 - 0}$$

$$98.04 - 0$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{98.04 - 0}{100 - 0}$$

$$98.04$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{98.04}{100}$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = 0.980$$

$$50 \times 100$$

$$\text{(टीप: येथे 98.04 हा साक्षरता दर ..... या गुणोत्तरावरून येतो)}$$

$$51$$

ब) नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{\text{नोंदणीकृत शिक्षणाचे प्रमाण} - 0}{100 - 0}$$

$$96.08 - 0$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{96.08 - 0}{100 - 0}$$

$$96.08$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{96.08}{100}$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = 0.961$$

$$49 \times 100$$

$$\text{(टीप: येथे 93.02 हे नोंदणीकृत प्रमाण ..... या गुणोत्तरावरून येते)}$$

$$51$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{(2 \times \text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक}) + (1 \times \text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक})}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{(2 \times 0.980) + (1 \times 0.961)}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{1.961 + 0.961}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{2.922}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = 0.974$$

3) उत्पन्न निर्देशांक

उत्पन्न निर्देशांक काढताना राहणीमानाचा दर्जा पाहिला जातो. डॉलरच्या संदर्भातील कयशक्ती समतैवर आधारित स्थूल देशांतर्गत उत्पन्न दरडोईने मोजले जाते.

दरडोई उत्पन्न- रुपये 15803 (डॉलरमध्ये 210.86)

सूत्र

$$1 \text{ डॉलर} \times \text{अमेरिका किंमत निर्देशांक} = \text{विनिमय दर} \times \text{भारताचा किंमत निर्देशांक}$$

$$1 \times 255.77 = 74.95 \times 149.20$$

$$255.77 = 11212.52$$

$$210.86 = X$$

$$11212.52 \times 210.86$$

$$X = \frac{2364266.67}{255.77}$$

$$X = 9243.72$$

$$X = \text{रुपये } 9243.72 \text{ (123.33 डॉलर)}$$

यु.एस. डॉलर

1) डॉलर 210.86 (द्वारा- विनिमय दर)

2) डॉलर 123.33 (द्वारा- क्रयशक्ती समता)

सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{\text{नॅचरल लॉग (दरडौई उत्पन्न)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}{\text{नॅचरल लॉग (महत्तम दरडौई उत्पन्न)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{\text{नॅचरल लॉग (रु 10000)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}{\text{नॅचरल लॉग (200000)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{9.21 - 4.61}{12.21 - 4.61}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{4.61}{7.601}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = 0.606$$

मानवी विकास निर्देशांक

मानवी विकास निर्देशांक काढताना आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागिले आहे.

- 1) आरोग्य निर्देशांक 0.483
- 2) शैक्षणिक निर्देशांक 0.974
- 3) उत्पन्न निर्देशांक 0.606

सूत्ररूपाने

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{\text{आरोग्य निर्देशांक} + \text{शैक्षणिक निर्देशांक} + \text{उत्पन्न निर्देशांक}}{3}$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{0.483 + 0.974 + 0.606}{3}$$

2.063

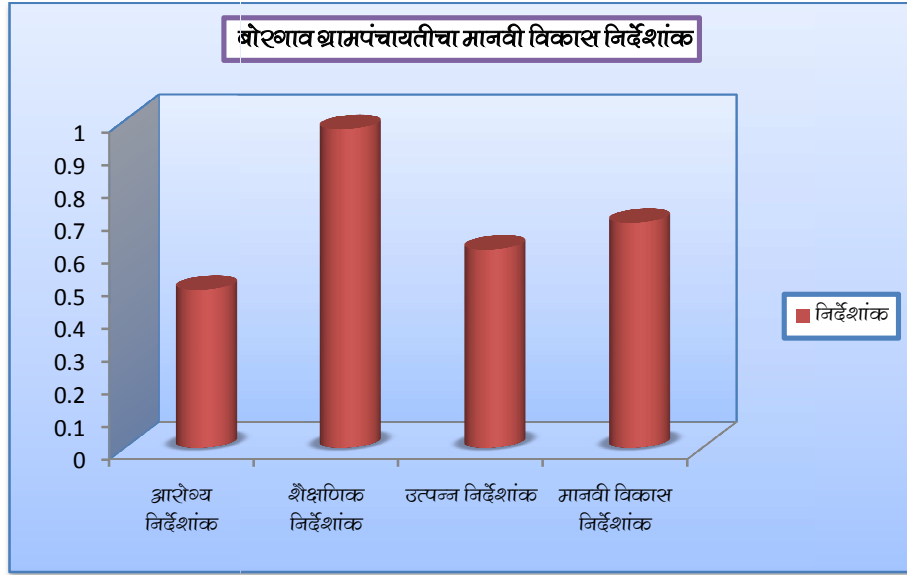
मानवी विकास निर्देशांक=.....

3

मानवी विकास निर्देशांक= 0.688

(ग्रामपंचायत बोऱगाव मानवी विकास निर्देशांक=0.688)

आलेख क्रमांक : 4.5

6.चिंचणी ग्रामपंचायत

चिंचणी हे गाव महाराष्ट्रातील सांगली जिल्ह्यातील तासगाव तहसील येथे आहे. हे जिल्हा उप मुख्यालय तासगावपासून 5 किमी अंतरावर व जिल्हा मुख्यालय सांगलीपासून 28 कि.मी. अंतरावर आहे. 2011 च्या आकडेवारीनुसार, चिंचणी ही चिंचणी गावची ग्रामपंचायत आहे. गावचे एकूण भौगोलिक क्षेत्र 2559.05 हेक्टर आहे. चिंचणीची एकूण लोकसंख्या 8,765 आहे. चिंचणी गावात सुमारे 1,804 घरे आहेत.

तक्ता क्रमांक : 4.7

ग्रामपंचायत चिंचणी माहिती विश्लेषण

मृत्यूवेळचे सरासरी वय	कुटुंब सदस्य संख्या	कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न	साक्षर संख्या	निरक्षर संख्या	एकूण	नॉंदणी कृत संख्या	अनॉंदणी कृत संख्या	एकूण
51.57	45	26344	42	3	45	43	2	45

(आधार: प्राथमिक तथ्य संकलन प्रश्नावली)

तक्ता क्रमांक 4.7 वरून चिंचणी गावच्या मानवी विकास निर्देशांकाकरीता आवश्यक माहिती मिळते. चिंचणी गावचे 2019 या वर्षातील मृत्यूवेळचे सरासरी वय 51.57 असून कुटुंब सदस्य संख्या 45 आहे. कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न रुपये 26344 असून साक्षर संख्या 42 आहे. तर निरक्षर संख्या 3 आहे. नॉंदणीकृत संख्या 43 असून अनॉंदणीकृत संख्या 2 आहे. यावरून आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक काढून त्यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागिले असता मानवी विकास निर्देशांक मिळतो.

1) आरोग्य निर्देशांक

या निर्देशांकात दीर्घायुष्य जन्मतः अपेक्षित आयुर्मर्यादेने मोजले जाते. ते किमान मूल्य 25 व कमाल मूल्य 85 असते. आरोग्य निर्देशांक काढताना वरील माहिती व पुढील सूत्राचा अवलंब केला आहे.

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा 51.57

(टीप: ही आयुर्मर्यादा काढताना कवठे एकद गावची 2018-19 या वर्षातील मृत्यू झालेल्या लोकांची संख्या व त्यावेळचे वय घेवून त्याची सरासरी काढली आहे)

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा-किमान मूल्य
आरोग्य निर्देशांक=. ....
कमाल मूल्य- किमान मूल्य

या सूत्रावरून आरोग्य निर्देशांक पुढीलप्रमाणे

51.57-25

आरोग्य निर्देशांक = ...

85-25

26.57

आरोग्य निर्देशांक = ...

60

आरोग्य निर्देशांक = 0.443

2) शैक्षणिक निर्देशांक

हा निर्देशांक काढताना शैक्षणिक प्राप्ती विचारात घेतली जाते. शैक्षणिक प्राप्तीचे मापन प्रौढ साक्षरता (2/3 भार) आणि प्राथमिक, द्वितीय व तृतीय स्तरावरील एकत्रित स्थूल नाव नोंदणी प्रमाण (1/3 भार) यांच्या एकत्रिकरणाने होते. म्हणजे प्रौढ साक्षरता 0 टक्के ते 100 टक्के आणि एकत्रित नाव नोंदणी गुणोत्तर 0 टक्के ते 100 टक्के असते. सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

अ) प्रौढ साक्षरता निर्देशांक

प्रौढ साक्षरता दर -0

प्रौढ साक्षरता निर्देशांक = ...

100 - 0

93.33 -0

प्रौढ साक्षरता निर्देशांक = ...

100 - 0

93.33

प्रौढ साक्षरता निर्देशांक = ...

100

प्रौढ साक्षरता निर्देशांक = 0.933

42 x 100

(टीप: येथे 93.33 हा साक्षरता दर ..... या गुणोत्तरावरून येतो)

45

ब) नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक

$$\begin{aligned} &\text{नोंदणीकृत शिक्षणाचे प्रमाण -0} \\ &\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{100 - 0}{100 - 0} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &95.55 - 0 \\ &\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{95.55 - 0}{100 - 0} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &95.55 \\ &\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{95.55}{100} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = 0.956 \\ &\text{(टीप: येथे 95.55 हे नोंदणीकृत प्रमाण 43 x 100 या गुणोत्तरावरून येते)} \\ &45 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &(2 \times \text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक}) + (1 \times \text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक}) \\ &\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{3}{3} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &(2 \times 0.933) + (1 \times 0.956) \\ &\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{2.822}{3} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &1.867 + 0.956 \\ &\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{2.822}{3} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} &2.822 \\ &\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{2.822}{3} \end{aligned}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = 0.941$$

3) उत्पन्न निर्देशांक

उत्पन्न निर्देशांक काढताना राहणीमानाचा दर्जा पाहिला जातो. डॉलरच्या संदर्भातील क्रयशक्ती समतेवर आधारित स्थूल देशांतर्गत उत्पन्न दरडोईने मोजले जाते.

दरडोई उत्पन्न- रुपये 26344 (डॉलरामध्ये 351)

सूत्र

1 डॉलर x अमेरिका किंमत निर्देशांक = विनिमय दर x भारताचा किंमत निर्देशांक

$$1 \times 255.77 = 74.95 \times 149.20$$

$$255.77 = 11212.52$$

$$351 = X$$

$$11212.52 \times 351$$

$$X = \frac{11212.52 \times 351}{255.77}$$

$$3941128.89$$

$$X = \frac{3941128.89}{255.77}$$

$$X = \text{रुपये } 15408.88 \text{ (205.59 डॉलर)}$$

यु.एस. डॉलर

1) डॉलर 351.00 (द्वारा- विनिमय दर)

2) डॉलर 205.59 (द्वारा- कयशक्ती समता)

सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{\text{नॅचरल लॉग (दरडोई उत्पन्न) - नॅचरल लॉग (100)}}{\text{नॅचरल लॉग (महत्तम दरडोई उत्पन्न) - नॅचरल लॉग (100)}}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{\text{नॅचरल लॉग (रु 19000) - नॅचरल लॉग (100)}}{\text{नॅचरल लॉग (500000) - नॅचरल लॉग (100)}}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{9.85 - 4.61}{10.82 - 4.61}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{5.247}{6.215}$$

उत्पन्न निर्देशांक= 0.844

मानवी विकास निर्देशांक

मानवी विकास निर्देशांक काढताना आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागिले आहे.

- 1) आरोग्य निर्देशांक 0.443
- 2) शैक्षणिक निर्देशांक 0.941
- 3) उत्पन्न निर्देशांक 0.844

सूत्ररूपाने

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{\text{आरोग्य निर्देशांक} + \text{शैक्षणिक निर्देशांक} + \text{उत्पन्न निर्देशांक}}{3}$$

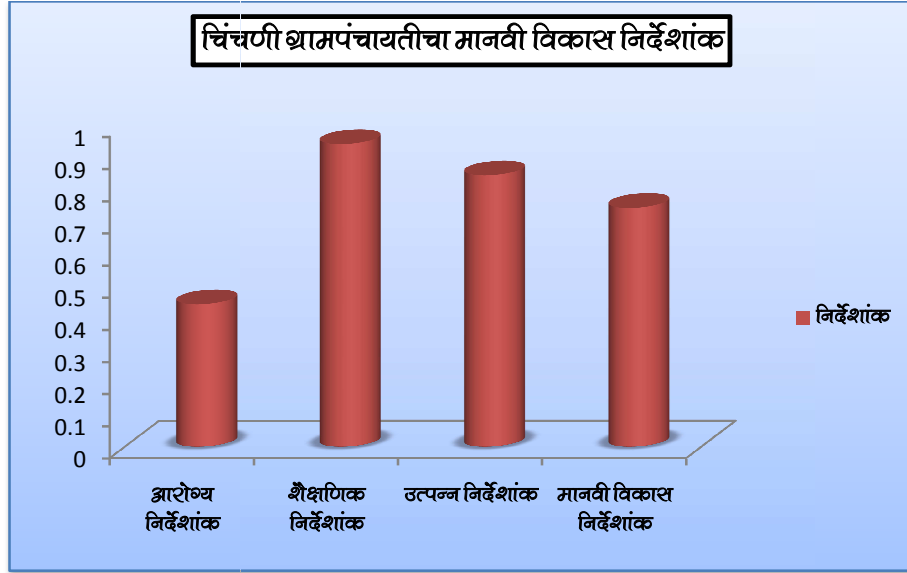
$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{0.443 + 0.941 + 0.844}{3}$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{2.228}{3}$$

मानवी विकास निर्देशांक= 0.742

(ग्रामपंचायत चिंचणी मानवी विकास निर्देशांक=0.742)

आलेख क्रमांक : 4.6

7.पुणदी ग्रामपंचायत

पुनदी हे गाव, महाराष्ट्रातील सांगली जिल्ह्यातील तासगाव तहसील येथे आहे. हे जिल्हा उप मुख्यालय तासगावपासून 7 किमी अंतरावर आणि जिल्हा मुख्यालय सांगलीपासून 28 कि.मी. अंतरावर आहे. 2011 च्या आकडेवारीनुसार, पुणदी ही पुनाडी गावची ग्रामपंचायत आहे. गावचे एकूण भौगोलिक क्षेत्र 1210.73 हेक्टर आहे. पुनाडीची एकूण लोकसंख्या 1,927 लोक आहे. पुनाडी गावात जवळपास 443 घरे आहेत.

तक्ता क्रमांक : 4.8

ग्रामपंचायत पुणदी माहिती विश्लेषण

मृत्युवैळचे सरासरी वय	कुटुंब सदस्य संख्या	कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न	साक्षर संख्या	निरक्षर संख्या	एकूण	नॉंदणी कृत संख्या	अनॉंदणी कृत संख्या	एकूण
64	9024	41	38	3	41	33	8	41

(आधार: प्राथमिक तथ्य संकलन प्रश्नावली)

तक्ता क्रमांक 4.8 वरून पुणदी गावच्या मानवी विकास निर्देशांकाकरीता आवश्यक माहिती मिळते. पुणदी गावचे 2019 या वर्षातील मृत्युवैळचे सरासरी वय 64 असून कुटुंब सदस्य

संख्या 41 आहे. कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न रुपये 9024 असून साक्षर संख्या 38 आहे. तर निरक्षर संख्या 3 आहे. नोंदणीकृत संख्या 33 असून अनोंदणीकृत संख्या 8 आहे. यावरून आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक काढून त्यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भाजीले असता मानवी विकास निर्देशांक मिळतो.

1) आरोग्य निर्देशांक

या निर्देशांकात दीर्घायुष्य जन्मतः अपेक्षित आयुर्मर्यादेने मोजले जाते. ते किमान मूल्य 25 व कमाल मूल्य 85 असते. आरोग्य निर्देशांक काढताना वरील माहिती व पुढील सूत्राचा अवलंब केला आहे.

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा 64.00

(टीप: ही आयुर्मर्यादा काढताना कवठे एकूट गावची 2018-19 या वर्षातील मृत्यू झालेल्या लोकांची संख्या व त्यावेळचे वय घेवून त्याची सरासरी काढली आहे)

सूत्र

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{\text{जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा - किमान मूल्य}}{\text{कमाल मूल्य - किमान मूल्य}}$$

या सूत्रावरून आरोग्य निर्देशांक पुढीलप्रमाणे

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{64.00 - 25}{85 - 25}$$

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{39.00}{60}$$

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = 0.650$$

2) शैक्षणिक निर्देशांक

हा निर्देशांक काढताना शैक्षणिक प्राप्ती विचारात घेतली जाते. शैक्षणिक प्राप्तीचे मापन प्रौढ साक्षरता (2/3 भाग) आणि प्राथमिक, द्वितीय व तृतीय स्तरावरील एकत्रित स्थूल नाव

नोंदणी प्रमाण (1/3 भार) यांच्या एकत्रिकरणाने होते. म्हणजे प्रौढ साक्षरता 0 टक्के ते 100 टक्के आणि एकत्रित नाव नोंदणी गुणोत्तर 0 टक्के ते 100 टक्के असते. सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

अ) प्रौढ साक्षरता निर्देशांक

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{\text{प्रौढ साक्षरता दर} - 0}{100 - 0}$$

$$92.68 - 0$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{92.68}{100 - 0}$$

$$92.68$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{92.68}{100}$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = 0.927$$

$$38 \times 100$$

$$(\text{टीप: येथे } 92.68 \text{ हा साक्षरता दर } \dots\dots\dots \text{ या गुणोत्तरावरून येतो })$$

$$41$$

ब) नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{\text{नोंदणीकृत शिक्षणाचे प्रमाण} - 0}{100 - 0}$$

$$80.81 - 0$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{80.81}{100 - 0}$$

$$80.81$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{80.81}{100}$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = 0.805$$

(टीप: येथे 80.81 हे नोंदणीकृत प्रमाण ..... या गुणोत्तरावरून येते)

$$\frac{33 \times 100}{41}$$

(2 x प्रौढ साक्षरता निर्देशांक)+(1 x नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक)
 शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक=.....
 3

(2 x 0.927)+(1 x 0.805)
 शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक=.....
 3

1.854 + 0.805
 शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक=.....
 3
 2.659
 शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक=.....
 3

शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक= 0.886

3) उत्पन्न निर्देशांक

उत्पन्न निर्देशांक काढताना राहणीमानाचा दर्जा पाहिला जातो.डॉलरच्या संदर्भातील कयशक्ती समतैवर आधारित स्थूल देशांतर्गत उत्पन्न दरडोईने मोजले जाते.

दरडोई उत्पन्न- रुपये 9024 (डॉलरमध्ये 120.41)

सूत्र

1 डॉलर x अमेरिका किंमत निर्देशांक = विनिमय दर x भारताचा किंमत निर्देशांक

$$1 \times 255.77 = 74.95 \times 149.20$$

$$255.77 = 11212.52$$

$$120.41 = X$$

$$11212.52 \times 120.41$$

$$X = \frac{11212.52 \times 120.41}{255.77}$$

1616409.76

X=.....

255.77

X=रुपये 6319.78 (84.32 डॉलर)

यु.एस. डॉलर

1) डॉलर 120.41 (द्वारा- विनिमय दर)

2) डॉलर 84.32 (द्वारा- कयशक्ती समता)

सूत्ररुपाने पुढीलप्रमाणे

नॅचरल लॉग (दरडोई उत्पन्न) - नॅचरल लॉग (100)
उत्पन्न निर्देशांक=.....
नॅचरल लॉग (महत्तम दरडोई उत्पन्न) - नॅचरल लॉग (100)

नॅचरल लॉग (रु 10000) - नॅचरल लॉग (100)
उत्पन्न निर्देशांक=.....
नॅचरल लॉग (रु 77000) - नॅचरल लॉग (100)

9.21 - 4.61
उत्पन्न निर्देशांक=.....
11.25 - 4.61

4.61
उत्पन्न निर्देशांक=.....
6.65

उत्पन्न निर्देशांक= 0.692

मानवी विकास निर्देशांक

मानवी विकास निर्देशांक काढताना आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागिले आहे.

1) आरोग्य निर्देशांक 0.650

2) शैक्षणिक निर्देशांक 0.886

3) उत्पन्न निर्देशांक 0.692

सत्ररुपाने

आरोग्य निर्देशांक + शैक्षणिक निर्देशांक + उत्पन्न निर्देशांक
मानवी विकास निर्देशांक=.....

3

$$0.650 + 0.886 + 0.692$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{3}$$

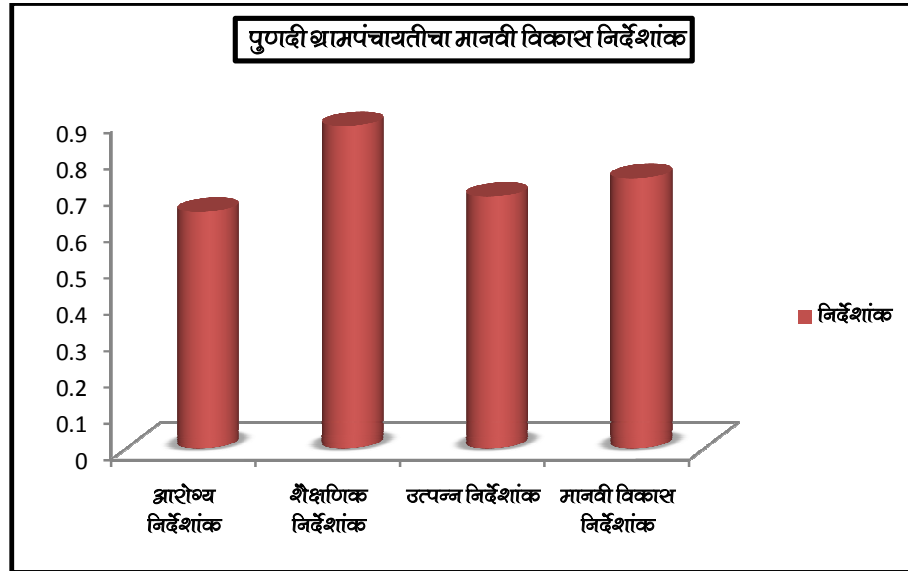
$$2.229$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{3}$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = 0.743$$

(ग्रामपंचायत पुणदी मानवी विकास निर्देशांक=0.743)

आलेख क्रमांक : 4.7

8. बिरनवाडी ग्रामपंचायत

बिरनवाडी हे गाव महाराष्ट्रातील सांगली जिल्ह्यातील तासगाव तहसील येथे आहे. हे जिल्हा उप मुख्यालय तासगावपासून 30 कि.मी. अंतरावर असून जिल्हा मुख्यालय सांगलीपासून 42 कि. मी. अंतरावर आहे. गावचे एकूण भौगोलिक क्षेत्रफळ 1178.53 हेक्टर आहे. बिरनवाडी येथे एकूण लोकसंख्या 1,565 आहे. बिरनवाडी गावात सुमारे 329 घरे आहेत. 2011 च्या आकडेवारीनुसार, बिरनवाडी खेडे खानापूर विधानसभा आणि सांगली लोकसभा मतदारसंघात येतात.

तक्ता क्रमांक : 4.9

ग्रामपंचायत बिरणवाडी माहिती विश्लेषण

मृत्युवैळचे सरासरी वय	कुटुंब सदस्य संख्या	कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न	साक्षर संख्या	निरक्षर संख्या	एकूण	नॉंदणी कृत संख्या	अनॉंदणी कृत संख्या	एकूण
64.20	52	8057	44	8	52	44	2	46

(आधार: प्राथमिक तथ्य संकलन प्रश्नावली)

तक्ता क्रमांक 4.9 वरून बिरणवाडी गावच्या मानवी विकास निर्देशाकाकरीता आवश्यक माहिती मिळते. बिरणवाडी गावचे 2019 या वर्षातील मृत्युवैळचे सरासरी वय 64 असून कुटुंब सदस्य संख्या 52 आहे. कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न रुपये 8057 असून साक्षर संख्या 44 आहे. तर निरक्षर संख्या 8 आहे. नॉंदणीकृत संख्या 44 असून अनॉंदणीकृत संख्या 2 आहे. यावरून आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक काढून त्यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागीले असता मानवी विकास निर्देशांक मिळतो.

1) आरोग्य निर्देशांक

या निर्देशांकात दीर्घायुष्य जन्मतः अपेक्षित आयुर्मर्यादेने मोजले जाते. ते किमान मूल्य 25 व कमाल मूल्य 85 असते. आरोग्य निर्देशांक काढताना वरील माहिती व पुढील सूत्राचा अवलंब केला आहे.

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा 64.20

(टीप: ही आयुर्मर्यादा काढताना कवटे एकूट गावची 2018-19 या वर्षातील मृत्यू झालेल्या लोकांची संख्या व त्यावैळचे वय घेवून त्याची सरासरी काढली आहे)

सूत्र

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा-किमान मूल्य
आरोग्य निर्देशांक= .....
कमाल मूल्य- किमान मूल्य

या सूत्रावरून आरोग्य निर्देशांक पुढीलप्रमाणे

64.20-25

आरोग्य निर्देशांक= .....

85-25

39.20

आरोग्य निर्देशांक= .....

60

आरोग्य निर्देशांक= 0.653

2) शैक्षणिक निर्देशांक

हा निर्देशांक काढताना शैक्षणिक प्राप्ती विचारात घेतली जाते. शैक्षणिक प्राप्तीचे मापन प्रौढ साक्षरता (2/3 भार) आणि प्राथमिक, द्वितीय व तृतीय स्तरावरील एकत्रित स्थूल नाव नोंदणी प्रमाण (1/3 भार) यांच्या एकत्रिकरणाने होते. म्हणजे प्रौढ साक्षरता 0 टक्के ते 100 टक्के आणि एकत्रित नाव नोंदणी गुणोत्तर 0 टक्के ते 100 टक्के असते. सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

अ) प्रौढ साक्षरता निर्देशांक

प्रौढ साक्षरता दर -0

प्रौढ साक्षरता निर्देशांक = ...

100 - 0

84.62 -0

प्रौढ साक्षरता निर्देशांक = ...

100 - 0

84.62

प्रौढ साक्षरता निर्देशांक = ...

100

प्रौढ साक्षरता निर्देशांक = 0.846

44 x 100

(टीप: येथे 84.62 हा साक्षरता दर ..... या गुणोत्तरावरून येतो)

52

ब) नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{\text{नोंदणीकृत शिक्षणाचे प्रमाण} - 0}{100 - 0}$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{95.65 - 0}{100 - 0}$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{95.65}{100}$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = 0.957$$

$$\text{(टीप: येथे 84.62 हे नोंदणीकृत प्रमाण 44 x 100 या गुणोत्तरावरून येते)}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{(2 \times \text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक}) + (1 \times \text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक})}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{(2 \times 0.846) + (1 \times 0.957)}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{1.692 + 0.957}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{2.649}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = 0.882$$

3) उत्पन्न निर्देशांक

उत्पन्न निर्देशांक काढताना राहणीमानाचा दर्जा पाहिला जातो. डॉलरच्या संदर्भातील कयशक्ती समतेवर आधारित स्थूल देशांतर्गत उत्पन्न दरडोईने मोजले जाते.

दरडोई उत्पन्न- रुपये 7865.38 (डॉलरामध्ये 107.51)

सूत्र

1 डॉलर x अमेरिका किंमत निर्देशांक = विनिमय दर x भारताचा किंमत निर्देशांक

$$1 \times 255.77 = 74.95 \times 149.20$$

$$255.77 = 11212.52$$

$$104.94 = X$$

$$11212.52 \times 107.51$$

$$X = \frac{11212.52 \times 107.51}{255.77}$$

$$1205430.77$$

$$X = \frac{1205430.77}{255.77}$$

$$X = \text{रुपये } 4712.95 \text{ (} 62.88 \text{ डॉलर)}$$

यु.एस. डॉलर

1) डॉलर 107.51 (द्वारा- विनिमय दर)

2) डॉलर 62.88 (द्वारा- कयशक्ती समता)

सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{\text{नॅचरल लॉग (दरडोई उत्पन्न)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}{\text{नॅचरल लॉग (महत्तम दरडोई उत्पन्न)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}$$

$$\text{नॅचरल लॉग (रु. 10000)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{\text{नॅचरल लॉग (रु. 10000)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}{\text{नॅचरल लॉग (रु. 87000)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}}$$

$$\text{नॅचरल लॉग (रु. 87000)} - \text{नॅचरल लॉग (100)}$$

$$9.21 - 4.61$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{9.21 - 4.61}{11.37 - 4.61}$$

$$11.37 - 4.61$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{4.61}{6.77}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = 0.680$$

मानवी विकास निर्देशांक

मानवी विकास निर्देशांक काढताना आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागिले आहे.

- 1) आरोग्य निर्देशांक 0.653
- 2) शैक्षणिक निर्देशांक 0.882
- 3) उत्पन्न निर्देशांक 0.680

सूत्ररूपाने

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{\text{आरोग्य निर्देशांक} + \text{शैक्षणिक निर्देशांक} + \text{उत्पन्न निर्देशांक}}{3}$$

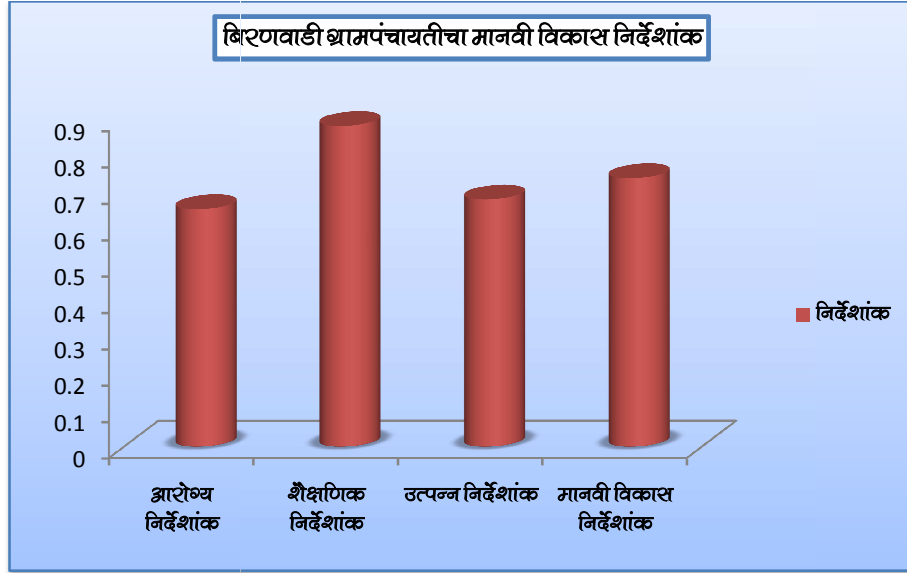
$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{0.653 + 0.882 + 0.680}{3}$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{2.217}{3}$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = 0.739$$

(ग्रामपंचायत बिरणवाडी मानवी विकास निर्देशांक=0.739)

आलेख क्रमांक : 4.8

9.ग्रामपंचायत सावळज

सावळज गाव भारतातील महाराष्ट्रातील सांगली जिल्ह्यातील तासगाव तहसील येथे आहे. हे जिल्हा उप मुख्यालय तासगावपासून 55 किमी अंतरावर आणि जिल्हा मुख्यालय सांगलीपासून 55 कि.मी. अंतरावर आहे. 2009 च्या आकडेवारीनुसार, सावळज ही सावळज गावची ग्रामपंचायत आहे.

तक्ता क्रमांक : 4.10

ग्रामपंचायत सावळज माहिती विश्लेषण

मृत्युवेळचे सरासरी वय	कुटुंब सदस्य संख्या	कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न	साक्षर संख्या	निरक्षर संख्या	एकूण	नोंदणी कृत संख्या	अनोंदणी कृत संख्या	एकूण
49.60	53	5830	48	5	53	51	2	53

(आधार: प्राथमिक तथ्य संकलन प्रश्नावली)

तक्ता क्रमांक 4.10 वरून सावळज गावच्या मानवी विकास निर्देशांकाकरीता आवश्यक माहिती मिळते. सावळज गावचे 2019 या वर्षातील मृत्युवेळचे सरासरी वय 49 असून कुटुंब सदस्य संख्या 53 आहे. कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न रुपये 5830 असून साक्षर संख्या 48 आहे.

तर निरक्षर संख्या 5 आहे. नोंदणीकृत संख्या 51 असून अनोंदणीकृत संख्या 2 आहे. यावरून आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक काढून त्यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भाजीले असता मानवी विकास निर्देशांक मिळतो.

1) आरोग्य निर्देशांक

या निर्देशांकात दीर्घायुष्य जन्मतः अपेक्षित आयुर्मर्यादेने मोजले जाते. ते किमान मूल्य 25 व कमाल मूल्य 85 असते. आरोग्य निर्देशांक काढताना वरील माहिती व पुढील सूत्राचा अवलंब केला आहे.

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा 49.60

(टीप: ही आयुर्मर्यादा काढताना कवठे एकद गावची 2018-19 या वर्षातील मृत्यू झालेल्या लोकांची संख्या व त्यावेळचे वय घेवून त्याची सरासरी काढली आहे)

सूत्र

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा-किमान मूल्य
आरोग्य निर्देशांक=. ....
कमाल मूल्य- किमान मूल्य

या सूत्रावरून आरोग्य निर्देशांक पुढीलप्रमाणे

49.60-25
आरोग्य निर्देशांक=. ....
85-25

24.60
आरोग्य निर्देशांक=. ....
60

आरोग्य निर्देशांक=. 0.410

2) शैक्षणिक निर्देशांक

हा निर्देशांक काढताना शैक्षणिक प्राप्ती विचारात घेतली जाते. शैक्षणिक प्राप्तीचे मापन प्रौढ साक्षरता (2/3 भार) आणि प्राथमिक, द्वितीय व तृतीय स्तरावरील एकत्रित स्थूल नाव नोंदणी प्रमाण (1/3 भार) यांच्या एकत्रिकरणाने होते. म्हणजे प्रौढ साक्षरता 0 टक्के ते 100

टक्के आणि एकत्रित नाव नोंदणी गुणोत्तर 0 टक्के ते 100 टक्के असते. सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

अ) प्रौढ साक्षरता निर्देशांक

$$\text{प्रौढ साक्षरता दर} = 0$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{100 - 0}$$

$$90.57 - 0$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{100 - 0}$$

$$90.57$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{100}$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = 0.906$$

$$48 \times 100$$

$$\text{(टीप: येथे 90.57 हा साक्षरता दर ..... या गुणोत्तरावरून येतो)}$$

$$53$$

ब) नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक

$$\text{नोंदणीकृत शिक्षणाचे प्रमाण} = 0$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{100 - 0}$$

$$96.22 - 0$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{100 - 0}$$

$$96.22$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{100}$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = 0.962$$

$$51 \times 100$$

$$\text{(टीप: येथे 96.22 हे नोंदणीकृत प्रमाण ..... या गुणोत्तरावरून येते)}$$

$$53$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{(2 \times \text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक}) + (1 \times \text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक})}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{(2 \times 0.906) + (1 \times 0.962)}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{1.811 + 0.962}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{2.773}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = 0.925$$

3) उत्पन्न निर्देशांक

उत्पन्न निर्देशांक काढताना राहणीमानाचा दर्जा पाहिला जातो. डॉलरच्या संदर्भातील कयशक्ती समतैवर आधारित स्थूल देशांतर्गत उत्पन्न दरडोईने मोजले जाते.

दरडोई उत्पन्न- रुपये 5830.19 (डॉलरमध्ये 77.78)

सूत्र

$$1 \text{ डॉलर} \times \text{अमेरिका किंमत निर्देशांक} = \text{विनिमय दर} \times \text{भारताचा किंमत निर्देशांक}$$

$$1 \times 255.77 = 74.95 \times 149.20$$

$$255.77 = 11212.52$$

$$77.78 = X$$

$$11212.52 \times 77.78$$

$$X = \frac{870114.17}{255.77}$$

$$841147.17$$

$$X = \frac{841147.17}{255.77}$$

X = रुपये 3288.69 (43.88 डॉलर)

यु.एस. डॉलर

- 1) डॉलर 77.78 (द्वारा- विनिमय दर)
- 2) डॉलर 43.88 (द्वारा- क्रयशक्ती समता)

सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{\text{नॅचरल लॉग (दरडोई उत्पन्न) - नॅचरल लॉग (100)}}{\text{नॅचरल लॉग (महत्तम दरडोई उत्पन्न) - नॅचरल लॉग (100)}}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{\text{नॅचरल लॉग (रु 10000) - नॅचरल लॉग (100)}}{\text{नॅचरल लॉग (रु 60000) - नॅचरल लॉग (100)}}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{9.95 - 4.61}{11.00 - 4.61}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{5.35}{6.40}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = 0.636$$

मानवी विकास निर्देशांक

मानवी विकास निर्देशांक काढताना आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागिले आहे.

- 1) आरोग्य निर्देशांक 0.410
- 2) शैक्षणिक निर्देशांक 0.925
- 3) उत्पन्न निर्देशांक 0.836

सूत्ररूपाने

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{\text{आरोग्य निर्देशांक} + \text{शैक्षणिक निर्देशांक} + \text{उत्पन्न निर्देशांक}}{3}$$

$$0.410 + 0.925 + 0.836$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{3}$$

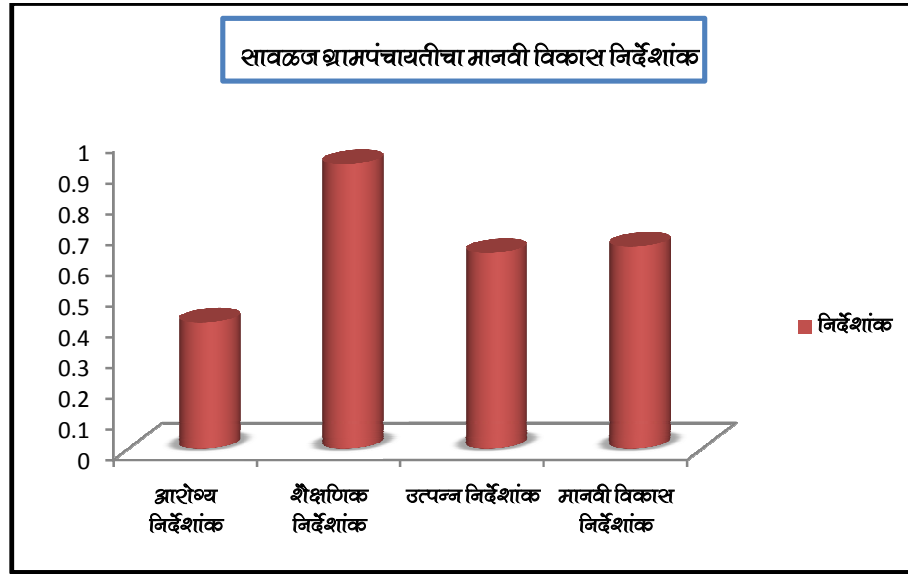
$$2.170$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = \frac{\dots\dots\dots}{3}$$

$$\text{मानवी विकास निर्देशांक} = 0.723$$

$$(\text{ग्रामपंचायत सावळज मानवी विकास निर्देशांक}=0.723)$$

आलेख क्रमांक : 4.9

10. ग्रामपंचायत पेठ

तासगाव तालुक्यातील पेठ नैसर्गिक देणगी लाभलेले गाव आहे. निळ्याशार पाण्याचा तलाव, समृद्ध वनराई व इतिहासाची साक्ष देणारे वाडे पर्यटकांना आकर्षित करतात. डोंगरर्दयात वसलेल्या गावात पेशव्यांचा तळ होता. गावाच्या आसपासच्या डोंगर माथ्यावरून दृष्टीक्षेप टाकला तर गावातील सुपीक जमीन, पाण्याने भरलेला तलाव मन मोहून टाकतो. वनीकरण या विभागाच्या परिश्रमामुळे या तलावाच्या बाजूला हिरवीगार जंगलझाडी वाढली आहे.

तक्ता क्रमांक : 4.11

ग्रामपंचायत पेट माहिती विश्लेषण

मृत्यूवैळचे सरासरी वय	कुटुंब सदस्य संख्या	कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न	साक्षर संख्या	निरक्षर संख्या	एकूण	नोंदणी कृत संख्या	अनोंदणी कृत संख्या	एकूण
59.50	44	7000	39	5	44	39	4	43

(आधार: प्राथमिक तथ्य संकलन प्रश्नावली)

तक्ता क्रमांक 4.11 वरून पेट गावच्या मानवी विकास निर्देशांकाकरीता आवश्यक माहिती मिळते. पेट गावचे 2019 या वर्षातील मृत्यूवैळचे सरासरी वय 59.50 असून कुटुंब सदस्य संख्या 44 आहे. कुटुंबाचे सरासरी वार्षिक उत्पन्न रुपये 7000 असून साक्षर संख्या 39 आहे. तर निरक्षर संख्या 5 आहे. नोंदणीकृत संख्या 39 असून अनोंदणीकृत संख्या 4 आहे. यावरून आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक काढून त्यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागिले असता मानवी विकास निर्देशांक मिळतो.

1) आरोग्य निर्देशांक

या निर्देशांकात दीर्घायुष्य जन्मतः अपेक्षित आयुर्मर्यादेने मोजले जाते. ते किमान मूल्य 25 व कमाल मूल्य 85 असते. आरोग्य निर्देशांक काढताना वरील माहिती व पुढील सूत्राचा अवलंब केला आहे.

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा 59.50

(टीप: ही आयुर्मर्यादा काढताना कवटे एकूट गावची 2018-19 या वर्षातील मृत्यू झालेल्या लोकांची संख्या व त्यावैळचे वय घेवून त्याची सरासरी काढली आहे)

सूत्र

या सूत्रावरून आरोग्य निर्देशांक पुढीलप्रमाणे

जन्माने अपेक्षित आयुर्मर्यादा-किमान मूल्य
आरोग्य निर्देशांक= .....
कमाल मूल्य- किमान मूल्य

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{59.50 - 25}{85 - 25}$$

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = \frac{34.50}{60}$$

$$\text{आरोग्य निर्देशांक} = 0.575$$

2) शैक्षणिक निर्देशांक

हा निर्देशांक काढताना शैक्षणिक प्राप्ती विचारात घेतली जाते. शैक्षणिक प्राप्तीचे मापन प्रौढ साक्षरता (2/3 भार) आणि प्राथमिक, द्वितीय व तृतीय स्तरावरील एकत्रित स्थूल नाव नोंदणी प्रमाण (1/3 भार) यांच्या एकत्रिकरणाने होते. म्हणजे प्रौढ साक्षरता 0 टक्के ते 100 टक्के आणि एकत्रित नाव नोंदणी गुणोत्तर 0 टक्के ते 100 टक्के असते. सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

अ) प्रौढ साक्षरता निर्देशांक

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{\text{प्रौढ साक्षरता दर} - 0}{100 - 0}$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{88.64 - 0}{100 - 0}$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = \frac{88.64}{100}$$

$$\text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक} = 0.886$$

$$\text{(टीप: येथे 88.64 हा साक्षरता दर ..... या गुणोत्तरावरून येतो)}$$

ब) नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{\text{नोंदणीकृत शिक्षणाचे प्रमाण} - 0}{100 - 0}$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{90.69 - 0}{100 - 0}$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = \frac{90.69}{100}$$

$$\text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक} = 0.907$$

$$\text{(टीप: येथे 90.69 हे नोंदणीकृत प्रमाण 39 x 100 या गुणोत्तरावरून येते)}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{(2 \times \text{प्रौढ साक्षरता निर्देशांक}) + (1 \times \text{नोंदणीकृत शैक्षणिक निर्देशांक})}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{(2 \times 0.886) + (1 \times 0.907)}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{1.772 + 0.907}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = \frac{2.678}{3}$$

$$\text{शैक्षणिक प्राप्ती निर्देशांक} = 0.893$$

3) उत्पन्न निर्देशांक

उत्पन्न निर्देशांक काढताना राहणीमानाचा दर्जा पाहिला जातो. डॉलरच्या संदर्भातील क्रयशक्ती समतेवर आधारित स्थूल देशांतर्गत उत्पन्न दरडोईने मोजले जाते.

दरडोई उत्पन्न- रुपये 7000.00 (डॉलरामध्ये 93.40)

सूत्र

1 डॉलर x अमेरिका किंमत निर्देशांक = विनिमय दर x भारताचा किंमत निर्देशांक

$$1 \times 255.77 = 74.95 \times 149.20$$

$$255.77 = 11212.52$$

$$93.40 = X$$

$$11212.52 \times 93.40$$

$$X = \frac{1047200.00}{255.77}$$

$$1047200.00$$

$$X = \frac{1047200.00}{255.77}$$

$$X = \text{रुपये } 4094.30 \text{ (54.63 डॉलर)}$$

यु.एस. डॉलर

1) डॉलर 77.78 (द्वारा- विनिमय दर)

2) डॉलर 43.88 (द्वारा- क्रयशक्ती समता)

सूत्ररूपाने पुढीलप्रमाणे

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{\text{नॅचरल लॉग (दरडोई उत्पन्न) - नॅचरल लॉग (100)}}{\text{नॅचरल लॉग (महत्तम दरडोई उत्पन्न) - नॅचरल लॉग (100)}}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{\text{नॅचरल लॉग (रु 10000) - नॅचरल लॉग (100)}}{\text{नॅचरल लॉग (रु 60000) - नॅचरल लॉग (100)}}$$

$$\text{उत्पन्न निर्देशांक} = \frac{9.21 - 4.61}{11.00 - 4.61}$$

4.61

उत्पन्न निर्देशांक=.....

6.40

उत्पन्न निर्देशांक= 0.720

मानवी विकास निर्देशांक

मानवी विकास निर्देशांक काढताना आरोग्य निर्देशांक, शैक्षणिक निर्देशांक व उत्पन्न निर्देशांक यांची बेरीज करून त्यास 3 ने भागिले आहे.

1) आरोग्य निर्देशांक 0.575

2) शैक्षणिक निर्देशांक 0.893

3) उत्पन्न निर्देशांक 0.720

सूत्ररूपाने

आरोग्य निर्देशांक + शैक्षणिक निर्देशांक + उत्पन्न निर्देशांक
मानवी विकास निर्देशांक=.....

3

0.575 + 0.893 + 0.720

मानवी विकास निर्देशांक =.....

3

2.188

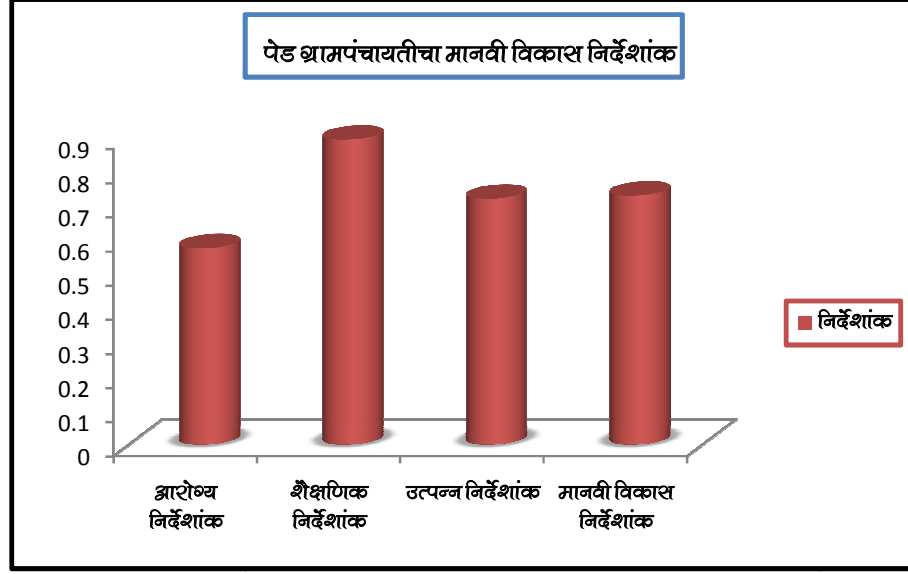
मानवी विकास निर्देशांक =.....

3

मानवी विकास निर्देशांक = 0.729

(ग्रामपंचायत पेठ मानवी विकास निर्देशांक=0.729)

आलेख क्रमांक : 4.10

4.4 तासगाव तालुक्याचा मानवी विकास निर्देशांक

खालील तक्तामध्ये तासगाव तालुक्यातील मानवी विकास निर्देशांक एकत्रित करून तासगाव तालुक्याचा मानवी विकास निर्देशांक काढला आहे.

तक्ता क्रमांक : 4.12

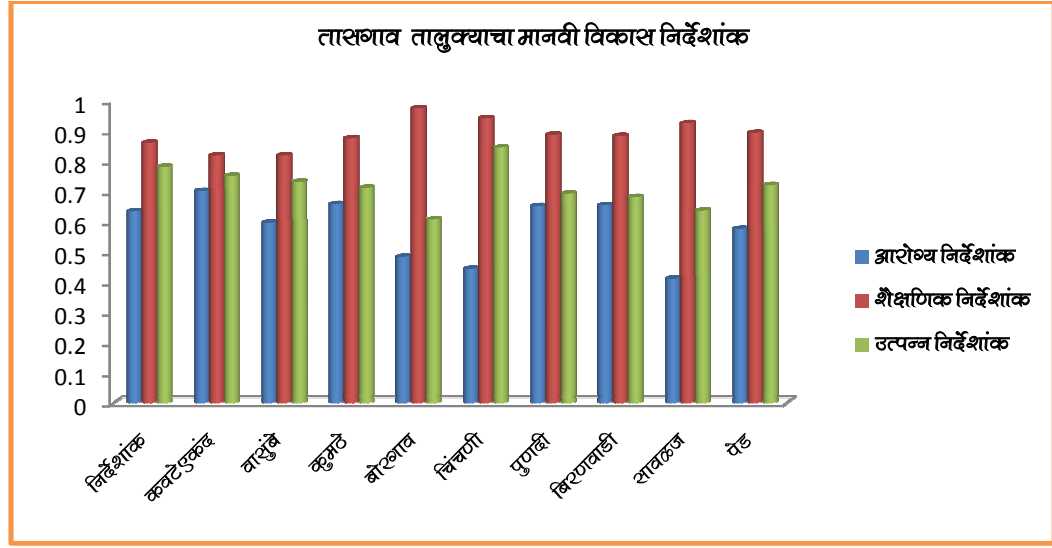
तासगाव तालुक्याचा मानवी विकास निर्देशांक

अ.न.	ग्रामपंचायतीचे नाव	आरोग्य निर्देशांक	शैक्षणिक निर्देशांक	उत्पन्न निर्देशांक	मानवी विकास निर्देशांक
1	मणेरजुरी	0.633	0.860	0.780	0.758
2	कवटेएकंद	0.700	0.818	0.750	0.758
3	वासुंबे	0.595	0.818	0.730	0.718
4	कुमठे	0.657	0.875	0.711	0.748
5	बौरगाव	0.483	0.974	0.606	0.688
6	चिंचणी	0.443	0.941	0.844	0.742
7	पुणदी	0.650	0.886	0.692	0.743
8	बिरणवाडी	0.653	0.882	0.680	0.739
9	सावळज	0.410	0.925	0.636	0.723
10	पेड	0.575	0.893	0.720	0.729
	एकूण	0.580	0.887	0.715	0.727

आधार: प्राथमिक तथ्य संकलन प्रश्नावली)

आलेख क्रमांक : 4.11

वरील तक्त्यामध्ये तासगाव तालुक्यातील मानवी विकास निर्देशांक दर्शविलेला आहे. आरोग्य निर्देशांक सर्वात कमी दिसून येतो. तर शैक्षणिक निर्देशांक सर्वात जास्त दिसून येत आहे.

4.5 तासगाव तालुक्याचा जातीनुसार मानवी विकास निर्देशांक

अभ्यास विषय असलेल्या तासगाव तालुक्याचा जातीनुसार मानवी विकास निर्देशांक काढताना निवडलेल्या 10 गावातील सर्वसाधारण गट, ओ.बी.सी., एस.सी., एन.टी., एस.टी. इत्यादी 5 जाती व प्रवर्ग घेतले आहेत. या प्रत्येक जाती-प्रवर्गाची 10 गावातील मानवी विकास निर्देशांक त्यांची एकूण सरासरी काढली असता अभ्यासक्षेत्र असलेल्या तासगाव तालुक्याचा जातीनुसार मानवी विकास निर्देशांक मिळतो. पुढील तक्ता क.4.13 मध्ये ही माहिती स्पष्ट केली आहे.

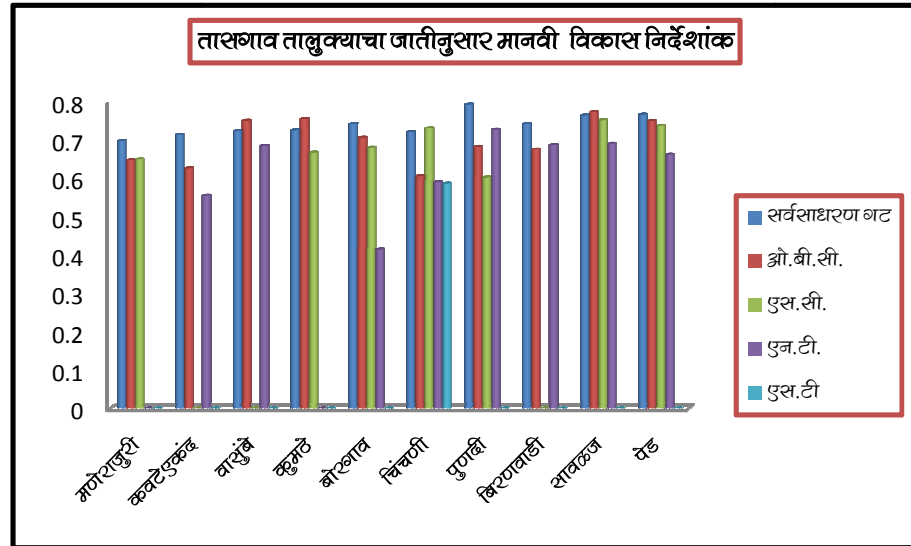
तक्ता क्रमांक:4.13

तासगाव तालुक्याचा जातीनुसार मानवी विकास निर्देशांक

अ.न.	गावाचे नाव	सर्वसाधारण गट	ओ.बी.सी.	एस.सी.	एन.टी.	एस.टी
1	मणैराजुरी	0.697	0.647	0.649	निरंक	निरंक
2	कवटेपुकंद	0.713	0.626	निरंक	0.555	निरंक
3	वासुंबे	0.723	0.750	निरंक	0.684	निरंक
4	कुमठे	0.725	0.754	0.667	निरंक	निरंक
5	बोरगाव	0.742	0.706	0.680	0.414	निरंक
6	चिंचणी	0.721	0.605	0.730	0.590	0.586
7	पुणढी	0.792	0.682	0.602	0.727	निरंक
8	बिरणवाडी	0.742	0.675	निरंक	0.686	निरंक
9	सावळज	0.764	0.772	0.751	0.690	निरंक
10	पेड	0.766	0.749	0.737	0.662	निरंक
	एकूण सरासरी	0.739	0.697	0.688	0.626	0.586

आधार: प्राथमिक तथ्य संकलन प्रश्नावली)

आलेख क्रमांक :4.12

वरील तक्तामध्ये तासगाव तालुक्यातील जातनिहाय मानवी विकास निर्देशांक दर्शवला आहे. सर्वसाधारण गटातील मानवी विकास निर्देशांक सर्वात जास्त (0.739) त्याच्या खालोखाल ओ.बी. सी. गटातील मानवी विकास निर्देशांक आहे. सर्वात कमी मानवी विकास निर्देशांक एस.टी. जातीचा आहे.

4.6 सारांश

मानव विकास निर्देशांक हा आर्थिक विकासातील अत्यंत महत्वाचा घटक आहे. आर्थिक विकासाचे मापन करण्याचे एक साधन म्हणून त्याकडे पाहिले जाते. तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांचा मानवी विकास निर्देशांक काढून त्याची वास्तव आर्थिक विकासाशी तुलना केली आहे.

प्रकरण: पाचवे
निष्कर्ष आणि शिफारशी

प्रकरण : पाचवे
निष्कर्ष आणि शिफारशी

5.1 प्रस्तावना

5.2 महत्त्वाचे निष्कर्ष

5.3 शिफारशी

5.4 उपसंहार

प्रकरण : पाचवे

निष्कर्ष आणि शिफारशी

5.1 प्रस्तावना

सांगली जिल्ह्यातील तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशांकांचे विश्लेषण हे शीर्षक असलेल्या प्रकल्पात तासगाव तालुक्याच्या मानवी विकास निर्देशांकांची सविस्तर माहिती स्पष्ट केली आहे. या प्रकरणात मानवी विकास निर्देशांका विषयी महत्त्वपूर्ण निर्णय घेताना व निष्कर्ष काढताना मानवी विकास निर्देशांकांचे निर्देशक सविस्तर पणे विचारात घेतले आहेत. दीर्घायुष्य, ज्ञान व जीवनमानाचा दर्जा हे मानवी विकास निर्देशांकांचे प्रमुख निर्देशक असून यामध्ये वाढ होण्यासाठी सकस व पुरेसा आहार, पाणीपुरवठा, वीज पुरवठा, कर्जपुरवठा, वाहतूक दळणवळण, शिक्षण, आरोग्य इत्यादी सुविधांमध्ये वाढ होणे आवश्यक आहे. याकरिता सरकार समाज स्वयंसेवी संस्था इत्यादी कडून प्रयत्न होणे गरजेचे आहे. येथे तासगाव तालुक्याच्या मानवी विकास निर्देशांकात वाढ विशेषता वंचित घटकांच्या निर्देशांकात वाढ करण्यासाठी महत्त्वपूर्ण निकष संशोधनाद्वारे मांडले आहेत. त्याचप्रमाणे आवश्यक असे उपाय सुद्धा सुचवण्यात आले आहेत.

5.2 महत्त्वाचे निष्कर्ष

1. मानवी विकास निर्देशांक आता सगळ्यांनी देशाचा आर्थिक आणि सामाजिक विकास समजतो.
2. मानवी विकास निर्देशांक यामुळे प्रत्येक घटकाचे आपले स्थान समजू शकते.
3. दीर्घायुष्य, ज्ञान व जीवनाचा दर्जा हे मानवी विकास निर्देशांकांचे प्रमुख तीन निर्देशक आहेत.
4. अभ्यासाकरिता निवडलेल्या सर्व गावातील मानवी विकास निर्देशांक वेगळा आहे असे निदर्शनास आले.
5. ग्रामीण व शहरी भागातील मानवी विकास निर्देशांक पाहिल्यास ग्रामीण भागाच्या तुलनेत शहरी भागातील निर्देशांक जास्त आहे. कारण शहरी भागात ग्रामीण भागाच्या तुलनेत सेवा मोठ्या प्रमाणात उपलब्ध केल्या जातात.

6. अभ्यासासाठी निवडलेल्या गावात आरोग्य, शिक्षण, वाहतूक ढळणवळण इत्यादी मध्ये वाढ झाल्यामुळे मानवी विकास निर्देशांक वाढताना दिसतो.
7. सांगली जिल्ह्यात तासगाव तालुका हा मागासलेला असला तरी तेथील मानवी विकास निर्देशांक सांगली जिल्हा पेक्षा जास्त आहे.
8. तासगाव तालुक्यात अभ्यासाकरता निवडलेल्या गावात आर्थिक भरभराटीचे, आर्थिक सुबत्ता वाढल्याचे दिसून येते. त्या अनुशंगाने विचार करतात मानवी विकास निर्देशांक वाढलेला दिसतो.
9. अभ्यासासाठी निवडलेल्या गावात शिक्षण प्रसारासाठी सरकारी आणि निमसरकारी प्रयत्न केल्यामुळे साक्षरतेचे प्रमाण वाढले आहे. परिणामी शैक्षणिक निर्देशांक वाढल्याचे अभ्यासावरून दिसून येते. फक्त तीन टक्के लोकसंख्या निरक्षर आहे.
10. वाढत्या शिक्षण संस्था मुळे शिक्षण घेणाऱ्या मुली मुलांची संख्या वाढली असून शासकीय व निमशासकीय क्षेत्रातील नोकरी करणा-यांची संख्या वाढत असल्याचे दिसते.
11. तासगाव तालुक्यातील कल्याणकारी योजनांचे लाभार्थी वाढत असल्याने मानवी विकास निर्देशांक वाढत आहे.
12. मानवी विकास निर्देशांक हा शिक्षण, वाहतूक ढळणवळण, लोकसंख्या, स्त्री-पुरुष प्रमाण, आरोग्य, पाणीपुरवठा, वीज पुरवठा, बँका, विमा, साक्षरता प्रमाण, लोकसंख्येची घनता इत्यादी घटकांवर अवलंबून आहे.
13. तासगाव तालुक्यातील अभ्यासासाठी निवडलेल्या दहा गावातील प्राथमिक सर्वेक्षणानुसार तालुक्याचा आरोग्य निर्देशांक 0.580, शैक्षणिक निर्देशांक 0.887, उत्पन्न निर्देशांक 0.715 इतका येतो.
14. सन 2019 20 नुसार तासगाव तालुक्या चा मानवी विकास निर्देशांक 0.727 इतका आहे.
15. तासगाव तालुक्यातील अभ्यासासाठी निवडलेल्या गावात सर्वात जास्त मानवी विकास निर्देशांक कवठेपुकंद या गावचा असून तो 0.760 इतका आहे. तर सर्वात कमी मानवी विकास निर्देशांक बोरगाव या गावचा असून तो 0.688 इतका आहे.

16. तासगाव तालुक्यातील अभ्यासलेल्या गावांच्या निर्देशांक यावर्षान असे दिसून येते की शैक्षणिक आणि उत्पन्न विषय निर्देशांक पेक्षा आरोग्य निर्देशांक सर्वात कमी आहे.
17. अभ्यासावर्षान असे दिसून येते की शिक्षणाचा प्रसार मोठ्या प्रमाणात झाल्यामुळे शैक्षणिक निर्देशांक हा सर्वात जास्त दिसून येतो.
18. सर्वसाधारण गटातील मानवी विकास निर्देशांक सर्वात जास्त (0.739) त्याच्या खालोखाल ओ.बी. सी. गटातील मानवी विकास निर्देशांक आहे. सर्वात कमी मानवी विकास निर्देशांक एस.टी. जातीचा आहे.
19. अभ्यासासाठी निवडलेल्या गावातून 215 स्त्रा आणि 250 पुरुष यांचा अभ्यास करण्यात आला आहे.
20. अभ्यासासाठी निवडलेल्या गावामध्ये आजही आरोग्यविषयक सेवासुविधा पोहचत नसल्यामुळे वंचित घटकाचा आरोग्य निर्देशांक इतर निर्देशांकाच्या तुलनेत कमी दिसून आले आहे.
21. अभ्यासासाठी निवडलेल्या गावामध्ये सावळज गावचा आरोग्य निर्देशांक 0.410 इतका कमी आहे तर कवठेपुकद गावचा आरोग्य निर्देशांक 0.700 सर्वात जास्त आहे.
22. तासगाव तालुक्याच्या मानवी विकास निर्देशांकापेक्षा (0.727) आरोग्य निर्देशांक (0.580) कमी आहे.
23. अभ्यासासाठी निवडलेल्या गावामध्ये निरक्षर लोकांचे प्रमाण कमी असल्यामुळे शैक्षणिक निर्देशांक चांगला दिसून आला आहे.
24. तासगाव तालुक्यातील शैक्षणिक सुविधा मोठ्या प्रमाणात प्रसार झाल्यामुळे म्हणजेच साक्षरता प्रमाण चांगला असल्यामुळे शैक्षणिक निर्देशांक सर्वाधिक आहे.
25. बोरगाव ग्रामपंचायतीचा शैक्षणिक निर्देशांक (0.974) सर्वात जास्त आहे. तर सर्वात कमी वासुंभे ग्रामपंचायतीचा शैक्षणिक निर्देशांक (0.818) आहे. एकूण मानवी विकास निर्देशांकाच्या तुलनेत जास्त आहे ही जमैची बाजू आहे.
26. अपुरे उत्पन्न, वार्षिक उत्पन्न कमी असल्यामुळे उत्पन्नाचा निर्देशांक कमी दिसून येत आहे.
27. तासगाव तालुक्याचा उत्पन्न निर्देशांक (0.715) इतका आहे.

28. मणैराजुरी गावात उत्पन्न बरापैकी असल्यामुळे उत्पन्न निर्देशांक (0.780) इतका आहे. तर सर्वात कमी (0.636) इतका कमी सावळज ग्रामपंचायतीचा उत्पन्न निर्देशांक आहे.
29. एकंदरीत मानवी विकास निर्देशांकापेक्षा उत्पन्न निर्देशांक कमी आहे.
30. सर्वसाधारण गटातील मानवी विकास निर्देशांक पुणदी ग्रामपंचायतीचा सर्वात (0.792) जास्त आहे तर मणैराजुरी ग्रामपंचायतीचा सर्वात (0.697) कमी आहे.
31. औ.बी.सी गटातील मानवी विकास निर्देशांक सावळज ग्रामपंचायत(0.772) चा आहे. सर्वात कमी कवठेपुकद ग्रामपंचायतीचा (0.626) आहे.
32. पु.सी गटातील मानवी विकास निर्देशांक सावळज ग्रामपंचायतीचा (0.751) तर पुणदी ग्रामपंचायतीचा मानवी विकास निर्देशांक (0.602) सर्वात कमी आहे.
33. पु.टी. जाती गटातील पुणदी ग्रामपंचायतीचा मानवी विकास निर्देशांक (0.727) तर सर्वात कमी बोरगाव ग्रामपंचायतीचा आहे.
34. अभ्यासासाठी निवडलेल्या 10 ग्रामपंचायतीपैकी 9 ग्रामपंचायतीमध्ये पु.टी प्रवर्गातील सदस्य आढळले नाही.

5.3 शिफारशी

1. मानवी विकास निर्देशांक ज्या विविध घटकांवर अवलंबून आहे अशा घटकांचा पुरवठा मुबलक स्वरूपात उपलब्ध करून देणे गरजेचे आहे.
2. तासगाव तालुक्यातील आर्थिक दृष्ट्या दुर्बल घटकांचा मानवी विकास निर्देशांक वाढवण्यासाठी प्रभावी उपाययोजना करणे गरजेचे आहे.
3. तासगाव तालुक्यातील सर्वांगीण विकास होण्यासाठी मानवी विकास निर्देशांक वाढविणे अत्यंत गरजेचे आहे.
4. तासगाव तालुक्यामध्ये ऐतिहासिक, धार्मिक, नैसर्गिक पर्यटन स्थळांचा विकास केल्यास लोकांच्या उत्पन्नात वाढ होईल. त्यामुळे मानवी विकास निर्देशांक वाढेल.

5. तासगाव तालुक्यातील विशेषतः दुष्काळी भागातील दारिद्र्य आणि बेकारी कमी करण्यासाठी सरकारने रोजगार सुविधा उपलब्ध करून दिल्या पाहिजेत.
6. तासगाव तालुक्यातील औद्योगिकदृष्ट्या मागास भागात नवीन उद्योगांचा विकास व विस्तार करणे गरजेचे आहे.
7. तासगाव तालुक्यात व्यवसायिक शिक्षणाचा अजूनही म्हणावा तसा विकास झालेला नाही. हा विकास साध्य करण्यासाठी सरकारने उपाययोजना त्वरित करावी.
8. आरोग्याच्या दृष्टीने विचार केल्यास तालुक्यातील आरोग्य केंद्रांची संख्या कमी आहे. त्यामध्ये वाढ करणे गरजेचे आहे. कारण मुबलक प्रमाणात उपलब्ध नसलेल्या आरोग्यसेवा मुळे आरोग्य निर्देशांक कमी दिसून येतो.
9. तासगाव तालुक्यातील मानवी विकास निर्देशांक वाढविण्यासाठी शासकीय कल्याणकारी योजनांची प्रभावी अंमलबजावणी करणे आवश्यक आहे.
10. तासगाव तालुक्यातील अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती इंचा मानवी विकास निर्देशांक वाढवण्यासाठी तरी कारणे नवनवीन उपाययोजना करावी.

5.4 सांशश

सांगली जिल्ह्यातील तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशांक चा अभ्यास करताना मानवी विकास निर्देशांक आचे निर्देशक विचारात घेतले आहेत. वंचित घटकांचा निर्देशांक विकसित घटकांच्या निर्देशांकाची तुलना करता कमी दिसून येतो. कारण असं घटकापर्यंत आज ही योजना पोचले नाहीत. पायाभूत सुविधांचा विकास करण्यासाठी सरकारने नवनवीन योजना हातात घेणे गरजेचे आहे. तरच तासगाव तालुक्यात साम मानवी विकास निर्देशांक वाढत जाऊन तालुक्याचा सर्वांगीण विकास होईल व याचा सर्वांना सार्थ अभिमान वाटे.

સંદર્ભ સૂચી

संदर्भ सुची

Abusalen Shariff & Maithreyi Krishnaraj (2007): “State, Markets and Inequalities: Human Development in Rural India”, Orjent Longman Private Limited, New Delhi.

Ajitkumar Sinha & Rajkumar Sen (2000): “Economics of Amartya Sen”, Deep & Deep Publications Private Limited, New Delhi.

Alexander V.Alex (1983): Human Capital Approach to Economic Development, Me Metropolitan Book Company Private Limited, New Delhi.

Amartya Sen (1999): “Resources, Values & Development”, Oxford University Press, New Delhi.

Baster, Nancy (1985): “Social Indicator Research: Some issues and Debates: in Social Development in the Third World: Level of Living Indicators & Social Planning”,

J. C. M. Hilhorst & M. Klatter Croom Helm, London. Basu, P.Pattanaik & K.Suzumura (1999): “Choice, Welfare, & Development: A Festschrift in Honour of Amartya Sen”, Oxford University Press, New Delhi.

Brahmananda P.R. (1999): “Nobel Economics: A Historical Commentary from the Classical Angle”, Himalaya Publishing House, Mumbai

Chelliah, R.J & R.Sudarshan (1998): “Income Poverty & Beyond: Human Development in India”, Social Science Press, New Delhi.

Dala K. L (1991): “Human Development and Indian Perspective”, Har Anand Publications, New Delhi.

Dasgupta & Partha (1993): “An Inquiry into Well-being & destitution”, Oxford University Press, Clarendon.

Dreze J. P, Jean & Amartya Sen (1989): “Hunger & Public action”, Oxford University Press, New York.

Dreze J. P & Amartya Sen (1989): “India: Economic Development & Social Opportunity”, Oxford University Press, New Delhi.

Dutta B, M. Panda & W.Wadhwa (1994): “Human Development in India: An InterState Analysis”, in S.Subramanian (ed), “Measurement of Inequality and Poverty”, Oxford University Press, New Delhi.

UNDP. "What is Human Development?" UNDP. Retrieved 3 June 2012.

Bhalchandra Mungekar (1999), A Paradox in Maharashtra India's theHindu, Volmue -6, Issue 28.

Madhav Godbole (2002), Maharashtra Human Development, Som Issues, Comentary, Economic and Political Weekly, Volume-37.

Pant K.C. (2003), India's Development Scenario: Next Decade and Beyond, Academic foundation, New Delhi.

Mishra Shrijit, Duggal Ravi, Lingam Laxmi, Pitre Amita(2008), A Report on Health Inequality in Maharashtra, Satihi, Pune

Akbar Khodabakshi (2011). Relationship between GDP and Human Development Indices in India, International Journal of Trade, Economics and Finance, New Delhi.

T.V. Rao, Raju Rao and Taru Yadav (2001), A study of HRD Concepts, Structure of HRD Department and HRD Practices of India, Vikalpa, New Delhi.

प्रा. आर. कै. नाळे (2015), शाहूवाडी तालुक्यातील मानवी विकास निर्देशाकांचा अभ्यास, पीएच. डी. प्रबंध, शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर.

प्रा. आर. जी. आघाव (2010), भारतीय आणि जागतिक आर्थिक विकास, अथर्व प्रकाशन, पुणे.

वैशाली देशमुख (2012), महाराष्ट्राचा मानवी विकास, महाराष्ट्र : 50 वर्षातील आर्थिक विकासाचा धांडोळा, पुणे.

तायनाथ वैजनाथ पंडीतराव, (2013), जालना जिल्ह्याचा मानवी विकास निर्देशांक : एक अभ्यास, स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा विद्यापीठ यांना पीएच.डी. पदवीसाठी सादर केलेला प्रबंध.

श्री. गुणवंत बापू गडबडे (2009), महाराष्ट्र आणि केंद्र राज्याचा मानव विकास पातळीचा तुलनात्मक अभ्यास, एम,फील लघुशोध प्रबंध, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ औरंगाबाद.

चंद्रभान विष्णू चौधरी(2009), बुलढाणा जिल्ह्यातील मानव विकास पातळी चिकित्सक विश्लेषण, एम,फील लघुशोध प्रबंध, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ औरंगाबाद.

राजू प्रल्हाद जागृत(2009), जालना जिल्हा मानव विकास पातळीचे विश्लेषण,
एम.फील लघुशोध प्रबंध, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ औरंगाबाद.

डॉ. एस.वाय.पाटील (2001) मानव विकास अहवाल 2000 एक समालोचन, योजना
मासिक,मुंबई.

डॉ. शिवाजी पाटील (1996), मानव विकास अहवाल 1996 आणि जागतिक अर्थिक
विकास योजना मासिक,मुंबई.

चंद्रकांत पाटील (2014), सर्वसमावेशक विकासाच्या दृष्टीने आगामी वर्षाच्या
आर्थिक नियोजनाचे निर्देशांक,योजना मासिक, मुंबई,

सर्वोत्तम कुलकर्णी (2008), जागतिक मानव विकास अहवाल भारतापुढील आव्हाने
अर्थसंवाद.

डॉ.र.पु.कुरुलकर (2008), महाराष्ट्रातील निम्न स्तर जिल्ह्यांचा अर्थिक विकास :
सध्य स्थिती व उपाय, अर्थबोध मासिक पुणे.

डॉ. एम.पी. देशमुख आणि प्रा. बी.एस.परकाळ (2010), भारतामधील विभागीय
मानव विकास निर्देशांकाची प्रवृत्ती, नॅशनल कॉन्फरन्स ऑफ ह्यूमन रिसर्च
डेव्हलपमेंट संगमेश्वर .

डॉ. जी.बी.सौळंके आणि ए.बी.देवगिरीकर (2010) एकात्मिक बालविकास योजनेची
मानव विकासातील भूमिका एक अभ्यास ,नॅशनल कॉन्फरन्स ऑफ ह्यूमन रिसर्च
डेव्हलपमेंट संगमेश्वर.

डॉ. रामकृष्ण सौळुंके (2011) महाराष्ट्र व मराठवाड्यातील मानव विकासाचे तुलनात्मक अध्ययन, अर्थसंवाद.

यु. डी.वाकोडकर आणि दिपक पालमकर (2010), महाराष्ट्राचा मानव विकास निर्देशांक एक विवेचन राष्ट्रीय चर्चासत्र मानव संसाधन विकास नाशिक.

कृष्णा भोळे (2010), महाराष्ट्र व मराठवाड्याचा मानव विकास निर्देशांक एक चिकित्सा व भावि दिशा, महाराष्ट्रराज्य सुवर्ण महोत्सव सिंहावलोकन परिषद व संशोधन प्रकल्प पुणे.

प्रा.नितीन मुटकुळे आणि कमल ढाकणे (2010) मानव संसाधन विकास, नॅशनल कॉन्फरन्स ऑन ह्यूमन रिसर्च डेव्हलपमेंट संगमेश्वर.

डॉ. र.पु.कुरुलकर (2010), महाराष्ट्रराज्याच्या वंचितांचा निर्देशांक जिल्हा निहाय विश्लेषण अर्थबोध मासिक पुणे.

डॉ. ए.एस.पवार आणि ए.आर.चव्हाण (2010) मानव संसाधन विकास आणि नियोजन प्रक्रियेचे विश्लेषण योजना मासिक मुंबई.

डॉ. आर.के.नाळे (2014) महाराष्ट्राचा मानवी विकास निर्देशांक स्वरूप व सध्य स्थिती अर्थसंवाद.

अमोल घोडके (2014), आव्हान मानव विकासाच्यास्थायी तत्वाचे बुलैटीन ऑफ युनिक अँकडमी पुणे.

प्रश्नावली

प्रश्नावली

तासगाव तालुक्यातील वंचित घटकांच्या मानवी विकास निर्देशांकाचा अभ्यास

सर्वसाधारण माहिती

- नाव
- पत्ता
- लिंग
- वय
- जात
- धर्म
- शिक्षण
- मोबाईल

कौटुंबिक माहिती

अ.न.	नाव	कुटुंबप्रमुखाशी नाते	वय	शिक्षण

- कुटुंबातील नोंदणीकृत संख्या
- कुटुंबातील अनोंदणीकृत संख्या
- कुटुंबातील साक्षर संख्या
- कुटुंबातील निरक्षर संख्या

- कुटुंबातील मृत्यू पावलेल्या लोकांची माहिती

अ.न.	नाव	कुटुंबप्रमुखाशी नाते	मृत्यूवेळचे वय

आर्थिक माहिती

- वार्षिक उत्पन्न
- उत्पन्नाचे मार्ग कोणते
  - 1.
  - 2.
  - 3.
  - 4.
  - 5.
- उत्पन्न पुरेसे आहे का?

होय

नाही
- तुम्ही बचत करता का?

होय

नाही
- मनवी विकास निर्देशांक वाढविण्यासाठी उपाय सुचवा

.....

.....

.....

.....

.....

प्रश्नावली भरून घेणा-याचे नाव

.....

फोटो

फोटो

वासुंबे गावातील श्रीमती बाळाबाई पायमल यांच्याकडून माहिती
घेताना डॉ. बी.जे. कदम

ચિંચળી ળાવાતીલ માહિતી ઢરુન ઘેતાના શ્રી. યોગેશ મૂરલીધર શિંદે

મળેરાજુરી ળાવાતીલ પ્રશ્નાવલી ઢરુન ઘેતાના શ્રી.સુશાંત સુઢ્રાળ ચવ્હાળ

कुमठे गावातील महिलाच्याकडून माहिती भरण घेताना कुमारी सौजन्या संभाजी कोळी

सावळज गावातील महिला ग्रामस्थाकडून माहिती घेताना श्री. विनोद
जालिंदर सावंत

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” – शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

● **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** ●

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpmtasgaon.edu.in

Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : $\frac{SVAC4}{X}$ Jr.: C-8

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

ISO Certified : 9001:2015

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Ex- Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. Milind S. Hujare
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT /

Date :

Criterion II

Teaching Learning and Evaluation

2.3.1

Student centric methods, such as experiential learning, participative learning

Experiential learning:

Guest lectures

“Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture”

-Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's Kolhapur

**PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL
MAHAVIDYALAYA TASGAON DIST- SANGLI**

416 312 (Maharashtra) Phone No: (02346)250665

(Affiliated to Shivaji University, Kolhapur)

DEPARTMENT OF PHYSICS

REPORT ON GUEST LECTURES

2017-2018

Event:	Foundation of Science and Technology
Organizing Department	Department of Physics, Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon.
Date	18/09/2017
Venue	Room No. - 5

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंपन्न यांसाठी शिक्षण प्रसार"

-विश्वरामजी डॉ. बापूजी साबुंदे

श्री १०८मी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर संचालित

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय

तासगाव, जिल्हा. सांगली, पिन. ४१६ ३१२ STD : ०२३४६-२५०६६५, २५०५७५ FAX : ०२३४६-२५०५७५

संलग्नता शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

ई-मेल : san.pdvpm.tas@gmail.com वेबसाईट : pdvpcollegetasgaon.com

स्थापना सन - जून १९६२ पी.बी.नं.१४ ज्यु. कॉलेज नं. जे२२-१०-००१, सिनिअर कॉलेज कोड नं. $\frac{SVAC/4}{X}$ जे.सी.८-८

मंडळ पुनर्मूल्यांकन बोली "सी" (२.४६)

शिक्षणप्रमुख
डॉ. बापूजी साबुंदे
संस्थापक

मा. चंद्रकांत (दादा) पाटील
अध्यक्ष
संस्थापक

प्राचार्य अभयकुमार साळुंके
एम. ए.
प्रेमप्रधान

प्राचार्य सी. शुभांगी एस. गावडे
एम. एम.टी. बी. एड.
सेक्रेटरी

डॉ. आर. आर. कुंभार
एम. एम.टी. बी. एड.
प्राचार्य

जावक क.पी.टी.व्ही.पी.एम.टी./ 702/201718

दिनांक : 14.09.2018

प्रती,

डॉ. आर. एस. पाटील

न्यू कॉलेज, कोल्हापूर

जि. कोल्हापूर.

विषय : व्याख्यानावावत.....

महोदय,

उपरोक्त विषयास अनुसरून आमचे महाविद्यालयामध्ये भैतिकशास्त्र विभागात दि. १८ सप्टेंबर २०१७ रोजी व्याख्यानासाठी आम्ही आपणास निमंत्रित करित आहोत. तरी सकाळी ११.३० वाजता आपली उपस्थिती प्रार्थनीय आहे.

कळावे,

आपला विश्वासू

PCU

डॉ. आर. आर. कुंभार.

प्राचार्य

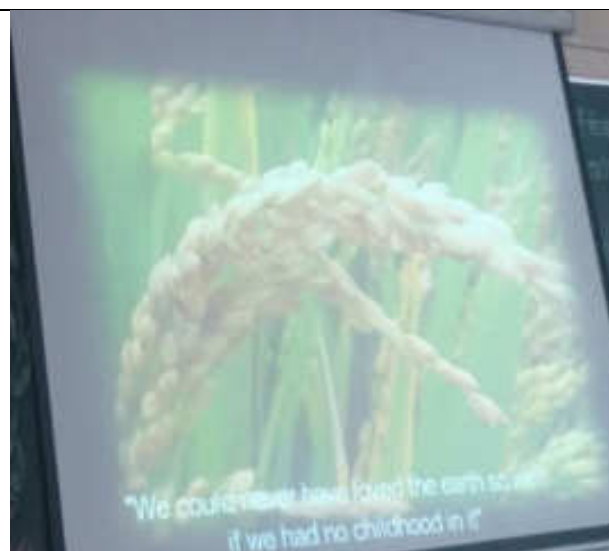
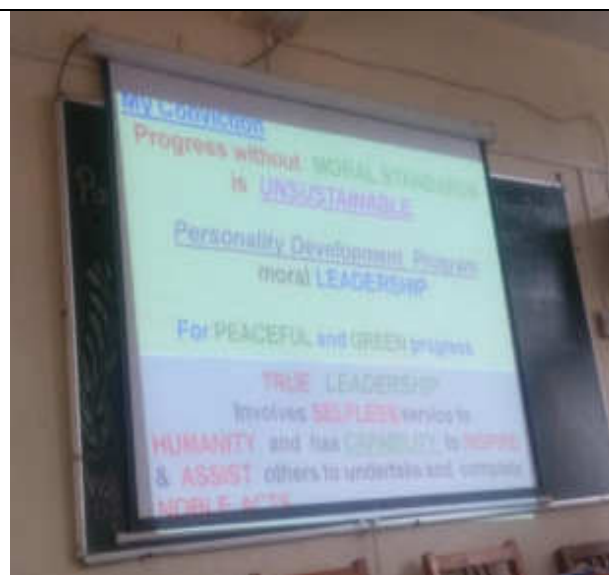
पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, तासगाव (जि. सांगली)

Dr. R. S. Patil delivering talk on Foundation of Science and Technology

Participated student and staff

Power point presentation of Dr. R. S. Patil on Foundation of Science and Technology

Dr. R. S. Patil
Head,
Department of Physics,
Padmabhushan Dr. Vasantnagarada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Dist. Sangli)

“Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture”
-Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's Kolhapur

**PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL
MAHAVIDYALAYA TASGAON DIST- SANGLI**

416 312 (Maharashtra) Phone No: (02346)250665

(Affiliated to Shivaji University, Kolhapur)

DEPARTMENT OF PHYSICS

**Invited Talk on
Basic Electronics**

2019-2020

Event:	Invited Talk
Organizing Department	PHYSICS
Date	25 th January 2020
Venue	Department of Physics
Student Participants	30
Male	07
Female	23
Faculty Participants	05

Department of Physics
P. D. V. P. College,
Tasgaon
20/01/2020

To,
The Principal
P. D. V. P. College
Tasgaon

Subject -: Permission for to arrange Guest lecture

Respected Sir,

We are arranging Guest lecture on "Basic Electronics" of Dr. C. S. Shalgaokar, Ex- Professor, Department of Electronics, Shivaji University, Kolhapur on Saturday, 25th January 2020 at 11.30 am.

Kindly give permission for the same.

Thanking you.

Permitted
[Signature]
20/1/20

Yours Faithfully,

[Signature]
Dr. J. S. Ghodake

NAAC Accredited **A** (2.76)

“ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांच्याशी शिक्षणप्रसार ” - शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साबुंबे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin 416 312 ☎ **STD** : 02346- 250 665, 250 575 **FAX** : 250575

• **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** •

ISO - 9001:2015

E-mail: san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpmtasgaon.edu.in

• Established Year : June 1962 • P. B. No. : 14 • Jr. College No. : J22-10-001 • Sr. College Code No. : **SHACH** X Jr. C-8

Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe
B.A., B.T.D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT
B.Com.
Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc., B.Ed.
SECRETARY

Dr. Milind S. Hujare
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

To:
Ref.No. : PDVPMT/ 19-2020 2155
Dr. C. S. Shalgaokar

Date :

Ex- Professor,
Department of Electronics,
Shivaji University, Kolhapur

Dear Sir,

It gives me great pleasure to inform you that, we are arranged Guest lecture on “Basic Electronics” on Saturday, 25th January 2020 at 11.30 pm.
Kindly accept our invitation and acknowledge the same.

Thanking you in anticipation,

Yours Faithfully,

Dr. Milind S. Hujare
Principal

Padmabhushan Dr. Vasanttraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli)

The Department of Physics of Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon organized expert talk on Basic Electronics for B. Sc. students on 25 January 2020. Chief Guest of this function Dr. C. S. Shalgaokar, Ex-Professor, Department of Electronics, Shivaji University, Kolhapur, talk on the subject Basic Electronics and donated 111 books to Physics department

He gave the information about basic electronics and discussed simple electronic concept. Total 30 students from B. Sc. I and III year have appeared for this program.

Felicitaton of Dr. C. S. Shalgaokar, Ex-Professor, Department of Electronics, Shivaji University, Kolhapur by Principal Dr. Milind S. Hujare

Dr. C. S. Shalgaokar, Talk on Basic Electronics

President of the function Principal Dr. Milind S. Hujare

Introduction given by Head Department of Physics Dr. J. S. Ghodake

Guidance to the students Mr. V. H. Patil

Guidance to the students Mr. B. S. Harale

Vote of thanks Mr. G. S. Pawar

Participated Student

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कृत पोखरी शिक्षण प्रणाली"

विद्यार्थ्यांनी डॉ. वासुदेव पाटील.

Padmabhushan Dr. Vasanturadada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon

Department of Physics

Student Attendance Sheet

Class: B.Sc. III

Teacher Name: B.S. Harale, J.S. Chodake

Invited Task

Paper No. : 22

Basic Electronics

Sr. No.	Name of the Student	Roll No.	Signature of the student
1	Kamble Apurva R.	6091	Kamble
2	Patil Piyanka B.	6098	Patil
3	Patil Komal K.	6095	Komal
4	Patil Anuja Arun	6092	Patil
5	Jadhav Supriya V	6090	Supriya
6	Patil Omkar Suresh	6097	Patil
7	Patil Niranjan Ramesh	6096	Patil
8	Patil Kiran Kundalik	6094	Patil
9	Jadhav Shivam D.	6088	Jadhav
10	Sadalkale A-C.	6101	Sadalkale
11	Patil Santosh P	6100	Patil
12	Jadhav Suhag S	6089	Jadhav
13			
14			
15			
16			
17			
18			
19			
20			
21			
22			
23			
24			
25			
26			

"ज्ञानं, विद्वान् जगति सुलोकतः परमार्थे विद्यमानः"

विभागाध्यक्ष डॉ. वासुदेव मजुंदे,

Padmabhushan Dr. Vasantaoada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon

Department of Physics

Student Attendance Sheet

Class: B.Sc I

Teacher Name:

Invited Talk

Paper No.: 07

Basic Electronics

Sr. No.	Name of the Student	Roll No.	Signature of the student
1	Pathan Swalhya Jamshid	510120	<u>Swalhya</u>
2	Kore Dipti Pandurang		<u>Dipti</u>
3	Pawar Priti Kishor		<u>Pawar</u>
4	Zambre Shraddha S.		<u>Shraddha</u>
5	Yadav Mayuri Sumil		<u>Mayuri</u>
6	Pawar Pratiksha Santosh		<u>Pratiksha</u>
7	More Ritul Yashwantrao		<u>Ritula</u>
8	Babare Shraddha A.		<u>Shraddha</u>
9	Potole Snehal Malhari		<u>Snehal</u>
10	Mali Aapita Anandheo		<u>Anali</u>
11	Jambale Amruta Nanasaheb	5187	<u>A.M. Jambale</u>
12	Shinde Kasturi Namgyan	5269	<u>Shinde</u>
13	Shinde Dipti Manik	5266	<u>Shinde</u>
14	More Poojashri Balaso	5212	<u>More</u>
15	Gorad Ankita Yuvraj	5174	<u>AGorad</u>
16	More Sneha Shivaji	5216	<u>SMore</u>
17	Mali Jyoti Babaso	5204	<u>J.B. Mali</u>
18	Kogole Shreya Shital	5196	<u>Shreya</u>
19			
20			
21			
22			
23			
24			
25			
26			

NAAC Accredited **A++** (2.76)

“ ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांचाही शिक्षणप्रसार ” – शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin 416 312 ☎ **STD : 02346- 250 665, 250 575 FAX : 250575**

• **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** •

ISO - 9001:2015

E-mail: san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpmtasgaon.edu.in

• Established Year : June 1962 • P. B. No. : 14 • Jr. College No. : 222-10-001 • Sr. College Code No. : **SHACS** X Jr. C-8

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A., B.T.D. LL.B.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT
B.Com.
Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
CHAIRMAN
M.A.

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
SECRETARY
M.Sc. B. Ed.

Dr. Milind S. Hujare
PRINCIPAL
M.Sc., Ph.D.

Ref.No. : PDVPMT/ १९-२०२० खमख

Date :

To,

Dr. C. S. Shalgaokar

Ex- Professor,

Department of Electronics,

Shivaji University, Kolhapur

Dear Sir,

You have delivered a Guest lecture on “Basic Electronics” on Saturday, 25th January 2020 at 11.30 pm.

We are very much thankful to you for sharing your academic excellence with students. We expect the same kind of co-operation from you in future.

Thanking you in anticipation,

Yours Faithfully,

Dr. Milind S. Hujare
Principal

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli)

Dr. Ghodake J. S.
Head,

Department of Physics,
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Dist. Sangli)

"Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture".

--Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

Padmabhushan Dr.Vasantraodada Patil

Mahavidyalaya, Tasgaon

Tal. Tasgaon. Dist. Sangli-416 312 (Maharashtra)

(Affiliated to Shivaji University, Kolhapur)

**DEPARTMENT OF
COMPUTER-SCIENCE
And
Computer Application
(2020-21)**

A Guest lecture On

Data Science

"Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture".

--Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

Padmabhushan Dr.Vasatraodada Patil

Mahavidyalaya, Tasgaon

Tal. Tasgaon. Dist. Sangli-416 312 (Maharashtra)

(Affiliated to Shivaji University, Kolhapur)

Title of the Guest Lecture

" Data Science"

Organizer:Department Of Computer Science&Appication
and
Internal Quality Assurance cell (IQAC) PDVP College,
Tasgaon

Total No Of Student Participated:22

Total no of faculty conducted : 02

Brochure of Guest Lecture

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's
Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon, Sangli

Department of Computer Science and IQAC

Organizes
Guest Lecture on

“Introduction to Data Science”

Date: Saturday, 10th July 2021

Time: 1:00 pm onwards

Resource Person

Prof. Mrs. Mariyam Maniyar

Experience 13 Years

Assistant Professor, K. K. Wagh Institute of Engineering Education & Research, Nashik

Session will be Online in Google meet platform

Google Meet link: <https://meet.google.com/ruu-sfvw-ndc>

Prof. Vijay Kumbhar
Head, Computer Science Department

Dr. Milind S. Hujare
Principal, P.D.V.P College

Permission letter

दि. 5/7/2021

प्रति,
मा. प्राचार्य,
पी. डी. ए. पी. महाविद्यालय,
तामसाव

विषय :- Guest lecture साठी परवानगी
मिळवावासात.

मा. महोदय,

आपला महाविद्यालयातील B.Sc. - III / B.C.A - III

(संगणकशास्त्र / संगणक ॲप्लीकेशन) या वर्गातील
विद्यार्थ्यांसाठी Data Science या Current विषयावरील.

प्रा. मरीचम मनिवार (नाबिकु इंजिनिअरींग कॉलेज), नाशिक
लांचे lecture देवण्याची परवानगी मिळवावासात.

कळवे.

संगणक
(*[Signature]*)

आपला विश्वासू,

[Signature]
(प्रा. कुमार ए. टी.)

**"Dissemination of Education for Knowledge, Science and Culture" -Shikshanmaharashi Dr. Bapuji Salunkhe
Shri Swami VivekanandShikshanSanstha, Kolhapur's
PadmabhushanDr.vasatraodadaPatilMahavidyalaya, Tasgaon
Department of Computer Science And Application
A Guest Lecture in Data Science
Academic year 2020-21**

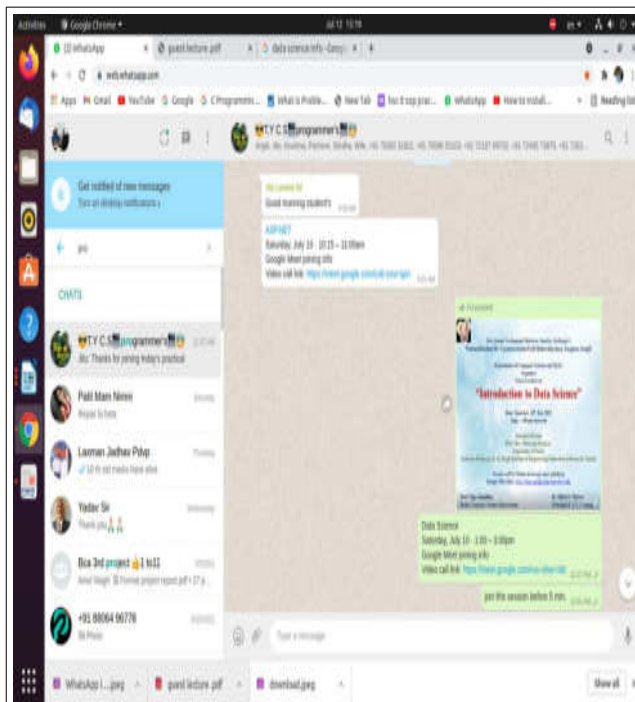
NOTICE

6 July 2021

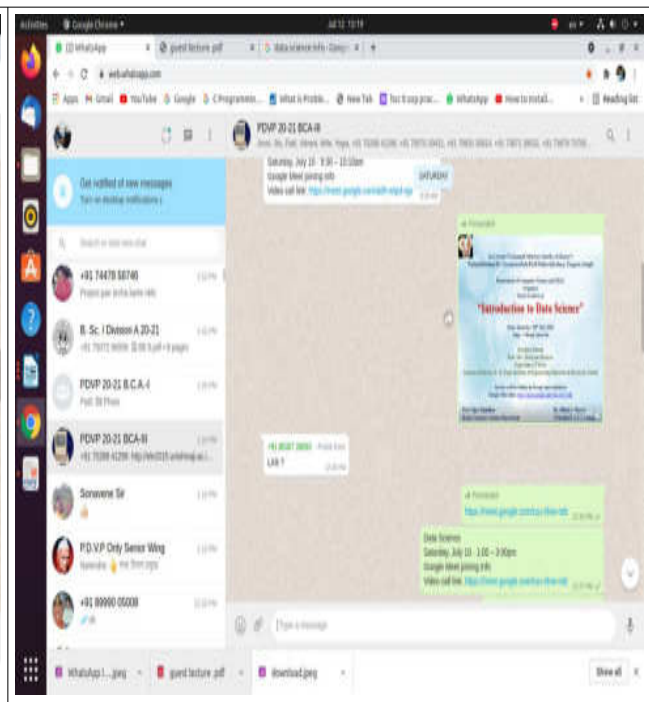
All student's of B.Sc. PART-III (Computer students)) and BCA Part - 3 are hereby informed that, our college is going to organise guest lecture on "Data Science" for this current academic year .All students should participate this online session at saturday 10-7-2021 before 5 min .link is provided in class whatsapp group.

HOD
Head,
Department of Computer Science
Padmabhushan Dr. Vasatraodada Patil
Mahavidyalaya, TASGAON Dist. Sangli

Communicate Student's through Whatsapp

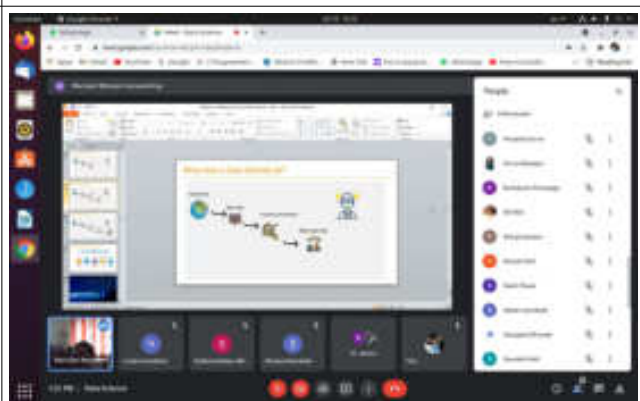
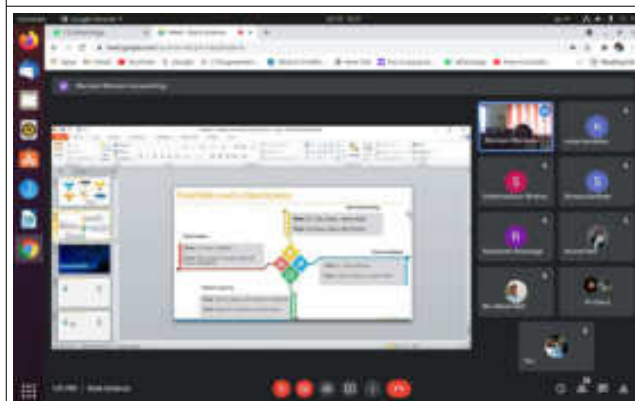
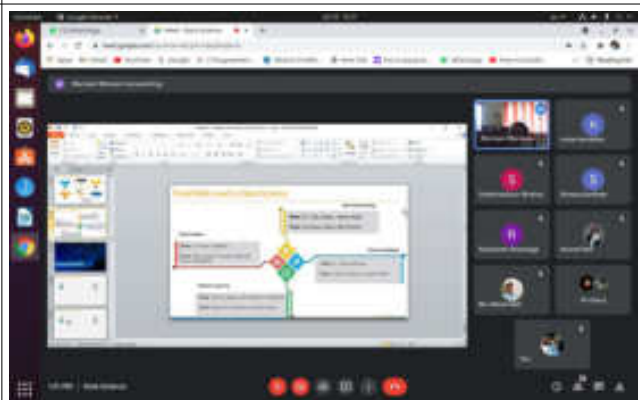
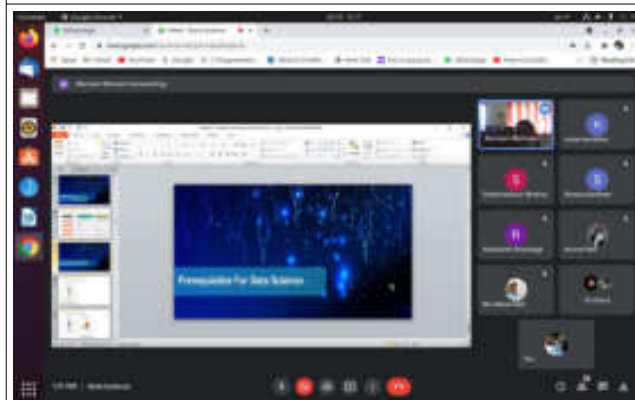
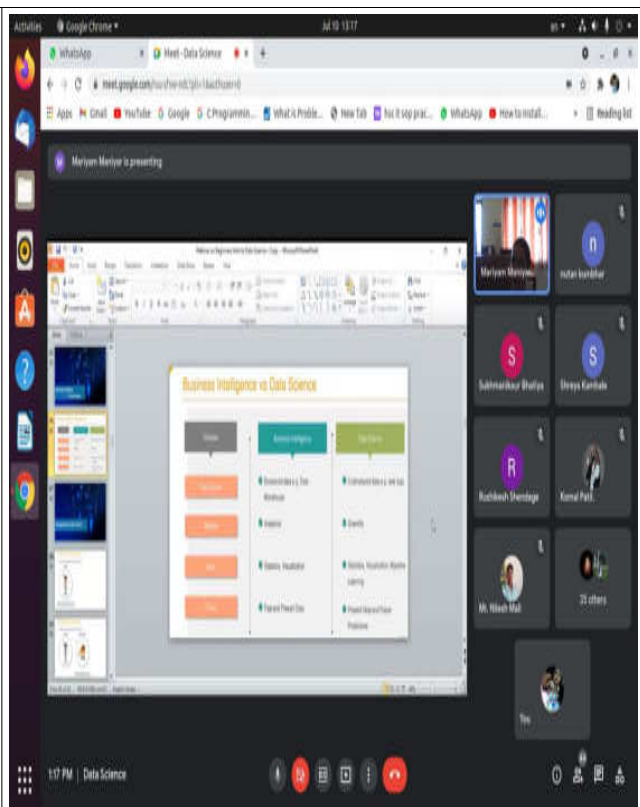
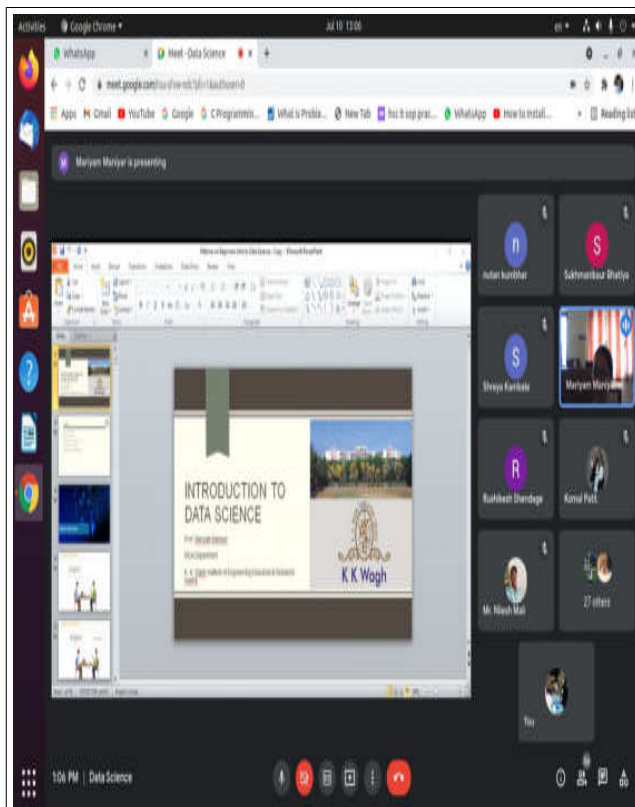
B.Sc.-3 whatsapp group

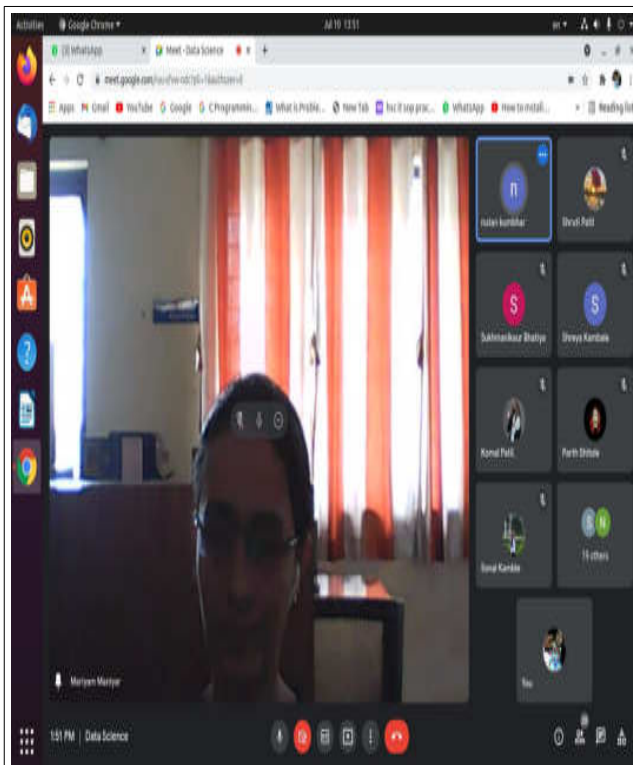
BCA-3 whatsapp group

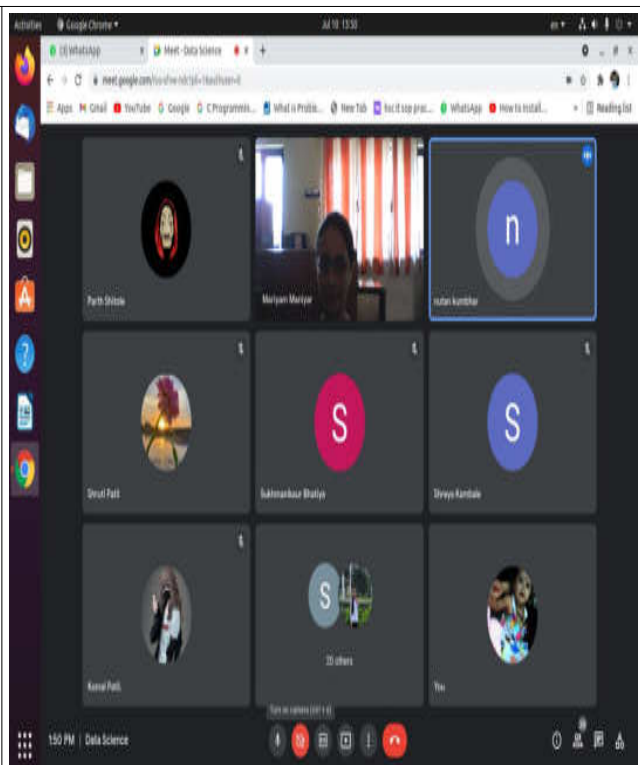
Slide Presentation

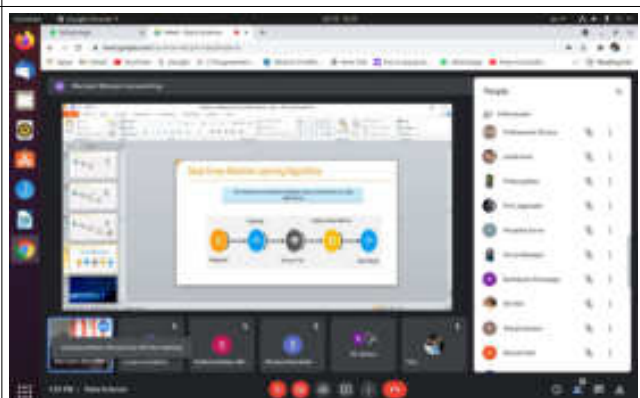
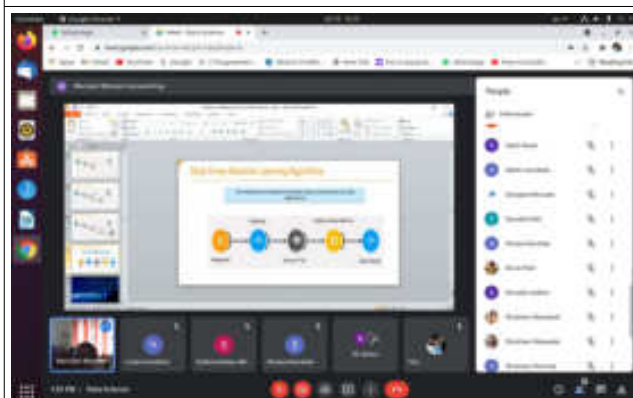
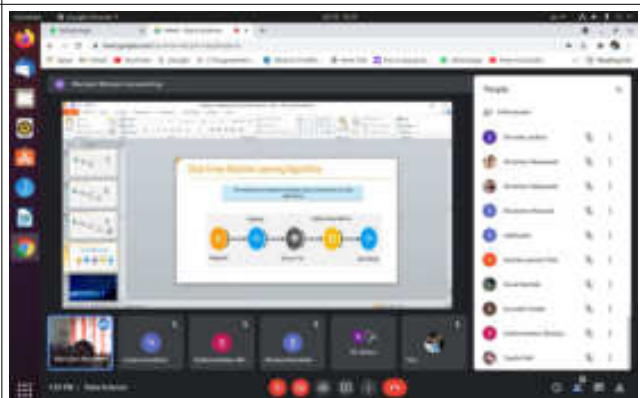
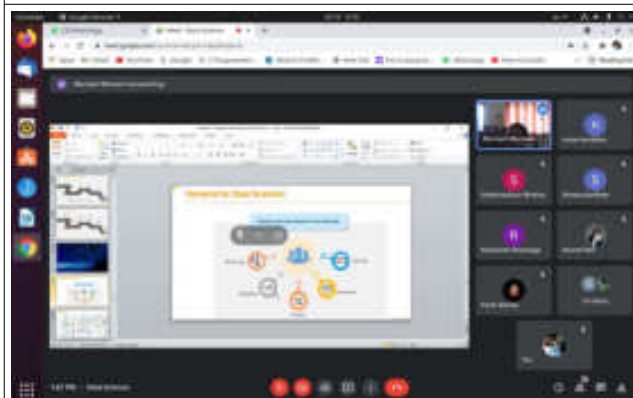
Slide Presentation

Guest

Student Partitipation

Presenty

- * Meet - ruu-sfw-ndc
  - * Meeting code: ruu-sfw-ndc
  - * Created on 2021-07-10 01:00:10
- sub: Data Science

Full Name	First Seen	Time in Call
Anjali sapkal	2021-07-10 01:00:13	00:47:34
Nisha Gaming	2021-07-10 01:00:14	00:48:54
Pooja Jangam	2021-07-10 01:00:15	00:21:06
Pooja Patil	2021-07-10 01:00:16	00:49:06
Pratiksha Patil	2021-07-10 01:00:17	00:50:08
Priyanka Surve	2021-07-10 01:00:18	00:49:27
Purva Mahajan	2021-07-10 01:00:19	00:49:55
Sakshi Thorbole	2021-07-10 01:00:20	00:49:56
Snehal Laxman Patil	2021-07-10 01:00:21	00:39:14
Snehal Sudam Patil	2021-07-10 01:00:22	00:00:51
Swaleha Attar	2021-07-10 01:00:10	00:50:33
Vijay Kumbhar	2021-07-10 01:00:10	00:50:33
Marium maniyar	2021-07-10 01:00:11	00:50:34
Mahesh Chavan	2021-07-10 01:00:12	00:50:35
Nikhil Patil	2021-07-10 01:00:13	00:50:36
Yogita Patil	2021-07-10 01:00:14	00:50:37
Komal Pawar	2021-07-10 01:00:15	00:50:38

Introduction

Data science is related to data mining, machine learning and big data. Data science is a "concept to unify statistics, data analysis, informatics, and their related methods" in order to "understand and analyze actual phenomena" with data. ... However, data science is different from **computer science and information science**.

About session

This session is conducted by **Prof. Marium Maniyar**, **nashik Enggneering College, Nashik Department of MCA**. This session handed by **Prof. Kumbhar V.T.** and vote of thanks taken by **Prof. Kumbhar N.V.**

HOD
Head,
Department of Computer Science
P. V. Kumbhar Dr. Vasantodada P. S.
Mahavidyalaya, T. ASGAON, Dist. Sangli

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार”- शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी साळुंखे
Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur Sanchlit

Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli, Pin-416312
DEPARTMENT OF HISTORY

**Guest lecture
On
Political History of Medieval India**

Date: 07/10/2017

**A Report Submitted to
IQAC, Internal Quality Assurance Cell
Padmabhushan Dr.Vasantodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli, Pin-416312**

Organized by
Department of History

**Head
Dr.C. G. Patil
Department of History
Padmabhushan Dr.Vasantodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon,**

2017-2018

दि. ०५/१०/२०१७

प्रति,
मा. प्राचार्य,
पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय,
तासगाव

विषय: इतिहास विभाग आयोजित शिक्षक दिन साजरी करण्यास परवानगी मिळणेबाबत

...

महोदय,

उपरोक्त विषयास अनुसरून दि. ०७/१०/२०१७ रोजी सकाळी ठिक १०.०० वाजता प्रा. एच. एल. कांबळे यांचे अभ्यागत व्याख्यानचे आयोजन करण्यात आले आहे. तरी व्याख्यान आयोजित करण्यास परवानगी मिळणेस सहकार्य व्हावे ही विनंती.

कळावे

आपला नम्र

HEAD
Department of History
P.D.V.P. College, Tasgaon.

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार” -शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी साळुंखे
Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur Sanchlit
Padmabhushan Dr.Vasatraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli, Pin-416312

DEPARTMENT OF HISTORY
(2017-2018)

दि. ०६/१०/ २०१७

नोटीस

महाविद्यालयातील सर्व विद्यार्थ्यांना सूचित करण्यात येते की, दि.०७/१०/ २०१७ रोजी सकाळी
ठिक १०.०० वाजता इतिहास विभागात प्रा. एच. एल. कांबळे यांचे अभ्यागत व्याख्यानचे आयोजन
करण्यात आले आहे तरी सर्वानी उपस्थित राहावे.

विभागप्रमुख

HEAD
Department of History
P.D.V.P.College,Tasgaon.

'ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांचाही शिक्षण प्रसार'

-विद्यार्थ्यांनी डॉ. बापूजी साखुंबे

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर संस्थेत

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय

तासगाव, जिल्हा. सांगली, पिन. ४१६ ३१२ STD : ०२३४६-२५०६६५, २५०५७५ FAX : ०२३४६-२५०५७५

संलग्नता शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

ई-मेल : san.pdvpmtas@gmail.com वेबसाईट : pdvpcollegetasgaon.com

॥ स्थापना सन - जून १९६२ ॥ पी.बी.नं.१४ ॥ ज्यु. कॉलेज नं. जे२२-१०-००१, ॥ सिनिअर कॉलेज कोड नं. $\frac{SIVAGU}{X}$ Jk.C-B

ॐ पुनर्मूल्यांकन केली "बी" (२७६)

डॉ. बापूजी साखुंबे

मा. चंद्रकांत (दादा) पाटील

प्राचार्य अभयकुमार साखुंबे

प्राचार्य सौ. शुभांगी एम. गावडे

डॉ. आर. आर. कुमार

जावक अ.पी.डी.पी.एच.टी./२४.४.१७

दिनांक : ०१/०४/२०१७

प्रति,

मा. प्रा. एच. एल. कांबळे,

महिला महाविद्यालय,

तासगाव, जि. सांगली.

विषय:- व्याख्यानाबाबत..

महोदय,

उपरोक्त विषयानुसार या महाविद्यालयात बी.ए.भाग-३ इतिहास विभागाध्यावतीने मध्ययुगीन भारताचा इतिहास पेपर नं.८ या विषयासाठी आपणास व्याख्यानावे निमंत्रण देण्यात येत आहे. तरी दि.०४/१०/२०१६ रोजी स.०९.०० या. महाविद्यालयात उपस्थित राहून सहकार्य करावे ही विनंती.

कळावे,

आपला विश्वासू

(डॉ. आर. आर. कुमार)
प्राचार्य,

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, तासगाव, जि. सांगली, (O.S.)

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार"

-शिक्षणदात्री डॉ. बाबाजी साठुंखे

बी स्वायी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर संघलित

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय

तासगाव, जिल्हा. सांगली, पिन. ४१६ ३१२ STD : ०२३४६-२५०६६५, २५०५७५ FAX : ०२३४६-२५०५७५
संलग्नता शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर

ई-मेल : san.pdvpm.tas@gmail.com वेबसाईट : pdvpcollege.tasgaon.com

नेट पुनर्मूल्यांकन रेली "डी" (२.४६)

स्थापना सन - जून १९६२ ॥ पी.बी.नं. १४ ॥ ज्यु. कॉलेज नं. जे२२-१०-००१, ॥ सिनिअर कॉलेज कोड नं. $\frac{SVAC/4}{X}$ J.C.C-B

डॉ. बापूजी साठुंखे

मा. चंद्रकांत (दादा) पाटील

प्राचार्य अभयकुमार साठुंखे

प्राचार्य सौ. शुभांगी एम. गावडे

डॉ. आर. आर. कुंभार

जावक क्र. पी.डी.व्ही.पी.एम.टी. / २५ म ६

दिनांक : 7/10/2017

प्रति,

मा. प्रा. एच. एल. कांवळे,

महिला महाविद्यालय,

तासगाव, जि. सांगली.

विषय:- व्याख्यानाचे निमंत्रण स्विकारलेबाबत..

महोदय,

उपरोक्त विषयानुसार या महाविद्यालयात बी.ए.भाग-३ इतिहास विभागाच्यावतीने मध्ययुगीन भारताचा इतिहास पेपर नं. ८ या विषयासाठी आपणास व्याख्यानाचे निमंत्रण देण्यात आले होते. त्यानुसार आपण दि. ०७/१०/२०१७ रोजी स. ०९.०० या. महाविद्यालयात उपस्थित राहून विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केल्याबद्दल आभार.

कळावे.

आपला विश्वासू,

(डॉ. आर. आर. कुंभार)
प्राचार्य,

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, तासगाव, जि. सांगली, (O.S.)

Roll No.	Gender	Student Name
	MALE	ASHTEKAR AJINKYA ASHOK
1.	MALE	BHOSALE AJAY BABURAO
2.	MALE	CHAVAN AJAY PRAKASH
3.	MALE	CHAVAN AKSHAY TANAJI
4.	FEMALE	CHAVAN MAYA BALASO
5.	MALE	DESAI AMAR RAGHUNATH
6.	MALE	DESHMUKH AKSHAY SURESH
7.	MALE	DEVMANE SACHIN DILIP
8.	MALE	DHOTRE AKASH VILAS
9.	MALE	GADIKAR SADIK NAIEM
10.	MALE	GAIKWAD VIJAY MANOHAR
11.	MALE	GURAV ABHIJIT RAJARAM
12.	MALE	GURAV ADITYA VIKAS
13.	MALE	HAJARE GANESH POPAT
14.	MALE	INGAWALE MAHESH BABASAHEB
15.	FEMALE	JADHAV NIKITA LAXMAN
16.	MALE	JADHAV SUNIL HANMANT
17.	MALE	JAMDADE SOURABH JAYSING
18.	MALE	KADAM SUJIT SUDHAKAR
19.	FEMALE	KASTURE MAYA RAMCHANDRA
20.	MALE	KHARAT SAMEER TANAJI
21.	FEMALE	KONDALKAR MAYURI TUKARAM
22.	MALE	MADANE AMIT MAHADEV
23.	MALE	MALI ATUL EKNATH
24.	FEMALE	MALI POOJA KESHAV
25.	MALE	MALI ROHIT RAJENDRA
26.	MALE	MALI SWAPNIL RAJENDRA
27.	MALE	MANDALE NITIN ANNA
28.	FEMALE	MANE SONALI SHAMKUMAR
29.	FEMALE	MHETTAR ANUJA MARUTI

30.	MALE	MOHITE SHUBHAM MANIK
31.	MALE	MOKASHI KISHOR SHAMRAO
32.	MALE	PATIL OMKAR SHASHIKANT
33.	FEMALE	PATIL PALLAVI RAJARAM
34.	FEMALE	PATIL SUBHANGI BHUJANG
35.	MALE	PATIL SURAJ PARSHRAM
36.	MALE	PATIL YOGESH KUMAR
37.	MALE	PAWAR HRISHIKESH SANJAY
38.	MALE	PAWAR SURAJ KISAN
39.	FEMALE	ROKADE PRAGATEE SHARAD
40.	FEMALE	SARGAR RESHMA HINDURAO
41.	FEMALE	SHELAKE RANI GOVIND
42.	FEMALE	SHELAKE SUPRYA POPAT
43.	MALE	SHENDAGE TEJAS ARUN
44.	MALE	SHINDE ATUL ARUN
45.	FEMALE	THITE PRAJAKTA SHANKAR
46.	MALE	YEDAKE ATUL KANTILAL
47.	MALE	ZAMBRE DHONDIRAM MADHUKAR
48.	MALE	ZAMBRE PRASHANT LALASAHEB

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” – शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

● **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** ●

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpmtasgaon.edu.in

▶ Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : $\frac{SVAC4}{X}$ Jr.: C-8

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

ISO Certified : 9001:2015

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Ex- Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. Milind S. Hujare
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT /

Date :

Criterion II

Teaching Learning and Evaluation

2.3.1

Student centric methods, such as experiential learning, participative learning

Participative learning

Brain Storming

‘Dissemination of Education through Knowledge, Science and
Culture’
-Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

**Shri Swami Vivekanand Shikshan
Sanstha, Kolhapur's**

**PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL
MAHAVIDYALAYA, TASGAON**

Tal. Tasgaon, Dist.: Sangli.

DEPARTMENT OF MATHEMATICS

A Report On

**Brain Storming
Session**

Submitted To

Internal Quality Assurance Cell

Year 2019-20

By using brainstorming we will find out which students need extra support with certain tasks if they are to understand a topic. At this time gives information and insight into current understandings, so that we can plan their next steps in learning about use of mathematics in daily life or other science topics.

Thus following are key benefits from brainstorming

- • Allows students to share ideas
- • Helps build students confidence
- • Develops students skills
- • Allow all students to participate in lessons

Date 04/09/2019

To,
The Principal,
P.D.V.P.College Tasgaon

Subject : Regarding permission for conducting brain
storming session and group discussion.

Respected Sir,

As mentioned above in our Department of Mathematics
we have decided to conduct brain storming session and group
discussion for the students of B.Sc.Part-III[Mathematics].

I request you to give permission for same.

Thanking you,

Yours faithfully,

Department OF MATHS
P. D. V. P. Mahavidyalaya
TASGAON (Sangli)

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's
Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya Tasgaon Dist- Sangli

Department of Mathematics

Notice

Date :- 28/09/2019

All the students of B. Sc, III are hereby informed that the department has organized **Brain Storming session** on 01st Oct. 2019. Subject for the activity is **"Use of Mathematics in daily life"**. Everyone should present in the department laboratory before 12.00 am.

HEAD
Department OF MATH
P. D. V. P. Mahavidyalay
TASGAON (Sangli)
Head

Department of Mathematics

Principal

Groups of session

DEPARTMENT OF MATHEMATICS		
BSC PART III		
2019-20		
BRAIN STORMING		
SUB-MATHEMATICS IN DAILY LIFE		
NAME OF THE GROUP	NAME OF STUDENT	SIGN
Dr. RAMANUJAN 6075-6080	BANSODE SAPANA SATISH	Bansode
	DEVKULE PRANALI ANIL	Pranali
	MALI ATUSHA SURESH	Amali
	MALI NILAM SURESH	Amali
	PATANKAR RUPALI NAMDEV	Patankar
	PATIL MEGHA RAJARAM	Patil
ARYABHATTA 6081-6261 Kalyan	PATIL RUSHIKESH SHANKARRAO	Rushikesh
	RANKHAMBE PAYAL ARUN	Payal
	SHENDAGE BHAGYASHRI SHIVAJI	Shende
	SHINDE VAISHNAVI SHRIKANT	Shinde
	YADAV TEJASHREE PATANGRAO	Yadav
	ZAMBRE SHREYA DAGADU	Zambre
	BHILAWADE VARSHA SANJAY	Vis Bhilawade
ALBERT EINSTEIN 6262-6269	GADE SHWETA SATISH	Gade
	GAIKWAD RUSHIKESH RAJENDRA	Gaikwad
	GALANDE PRUTHVEERAJ GANPATI	Galande
	JADHAV DHANASHREE MURLIDHAR	Jadhav
	JADHAV MEENAKSHI ALIS MATARAI SUBHASH	Meenakshi
	KALBAGE SURAJ JAYWANT	Kalbag
	KHARMATE PRAJAKTA KESHAV	Kharmate
	KUMBHAR PRAJAKTA RAMCHANDRA	Kumbhar
Dr. A.P.J ABDUL KALAM 6270-6276	MANE CHANDRAKANT BHAGWAN	Mane
	MANE MAHESH MOHAN	Mane
	MANE SUPRIYA SURYAKANT	Mane
	MOMIN SAEED LIYAKAT	Momin
	NADAF KAUSAR SHAMSHUDDIN	Nadaf
	PATIL ADITI SUNIL	Patil
	PATIL ASHWINI RAJENDRA	Patil

NAME OF THE GROUP	NAME OF STUDENT	SIGN
BHASKARACHARYA 6277-6291	PATIL MONIKA GANESH	<i>Ms. Patil</i>
	PATIL MONIKA GHANASHAM	<i>Ms. Patil</i>
	PATIL PALLAVI CHANDRAKANT	<i>Pallavi</i>
	PATIL PRANJALI ABHJEET	<i>Pranjali</i>
	PATIL SAYALI YASHWANT	<i>Sayali</i>
	PAWAR KAJAL MANIK	
	PUJARI DIPALI MAHESH	<i>Dipali</i>
	SHENDAGE DIPTI DNYANDEV	
	SHIKALGAR SALMAN RAJU	<i>Salman</i>
	SHINDE GANESH MALLOJI	
	SHINDE GEETANJALI POPAT	
	SHINDE PRITAM SHANKAR	
	SUTAR NISHA SATISH	<i>Nisha</i>
	WALE MANISHA MAHALING	<i>Manisha</i>
	ZAMHRE MANISHA SUBHASH	<i>Manisha</i>

 HEAD
 Department OF MATHS
 P. D. V. P. Mahavidyalaya
 TASTAON (Sangli)

Participants

Department of Mathematics B.Sc. Part-III 2019-20 Attendance Sheet			
Roll no.		Name of the Student	Signature
6075	MSS	BANSODE SAPANA SATISH	<i>Bansode</i>
6076	MSS	DEVKULE PRANALI ANIL	<i>Pranali</i>
6077	MSS	MALI ATUSHA SURESH	<i>Amali</i>
6078	MSS	MALI NILAM SURESH	<i>Amali</i>
6079	MSS	PATANKAR RUPALI NAMDEV	<i>Patankar</i>
6080	MSS	PATIL MEGHA RAJARAM	<i>Patil</i>
6081	SHR	PATIL RUSHIKESH SHANKARRAO	<i>Patil</i>
6082	MSS	RANKHAMBE PAYAL ARUN	<i>Payal</i>
6083	MSS	SHENDAGE BHAGYASHRI SHIVAJI	<i>Shende</i>
6084	MSS	SHINDE VAISHNAVI SHRIKANT	<i>Shinde</i>
6085	MSS	YADAV TEJASHREE PATANGRAO	<i>Yadav</i>
6086	MSS	ZAMBRE SHREYA DAGADU	<i>Zambre</i>
6261	MSS	BHILAWADE VARSHA SANJAY	<i>V. S. Bhilawade</i>
6262	MSS	GADE SHWETA SATISH	<i>Gade</i>
6263	SHR	GAIKWAD RUSHIKESH RAJENDRA	
6264	SHR	GALANDE PRUTHVEERAJ GANPATI	<i>Galande</i>
6265	MSS	JADHAV DHANASHREE MURLIDHAR	<i>Jadhav</i>
6266	MSS	JADHAV MEENAKSHI ALIS MATABAI SUBHASH	<i>Meenakshi</i>
6267	SHR	KALBAGE SURAJ JAYWANT	<i>Kalbag</i>
6268	MSS	KHARMATE PRAJAKTA KESHAV	<i>Kharate</i>
6269	MSS	KUMBHAR PRAJAKTA RAMCHANDRA	<i>Kumbhar</i>
6270	SHR	MANE CHANDRAKANT BHAGWAN	<i>Mane</i>
6271	SHR	MANE MAHESH MOHAN	<i>Mane</i>

6272	MISS	MANE SUPRIYA SURYAKANT	<u>S. Mane</u>
6273	SHR	MOMIN SAEED LIYAKAT	<u>Saeed</u>
6274	MISS	NADAF KAUSAR SHAMSHUDDIN	
6275	MISS	PATIL ADITI SUNIL	<u>Aditi</u>
6276	MISS	PATIL ASHWINI RAJENDRA	<u>Ashwini</u>
6277	MISS	PATIL MONIKA GANESH	<u>Monika</u>
6278	MISS	PATIL MONIKA GHANASHAM	<u>Monika</u>
6279	MISS	PATIL PALLAVI CHANDRAKANT	<u>Pallavi</u>
6280	MISS	PATIL PRANJALI ABHIJEET	<u>Pranjali</u>
6281	MISS	PATIL SAYALI YASHWANT	<u>Sayali</u>
6282	MISS	PAWAR KAJAL MANIK	
6283	MISS	PUJARI DIPALI MAHESH	<u>Dipali</u>
6284	MISS	SHENDAGE DIPTI DNYANDEV	
6285	SHR	SHIKALGAR SALMAN RAJU	<u>Salman</u>
6286	SHR	SHINDE GANESH MALOJI	
6287	MISS	SHINDE GEETANJALI POPAT	
6288	SHR	SHINDE PRITAM SHANKAR	
6289	MISS	SUTAR NISHA SATISH	<u>Nisha</u>
6290	MISS	WALE MANISHA MAHALING	<u>Manisha</u>
6291	MISS	ZAMBRE MANISHA SUBHASH	<u>Manisha</u>

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार"

डॉ. बापुजी साळुंखे

**SHRI SWAMI VIVEKANAD SHIKSHAN SANSTHA
KOLHAPUR SANCHALIT**

Padmabhushan Dr. Vasanttraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist. – Sangli

DEPARTMENT OF GEOGRAPHY

BRAIN STORMING

ON

**FLOOD DISASTER IN WESTERN
MAHARASHTRA**

DATE 30/08/2019

2019-2020

Date 27/08/2019

To
The Principal
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli. 416312

Subject: Application for the Permission to conduct 'Flood Disaster in Western Maharashtra.

Respected sir,

Our department of Geography is going to conduct 'Brain Storming' activity on the topic entitled '**FLOOD DISASTER IN WESTERN MAHARASHATRA**' on Friday, 30/08/2019. We are kindly requesting you to allow us to conduct this activity. Students of B.A. part III are going to participate in the same activity.

Thanking you

Organizer: 1). Dr. A S. Wagh
2). Mr. S.S. Gavit

permitted.
[Signature]
27/8/19

Yours Faithfully

[Signature]
(Dr. B. T. Kanase)

HEAD
Department of Geography
P.D.V.P. College, Tasgaon.

Date 27/08/2019

To
The Principal
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli. 416312

Subject: Application for the Permission to conduct 'Flood Disaster in Western Maharashtra.

Respected sir,

Our department of Geography is going to conduct 'Brain Storming' activity on the topic entitled 'FLOOD DISASTER IN WESTERN MAHARASHATRA' on Friday, 30/08/2019. We are kindly requesting you to allow us to conduct this activity. Students of B.A. part III are going to participate in the same activity.

Thanking you

Yours Faithfully

(Dr. B. T. Kanase)

Organizer: 1). Dr. A S. Wagh
2). Mr. S.S. Gavit

HEAD
Department of Geography
P.D.V.P.College, Tasgaon.

Notice

Date 27/08/2019

All students of B. A. Part III hereby informed that we are going to conduct Brain Storming activity on **'FLOOD DISASTER IN WESTERN MAHARASHATRA, Friday, 30/08/2019.** It is compulsory to all students to participate with preparation.

Dr. B. T. Kanase

HEAD
Department of Geography
P.D.V.P.College,Tasgaon.

P. D. V. P. Mahavidyalaya Tasgaon, Dist-Sangli

Department of Geography

Brain Storming

Date:30/08/2019

Flood Disaster in Western Maharashtra (2019-2020)

Sr. No.	Roll No.	Name of the student	Subject	Signature
1	3574	BAJBALKAR SAGAR KERU	UNCONTROLLED, UNPLANNED DEVELOPMENT	Bgkott
2	3575	BHOSALE PRIYANKA PRAMOD		P.P.B
3	3576	BHOSALE RAMDAS PATANGRAO	HEAVY RAINFALL.	PBBKs
4	3577	BHOSALE SHOBHA VISHWAS		Shobha
5	3578	CHAVAN ALANKAR SHIVAJI	CONSTRUCTIO BETWEEN FLOOD LINE.	Alankar
6	3579	CHAVAN ASHWINI NARAYAN		Ashwin
7	3580	CHAVAN DIPAK SANJAY	SHALLOW RIVER BED.	Deepak
8	3581	DHISALE SNEHA RAMESH		S.R.Dhisale
9	3582	GAIKWAD DINKAR GULABRAO		Ginkamale
10	3583	GHATAGE ANUJA PRADIP	CLIMATE CHANGE.	GAP
11	3584	GUJAR SAMEER ASHOK		Guja
12	3585	JADHAV ANIL PRABHU	LACK OF WATER MANAGEMENT.	Jadav
13	3586	JADHAV ANUJA ANIL		Anuraj
14	3587	JAMADADE SOURABH SHANKAR	KRISHANA RIVERWATER DISPUTE BETWEEN MH&KA.	Jamade
15	3588	JAMDADE PRATIK JAYSING		Pratik
16	3589	JARANDIKAR SARIKA DAYANAND	PLATIC POLLUTION IN BROOKS, & DRAINAGE	Jarandikar
17	3590	KALBAGE TUKARAM JALINDAR		Kalage
18	3591	KAMBLE ABHIJIT KAKASO	ANTIQUATED DRAINAGE SYSTEM	Kamble
19	3593	KAMBLE PRATIKSHA SANDESH		Pratiksha
20	3594	KAMBLE RANI ARVIND		Rani

21	3595	KAMBLE SHIWETA DIPAK	ROLE OF CLIMATE CHANGE	<i>Sobha</i>
22	3596	KAMBLE SNEHAL HARICHANDRA		<i>SK</i>
23	3597	LOKHANDE PRASAD UTTAM	A LACK OF VEGETATION	<i>LPV</i>
24	3598	MANE PAVAN VISHNU		<i>Pmane</i>
25	3599	MANE POOJA ARJUN	URBAN DRAINAGE BASINS	<i>Pg</i>
26	3600	MORE MADHAVI MAHADEV		<i>AB</i>
27	3601	NIKAM AISHWARYA RAMESH	OVERFLOWING RIVERS	<i>AD</i>
28	3602	NIKAM SNEHAL SURESH		<i>SSNikam</i>
29	3603	PATIL AMIT SHIVAJI	CHANNELS WITH STEEP SIDES	<i>APatil</i>
30	3604	PATIL DHANASHRI BHAGAWAT		<i>DPatil</i>
31	3605	PATIL SHUBHAM KRUSHNADEV	ENCROACHMENT	<i>AB</i>
32	3606	PAWAR AKASH BALU		<i>PAwar</i>
33	3607	PAWAR LALASO SHANKAR		<i>AB</i>
34	3608	PAWAR SUSHANT JOTIRAM	BANK EROSION	<i>PAwar</i>
35	3609	SARVADE KAPIL VIKAS		<i>SKP</i>
36	3611	SHIVASHARAN PRIYA GURUBASU	NON-IMPLEMENTATION OF PROJECT	<i>AB</i>
37	3612	SHITHE ANIKET RAMESH		<i>Sathet</i>
38	3613	SUTAR VIKAS ANKUSH	RELEASE OF DAM WATER	<i>SA</i>
39	3614	TAMBOLI RUKAYYA RIJWAN		<i>Rijwan</i>
40	3615	TELI ANIKET RAJARAM		<i>Teli</i>
41		JAGADALE SURAJ ANNASO	VARIABLE NATURE OF RAINFALL	<i>AB</i>
42		KOLI ADITYA ANIL		<i>AKoli</i>

Dr. B. T. Kanase

HEAD

Department of Geography
P.D.V.P.College,Tasgaon.

35	3609	SARVADE KAPIL VIKAS	
36	3611	SHIVASHARAN PRIYA GURUBASU	
37	3612	SHTHE ANIKET RAMESH	<i>Sarva</i>
38	3613	SUTAR VIKAS ANKUSH	<i>Shr</i>
39	3614	TAMBOLI RUKAYYA RIJWAN	
40	3615	TELI ANIKET RAJARAM	<i>Teli</i>
41		JAGADALE SURAJ ANNASO	
42		KOLI ADITYA ANIL	<i>Atli</i>

Ba

HEAD
Department of Geography
P.D.V.P.College,Tasgaon.

Dr. B. T. Kanase

HEAD
Department of Geography
P.D.V.P.College,Tasgaon.

P. D. V. P. Mahavidyalaya Tasgaon, Dist-Sangli

Department of Geography

Brain Storming

On

Flood Disaster in Western Maharashtra

(2019-2020)

Date 28/08/2019

Attendance sheet

Sr. No.	Roll No.	Name of the student	Signature
1	3574	BAJBALKAR SAGAR KERU	B-jkar
2	3575	BHOSALE PRIYANKA PRAMOD	P.P.16
3	3576	BHOSALE RAMDAS PATANGRAO	BHOSALE
4	3577	BHOSALE SHOBHA VISHWAS	BHOSALE
5	3578	CHAVAN ALANKAR SHIVAJI	A.S.18
6	3579	CHAVAN ASHWINI NARAYAN	
7	3580	CHAVAN DIPAK SANJAY	Dipak
8	3581	DHISALE SNEHA RAMESH	S.R. Dhisale
9	3582	GAIKWAD DINKAR GULABRAO	GAD
10	3583	GHATAGE ANUJA PRADIP	Gates
11	3584	GUJAR SAMEER ASHOK	
12	3585	JADHAV ANIL PRABHU	
13	3586	JADHAV ANUJA ANIL	Anusha
14	3587	JAMADADE SOURABH SHANKAR	Jamade
15	3588	JAMDADE PRATIK JAYSING	Pratik
16	3589	JARANDIKAR SARIKA DAYANAND	Jarandikar
17	3590	KALBAGE TUKARAM JALINDAR	
18	3591	KAMBLE ABHIJIT KAKASO	Kale
19	3593	KAMBLE PRATIKSHA SANDESH	
20	3594	KAMBLE RANI ARVIND	Kambl
21	3595	KAMBLE SHIWETA DIPAK	Shiweta
22	3596	KAMBLE SNEHAL HARICHANDRA	
23	3597	LOKHANDE PRASAD UTTAM	
24	3598	MANE PAVAN VISHNU	Mane
25	3599	MANE POOJA ARJUN	
26	3600	MORE MADHAVI MAHADEV	
27	3601	NIKAM AISHWARYA RAMESH	Nikam
28	3602	NIKAM SNEHAL SURESH	S.S. Nikam
29	3603	PATIL AMIT SHIVAJI	Patil
30	3604	PATIL DHANASHRI BHAGAWAT	Dhanashri
31	3605	PATIL SHUBHAM KRUSHNADEV	Patil
32	3606	PAWAR AKASH BALU	
33	3607	PAWAR LALASO SHANKAR	Pawar
34	3608	PAWAR SUSHANT JOTIRAM	Pawar

REPORT

Department of Geography conducted 'Brain Storming' activity on the topic entitled 'Flood Disaster in Western Maharashtra (2019-2020)' on Friday, 30/08/2019. Total 40 Students of B.A. part III were participated in this same activity.

The following points related to this subject

- Uncontrolled and unplanned Development
- Heavy Rainfall
- Construction in Flood lines
- Shallow River Bed
- Climate Change
- Lack of water Management
- Krishna River water disputes
- Plastic pollution in Brooks and Drainage
- Antiquated Drainage System
- Roll of Climate Change
- Lack of Vegetation
- Urban Drainage Basin
- Over flowing Rivers
- Channels with steep sides
- Encroachments
- Bank erosion
- Release of dam water

Students of B.A.III were grouped into 20 groups; topics were given to the students. All the groups responded well and discussed the topics nicely.

Eventually all agree with the public awareness and focused on government policies and its proper implementation.

The entire activity conducted by **Dr. Arjun Wagh** and Assisted by **Mr. S.S.Gavit** and **Mr. A. M. Mali**. For successful conduction of this activity **Hon. Prin. Dr. Milind Hujare** guided nicely and **Dr. B. T. Kanase** cooperated well for the proramme.

Dr.Arjun Wagh
Organizer

Mr.S.S.Gavit
Coordinator

Dr. Kanase B.T.
Head of the Department

HEAD
Department of Geography
P.D.V.P.College,Tasgaon,

Padmabhushan Dr. Vasantnradada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,
Dist. – Sangli
Department of Geography
Brain Storming
On
Flood Disaster in Western Maharashtra

HEAD

Department of Geography
P.D.V.P.College,Tasgaon.

Brain Storming
On
‘Jammu-Kashmir and Article- 370’
(जम्मू –काश्मीर कलम-३७०)

Date: 29/08/2019.

Submitted to
IQAC, Internal Quality Assurance Cell
Padmabhushan Dr.Vasatraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli, Pin-416312

Organized by
Department of History

Course Coordinator
Mr. Ranjeet Kumbhar

Head
Dr.H. D. Nadaf
Department of History
Padmabhushan Dr.Vasatraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon,

2019-2020

Date 26/08/2019

To
The Principal,
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli.416312

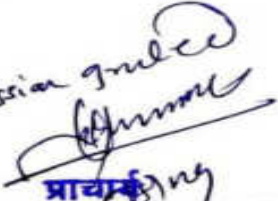
Subject: Application for the Permission to conduct '**Brain Storming**' activity.

Respected sir,

Our department of History is going to conduct brain storming activity on the topic entitled '**Jammu-Kashmir and Article- 370**' (जम्मू -काश्मीर कलम-३७०) on **Thursday, 29/08/2019**. We are kindly requesting you to allow us to conduct this activity. Students of B.A. part III are going to participate in the same activity.

Thanking you

Yours Faithfully

Permission granted

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, तासगांव (जि. सांगली)

(Dr. H. D. Nadaf)

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार”

-शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur Sanchlit

Padmabhushan Dr.Vasatraodada Patil Mahavidyalaya,

Tasgaon, Dist- Sangli, Pin-416312

DEPARTMENT OF HISTORY
(2019-20)

Notice

Date 26/08/2019

All students of T.Y. B.A. History hereby informed that we are going to conduct Group Discussion activity on ‘‘Jammu-Kashmir and Article- 370’ (जम्मू – काश्मीरकलम-३७०) Thursday, 29/08/2019. Topics will be related to given subjects and allotted to each topic; all students are enlisted along with this notice. It is compulsory to all students to participate with preparation.

HEAD
Department of History
P.D.V.P.College, Tasgaon.

Student Participant List:

Sr.No.	Name of The Student	Group
1.	Awale Sanket Shamrao	Group: A
2.	Babar Arati Sunil	
3.	Bhosekar Pooja Popatrav	
4.	Chougule Pravin Suresh	
5.	Dhotre Nilesh Vilas	
6.	Desai Sanjay Baburao	
7.	Hable Aniket Ananda	
8.	Jadhav Pooja Jayram	
9.	Jadhav Pradhumna Ankush	
10.	Kharade Satyam Sanjay	
11.	Khichade Ajinkya Bhupal	
12.	Kirtakar Ashwini Patangrao	
13.	Koli Nikita Vasudev	
14.	Kunure Jyoti Sadashiv	
15.	Londhe Dhananji Balu	
16.	Mali Shubhangi Ashok	
17.	Mali Shweta Rajendra	
18.	Mamdapure Anand Appaso	
19.	Mane Rahul Damodar	
20.	Mane Rutuja Shivaji	
21.	Mohite Rohit Bhagwat	Group: B
22.	Mujawar Ashraf Ayub	
23.	Mulani Namira Inaytulla	
24.	Nikam Khandu Balaso	
25.	Nikam Sagar Anandaro	
26.	Pathan Sahil Allaudin	
27.	Patil Akash Laxman	
28.	Patil Arti Prakash	
29.	PatilSagarSambhaji	
30.	Patil Sandip Hanamant	
31.	Patil Saurabh Sanjay	
32.	Patil Shubham Suresh	
33.	Patil amit Suresh	
34.	Patole Komal Baban	
35.	Pol Poonam Pradip	
36.	Sathe Pranali Vijay	
37.	Shingade Sagar Shivaji	
38.	Suryawanshi Pravin Mohan	
39.	Thorat Nilesh Babaso	

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार"

-शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur Sanchalit

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,

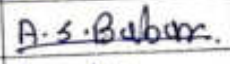
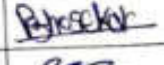

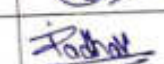

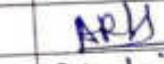
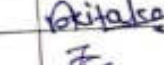

Tasgaon, Dist- Sangli, Pin-416312

DEPARTMENT OF HISTORY

T.Y.B.A. (2019-2020)

"Brain Storming" on 'Jammu Kashmir and Article 370'

Date: 29/08/2019

SR.NO.	ROLL NO.	NAME OF THE STUDENT	SIGNATURE
1.	3637	AWALE SANKET SHAMRAO	
2.	3638	*BABAR ARATI SUNIL	
3.	3639	*BHOSEKAR POOJA POPATRAV	
4.	3640	CHOUGULE PRAVIN SURESH	
5.	3641	DHOTRE NILESH VILAS	
6.	3765	DESAI SANJAY BABURAO	
7.	3642	HABLE ANIKET ANANDA	
8.	3643	*JADHAV POOJA JAYRAM	
9.	3766	JADHAV PRADHUMNA ANKUSH	
10.	3644	KHARADE SATYAM SANJAY	
11.	3645	KHICHADE AJINKYA BHUPAL	
12.	3767	*KIRTAKAR ASHWINI PATANGRAO	
13.	3646	*KOLI NIKITA VASUDEV	
14.	3647	*KUNURE JYOTI SADASHIV	
15.	3649	*MALI SHUBHANGI ASHOK	
16.	3651	MAMDAPURE ANAND APPASO	
17.	3652	MANE RAHUL DAMODAR	
18.	363	*MANE RUTUJA SHIVAJI	

19.	3654	MOHITE ROHIT BHAGWAT	Ab
20.	3655	MUJAWAR ASHRAF AYUB	~~Ab~~
21.	3656	*MULANI NAMIRA INAYTULLA	<u>Namrani</u>
22.	3659	PATHAN SAHIL ALLAUDIN	~~Ab~~
23.	3660	PATIL AKASH LAXMAN	Ab
24.	3661	*PATIL ARTI PRAKASH	<u>Appatil</u>
25.	3768	PATIL SAGAR SAMBHAI	Ab
26.	3662	PATIL SANDIP HANAMANT	Ab
27.	3663	PATIL SAURABH SANJAY	~~Ab~~
28.	3664	PATIL SHUBHAM SURESH	Ab
29.	3665	PATIL AMIT SURESH	<u>Ab</u>
30.	3666	*PATOLE KOMAL BABAN	<u>Ab</u>
31.	3667	*POL POONAM PRADIP	<u>Poonam</u>
32.	3668	*SATHE PRANALI VIJAY	<u>Pranali</u>
33.	3669	SHINGADE SAGAR SHIVAJI	Ab
34.	3670	SURYAWANSHI PRAVIN MOHAN	<u>Prav</u>
35.	3671	THORAT NILESH BABASO	<u>Nilesh</u>

Coordinator

HEAD
Department of History
P.D.V.P. College, Tasgaon.

Programme Report of 'Brain Storming'

Title of Programme	: 'Jammu-Kashmir and Article- 370'
Organizing Department	: History
Date	: Thursday, 29/08/2019.
Venue	: Main Building Room. No. 26
No. of Participants	: 25, Male: 14, Female: 11
Coordinator	: Mr. Ranjit Kumbhar
President	: Pri. Dr. Milind Hujare

The Department of History conducted 'Brain Storming' activity on the topic entitled 'Jammu-Kashmir and Article- 370' on Thursday, 29/08/2019. Total 25 Students of B.A. Part III were participated in this same activity.

All groups have stated on following points related to this subject

- Role of Governments in Kashmir State
- Role of Governments in Indian and World Politics
- Contribution of Governments in development of Nationality
- Government Policies and 370 bill

Jammu and Kashmir and Batay 370 * dt. On July 5, 2019, Union Home Minister Amit Shah moved a motion in the Rajya Sabha to repeal the special tariff for water and Kashmir, repealing Article 370 and its special status for Jammu and Kashmir. Against this backdrop, a single discussion began around the world and across the board. Jammu and Kashmir and its special status, Katam 370, has been the talk of the town ever since. Jammu and Kashmir and the only subject of 370 began to be painted on all social, economic, political and cultural platforms. The thinkers who lead the ideological field of the country were also involved in this. Against this backdrop, Shikshanaksheshwar, which is an integral part of political, social, economic and cultural life, was also affected. Against this backdrop, Vidyabhyani

also chose the subject of Jammu and Kashmir Anikatham 370 for brainstorming (BRAIN STORNING) as a fair acquaintance with the influential political events that are being studied all over the world and in today's country. In this action program, the students presented their views on this subject. While presenting their views in the church, the students included all aspects of politics, social, economic, cultural, religious, educational. In this discussion, the students appreciated the bold decision of the government and also expressed their views on the impact of the statement on Jammu and Kashmir on civic life and the threat to civic culture. At the same time, the students have so far expressed concern over the academic loss due to the dissolved essay. After the discussion, the necessary measures to reverse the situation were also taken up by the students. He also explained to the students the importance of this subject and the importance of this history. THD Madar overcame the Kashmiriyat issue while Prof. V. Kotap guided the Jammu and Kashmir and security forces, Prof. Vaishali Chorge guided the students beyond POK. The principal of the college, Dr. Milind Hunare Sar, Principal - Prof. KS Patil Sir. To carry out this action program, the head of the department, D. H.D. Sorry, Pvt. Jo Kiti Folap, Pvt. Assisted by Vaishali Chorge. As the organizer of this action program, Prof. Ranjit Kumbhar saw the work.

Event Photo: "Brain Storming" Activity on 'Jammu-Kashmir and Article- 370',

All Students of B.A.III were participated in this activity. Students have responded to well discussion. Eventually all participants agree with should be the equality in the all state and focused on government policies and its proper implementation of welfare in Jammu and Kashmir. As well as they stated that Kashmirian and Laddak people should support to Government. This entire activity conducted by Mr. Ranjit Kumbhar and Dr. H.D. Nadaf has assisted for this activity. Hon. Prin. Dr. Milind Hujare has guided and cooperated well for the programme.

Mr. Ranjit Kumbhar
Coordinator

HEAD
Department of History
P.D.V.P. College, Tasgaon.

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” – शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी सालुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

● **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** ●

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpmtasgaon.edu.in

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : $\frac{SVAC4}{X}$ Jr.: C-8

ISO Certified : 9001:2015

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Ex- Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. Milind S. Hujare
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT /

Date :

Criterion II

Teaching Learning and Evaluation

2.3.1

Student centric methods, such as experiential learning, participative learning

Participative learning

Group Discussion

**INNOVATIVE IDEAS IN TEACHING AND
LEARNING METHODOLOGIES**

**Report on
Group Discussion report**

Submitted to

Internal Quality Assurance Cell

**Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist-Sangli**

**416312 (Maharashtra) Phone No. (02346) 250665
(Affiliated to Shivaji University, Kolhapur)**

NAAC Reaccredited B⁺⁺ with CGPA **2.76** AISHE: **C 11096**

College email id: pdvptas.san@gmail.com

College website: pdvpmtasgaon.edu.in

2019-20

A series of parallel diagonal lines in a light blue-grey color, extending from the bottom right corner towards the center of the page.

On the first day of a fifteen-lecture unit on ELECTROCHEMISTRY of class M. Sc. I, I described to students for summative assessment that I will use. One assessment is a multiple-choice test examining student knowledge of Electrochemistry and such basic skills to operate conductometer and potentiometer instrument.

The current emphasis on established content standards has focused teaching on designated knowledge and skills.

It generally refers to a great range of techniques and skills, which is used to keep the students orderly, focused, organized, attentive and on task. Generally, it is tagged as one of the most feared parts of teaching for Freshers. Generally, there are four common kinds of classroom management strategies that are used by me in class nowadays.

First of all, I made four groups of all class based on roll number mentioned in attendance sheet. It should consist of treating everyone with respect, no noise in the class, etc. During my lecture students sat in circular manner according to their groups which helped to them for group discussion.

Group discussion (GD), by virtue of the term, means exchange of views by participants on a given subject. The whole idea is to bring together a set of students on a common platform to share their ideas, thereby giving an opportunity to exhibit not only their knowledge, but also to understand and enhance their learning by absorbing the thoughts of other students.

Advantages of Group Discussions

► **Better understanding of the subject:** GD offers a great opportunity to the discussants to take a deep dive into the subject, and understand it profoundly. It expands the horizon of knowledge and learning.

► **Solve problems:** Since GD brings together a group of people holding diverse opinions, it is also perceived as one of the sought-after ways to arrive at solutions to problems.

► **Improve listening skills and confidence:** Since GDs necessitate the contribution of ideas and thoughts, the participants are required to listen keenly to others' observations. In this sense, group discussions are a fantastic way to enhance listening skills, and also boost the confidence of speakers by engaging them and encouraging them to express their thoughts.

► **Enhance communication and interpersonal skills:** While one aspect of GDs is that it encourages people to share their knowledge, the other important aspect is that it gives an opportunity to people to build their communication skills. The participants, in the process, learn how to express their ideas while also respecting viewpoints of others. This in turn contributes to the development of interpersonal skills among the peer group.

► **Team building exercise:** GDs help in developing teamwork and leadership attributed in people, which are extremely important in the current context. Working in a group helps them increase tolerance and respect towards others, and also how to unanimously arrive at conclusions.

After learning various benefits which people may derive from participation in group discussions, it is important to highlight that this activity holds a special importance in academic and professional set ups. On one hand, GDs reflect the values of coexistence, motivation, tolerance and acceptance for others, on the other hand, they are a key tool for recruiters.

Four groups of Student

Group discussion on “marks obtained in last lecture” which helped to them to analyse themselves and they realise mistakes which they did in study methodology of last sem.

Photographs of Students during preparation of group discussion

In last lecture of topic, I have collected oral feedback, and then feedback on paper on any improvement and new ideas about methodology that I used if have. It's my immense pleasure to mention here students were happy and satisfied on this new methodology of teaching and at last, I declare class test on same topic after 15 days.

List of Group members:

Group I

1	AWASARE GANESH MOHAN
2	BHASME ADITYA SUNIL
3	BHISE PAVAN BABAN
4	CHOUGULE POOJA VILAS
5	DATAR PRASAD SUDHIR
6	DESAI SANYOGITA SURENDRA
7	DUBAL POONAM NETAJI RAO
8	JADHAV NILESH NIVAS
9	JADHAV RUTUJA UTTAM
10	KAMBALE SHIVANI NIWAS

Group II

11	KARANDE PRANALI NANDKUMAR
12	KAVATAGI SUNIL BASAVRAJ
13	KODAG AUDUMBAR DURYODHAN
14	KOLI PRADNYA MALLAPPA
15	KSHIRSAGAR RUSHIKESH RAJENDRA
16	KUDALE NISHA KERUBABA
17	LAVATE SAYALI DATTATRAY
18	LOHAR REVTI SHAM
19	MAHAJAN ONKAR BHARAT
20	MALI KOMAL KESHAV

Group III

21	MALI PARVATI PRAKASH
22	MALI PRIYANKA MAHIPATEE
23	MANE SAMRUDDHI SANJAY
25	MUSHRIP NAZHEEN SHAMS
26	PATIL ROHONI RAMCHANDRA
27	PATIL SNEHA GANESH
28	PATIL SNEHAL BALASO
29	PATIL SNEHAL MAHADEV
30	PATIL SUJATA DILIP
31	PATIL UTKARSHA CHARAN

Group IV

32	PAWAR SNGRAM NAMDEV
33	PHADTARE SANJAY BAPU
34	RAMESHWARI SARJERAO THORAT
35	SALE SHASHIKANT SARJERAO
36	SALUNKHE PRIYANKA BABAN
37	SANKPAL VIJAY KRUSHNA
38	SAWALE PRAVIN POPAT
39	SHAHIR JAMADAR SOHEB
40	SHEMBADE SUREKHA KISAN
41	SHINGATE PRITI DHANANJAY
42	VASUDEV MAYURI JAYANT

Winner: Group III

Attendance:

[illegible]

Quiz: Composites in Biochemistry (2009-10)
P. 5-3

Group 1 2 3 4 5

Ques	1	2	3	4	5
Ques 1	1	2	3	4	5
Ques 2	1	2	3	4	5
Ques 3	1	2	3	4	5
Ques 4	1	2	3	4	5
Ques 5	1	2	3	4	5
Ques 6	1	2	3	4	5
Ques 7	1	2	3	4	5
Ques 8	1	2	3	4	5
Ques 9	1	2	3	4	5
Ques 10	1	2	3	4	5

Ques 11 12 13 14 15

Ques 16 17 18 19 20

Ques 21 22 23 24 25

Ques 26 27 28 29 30

Ques 31 32 33 34 35

Ques 36 37 38 39 40

Ques 41 42 43 44 45

Ques 46 47 48 49 50

Ques 51 52 53 54 55

Ques 56 57 58 59 60

Ques 61 62 63 64 65

Ques 66 67 68 69 70

Ques 71 72 73 74 75

Ques 76 77 78 79 80

Ques 81 82 83 84 85

Ques 86 87 88 89 90

Ques 91 92 93 94 95

Ques 96 97 98 99 100

Ques 101 102 103 104 105

Ques 106 107 108 109 110

Ques 111 112 113 114 115

Ques 116 117 118 119 120

Ques 121 122 123 124 125

Ques 126 127 128 129 130

Ques 131 132 133 134 135

Ques 136 137 138 139 140

Ques 141 142 143 144 145

Ques 146 147 148 149 150

Ques 151 152 153 154 155

Ques 156 157 158 159 160

Ques 161 162 163 164 165

Ques 166 167 168 169 170

Ques 171 172 173 174 175

Ques 176 177 178 179 180

Ques 181 182 183 184 185

Ques 186 187 188 189 190

Ques 191 192 193 194 195

Ques 196 197 198 199 200

Ques 201 202 203 204 205

Ques 206 207 208 209 210

Ques 211 212 213 214 215

Ques 216 217 218 219 220

Ques 221 222 223 224 225

Ques 226 227 228 229 230

Ques 231 232 233 234 235

Ques 236 237 238 239 240

Ques 241 242 243 244 245

Ques 246 247 248 249 250

Ques 251 252 253 254 255

Ques 256 257 258 259 260

Ques 261 262 263 264 265

Ques 266 267 268 269 270

Ques 271 272 273 274 275

Ques 276 277 278 279 280

Ques 281 282 283 284 285

Ques 286 287 288 289 290

Ques 291 292 293 294 295

Ques 296 297 298 299 300

Ques 301 302 303 304 305

Ques 306 307 308 309 310

Ques 311 312 313 314 315

Ques 316 317 318 319 320

Ques 321 322 323 324 325

Ques 326 327 328 329 330

Ques 331 332 333 334 335

Ques 336 337 338 339 340

Ques 341 342 343 344 345

Ques 346 347 348 349 350

Ques 351 352 353 354 355

Ques 356 357 358 359 360

Ques 361 362 363 364 365

Ques 366 367 368 369 370

Ques 371 372 373 374 375

Ques 376 377 378 379 380

Ques 381 382 383 384 385

Ques 386 387 388 389 390

Ques 391 392 393 394 395

Ques 396 397 398 399 400

Ques 401 402 403 404 405

Ques 406 407 408 409 410

Ques 411 412 413 414 415

Ques 416 417 418 419 420

Ques 421 422 423 424 425

Ques 426 427 428 429 430

Ques 431 432 433 434 435

Ques 436 437 438 439 440

Ques 441 442 443 444 445

Ques 446 447 448 449 450

Ques 451 452 453 454 455

Ques 456 457 458 459 460

Ques 461 462 463 464 465

Ques 466 467 468 469 470

Ques 471 472 473 474 475

Ques 476 477 478 479 480

Ques 481 482 483 484 485

Ques 486 487 488 489 490

Ques 491 492 493 494 495

Ques 496 497 498 499 500

Ques 501 502 503 504 505

Ques 506 507 508 509 510

Ques 511 512 513 514 515

Ques 516 517 518 519 520

Ques 521 522 523 524 525

Ques 526 527 528 529 530

Ques 531 532 533 534 535

Ques 536 537 538 539 540

Ques 541 542 543 544 545

Ques 546 547 548 549 550

Ques 551 552 553 554 555

Ques 556 557 558 559 560

Ques 561 562 563 564 565

Ques 566 567 568 569 570

Ques 571 572 573 574 575

Ques 576 577 578 579 580

Ques 581 582 583 584 585

Ques 586 587 588 589 590

Ques 591 592 593 594 595

Ques 596 597 598 599 600

Ques 601 602 603 604 605

Ques 606 607 608 609 610

Ques 611 612 613 614 615

Ques 616 617 618 619 620

Ques 621 622 623 624 625

Ques 626 627 628 629 630

Ques 631 632 633 634 635

Ques 636 637 638 639 640

Ques 641 642 643 644 645

Ques 646 647 648 649 650

Ques 651 652 653 654 655

Ques 656 657 658 659 660

Ques 661 662 663 664 665

Ques 666 667 668 669 670

Ques 671 672 673 674 675

Ques 676 677 678 679 680

Ques 681 682 683 684 685

Ques 686

PG DEPARTMENT OF CHEMISTRY									
M. Sc. I Attendance Report 2019-20									
Name of Teacher:		Name of Topic/Practical:							
Sr. No.	Name of Students	Group A	B	C	D	E	F	G	H
22	WIRAT SANGHVI	Present							
23	WIRAT SANGHVI	Present							
24	WIRAT SANGHVI	Present							
25	WIRAT SANGHVI	Present							
26	WIRAT SANGHVI	Present							
27	WIRAT SANGHVI	Present							
28	WIRAT SANGHVI	Present							
29	WIRAT SANGHVI	Present							
30	WIRAT SANGHVI	Present							
31	WIRAT SANGHVI	Present							
32	WIRAT SANGHVI	Present							
33	WIRAT SANGHVI	Present							
34	WIRAT SANGHVI	Present							
35	WIRAT SANGHVI	Present							
36	WIRAT SANGHVI	Present							
37	WIRAT SANGHVI	Present							
38	WIRAT SANGHVI	Present							
39	WIRAT SANGHVI	Present							
40	WIRAT SANGHVI	Present							
41	WIRAT SANGHVI	Present							
42	WIRAT SANGHVI	Present							
43	WIRAT SANGHVI	Present							
44	WIRAT SANGHVI	Present							

Group IV

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon, Dist-Sangli

PF Department of Chemistry

Feedback on

Innovation and creativity in Teaching-Learning

Name of the Department/Institute ChemistryClass M.Sc. I Session _____ Semester _____Name of teacher: Dr. P. V. Patil Subject taught & Course No. Physical Chemistry

Total number of lectures delivered by teacher in the session/semester: _____

Number of classes attended by the student filling the form with percentage _____
(If the student filling the form has less than 75% attendance he/she is requested not to fill the form.)

IN THE FOLLOWING TABLE TICK (✓) THE APPROPRIATE CHOICE FOR EACH POINT.

Rating →		(Below Avg.) 1	(Avg.) 2	(Good) 3	(Very Good) 4	(Excellent) 5
Subject ↓						
A. TIME SENSE						
1. Punctuality in the Class					✓	
2. Regularity in taking Classes						✓
3. Students' attendance/ presence in the class of teacher who is being evaluated						✓
4. Completes syllabus of the course in time						✓
5. Scheduled organization of assignments, class test, quizzes and seminars					✓	
6. Makes alternate arrangement of class in his/her absence					✓	
Sub Total (A)						✓

B. SUBJECT COMMAND						
7. Focus on Syllabi						✓
8. Self-confidence			✓			
9. Communication skills				✓		
10. Conducting the classroom discussions				✓		
11. Teaching the subject matter				✓		
12. Delivery of structured lecture				✓		

Rating →		(Below Avg.) 1	(Avg.) 2	(Good) 3	(Very Good) 4	(Excellent) 5
Subject ↓						
13.	Skill of linking subject to life experience & creating interest in the subject					✓
14.	Refers to latest developments in the field					✓
Sub Total (B)					✓	
C.	USE OF TEACHING METHODS/ TEACHING AIDS					
15.	Uses of teaching aids (OHP/Blackboard /PPT's)				✓	
16.	Blackboard/Whiteboard work in terms of legibility, visibility and structure			✓		
17.	Uses of innovative teaching methods				✓	
18.	Shares the answers of class tests or sessional test questions after the conduct of the class tests/sessional tests				✓	
19.	Shows the evaluated answer books of class tests to the students		✓			
20.	Makes sure that he/she is being understood				✓	
Sub Total (C)					✓	
D.	HELPING ATTITUDE					
21.	Helping approach towards varied academic interests of students					✓
22.	Helps student in providing study material which is not readily available in the text books say through e-resources, e-journals, reference books, open course wares etc.					✓
23.	Helps students irrespective of ethnicity and culture/background				✓	
24.	Helps students irrespective of gender					✓
25.	Helps students facing physical, emotional and learning challenges				✓	

Rating 		(Below Avg.) 1	(Avg.) 2	(Good) 3	(Very Good) 4	(Excellent) 5
Subject 						
26.	Approach towards developing professional skills among students					✓
27.	Helps students in realizing career goals				✓	
28.	Helps students in realizing their strengths and developmental needs				✓	
Sub.Total (D)					✓	
E.	LABORATORY INTERACTION (Only for Laboratory Courses)					
29.	Regular checking of laboratory log books/ note books					
30.	Availability of teacher in the laboratory for whole duration of laboratory hours					
31.	Helping the students in conducting experiments through set of instructions or					
32.	Helps students in exploring the area of study involved in the experiment					
33.	Follows open ended approach for conducting the experiments					
34.	Takes interests in conduct of Laboratory seminars, group discussions etc.					
Sub.Total (e)						
F.	CLASS CONTROL					
35.	Control mechanism in effectively conducting the class					✓
36.	Students' participation in the class				✓	
37.	Skills of addressing inappropriate behaviour of student					✓
38.	Tendency of inviting opinion and question on subject matter from students					✓
39.	Enhances learning by judicious reinforcement mechanism				✓	

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon, Dist-Sangli

PF Department of Chemistry

Feedback on

Innovation and creativity in Teaching-Learning

Name of the Department/Institute ChemistryClass M.Sc - I Session _____ Semester IIName of teacher: Dr. M. V. Patil Subject taught & Course No. Physical chemistry

Total number of lectures delivered by teacher in the session/semester: _____

Number of classes attended by the student filling the form with percentage: _____

(If the student filling the form has less than 75% attendance he/she is requested not to fill the form.)

IN THE FOLLOWING TABLE TICK (✓) THE APPROPRIATE CHOICE FOR EACH POINT.

Rating →		(Below Avg.) 1	(Avg.) 2	(Good) 3	(Very Good) 4	(Excellent) 5
Subject ↓						
A.	TIME SENSE					
1.	Punctuality in the Class			✓	✓	
2.	Regularity in taking Classes			✓		
3.	Students' attendance/ presence in the class of teacher who is being evaluated				✓	
4.	Completes syllabus of the course in time				✓	
5.	Scheduled organization of assignments, class test, quizzes and seminars					✓
6.	Makes alternate arrangement of class in his/her absence					✓
Sub Total (A)						

B.	SUBJECT COMMAND					
7.	Focus on Syllabi					✓
8.	Self-confidence				✓	
9.	Communication skills			✓		
10.	Conducting the classroom discussions				✓	
11.	Teaching the subject matter				✓	
12.	Delivery of structured lecture				✓	

Rating →		(Below Avg.) 1	(Avg.) 2	(Good) 3	(Very Good) 4	(Excellent) 5
Subject ↓						
13.	Skill of linking subject to life experience & creating interest in the subject					✓
14.	Refers to latest developments in the field				✓	
Sub Total (B)						
C.	USE OF TEACHING METHODS/ TEACHING AIDS					
15.	Uses of teaching aids (OHP/Blackboard /PPT's)				✓	
16.	Blackboard/Whiteboard work in terms of legibility, visibility and structure					✓
17.	Uses of innovative teaching methods					✓
18.	Shares the answers of class tests or sessional test questions after the conduct of the class tests/sessional tests.					✓
19.	Shows the evaluated answer books of class tests to the students					
20.	Makes sure that he/she is being understood				✓	
Sub Total (C)						
D.	HELPING ATTITUDE					
21.	Helping approach towards varied academic interests of students			✓		
22.	Helps student in providing study material which is not readily available in the text books say through e-resources, e-journals, reference books, open course wares etc.				✓	
23.	Helps students irrespective of ethnicity and culture/background					
24.	Helps students irrespective of gender					
25.	Helps students facing physical, emotional and learning challenges					

Rating 		(Below Avg.) 1	(Avg.) 2	(Good) 3	(Very Good) 4	(Excellent) 5
Subject 						
26.	Approach towards developing professional skills among students					✓
27.	Helps students in realizing career goals					✓
28.	Helps students in realizing their strengths and developmental needs					✓
Sub-Total (D)						
E.	LABORATORY INTERACTION (Only for Laboratory Courses)					
29.	Regular checking of laboratory log books/ note books				✓	
30.	Availability of teacher in the laboratory for whole duration of laboratory hours					✓
31.	Helping the students in conducting experiments through set of instructions or					✓
32.	Helps students in exploring the area of study involved in the experiment				✓	
33.	Follows open ended approach for conducting the experiments				✓	
34.	Takes interests in conduct of Laboratory seminars, group discussions etc.				✓	
Sub-Total (E)						
F.	CLASS CONTROL					
35.	Control mechanism in effectively conducting the class					
36.	Students' participation in the class				✓	
37.	Skills of addressing inappropriate behaviour of student				✓	
38.	Tendency of inviting opinion and question on subject matter from students			✓		
39.	Enhances learning by judicious reinforcement mechanism					

Group-II

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon, Dist-Sangli

PF Department of Chemistry

Feedback on

Innovation and creativity in Teaching-Learning

Name of the Department/Institute Chemistry
 Class M.Sc-I Session _____ Semester II
 Name of teacher: Dr. M. U. Patil Subject taught & Course No. Physical Chemistry
 Total number of lectures delivered by teacher in the session/semester: _____
 Number of classes attended by the student filling the form with percentage _____
 (If the student filling the form has less than 75% attendance he/she is requested not to fill the form.)

IN THE FOLLOWING TABLE TICK (✓) THE APPROPRIATE CHOICE FOR EACH POINT.

Rating →		(Below Avg.) 1	(Avg.) 2	(Good) 3	(Very Good) 4	(Excellent) 5
Subject ↓						
A. TIME SENSE						
1. Punctuality in the Class						✓
2. Regularity in taking Classes					✓	
3. Students' attendance/ presence in the class of teacher who is being evaluated					✓	
4. Completes syllabus of the course in time					✓	
5. Scheduled organization of assignments, class test, quizzes and seminars						✓
6. Makes alternate arrangement of class in his/her absence						✓

B. SUBJECT COMMAND						
7. Focuses Syllabi						✓
8. Self-confidence						✓
9. Communication skills						✓
10. Conducting the classroom discussions						✓
11. Teaching the subject matter					✓	
12. Delivery of structured lecture					✓	

Rating →		(Below Avg.) 1	(Avg.) 2	(Good) 3	(Very Good) 4	(Excellent) 5
Subject ↓						
13.	Skill of linking subject to life-experience & creating interest in the subject				✓	
14.	Refers to latest developments in the field			✓		
Sub Total (B)						
C.	USE OF TEACHING METHODS/ TEACHING AIDS					
15.	Uses of teaching aids (OHP/Blackboard /PPT's)				✓	
16.	Blackboard/Whiteboard work in terms of legibility, visibility and structure			✓		
17.	Uses of innovative teaching methods					✓
18.	Shares the answers of class tests or sessional test questions after the conduct of the class tests/sessional tests.					✓
19.	Shows the evaluated answer books of class tests to the students					
20.	Makes sure that he/she is being understood				✓	
Sub Total (C)						
D.	HELPING ATTITUDE					
21.	Helping approach towards varied academic interests of students			✓		
22.	Helps student in providing study material which is not readily available in the text books say through e-resources, e-journals, reference books, open course wares etc.				✓	
23.	Helps students irrespective of ethnicity and culture/background					
24.	Helps students irrespective of gender					
25.	Helps students facing physical, emotional and learning challenges					

Rating →		(Below Avg.) 1	(Avg.) 2	(Good) 3	(Very Good) 4	(Excellent) 5
Subject ↓						
26.	Approach towards developing professional skills among students					✓
27.	Helps students in realizing career goals					✓
28.	Helps students in realizing their strengths and developmental needs					✓
Sub Total (D)						
E.	LABORATORY INTERACTION (Only for Laboratory Courses)					
29.	Regular checking of laboratory log books/ note books			✓		
30.	Availability of teacher in the laboratory for whole duration of laboratory hours				✓	
31.	Helping the students in conducting experiments through set of instructions or				✓	
32.	Helps students in exploring the area of study involved in the experiment				✓	
33.	Follows open ended approach for conducting the experiments					✓
34.	Takes interests in conduct of Laboratory seminars, group discussions etc.					
Sub Total (e)						
F.	CLASS CONTROL					
35.	Control mechanism in effectively conducting the class					
36.	Students' participation in the class				✓	
37.	Skills of addressing inappropriate behaviour of student				✓	
38.	Tendency of inviting opinion and question on subject matter from students				✓	
39.	Enhances learning by judicious reinforcement mechanism					

Group - III

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon, Dist-Sangli

PF Department of Chemistry

Feedback on

Innovation and creativity in Teaching-Learning

Name of the Department/Institute Chemistry
 Class M.Sc-I Session _____ Semester II
 Name of teacher: Dr. M. V. Patil Subject taught & Course No. Physical Chemistry
 Total number of lectures delivered by teacher in the session/semester: _____
 Number of classes attended by the student filling the form with percentage _____
 (If the student filling the form has less than 75% attendance he/she is requested not to fill the form.)

IN THE FOLLOWING TABLE TICK (✓) THE APPROPRIATE CHOICE FOR EACH POINT.

Rating →		(Below Avg.) 1	(Avg.) 2	(Good) 3	(Very Good) 4	(Excellent) 5
Subject ↓						
A.	TIME SENSE					✓
1.	Punctuality in the Class				✓	
2.	Regularity in taking Classes					✓
3.	Students' attendance/ presence in the class of teacher who is being evaluated					✓
4.	Completed syllabus of the course in time					✓
5.	Scheduled organization of assignments, class test, quizzes and seminars				✓	
6.	Makes alternate arrangement of class in his/her absence					✓
B.	SUBJECT COMMAND					
7.	Focus on Syllabi					
8.	Self-confidence				✓	
9.	Communication skills					✓
10.	Conducting the classroom discussions					✓
11.	Teaching the subject matter					✓
12.	Delivery of structured lecture					✓

Rating 		(Below Avg.) 1	(Avg.) 2	(Good) 3	(Very Good) 4	(Excellent) 5
Subject 						
13.	Skill of linking subject to life experience & creating interest in the subject					✓
14.	Refers to latest developments in the field			✓		
TEACHING METHODS						
C.	USE OF TEACHING METHODS/ TEACHING AIDS					
15.	Uses of teaching aids (OHP/Blackboard /PPT's)					✓
16.	Blackboard/Whiteboard work in terms of legibility, visibility and structure					✓
17.	Uses of innovative teaching methods					✓
18.	Shares the answers of class tests or sessional test questions after the conduct of the class tests/sessional tests.					✓
19.	Shows the evaluated answer books of class tests to the students			✓		
20.	Makes sure that he/she is being understood					✓
ATTITUDE						
D.	HELPING ATTITUDE					
21.	Helping approach towards varied academic interests of students					✓
22.	Helps student in providing study material which is not readily available in the text books say through e-resources, e-journals, reference books, open course wares etc.					✓
23.	Helps students irrespective of ethnicity and culture/background				✓	
24.	Helps students irrespective of gender					✓
25.	Helps students facing physical, emotional and learning challenges					✓

Rating →		(Below Avg.) 1	(Avg.) 2	(Good) 3	(Very Good) 4	(Excellent) 5
Subject ↓						
26.	Approach towards developing professional skills among students			✓		
27.	Helps students in realizing career goals				✓	
28.	Helps students in realizing their strengths and developmental needs				✓	
Sub Total (D)						
E.	LABORATORY INTERACTION (Only for Laboratory Courses)					
29.	Regular checking of laboratory log books/ note books		✓			
30.	Availability of teacher in the laboratory for whole duration of laboratory hours					✓
31.	Helping the students in conducting experiments through set of instructions or					✓
32.	Helps students in exploring the area of study involved in the experiment					✓
33.	Follows open ended approach for conducting the experiments					✓
34.	Takes interests in conduct of Laboratory seminars, group discussions etc				✓	
Sub Total (e)						
F.	CLASS CONTROL					
35.	Control mechanism in effectively conducting the class					✓
36.	Students' participation in the class					✓
37.	Skills of addressing inappropriate behaviour of student				✓	
38.	Tendency of inviting opinion and question on subject matter from students					✓
39.	Enhances learning by judicious reinforcement mechanism					

Dr. Megha U. Patil

Dr. Megha U. Patil

Group Discussion
On
Democracy and Youth

Date: 13/08/2018

Submitted to
IQAC, Internal Quality Assurance Cell
Padmabhushan Dr.Vasatraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli, Pin-416312

Organized by
Department of History

Course Coordinator
Dr. Haji Nadaf

Head
Dr.H. D. Nadaf
Department of History
Padmabhushan Dr.Vasatraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon

2018-2019

Group Discussion:
PDVPMHISTORY

Date 13 August 2018

To
The Principal
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli. 416312

Subject: Application for the Permission to conduct 'Group Discussion' activity.

Respected sir,

Our department of History is going to conduct Group Discussion activity on the topic entitled 'Democracy and Youth' on 13 August 2018. We are kindly requesting you to allow us to conduct this activity. Students of B.A. part III are going to participate in the same activity.

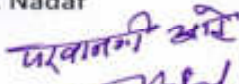
Thanking you

Yours Faithfully

(Dr. H. D. Nadaf)

HEAD
Department of History
P.D.V.P. College, Tasgaon.

Organizer: 1) Dr. H. D. Nadaf

Principal
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli)

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार”

-शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur Sanchlit
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli, Pin-416312

DEPARTMENT OF HISTORY
(2018-19)

Notice

Date: 13 August 2018.

All students of T.Y. B.A. History hereby informed that we are going to conduct Group Discussion activity on ‘**Democracy and Youth**’, **Monday, 13 August 2018**. Topics will be related to given subjects and allotted to each topic, per eight students are enlisted along with this notice. It is compulsory to all students to participate with preparation.

Dr. H. D. Nadaf
HEAD
Department of History
P.D.V.P. College, Tasgaon.

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार"

-शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साठुंबे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur Sanchlit

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli, Pin-416312

DEPARTMENT OF HISTORY
(2018-2019)
B.A.III

13 August 2018

Group Discussion on 'Democracy and Youth'

Sr.No.	Name of The Student	Signature
1.	Ashtekar Santosh Shivaji	S.S. Ashtekar
2.	Babar Omkar Shivaji	Babar
3.	Bandgar Anil Abasaheb	Anil
4.	Chipate Bharat Baburao	Bharat
5.	Dabe Rohit Ramchandra	R.D. Dabe
6.	Deshmukh Saurabh Shashikant	Saurabh
7.	Ghorpade Vikas Nandkumar	Vikas
8.	Miss. Hatekar Pallavi Shivaji	Pallavi
9.	Hogale Vikas Vishvanath	Vikas
10.	Ingawale Sandip Madhukar	S.M. Ingawale
11.	Jadhav Akshaykumar Dhanaji	Akshay
12.	Jadhav Arjun Nadesh	Arjun
13.	Jadhav Swapnil Sanjay	Swapnil
14.	Jamadade Amit Subhash	Amit
15.	Kadam Akshay Shivaji	Akshay
16.	Kharade Akshay Pandurang	Akshay
17.	Kodag Pravin Kumar	Pravin
18.	Koli Malleshee Umakant	Malleshee
19.	Lokhande Nilesh Bhaskar	Nilesh
20.	Mali Sujit Ishwar	S.Mali

21.	Mane Ajay Balasaheb	<u>Mane</u>
22.	Mane Ranjeet Ramesh	<u>M.R. Mane</u>
23.	Mane Rushikesh Patang	<u>R. Mane</u>
24.	Mohite Nilesh Eknath	<u>N. Mohite</u>
25.	More Chandrakant Sampat	<u>C. More</u>
26.	Mulani Rehan Raju	<u>R. Mulani</u>
27.	Mulani Sajid Jainuddin	<u>S. Mulani</u>
28.	Nadaf Firoj Sikandar	<u>F. Nadaf</u>
29.	Nadaf Niyaj Amin	<u>N. Nadaf</u>
30.	Miss. Patil Aishwarya Rajendra	<u>A.R. Patil</u>
31.	Patil Nilesh Kumar	<u>N. Patil</u>
32.	Patole Ajay Krushna	<u>A. Patole</u>
33.	Sadakale Sunil Deepak	<u>S.S. Sadakale</u>
34.	Salunkhe Sunny Rajesh	<u>S.R. Salunkhe</u>
35.	Sukhadev Amit Bajarang	<u>A.S.B.</u>
36.	Sutar Akshay Dattatray	<u>A. Sutar</u>
37.	Waghmode Shivdas Balasaheb	<u>S. Waghmode</u>
38.	Ware Nitinkumar Ashok	<u>N.A. Ware</u>

Shah
HEAD
 Department of History
 P.D.V.P. College, Tasgaon.

Group Discussion Report

Title of Programme	: ‘Democracy and Youth: 21st Century’
Organizing Department	: History
Date	: 13th August 2018.
Venue	: Main Building Room. No. 26
No. of Participants	: 38, M-36, Female-02
Coordinator	: Dr. Haji Nadaf
President	: Prin. Dr. R.R. Kumbhar

Our Department organized group discussion on Democracy and Youth’ on 13th August 2018. Democracy is a form of government in which the people have the authority to choose their governing legislation. Democracy is a system of processing conflicts in which outcomes depend on what participants do, but no single force controls what occurs and its outcomes.

The uncertainty of outcomes is inherent in democracy. Democracy makes all forces struggle repeatedly to realize their interests and devolves power from groups of people to sets of rules.

Here comes the responsibility of the future of the nation. There is a large population of youth in India. More than 50 percentages of Indian people belong to the age below 35 years. This is a great hope for the nation. They are looking for a better India, and a new world order. Significant social changes can come through them. They are for socio-economic development. India is a very large country full of diversities – linguistically, culturally and religiously. The level of education of youth is a key to both the successful functioning of democracy and socio-economic development of the country. And perhaps, more importantly, it is an essential condition for human dignity. Right education makes them conscious of the principles of liberty, equality, secular and democratic. Recently, the Right to Education is provided as a fundamental right. We hope that this will help the cause of educating the children universally. Lack of education is the root cause of all kinds of deprivations and inequalities.

All groups have stated about democracy on following points related to this subject

- Sex Ratio, according to 2011 Census, in India is only 914 female children per 1000 male children. This is lower than the 2001 Census which reported child sex ratio of 927 female children per 1000 male children.
- Inequality in the society in the name of gender is a curse on India today.
- Casteism: The caste system which presumably originated in the division of labour in the ancient society has become a more or less rigid group classification, based on birth.
- Communalism: The biggest threat to Indian Democracy and freedom is Communalism and religious fundamentalism.
- Religious Fundamentalism also reinforces communalists in exploiting both religion and politics.
- In order to integrate all these into one we need to have a wider outlook and therefore, regionalism and cultural jingoism cannot be accepted.
- Negative propaganda: Freedom with responsibility is the need of the hour. Citizens must be taught positive thinking. Media and the social agencies must spread positivism to all. Remember positive reinforcement brings positive outcome. Negativity breeds negativity.
- Corruption: We need to uproot the widespread corruption at all levels through imparting values of honesty, commitment, compassion, responsibility and sincerity.
- Exploitation: In a true democratic free country no one should be a victim of exploitation.
- Drugs and violence: Youth must stand against drug addiction and violence of all sorts.

The groups have responded to well discussion. Eventually all participants agree with it should be the aware and attention of good governance. This entire activity completed by Dr. H.D. Nadaf and Prin. Dr. R.R. Kumbhar guided and cooperated for the programme.

HEAD
Department of History
P.D.V.P. College, Tasgaon.

Coordinator and Head

Group Discussion:
PDVPMHISTORY

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार"

डॉ. बापुजी साळुंखे

**SHRI SWAMI VIVEKANAD SHIKSHAN SANSTHA
KOLHAPUR SANCHALIT**

**Padmabhushan Dr. Vasanttraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist. – Sangli**

DEPARTMENT OF GEOGRAPHY

GROUP DISCUSSION

ON

GENDERS EQUALITY

DATE 28/08/2019

2019-2020

Date 27/08/2019

To
The Principal
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli. 416312

Subject: Application for the Permission to conduct 'Group Discussion on Gender Equality' activity.

Respected sir,

Our department of Geography is going to conduct Group discussion activity on the topic entitled 'Genders Equality' on Wednesday, 28/08/2019. We are kindly requesting you to allow us to conduct this activity. Students of B.A. part III are going to participate in the same activity.

Thanking you

Organizer: 1). Dr. A S. Wagh
2). Mr. S.S. Gavit

*Permitted
28/8/19*

Yours Faithfully

(Dr. B. T. Kanase)

HEAD
Department of Geography
P.D.V.P. College, Tasgaon.

Notice

Date 26/08/2019

All students of B. A. Part III hereby informed that we are going to conduct Group disruption activity on '**Genders Equality**', **Wednesday, 28/08/2019**. Topics related to givens subjects allotted to each topic per eight students are enlisted along with this notice. It is compulsory to all students to participate with preparation.

Dr. B. T. Kanase

HEAD
Department of Geography
P.D.V.P.College,Tasgaon.

P. D. V. P. Mahavidyalaya Tasgaon, Dist-Sangli

Department of Geography

GENDER EQUALITY

Event: Group Discussion (2019-2020) Date 28/08/2019

Attendance sheet

Sr. No.	Roll No.	Name of the student	Signature
1	3574	BAJBALKAR SAGAR KERU	
2	3575	BHOSALE PRIYANKA PRAMOD	P.P.Bhosale
3	3576	BHOSALE RAMDAS PATANGRAO	Ramdas
4	3577	BHOSALE SHOBHA VISHWAS	
5	3578	CHAVAN ALANKAR SHIVAJI	Alankar
6	3579	CHAVAN ASHWINI NARAYAN	
7	3580	CHAVAN DIPAK SANJAY	Dipak
8	3581	DHISALE SNEHA RAMESH	S.R.Dhisale
9	3582	GAIKWAD DINKAR GULABRAO	
10	3583	GHATAGE ANUJA PRADIP	
11	3584	GUJAR SAMEER ASHOK	
12	3585	JADHAV ANIL PRABHU	Anil
13	3586	JADHAV ANUJA ANIL	Anusha
14	3587	JAMADADE SOURABH SHANKAR	Sourabh
15	3588	JAMDADE PRATIK JAYSING	Pratik
16	3589	JARANDIKAR SARIKA DAYANAND	Sarika
17	3590	KALBAGE TUKARAM JALINDAR	Tukaram
18	3591	KAMBLE ABHIJIT KAKASO	Abhishek
19	3593	KAMBLE PRATIKSHA SANDESH	Pratiksha
20	3594	KAMBLE RANI ARVIND	Rani
21	3595	KAMBLE SHWETA DIPAK	Shweta
22	3596	KAMBLE SNEHAL HARICHANDRA	Snehal
23	3597	LOKHANDE PRASAD UTTAM	Prasad
24	3598	MANE PAVAN VISHNU	Pavan
25	3599	MANE POOJA ARJUN	Pooja
26	3600	MORE MADHAVI MAHADEV	Madhavi
27	3601	NIKAM AISHWARYA RAMESH	Aishwarya
28	3602	NIKAM SNEHAL SURESH	Snehal
29	3603	PATIL AMIT SHIVAJI	Amit
30	3604	PATIL DHANASHRI BHAGAWAT	Dhanashri
31	3605	PATIL SHUBHAM KRUSHNADEV	Shubham
32	3606	PAWAR AKASH BALU	Akash
33	3607	PAWAR LALASO SHANKAR	Lalaso
34	3608	PAWAR SUSHANT JOTIRAM	Sushant
35	3609	SARVADE KAPIL VIKAS	Kapil
36	3611	SHIVASHARAN PRIYA GURUBASU	Priya

37	3612	SHTHE ANIKET RAMESH	
38	3613	SUTAR VIKAS ANKUSH	SHT
39	3614	TAMBOLI RUKAYYA RIJWAN	
40	3615	TELI ANIKET RAJARAM	70R
41		JAGADALE SURAJ ANNASO	
42		KOLI ADITYA ANIL	Atkale

HEAD
Department of Geography
P.D.V.P.College,Tasgaon.

Dr. B. T. Kanase
HEAD
Department of Geography
P.D.V.P.College,Tasgaon.

P. D. V. P. Mahavidyalaya Tasgaon, Dist-Sangli

Department of Geography

GENDER EQUALITY

Event : Brain storming (2019-2020)

Date 28/08/2019

Sr. No.	Roll No.	Name of the student	Subject	Signature
1	3574	BAJBALKAR SAGAR KERU	Role of Women's in Indian and World Politics	
2	3575	BHOSALE PRIYANKA PRAMOD		P.P. Bhosale
3	3576	BHOSALE RAMDAS PATANGRAO		DDP
4	3577	BHOSALE SHOBHA VISHWAS		
5	3578	CHAVAN ALANKAR SHIVAJI		A.S. 18
6	3579	CHAVAN ASHWINI NARAYAN		
7	3580	CHAVAN DIPAK SANJAY		S. R. Dhole
8	3581	DHISALE SNEHA RAMESH		
9	3582	GAIKWAD DINKAR GULABRAO	Contribution of Women Scholars in Geographical/ Space Research	
10	3583	GHATAGE ANUJA PRADIP		
11	3584	GUJAR SAMEER ASHOK		
12	3585	JADHAV ANIL PRABHU		
13	3586	JADHAV ANUJA ANIL		
14	3587	JAMADADE SOURABH SHANKAR		
15	3588	JAMDADE PRATIK JAYSING	Role of Women's in Economics field	
16	3589	JARANDIKAR SARIKA DAYANAND		
17	3590	KALBAGE TUKARAM JALINDAR		
18	3591	KAMBLE ABHIJIT KAKASO		
19	3592	KAMBLE PRATIKSHA GOUTAM		
20	3593	KAMBLE PRATIKSHA SANDESH		
21	3594	KAMBLE RANI ARVIND		
22	3595	KAMBLE SHWETA DIPAK		
23	3596	KAMBLE SNEHAL HARICHANDRA		
24	3597	LOKHANDE PRASAD UTTAM		
25	3598	MANE PAVAN VISHNU	Government Polices and Women Empowerment	
26	3599	MANE POOJA ARJUN		
27	3600	MORE MADHAVI MAHADEV		
28	3601	NIKAM AISHWARYA RAMESH	Government Polices and Women Empowerment	
29	3602	NIKAM SNEHAL SURESH		
30	3603	PATIL AMIT SHIVAJI		
31	3604	PATIL DHANASHRI BHAGAWAT		
32	3605	PATIL SHUBHAM KRUSHNADEV		
33	3606	PAWAR AKASH BALU		

34	3607	PAWAR LALASO SHANKAR		
35	3608	PAWAR SUSHANT JOTIRAM		<u>Sushant</u>
36	3609	SARVADE KAPIL VIKAS		<u>Kapil</u>
37	3610	SHINDE SURAJ MALHARI	Contribution of Women	
38	3611	SHIVASHARAN PRIYA GURUBASU	in Social Reforms in India	<u>Priya</u>
39	3612	SHTHE ANIKET RAMESH		
40	3613	SUTAR VIKAS ANKUSH		<u>Vikas</u>
41	3614	TAMBOLI RUKAYYA RIJWAN		
42	3615	TELI ANIKET RAJARAM		
43		JAGADALE SURAJ ANNASO		

44 | Koli Aditya Anil

Aditya

Head
(Dr. B. T. Kanase)

HEAD
Department of Geography
P.D.V.P.College,Tasgaon.

REPORT

Department of Geography conducted 'Group discussion' activity on the topic entitled 'Genders Equality' on Wednesday, 28/08/2019. Total 40 Students of B.A. part III were participated in this same activity.

The following points related to this subject

- Role of Women's in Indian and World Politics
- Contribution of Women Scholars in Geographical/ Space Research
- Role of Women's in Economics field
- Government Policies and Women Empowerment
- Contribution of Women in Social Reforms in India

Students of B.A.III were grouped into 5 groups; topics were given to the students. All the groups responded well and discussed the topics nicely.

Eventually all agree with the genders equality and focused on government policies and its proper implementation.

The entire activity conducted by **Dr. Arjun Wagh** and Assisted by **Mr. S.S.Gawit** and **Mr.A.M.Mali**. For successful conduction of this activity **Hon. Prin. Dr. Milind Hujare** guided nicely and **Dr.B.T.Kanase** cooperated well for the proramme.

Dr.Arjun Wagh
Organizer

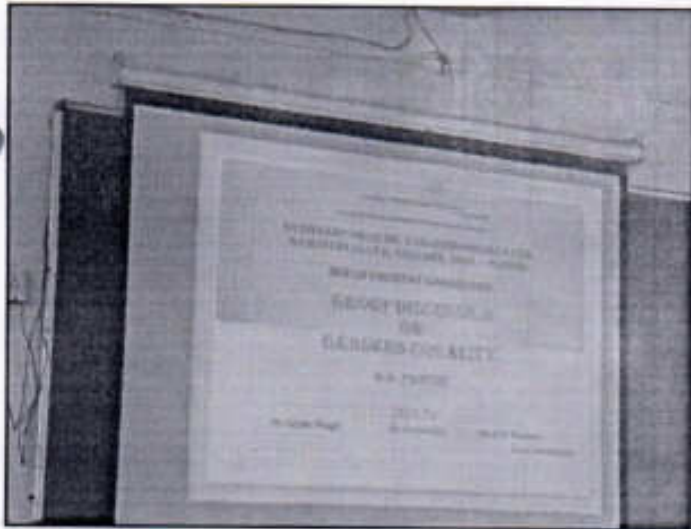

Mr.S.S.Gavit
Coordinator

Dr. Kanase B.T.
Head of the Department

HEAD
Department of Geography
P.D.V.P.College,Tasgaon.

Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,
Dist. – Sangli
Department of Geography
Group Discussion
On
Gender Equality

[Handwritten Signature]

HEAD
Department of Geography
P.D.V.P.College,Tasgaon.

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” -शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी साळुंखे
Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur Sanchlit
Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya
Tasgaon, Dist- Sangli, Pin-416312
DEPARTMENT OF HISTORY
(2019-2020)
T.Y.B.A.

History Study Fourm

दि.06/08/2019

प्रति,

मा.प्राचार्य,

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय.

तसगाव

विषय : महाविद्यालयातील इतिहास विभागात विद्यार्थ्यांसाठी इतिहास अभ्यास
मंडळ स्थापन करण्यास परवानगी मिळणेबाबत ....

महोदय,

उपरोक्त विषयास अनुसरून अर्ज करतो की ,महाविद्यालयातील बी.ए. भाग २,
व ३ या विभागातील इतिहास विषयाच्या विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक गुणवत्ता विकास
होण्याच्या दृष्टीने विद्यार्थ्यांचा इतिहास अभ्यास मंडळस्थापन करण्याचे योजले आहे.
या मंडळातील विद्यार्थ्यांचे नाव व पद खालीलप्रमाणे ठरविणेत आले आहे. तरी
विद्यार्थ्यांचा इतिहास अभ्यास मंडळस्थापन करण्यास परवानगी मिळणेस सहकार्य
व्हावे ही विनंती.

कळावे,

Permission granted
[Signature]
प्राचार्य

पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, तसगाव (जि. सांगली) ;

आ.वि.
[Signature]
डॉ. एन. डी. नदाफ
HEAD
Department of History
P.D.V.P. College, Tasgaon

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार"

-शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साठुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur Sanchlit

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli, Pin-416312

DEPARTMENT OF HISTORY

(2019-2020)

T.Y.B.A.

दिनांक : ०४ / ०९ / २०१९

नोटीस

इतिहास विभाग

इतिहास विभागातील बी.ए.भाग ३ या वर्गातील सर्व विद्यार्थ्यांना सूचित करण्यात येते की, शैक्षणिक वर्ष २०१९-२०२० मध्ये सालावादप्रमाणे विभागात 'इतिहास अभ्यास मंडळ' उद्घाटन समारंभ उद्या दि. ०५ सप्टेंबर २०१९ रोजी सकाळी ठीक १०.०० वाजता प्रमुख पाहुणे मा. महावीर मुळे व महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. मिलिंद हुजरे यांच्या हस्ते संपन्न होणार आहे. तरी सर्व विद्यार्थ्यांनी उपस्थित राहावयाचे आहे याची सर्वांनी नोंद घ्यावी.

विभागप्रमुख

HEAD

Department of History
P.D.V.P.College, Tasgaon.

१) K.K. Kulkarni.

२) Dr. M.P. Nandgaonkar. -

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षण प्रसार"

-शिक्षणमहर्षी डॉ.बापूजी साळुंखे

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था, कोल्हापूर संचलित

पद्मभूषण डॉ.वसंतरावदादा पाटील महाविद्यालय

तासगाव, जि-सांगली

'इतिहास अभ्यास मंडळ उदघाटन समारंभ'

• कार्यक्रम पत्रिका •

-
• प्रतिमापूजन	:
• प्रास्ताविक व प्रमुख पाहुण्यांची ओळख	: डॉ. एच.डी. नदाफ
• स्वागत	:
• प्रमुख पाहुण्यांचे मनोगत	: मा. महावीर मुळे
• अध्यक्षीय मनोगत	: मा.उपप्राचार्य. के.एस. पाटील
• प्रमुख उपस्थिती	: डॉ. अमोल सोनावले रणजीत कुंभार, वैशाली चोरगे
• आभार	: सौ. किर्ती कोलप
• सूत्रसंचालन	: कु. पूजा जाधव

...

दिनांक: 05 सप्टेंबर २०१९

स्थळ: इतिहास विभाग

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur Sanchlit,
Padmabhushan Dr.Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist- Sangli, Pin-416312

DEPARTMENT OF HISTORY
(Academic Year-2019-2020)

HISTORY STUDENT FORUM

Sr.No.	Name of the Member	Class	Designation
1.	Miss. Pooja Jadhav	B.A.III	President
2.	Miss. Shubhangi Mali	B.A.III	Vice- President
3.	Mr. Sanket Awale	B.A.III	Acting President
4.	Mr. Satyam Kharade	B.A.III	Secretary
5.	Mr. Sagar Shingade	B.A.III	Member
6.	Miss. Jyoti Kumure	B.A.III	Member
7.	Miss. Nikita Koli	B.A.III	Member
8.	Miss. Poonam Pol	B.A.III	Member
9.	Mr. Pravin Kokate	B. A. III	Member
Dr. Haji Nadaf Head		Dr. Milind S. Hujare Principal	

प्रचार्य
पद्मभूषण डॉ. वसंतरावदादा पाटील
महाविद्यालय, तासगांव (जि. सांगली)

HEAD
Department of History
P.D.V.P. College, Tasgaon.

Student Participation

Name	Roll No.	Sign.
Pooja Jayram Jadhav.	3643.	~~Pooja~~
Arati Sunil Babar.	3638	<u>A.S. Babar</u>
Ashwini Pratangao Kistakar	3767	<u>A.P. Kistakar</u>
Rutuja Shivaji Mane	3653	<u>R. Mane</u>
Mulani Namira Inayatulla	3656	<u>Namira</u>
Pol Poonam Poudip	3667	~~Poonam~~
Mah Shubhangi Achot	3649	<u>Shubhangi</u>
Patil Saurabh Sanjay	3663	<u>S.S.</u>
Mohamadapuzi Anand Anso	3651	<u>A.A.</u>
Chaugule Pravin Suresh	3640	~~Pravin~~ <u>P.S.</u>
Surjewanshi Pravin Motlan	3670	<u>Pravin</u>
Khosale Satyam Sanjay	3644	~~Satyam~~
Arti Prakash Patil		<u>Arti</u>
Jyoti Sadashiv Kunare		<u>Jyoti</u>
Pooja Popatrao Bhoskar		<u>P. Bhoskar</u>
Koli Nikita Vasudev		<u>N. Vasudev</u>
Mujawar Ashraf Ayub		<u>A. Ayub</u>
Mare Rahul Damodar		<u>R. Damodar</u>

Inauguration of Forum , Chief Guest Prof. Mahaveer Mule President: IC Prin. Prof K. S. Patil
and Chief Presence Dr. A. G. Sonawale

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” – शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

● **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** ●

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpmtasgaon.edu.in

▶ Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : $\frac{SVAC4}{X}$ Jr.: C-8

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

ISO Certified : 9001:2015

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Ex- Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. Milind S. Hujare
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT /

Date :

Criterion II

Teaching Learning and Evaluation

2.3.1

Student centric methods, such as experiential learning, participative learning

Participative learning

Instrumental demonstration

“Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture.”

—Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe.

Shri. Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's

**Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,
Sangli-416312, Maharashtra**

(Affiliated to Shivaji University Kolhapur)

CHEMISTRY CARNIVAL

Report of Experimental/Instrumental Demonstrations
[M. Sc. II Chemistry]

[18th January 2020]

Organized by
Department of Chemistry
Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon,

"Dissemination of Education for Knowledge, Science and Culture" -Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya,
Tasgaon, Dist. Sangli-416312, Maharashtra
INTERNAL QUALITY ASSURANCE CELL

CHEMISTRY CARNIVAL

Report of Experimental and Instrumental Demonstrations

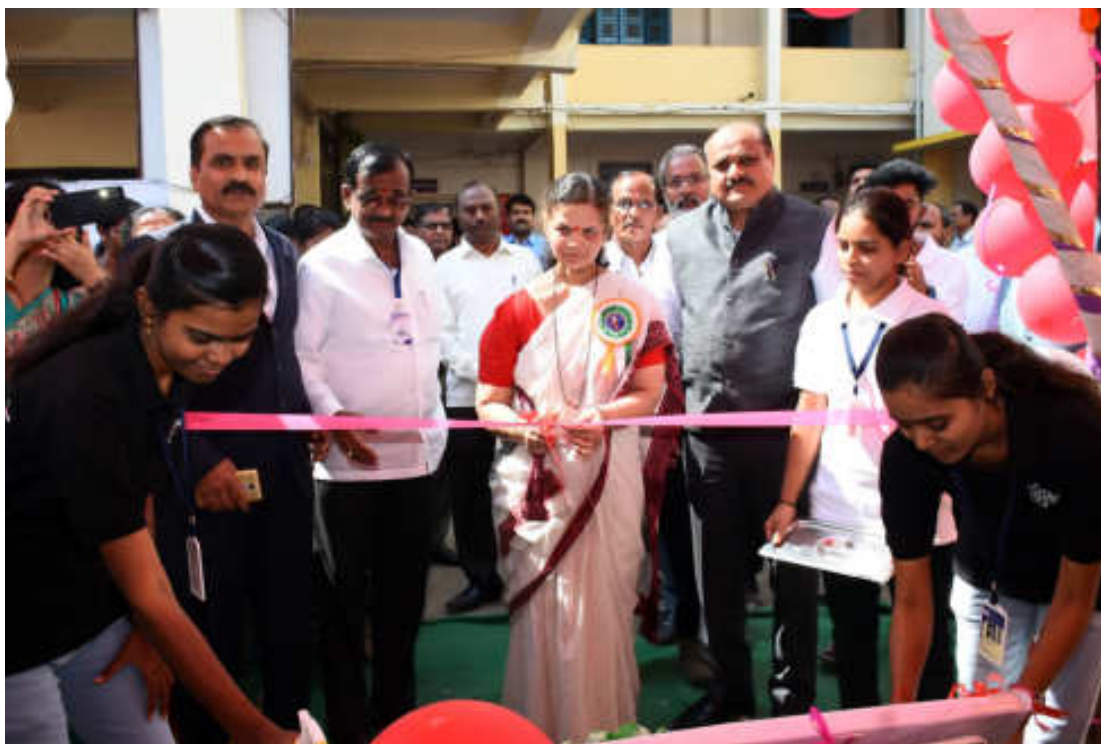
- **Event** : **Experimental and Instrumental Demonstrations**
- **Date** : **18th January 2020**
- **Venue** : **College Campus**
- **Organizing Department** : **Department of Chemistry**

		Total	Male	Female
• Participants :	Student	46	23	23
	Faculty	12	09	03
		58	32	26

2019 has been designated by UNESCO as the International Year of the Periodic Table (IYPT), marking the 150th anniversary of the Mendeleev periodic table, which is an iconic image and a vital tool to all who learn and work in science, at all stages of their learning and careers. IYPT allows us to celebrate our profession, our members and our communities. We want to work with our communities to engage people with both the periodic table and the Chemistry.

Our management had decided to celebrate the “Vivekananda Saptah” from 12th January to 19th January every year in devotee the name of great monk. The reason of that are to inculcate the spiritual thoughts of Swami Vivekananda among the students.

Chemistry department have planned lots of exciting and diverse activities like Elemental Exhibition, Magic Chemistry, Experimental/Instrumental Demonstrations and Bibliography of Scientists for celebrating the IYPT in Vivekananda Saptah as a CHEMISTRY CARNIVAL on date 18th January 2020 from 10:00 am to 05:00 pm at college campus. IYPT is an opportunity for us to develop new resources and raise awareness, to inspire people of all ages, experience and backgrounds.

Inaguration of Function

Chief Guest

Hon. Prin. Mrs. Shubhangi Gavade Mam,

Secretary, Swami Vevekanand Shikshan Santha Kolhapur

Felicitation of Chief guest

Inaugural Speech

Principal

Head, Department of Chemistry

In experimental/instrumental demonstrations, we setup the school level (8th to 12th std) syllabus based experiments and invites eleven schools for such exhibition. In a school due to the lack of chemicals and materials they do not clearly understand the science behind the experiment practically. This weakness of the school is keep in mind, then we decided to organize the *CHEMISTRY CARNIVAL* for school students.. We allotted the experiments/instruments to the students of M. Sc. II (Organic Chemistry) they actively prepare their experiments and demonstrates very nicely. They also prepared some charts for understanding of reactions. All school students has good enthusiasm about the experimental demonstrations and also participate the practical experience of experiment. The main purpose of this programme is to enhance the science awareness in school level students.

**Visit of Chief guest and students to
Experimental demonstration**

**Visit of Chief guest and students to
Instrumental demonstration**

“List of Experimental Demonstrations”

Sr. No.	Name of Students	Name of Experiment Title
1	Deshmukh Abhishekh Mahadev	Detection of Carbon compounds
2	Gurav Samruddhi Jagannath	Combustion of metal
3	Jadhav Nivedita Balasaheb	Displacement Reaction
4	Kamble Komal Sitaram	Unsaturated Compounds
5	Kasar Payal Abhijeet	Acid-Base Reactions
6	Mulla Summaiyya Shoukat	Metal Reactivity
7	Patil Ranjeet Dilip	Color Displacement
8	Patil Rohini Ganpat	Exothermic/ Endothermic reactions
9	Patil Swapnali Jalinder	Natural Litmus Paper
10	Pawar Atish Suresh	Law of Conservation of Mass
11	Shinde Swapnil Sambhaji	Green flame formation
12	Sutar Suyesh Sudhakar	Neutralization Reactions
13	Sutar Vaibhav Gajanan	Combination reactions
14	Vhanmane Ravindra Bharat	Carbonate formation
15	Waghmode Lata Dattatraya	Pressure of Liquid
16	Zadbuke Siddharth Onkar	Charcoal as decolorizing agent
17	Kamble Rohit Hamnant	Reflection of Light
18	Padalkar Anjana Maruti	Gravitational Force
19	Sakhare Akshay Shivram	Daniel Cell Construction

“ List of Instrumental Demonstrations”

Sr. No.	Name of Students	Name of Experiment Title
1	Shinde Rohan Ishwar	Reaction Set-up
2	Rajput Sangramsingh Sundersingh	Microwave Synthesizer
3	Malwade Shubham Santosh	Ultrasound Sonicator
4	Dhale Abhishek Ravindra	Separation Techniques
5	Jadhav Ajit Balaso	Drying Techniques
6	Patil Shreya Sandip	Distillation Methods
7	Mane Aishwarya Sanjay	Vacuum Pump
8	Mane Omkar Pramod	Vacuum/ Hot Air Oven
9	Panchal Vallabh Dattattraya	Muffle Furnace
10	More Aishwarya Tukaram	Hot Plate
11	Khilari Poonam Daraba	Thermostat
12	Sawant Sampada Dhaku	Ice Flaker
13	Patil Nikita Anil	MP/BP/Digital
14	Patil Sanyuja Suresh	UV-Spectroscopy
15	Patil Supriya Popat	FTIR-Spectroscopy
16	Shendage Pratiksha Narayan	Hydraulic Press Machine
17	Patil Suraj Balasaheb	TLC, Paper, Column
18	Salunkhe Sagar Hanmant	HPLC, GC
19	Gejage Yogesh Balu	Compound Microscope
20	Jadhav Swapnali Jagannath	Auto Clave

Dissemination of Education for Knowledge, Science and Culture" -Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha Kolhapur's

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,

CHEMISTRY CARNIVAL

"Experimental and Instrumental Demonstrations"

18th January 2020

LIST OF REGISTRATIONS

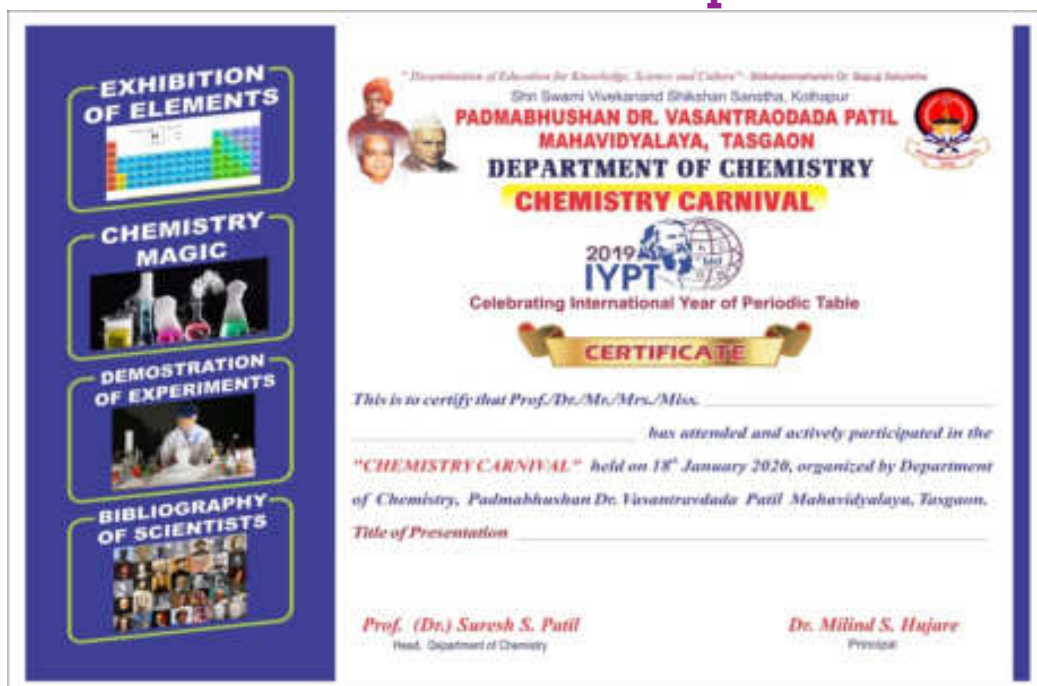
Sr. No.	First Name	Last Name	Email ID	Date of Registration	Gender	Designation	Class	Subject	Signature
1	Komal	Patil	komalpatil4658@gmail.com	12/27/2019	Female	Student	B.Sc 2	Chemistry	
2	Suyash	Sutar	sutarsuyash1@gmail.com	1/14/2020	Male	Student	M.Sc-2	Chemistry	Zubair
3	Payal	Kasar	payalkasar6688@gmail.com	1/14/2020	Female	Student	M.Sc 2	Chemistry	Payal
4	Rohini	Patil	rohiniipatil06377@gmail.com	1/14/2020	Female	Student	M.Sc-2	Chemistry	Rohini
5	Shreya	Patil	shreyapatil705@gmail.com	1/14/2020	Female	Student	Msc2	Chemistry	Shreya
6	Ravindra	Vhanmane	ravindravhanmane88@gmail.com	1/14/2020	Male	Student	MSc-2	Chemistry	Ravindra
7	Aishwarya	Mane	aishwaryamane283@gmail.com	1/14/2020	Female	Student	Msc 2	Chemistry	Aishwarya
8	Sumaiyya	Mulla	sumaiyyamulla020@gmail.com	1/14/2020	Female	Student	M.sc.2	Chemistry	Sumaiyya
9	Lata	Waghmode	lwaghmode2@gmail.com	1/14/2020	Female	Student	Msc2	Chemistry	Lata
10	Swapnali	Patil	swapnalipatil5225@gmail.com	1/14/2020	Female	Student	M.Sc.2	Chemistry	Swapnali
11	Abhishek	Dhale	abhishekdhale196@gmail.com	1/14/2020	Male	Student	M. Sc 2	Chemistry	Abhishek
12	Aish	Pawar	atishspawar1997@gmail.com	1/14/2020	Male	Student	M.Sc 2	Chemistry	Aish
13	Swapnil	Shinde	ss2506344@gmail.com	1/14/2020	Male	Student	MSc 2	Chemistry	Swapnil
14	Vaibhav	Sutar	vaibhavsu200@gmail.com	1/14/2020	Male	Student	MSc-2	Chemistry	Vaibhav

15	Komal	Kamble	komalkamble848@gmail.com	1/14/2020	Female	Student	M.Sc.:2	Chemistry	<i>Famalk</i>
16	Rohit	Kamble	rohitkamble356@gmail.com	1/14/2020	Male	Student	Msc 2	Chemistry	<i>Rohit</i>
17	Nikita	Patil	6nikitapatil@gmail.com	1/14/2020	Female	Student	M.Sc.2	Chemistry	<i>Nikita</i>
18	Nikita	Patil	6nikitapatil@gmail.com	1/14/2020	Female	Student	M.Sc.2	Chemistry	<i>Nikita</i>
19	Aishwarya	More	moreaishwarya63@gmail.com	1/14/2020	Female	Student	Msc2	Chemistry	<i>More</i>
20	Anjana	Padalkar	moreaishwarya63@gmail.com	1/14/2020	Female	Student	Msc2	Chemistry	<i>Anjana</i>
21	Sampada	Sawant	sawantsampada195@gmail.com	1/14/2020	Female	Student	M.sc.2	Chemistry	<i>Sawant</i>
22	Sagar	Salunkhe	Sagarsalunkhe9697@gmail.com	1/14/2020	Male	Student	Msc-2	Chemistry	<i>Sagar</i>
23	Suraj	Patil	surajpatil1687@gmail.com	1/14/2020	Male	Student	M.sc 2	Chemistry	<i>Suraj</i>
24	Shubham	Malwade	shubhammalwade2015@gmail.com	1/15/2020	Male	Student	MSc 2	Chemistry	<i>Shubham</i>
25	Sanyuja	Patil	psanyuja@gmail.com	1/15/2020	Female	Student	MSc 2	Chemistry	<i>Sanyuja</i>
26	Yogesh	Gejage	yogeshgejage11@gmail.com	1/15/2020	Male	Student	M.Sc 2	Chemistry	<i>Yogesh</i>
27	Ranjeet	Patil	ranjeetpatil95cool@gmail.com	1/15/2020	Male	Student	MSc 2	Chemistry	<i>Ranjeet</i>
28	Supriya	Patil	Spriyapatil08@gmail.com	1/15/2020	Female	Student	Msc.2	Chemistry	<i>Supriya</i>
29	Nivedita	Jadhav	niveditajadhav96@gmail.com	1/15/2020	Female	Student	MSc 2	Chemistry	<i>Nivedita</i>
30	Akshay	Sakhare	akshaysakhare5523@gmail.com	1/15/2020	Male	Student	MSc 2	Chemistry	<i>Akshay</i>
31	Rohan	Shinde	shinderohan341@gmail.com	1/15/2020	Male	Student	M.Sc.2	Chemistry	<i>Rohan</i>
32	Siddharth	Zadbuke	Sidzadbuke13@gmail.com	1/15/2020	Male	Student	M.Sc.2	Chemistry	<i>Siddharth</i>
33	Omkar	Mane	omkarmane1503@gmail.com	1/15/2020	Male	Student	M.Sc.2	Chemistry	<i>Omkar</i>
34	Samruddhi	Gurav	Samruddhigurav1670@gmail.com	1/15/2020	Female	Student	M.Sc.2	Chemistry	<i>Samruddhi</i>
35	Sayali	Lavate	sayalilavate95@gmail.com	1/16/2020	Female	Student	Msc 1	Chemistry	<i>Sayali</i>
36	Vallabh	Panchal	Vallabh1panchal@gmail.com	1/16/2020	Male	Student	M.Sc.2	Chemistry	<i>Vallabh</i>
37	Sangram	Rajput	sangramsingrajput898386@gmail.com	1/16/2020	Male	Student	M.Sc.2	Chemistry	<i>Sangram</i>
38	Abhishek	Deshmukh	abhishekdeshmukh687@gmail.com	1/16/2020	Male	Student	M.Sc.2	Chemistry	<i>Abhishek</i>

39	Vaibhav	Sutar	Vaibhavs200@gmail.com	1/16/2020	Male	Student	M.Sc-2	Chemistry	Student
40	Swapnali	Jadhav	6nikitapatil@gmail.com	1/16/2020	Female	Student	M.Sc.:2	Chemistry	Student
41	Poonam	Khilari	Poonamkhilari78@gmail.com	1/16/2020	Male	Student	M.Sc.2	Chemistry	Student
42	Ajit	Jadhav	ajitbhadhav721996@gmail.com	1/16/2020	Male	Student	MSc 2	Chemistry	Student
43	Archana	Rajmane	archanarajmane1396@gmail.com	1/16/2020	Female	Teacher	-	Chemistry	Teacher
44	Revati	Lohar	revtilohar@gmail.com	1/16/2020	Female	Teacher	M.Sc 1	Chemistry	Teacher
45	Shashikant	Damate	Sdamate88@gmail.com	1/16/2020	Male	Teacher	-	Chemistry	Teacher
46	Sukanya	Mohite	Sukanyamohite8585@gmail.com	1/17/2020	Female	Student	B.sc3	Chemistry	Student
47	Priti	Shingate	Pritishingate@gmail.com	1/17/2020	Female	Student	Msc 1	Chemistry	Student
48	Audumbar	Kodag	kodagaudumbar3@gmail.com	1/17/2020	Male	Teacher	Msc 1	Chemistry	Teacher
49	Sagar	Shinde	sagarshinde1193@gmail.com	1/18/2020	Male	Teacher	-	Physics	Teacher
50	Megha	Patil	mupatil30@gmail.com	1/18/2020	Female	Teacher	-	Chemistry	Teacher
51	Vaishali	Patil	Vaishu414@gmail.com	1/18/2020	Female	Teacher	-	Chemistry	Teacher
52	Pushpa	Kashid	pushpakashid25@gmail.com	1/18/2020	Female	Teacher	-	Chemistry	Teacher
53	Swati	Jadhav	sdj31@yahoo.co.in	1/18/2020	Female	Teacher	-	Chemistry	Teacher
54	Sujata	Mali	suajatawali.133@gmail.com	1/18/2020	Female	Teacher	-	Chemistry	Teacher
55	Ashwini	Patil	patilashwini791@gmail.com	1/18/2020	Female	Teacher	-	Chemistry	Teacher
56	Vaishali	Patil	vaishalipatil494@gmail.com	1/18/2020	Female	Teacher	-	Chemistry	Teacher
57	Swati	Ghatage	ghatageswati2292@gmail.com	1/18/2020	Female	Teacher	-	Chemistry	Teacher
58	Sunil	Gavit	sunilgavit111@gmail.com	1/21/2020	Male	Teacher	-	Geography	Teacher

Certificate for Participant

Newspaper Publication

सकाळ

वसंतदादा पाटील महाविद्यालयात ११८ मूलद्रव्यांचे प्रदर्शन

आवर्तसारणी वर्षानिमित्त तासगावात उपक्रम

तासगाव, ता. २० : आवर्तसारणीला १५० वर्षे पूर्ण झाल्यानिमित्त सर्व जगात आवर्तसारणी वर्ष म्हणून साजरे केले जात आहे. त्याचा एक भाग म्हणून विज्ञान विभागातील विद्यार्थ्यांनी ११८ मूलद्रव्यांचे प्रदर्शन भरवले होते.

स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्थेच्या सचिव प्राचार्या सी. शुभांगी गावडे म्हणाल्या, "पदभूतम डॉ. वसंतदादा पाटील महाविद्यालयाचे स्वामी विवेकानंद जयंतीचे औचित्य साधून अतिशय सतुल्य उपक्रम राबवले."

केमिस्ट्री कार्निवल्चे उद्घाटन त्यांच्या हस्ते झाले. त्याबरोबरच 'रसायन विमर्श' यावर आधारित मॅजिक प्रयोगांचे प्रदर्शन झाले. रासायनिक प्रक्रियांच्या माध्यमातून खगोल अंधश्रद्धा कशा पसरल्या जात आहेत प्रयोगांद्वारे सादर करण करण्यात आले. विज्ञान प्रयोगशाळांचे वापरली जाणारी अनेक महत्वाची उपकरणे, त्यांचे प्रदर्शन व प्रात्यक्षिकांचे आयोजनही केले होते.

तासगाव शहरातील विविध शाळांतील विद्यार्थ्यांनी प्रदर्शनाला भेटी देऊन रासायनिक प्रयोगांचा अनुभव

घेतला. त्याच वेळी जगातील महिला शास्त्रज्ञांच्या छायाचित्रांचे प्रदर्शन झाले. डॉ. अलका इनामदार यांनी संयोजन केले.

रसायनशास्त्र विभाग प्रमुख डॉ. एस. एस. पाटील यांनी प्रास्ताविक केले. डॉ. स्वप्नी जाधव यांनी आभार मानले. सांगली जिल्हा विभागप्रमुख प्राचार्य व्ही. एस. पाटील, उपप्राचार्य प्रा. के. एस. पाटील, महाविद्यालयातील विविध विभागांचे प्रमुख, प्राध्यापक, विद्यार्थी-विद्यार्थिनी उपस्थित होते.

Sangli, Sangli-Today
21/01/2020 Page No. 6

Mr. Sachinkumar K. Shinde
(Organizing Secretary)

Prof. (Dr.) Suresh S. Patil

HEAD
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
P.D.V.P. COLLEGE, TASGAON.

“Dissemination of Education through Knowledge, Science and Culture”

-Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha's Kolhapur

**PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL
MAHAVIDYALAYA TASGAON DIST- SANGLI**

416 312 (Maharashtra) Phone No: (02346)250665

(Affiliated to Shivaji University, Kolhapur)

DEPARTMENT OF PHYSICS

REPORT ON ONE DAY WORKSHOP ON EXPERIMENTAL SKILLS IN PHYSICS

2018-2019

Event:	One day workshop on Experimental Skills in Physics
Organizing Department	Department of Physics, Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon.
Date	31/01/2019
Venue	Room No. - 34
Total Participants	137
Male	46
Female	91

The Department of Physics of Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon organized one day workshop on 31 January 2019.

Inaugural Function:-

In the inaugural function Dr. J. S. Ghodake, Prin. R. R. Kumbhar, chief guests Dr. U.K. Mohite, Dr. T. J. Shinde and Dr. S. R. Jadhav are lighting lamps. Dr. J. S. Ghodake welcomes for the chief guests, president, organizing committee of the function and participants from various colleges.

President talk, Principal Dr. R. R. Kumbhar P.D.V.P College Tasgaon

Session- I

Topic: General Physics and Optics.

Name of invited talk: Dr. U. K. Mohite.

The Sessions-I started at 11:30 am, Dr. U. K. Mohite giving most inspiring lecture on General Physics. He talked on detail about General Physics and Optics. He discussed information of concept in Physics and optics. Also he discussed I experiments in general physics and optics .

	
<p>Dr. U. K. Mohite gave information about general physics and optics</p>	<p>Dr. T. J. Shinde, gave information about electricity and electronics</p>

Sessions- II

Topic: Electricity and Electronics.

Name of invited talk: Dr. T. J. Shinde.

The Session-II Started at 02.00pm. He explained basic electronics and giving some tricks of electricity and electronics. Dr. T. J. Shinde sir discussed and showed some experiments to students and teacher. All students got idea about some experiments which were interesting and useful in daily life. He again talked on Research, and gave some information of research to all participants and started question answer section most students asked question of electronics and research topic.

Vote of thanks, Miss Wagmare Amruta B. Sc.III student

Dr. S. R. Jadhav and Mr. V. H. Patil distributed certificates.

भौतिकशास्त्र विभाग
पी . डी . व्ही . पी . महाविद्यालय
तासगांव
दि . २२ . ०१ . २०१९

प्रति,
मा प्राचार्य ,
पी . डी . व्ही . पी . कॉलेज तासगांव .

विषय : लिड कॉलेज अंतर्गत कार्यशाळा घेण्यास परवानगी मिळणेबाबत...

महोदय ,

उपरोक्त विषयानुसार आमच्या विभागामध्ये लिड कॉलेज अंतर्गत एक दिवसीय
“Experimental skills in physics” या विषयाची कार्यशाळा आयोजित
करीत आहोत तरी यास आपली परवानगी मिळावी हि विनंती .

Allowed
PL
24.1.19

आपला विश्वासू

डॉ . एस . आर . जाधव
Head,
Department of Physics,
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Dist. Sangli)

‘ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षणप्रसार’

-शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी सालुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's
Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon

On the occasion of Birth Centenary year of

Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

One day workshop on

Experimental Skills in Physics (B.Sc. II and III)

Organized by

Department of Physics

Under Lead College Scheme

Wednesday, 30th January 2019

Programme Schedule of the Workshop

10.30 a.m. to 11.00 a.m.	Registration	
11.00 a.m. to 11.30 a.m.	Inaugural Function	
11.30 a.m. to 1.00p.m.	Session I	General Physics and Optics
		Dr. U. K. Mohite, BOS Member, Shivaji University, Kolhapur Head, Department of Physics, BVPS Matoshri Bayabai Shripatrao Kadam Kanya Mahavidyalaya , Kadegaon
1.00 p.m. to 2.00 p.m.	Lunch Break	
2.00 p.m. to 3.30 p.m.	Session II	Electricity and Electronics
		Dr. T. J. Shinde, BOS Member, Shivaji University, Kolhapur Department of Physics Smt. K.R.P. Kanya Mahavidyalaya , Islampur
3.30 p.m. to 4.00 p.m.	Valedictory Function	

Principal

Padmabhushan Dr. Vasantodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli)

'ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षणसंस्था'

-शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी सालुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur.
Padmabhushan Dr. Vasantaoada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon

On the occasion of Birth Centenary year of
Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

One day workshop on
Experimental Skills in Physics (B.Sc. II and III)

Organized by
Department of Physics
Under Lead College Scheme
Wednesday, 30th January 2019

Inaugural Function

Time: 11.00-11.30 a.m.

Welcome:

Dr. J. S. Ghodake

Introduction:

Dr. S. R. Jadhav
Head, Department of Physics

Chief Guest:

Dr. U. K. Mohite
BOS Member, Shivaji University, Kolhapur
Head, Department of Physics,
BVPS Matoshri Bayabai Shripatrao Kadam
Kanya Mahavidyalaya , Kadegaon
Dr. T. J. Shinde
BOS Member, Shivaji University, Kolhapur
Department of Physics
Smt. K.R.P. Kanya Mahavidyalaya ,
Islampur

President:

Dr. R. R. Kumbhar
Principal

Vote of Thanks:

Mr. .B. S. Harale

‘ज्ञान, विद्या आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षणप्रसार’

-शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon

On the occasion of Birth Centenary year of
Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

One day workshop on

Experimental Skills in Physics (B.Sc. II and III)

Organized by

Department of Physics

Under Lead College Scheme

Wednesday, 30th January 2019

Time: 10.00 a.m. 4.30 a.m.

Organizing Committee

Stage Committee

1. Shri Pawar G. S.
2. Shri Kolekar S. S.
3. Shri Shashikant Sapkal
4. Shri Sarwade Amol

Registration Committee

1. Shri Shinde S. S.
2. Miss Jadhav P. J.
3. Shri Koli Vasant

Food Committee

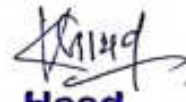
1. Shri Patil K. S.
2. Shri Harale B. S.
3. Shri Kolekar S. S.

Certificate Committee

1. Miss Sadakale M. C.
2. Miss Salunkhe S.S.

Session Incharge

1. Shri Harale B. S.

Head,

**Department of Physics,
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Dist. Sangli)**

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार" - शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

• **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** •

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpm.tasgaon.edu.in

Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : SI/AC/4 X Jr.: C-8

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. R. R. Kumbhar
M.Sc., M.Phil., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT / 1658 / 1659 / 1660 / 18-19

Date : 24/01/2019

To,

The Principal

- 1) Balwade College, Vita. Dist. Sangli
- 2) Adarsh College, Vita. Dist. Sangli
- 3) Arts Commerce & Science college, Mayavi. Dist. Satara.

**Subject :- One-day Workshop on Experimental Skills in Physics
(B.Sc. II and III)**

Dear Sir/Madam,

It gives me great pleasure to inform you, that we are organising one-day workshop on **Experimental Skills in Physics (B.Sc. II and III)** in our college on Wednesday, 30 January 2019 under Lead College Scheme.

Hence, I would like to request you to depute two faculty members and 10 students (B.Sc. II and III) from Physics Department.

The workshop will start at 10.30 a.m. on Wednesday, 30 January 2019. I request you to inform the faculty members to register their names in time and stick up to the time schedule to the workshop a grand success.

Expecting your whole- hearted co-operation.

Thanking you.

Yours Faithfully,

R.R. Kumbhar

**Dr. R. R. Kumbhar
Principal**

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli) (O.S.)

o/c

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” – शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

• Affiliated to Shivaji University, Kolhapur •

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpmtasgaon.edu.in

Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : $\frac{SI/AC/4}{X}$ Jr.: C-8

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. R. R. Kumbhar
M.Sc. M.Phil., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT / 1659 / 2018-19

Date : 24/01/2019

To,
The Principal
Adarsh College,
Vita.
Dist. Sangli

Subject :- One-day Workshop on Experimental Skills in Physics
(B.Sc. II and III)

Dear Sir/Madam,

It gives me great pleasure to inform you, that we are organising one-day workshop on Experimental Skills in Physics (B.Sc. II and III) in our college on Wednesday, 30 January 2019 under Lead College Scheme.

Hence, I would like to request you to depute two faculty members and 10 students (B.Sc. II and III) from Physics Department.

The workshop will start at 10.30 a.m. on Wednesday, 30 January 2019. I request you to inform the faculty members to register their names in time and stick up to the time schedule to the workshop a grand success.
Expecting your whole- hearted co-operation.

Thanking you.

Yours Faithfully,

R.R.K.
Dr. R. R. Kumbhar
Principal

Padmabhushan Dr. Vasanttraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli) (O.S.)

"ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार" - शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साबुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

● **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** ●

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpm.tasgaon.edu.in

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : $\frac{SI/AC/4}{X}$ Jr.: C-8

Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
CHAIRMAN M.A.

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
SECRETARY M.Sc. B.Ed.

Dr. R. R. Kumbhar
PRINCIPAL M.Sc. M.Phil., Ph.D.

Ref.No. : PDVPMT / 1698/2018-19

Date : 30/01/2019

To,
Dr. U. K. Mohite
BVPS Matoshri Bayabai Shripatrao Kadam
Kanya Mahavidyalaya, Kadgaon

Dear Sir,

You have delivered a lecture as a resource person in first session of One Day Workshop on Experimental Skills in Physics (B.Sc. II and III) to be organized on Wednesday, 30th January 2019 under Lead College Scheme.

We are very much thankful to you for sharing your academic excellence with delegates. We expect the same kind of co-operation from you in future.

Thanking you in anticipation.

Yours Faithfully,

Dr. R. R. Kumbhar
Principal

Padmabhushan Dr. Vasanttraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli)

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” - शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

● **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** ●

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpmtasgaon.edu.in

Established Year : June 1962 P. B. No. : 14 Jr. College No. : J22-10-001 Sr. College Code No. : $\frac{SI/AC/4}{X}$ Jr.: C-8

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. R. R. Kumbhar
M.Sc. M.Phil., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT / 1697/2018-19

Date : 30/01/2019

To,
Dr. T. J. Shinde
Smt. K.R.P. Kanya Mahavidyalaya,
Islampur

Dear Sir,

You have delivered a lecture as a resource person in second session of One Day Workshop on Experimental Skills in Physics (B.Sc. II and III) to be organized on Wednesday, 30th January 2019 under Lead College Scheme.

We are very much thankful to you for sharing your academic excellence with delegates. We expect the same kind of co-operation from you in future.

Thanking you in anticipation.

Yours Faithfully,

Dr. R. R. Kumbhar
Principal
Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli)

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” - शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साबुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

• **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** •

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpm-tasgaon.edu.in

NAAC Reaccredited 'B' (2.76) Established Year : June 1962 P. B. No. : 14 Jr. College No. : J22-10-001 Sr. College Code No. : $\frac{SVAC14}{X}$ Jr.: C-8

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A. B.T. D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. R. R. Kumbhar
M.Sc. M.Phil. Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT / 1660 / 2018-19

Date : 24/01/2019

To,
The Principal
Art's Commerce & Science College,
Mayani, Tal. Man-Khadav
Dist. Satara.

**Subject :- One-day Workshop on Experimental Skills in Physics
(B.Sc. II and III)**

Dear Sir/Madam,

It gives me great pleasure to inform you, that we are organising one-day workshop on **Experimental Skills in Physics (B.Sc. II and III)** in our college on Wednesday, 30 January 2019 under Lead College Scheme.

Hence, I would like to request you to depute two faculty members and 10 students (B.Sc. II and III) from Physics Department.

The workshop will start at 10.30 a.m. on Wednesday, 30 January 2019. I request you to inform the faculty members to register their names in time and stick up to the time schedule to the workshop a grand success.

Expecting your whole- hearted co-operation.

Thanking you.

Yours Faithfully,

R.R.K.

Dr. R. R. Kumbhar

Principal

Padmabhushan Dr. Vasanttraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon. (Sangli) (O.S.)

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” - शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

● **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** ●

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpm.tasgaon.edu.in

Established Year : June 1962 P. B. No. : 14 Jr. College No. : J22-10-001 Sr. College Code No. : $\frac{SI/AC/4}{X}$ Jr.: C-8

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT
B.Com.
Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
CHAIRMAN
M.A.

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
SECRETARY
M.Sc., B.Ed.

Dr. R. R. Kumbhar
PRINCIPAL
M.Sc., M.Phil., Ph.D.

Ref.No. : PDVPMT / 1639 / 2018-19

Date : 25/01/2019

To,
The Principal,
BVPS Matoshri Bayabai Shripatrao Kadam
Kanya Mahavidyalaya, Kadegaon

Subject : One Day Workshop on Experimental Skills in Physics
(B.Sc. II and III)

Sir,

It gives me great pleasure to inform you that, we are organizing One Day Workshop on Experimental Skills in Physics (B.Sc. II and III) in our college on Wednesday, 30 January 2019 under Lead College Scheme.

On this occasion we are inviting to Dr. U. K. Mohite of your college as Resource Person for the same. So I request you to depute concerned teacher and co-operate.

Thanking you.

Yours faithfully,

RCR

Dr. R. R. Kumbhar
Principal

Padmabhushan Dr. Vasanttraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli)

Copy to,
Dr. U. K. Mohite
BVPS Matoshri Bayabai Shripatrao Kadam
Kanya Mahavidyalaya, Kadegaon

o/c

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुरांरकार यांसाठी शिक्षणप्रसार” - शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

• **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** •

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpm.tasgaon.edu.in

Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : $\frac{SHACM}{X}$ Jr.: C-8

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

**Shikshanmaharshi
Dr. Babuji Salunkhe**
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. R. R. Kumbhar
M.Sc. M.Phil., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT /

1669 / 2018-19

Date : 25/01/2019

To,
The Principal,
K.R.P. Kanya Mahavidyalaya,
Islampur

Subject : One Day Workshop on Experimental Skills in Physics
(B.Sc. II and III)

Sir,

It gives me great pleasure to inform you, that we are organizing One Day Workshop on Experimental Skills in Physics (B.Sc. II and III) in our college on Wednesday, 30 January 2019 under Lead College Scheme.

On this occasion we are inviting to **Dr. T. J. Shinde** of your college as Resource Person for the same. So I request you to depute concerned teacher and co-operate.

Thanking you.

Yours faithfully,

Dr. R. R. Kumbhar
Principal

Padmabhushan Dr. Vasantraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli)

Copy to,
Dr. T. J. Shinde
K.R.P. Kanya Mahavidyalaya, Islampur

c/c

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” - शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

• **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** •

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpm.tasgaon.edu.in

Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : $\frac{SI/AC/4}{X}$ Jr.: C-8

NAAC Reaccredited 'B' (2.75)

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. R. R. Kumbhar
M.Sc. M.Phil., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT / 1658/2018-19

Date : 24/01/2019

To,
The Principal
Balwant College,
Vita.
Dist. Sangli

**Subject :- One-day Workshop on Experimental Skills in Physics
(B.Sc. II and III)**

Dear Sir/Madam,

It gives me great pleasure to inform you, that we are organising one-day workshop on **Experimental Skills in Physics (B.Sc. II and III)** in our college on Wednesday, 30 January 2019 under Lead College Scheme.

Hence, I would like to request you to depute two faculty members and 10 students (B.Sc. II and III) from Physics Department.

The workshop will start at 10.30 a.m. on Wednesday, 30 January 2019. I request you to inform the faculty members to register their names in time and stick up to the time schedule to the workshop a grand success.

Expecting your whole- hearted co-operation.

Thanking you.

Yours Faithfully,

Rur

Dr. R. R. Kumbhar
Principal

Padmabhushan Dr. Vasanttraodada Patil
Mahavidyalaya, Tasgaon, (Sangli) (O.S.)

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार”

-शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साबुळे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA, TASGAON, DIST. SANGLI

On the occasion of Birth Centenary year of

Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

One Day Workshop On

"EXPERIMENTAL SKILLS IN PHYSICS"

Organized by

DEPARTMENT OF PHYSICS

Under Lead College Scheme

CERTIFICATE

This is to Certify that Mr./Miss./Mrs. Shinde Ganesh Maloji has
of P. D. V. P. college Tasgaon.

attended and actively participated in the One Day Workshop on *Experimental Skills In Physics* held on Wednesday,
30th January, 2019 at Department of Physics, Padmabhushan Dr Vasantraodada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon,

Dist : Sangli under Lead College Scheme.

Dr. J. S. Ghodake
Coordinator

Dr. S. R. Jadhav
Head
Department of Physics

Prof. K. S. Patil
Coordinator,
Lead College Scheme

Dr. R. R. Kumbhar
Principal

30/01/2019

Department of Physics
 Padmabhushan Dr. Vasantlalada Patil Mahavidyalaya, Tasgaon
 One day Workshop on Experimental Skills in Physics

Sr. No.	Name of participated	Designation Professor/Associate Professor/Students	Name of the College.
1	Patil Teiveni Pralhad	student	P.D.V.P. Tasgaon
2	Patil Madhura dattatray	student	P.D.V.P. Tasgaon
3	Kumbhar Prajakta Ramchandra	student	P.D.V.P. Tasgaon
4	Mali Atusha Suresh	student	P.D.V.P. Tasgaon
5	Bhilawade Varsha Sanjay	student	P.D.V.P. Tasgaon
6	Bhosale Gayatri Tanaji	Student	P.D.V.P. Tasgaon
7	Jadhav Suhas Shivaji	Student	P.D.V.P. Tasgaon
8	Mane Shubham Vishwanath	student	P.D.V.P. Tasgaon
9	Mane Avinash Dipak	student	P.D.V.P. Tasgaon
10	Galande Pruthviceraj Ganapati	student	P. _____ "
11	shinde Ganesh Maloji	_____	" _____

Sr. No.	Name of Participated	Designation Professor/Associate Professor/Students.	Name of the College.
12 /	Tamboli Vashim Nawshad	—	P.O.V.P. Targan
13 /	Mane Chandrakant Bhagwan	—	—
14 /	Chavan Vaibhav Ramesh	—	—
15 /	Adinath Tanaji Grawali		
16 /	Adinath Chandrakant Sadakale		
17 /	Patil Kiran Kundalik		
18 /	Patil Sourav Vilas		
19 /	Pawar Nilesh Eknath		
20 /	Patil Abhijit Tukaram.		
21 /	Gadade Priyanka Namdev		
22 /	Rankhambhe Patal Arun		

Sr. No.	Name of Participated	Designation Professor/Associate Professor/Students	Name of the College.
23 /	Patil Parnali Anilash		
24 /	Gade, shweta satish		
25 /	Kamble Apurva Rajendra		
26 /	Patil Monika Chhannasham		
27 /	patil pallavi chandrakant		
28 /	Patil Aditi sunil		
29 /	Patil Anuja Arun		
30 /	Patil komal krushnast		
31 /	patil sagita sanjay		
32 /	pawar snehal prakash		
33 /	Jadhav Pooja Prakash		

Sr No	Name of Participate	Designation Professor / Students	Name of the college
34	Pisal sneha shantor		
35	Shinde vaishnavi shaikant		
36	Nadaf Kausar shamshuddin		
37	Jamdade pratiksha madhukar		
38	Patil minal popal		
39	Shinde shital shivaji		
40	Malvade Rutuja Rakso		
41	Mali Pranali mahadev		
42	Mali Nilam Suresh		
43	Kore Aishwarya Bhogavan		
44	Jadhav Supriya Vishwas		

Sr No	Name of participate	Designation Professor/Students	Name of the college
45	Shendage Bhagyashri Shivaji		
46	Power Pooja Pandurang		
47	Patil Ashvini Annaso.		
48	Maske Mohini Balaso		
49	Sadhav Vikas Ananda		
50	Mane Patil Rushikesh Prakash.		
51	Babar Prabir Vijay	Student	Adarsh college
52	Gaikwad Namrata Gorakh	Student	Adarsh college
53	Attar Tanvir Rashid	Student	Adarsh college
54	Late Sakshi Machindra	Student	Adarsh college
55	Yadav Dhanashri Ranapratap	Student	Adarsh college

Sr No	Name of participate	Designation Professor/ students	Name of the college
56	Mansi Mohan Bhingardew.	Student	Adarsh college
57	Jadhav Pradnya Vishwas.	student	Adarsh college
58	Jankar sadhana Janardan	student	Adarsh college
59	Yehmat Pratiksha Sanjay	Student	Adarsh College, vita
60	Asst. Prof. Godase Harshada Tukaram	Asst. Prof	Adarsh College, vita
61	Asst. Prof Borate Shrutti. S.	Asst. Prof	Balwant College, vita
62	Assj. Prof. Kumbhar Avdhut P.	Assi. Prof.	Balwant College Vita
63	Bagal Aniket Bharat	student	— —
64	Dabade Vikas Madhavar	Student	— —
65	Kharge Priya Sanjay	student.	— —
66	Bhosale Tejashree Jaysingh	Student	— —

Sr No	Name of participate	Designation Professor/students	Name of the college
67	chavan poonam Babbar	student	Balwant college vit
68	chavan Akshata Dayaram	student	-11-
69	Patil Rutuja Bapuso	student	-11-
70	Bhosale Mayuri Nandkumar	-11-	-11-
71	Jadhav Anita Mohan	-11-	-11-
72	Tarlexar shreya Shrikant	-11-	-11-
73	Miss. Zambre Priyanka Pandurang	Asst. Prof	Kavathe mahant cig.
74			
75			
76			
77			

Sr No	Name of Participant	Designation Professor/Students	Name of the college
78	Jadhav Vaibhav Sukhadev		
79	Patil Shubham Bhagvan.		
80	Yadav Jaydeep Parashuram.		
81	Mane Kishor Sanjay.		
82	Patil Rushikesh Shankarrao		
83	Mane Mahesh Mohan.		
84	Mane Aniket Ramesh.		
85	Mane Sujit. Suryakant.		
86	Patil Vaibhav Vijay.		
87	Patil Ashish Balasaheb.		
88	Patil Rahul Kalsoo.		

Sr No	Name of Participant	Designation Professor/ students	Name of the College
98	Jadhav Ranjeet Rajaram		
99	Patil Suraj Adhikarao.		
91	Patil Santosh Popat.		
92	Patil Dhairyasheel Avadhut		
93	Patil Niranjana Ramesh		
94	Jadhav Shivam Dipak		
95	Patil Umesh Uttam.		
96	Shelke Vaibhav Pandarasinath		
97	Shinde Rushikesh Bhairav.		
98	Patil Kunal Kumar.		
99	Salunke Akash Arjun.		

Sr No	Name of Participant	Designation: Professor/ Students	Name of the College
100	More Avinash Totoba.		
101	Kumbhar Vishwajeet Vikas.		
102	Denkule Pramali Anil		
103	Rankhambhe Swapnali Babasa		
104	Shendage Supriya Suresh.		
105	Patil Megha Rajaram.		
106	Jadhav Dhanshree Muslidhar.		
107	Patil Monika Ganesh.		
108	Patankar Rupali Namdev.		
109	Yadav Tejashree Patangarao.		
110	Chavan Sheetal Gaganan.		

Sr No	Name of Participale	Designation Professor / Students	Name of the College
111	Supriya Suryakant .mane.		P.D.V.P.college Tangaoon
112	Patil Rukhikesh Anandharao		—11—
113	Patil Nilesh Tanaji		—11—
114	Patil Prashant Pandurang		—11—
115	Komal Krishna mali.		—11—
116	patil Varsha Ananda.		—11—
117	Tandale Prachiya Aabogo.		—11—
118	Tandale prachi Aabogo.		—11—
119	Patil Mayuri Dattatray,		—11—
120	Zambare Shreya Dagadu.		—11—
121	patil Vaibhavi Sachin.		—11—

122 Mahajan Bhagyashri Kishor.

123 Jadhav Amruta Vitthal,

124 Mohite Sukanya Vitthal

125 Velhal Aishwarya Santosh

126 Shinde Nilam Sadashiv

TJ B.Sc.

127 Waghmare Anruta Popat. ✓

128 Bhosale Snehal Rajaram ✓

129 Aldar Rujda Dagdu ✓

130 Shinde Rimali Dhanaji ✓

131 Shinde Varsha Shrikant ✓

132 Hajare Amol Kamalakar ✓

133 Jamadade Aishwarya Vijay ✓

134 Pawar Trupti Hanmant ✓

135 Gaikwad Snehal Nagesh ✓

136 zamhare Vishwajeet Balasahab ✓

137 chavan Vishal Pratapdas ✓

138 madhavan Ashish Babasaheb ✓

139 patil. yashwant Bawgenda ✓

140 Patil Pooja Pandurang ✓

141 Patil anilkar Bhupat ✓

142 Patil Pragad Pandurang

84

Sl. NO.	Name of participant Teacher	Designation/ Part. / student / staff	Name of the college
1	Dr. Ghodake Jeevan Shivaji	Assistant Prof.	P.D.V.P. College Tasgaon
2	Shri B. S. Hanale	Asst. Prof.	P.A.V.P. College Tasgaon
3	Shri. S. S. Shinde.	Asst. prof.	P.D.V.P. college Tasgaon.
4	Miss. A. G. Salunkhe	Asst. prof.	P.D.V.P. college Tasgaon
5	Shri. G. S. Pawar	—	—
6	Miss. Sadakale M. C.	—	P.D.V.P. College Tasgaon
7	Miss. Jadhav. P. J.	—	—
8	Shri. Kolekar. S. P.	—	—
9	Shri. Sakhale A. A.	Lab. Atten	P.d.v.p. college Tasgaon
10	Shri Koli V. P.	Lab. Atten	p.d.v.p college Tasgaon.

Gender Audit

Title of Program	Date	Participants		Total
		female	male	
One day Workshop on Experimental Skills in physics	30/01/2019	91	46	137

PDVP College, Tasgaon
 Department of Physics
 Under lead college scheme.
 One day workshop on
 Experimental skills in physics
 30/01/2019

“ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यांसाठी शिक्षणप्रसार” – शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी सालुंखे

Shri Swami Vivekanand Shikshan Sanstha, Kolhapur's

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL MAHAVIDYALAYA

TASGAON, Dist. Sangli, Pin- 416 312 ☎ - STD : 02346-250665, 250575 FAX : 250575

● **Affiliated to Shivaji University, Kolhapur** ●

E-mail : san.pdvpm.tas@gmail.com Website : www.pdvpmtasgaon.edu.in

Established Year : June 1962 ▶ P. B. No. : 14 ▶ Jr. College No. : J22-10-001 ▶ Sr. College Code No. : $\frac{SVAC4}{X}$ Jr.: C-8

NAAC Reaccredited 'B' (2.76)

ISO Certified : 9001:2015

**Shikshanmaharshi
Dr. Bapuji Salunkhe**
B.A., B.T., D.Lit.
FOUNDER

Hon. Chandrakant (Dada) Patil
PRESIDENT B.Com.
Ex- Minister of Revenue, Public Works
Govt. of Maharashtra

Prin. Abhaykumar Salunkhe
M.A.
CHAIRMAN

Prin. Mrs. Shubhangi Gawade
M.Sc. B.Ed.
SECRETARY

Dr. Milind S. Hujare
M.Sc., Ph.D.
PRINCIPAL

Ref.No. : PDVPMT /

Date :

Criterion II

Teaching Learning and Evaluation

2.3.1

Student centric methods, such as experiential learning, participative learning

Participative learning

Competitive Carnival

Padmbhushan Dr. Vasantodada
Patil Mahavidyalaya, Tasgaon
Department of Competitive
Examination
A Report on
Competitive Examination Carnival 2020

Competitive Examination Carnival 2020

Book Exhibition & Career Guidance

Time Schedule

Sr.No.	Name of the Academy	Topic / Particulars	Date : 16/01/20	Time / Duration
Inagural Function		Chief Guest: Prof. Santosh Pore President: Dr.Milind Hujare Principal PDVP College Tasgaon		10 AM
1.	Ambitious Academy, Tasgaon	MPSC/UPSC/Railway/Other Competitive Examination		11 AM to 12 PM
2.	Vakratunda Computers, Tasgaon	Computer Institute for MSCIT and other courses of programming		12 PM to 01 PM
3.	Pruthvi Academy, Sangli	Competitive Examinations of all sectors.		02 PM to 03 PM
4.	Deccan Institute, Sangli	JEE/NEET/NDA/NATA/MPSC/UPSC		03 PM to 04 PM
Sr.No.	Name of the Academy	Topic / Particulars	Date : 17/01/20	Time / Duration
5.	Unique Academy Kolhapur, Pune	MPSC/UPSC/Other Competitive Exams		10 AM to 11 AM
6.	Sanjay Ghodawat Institute, Jaysingpur	All Administrative Services IAS/IPS/IFS/IES		11 AM to 12 PM
7.	Netaji Dnyanprabodhini, Tasgaon	MPSC/UPSC/Other Competitive Examinations		12 PM to 01 PM
8.	Future Pro. Education, Kolhapur	Banking/Railway/Defence Examinations		02 PM to 03 PM
9.	IITS Computer centre Tasgaon	Computer Institute for MSCIT and other courses of programming		—
10.	Finix Computer Centre and Institute ,Tasgaon	Computer Institute for MSCIT and other courses of programming		—
11.	Swami Vivekanand Academy,Tasgaon	MPSC/UPSC/Other Competitive Examinations		—
12.	Jay Hind Academy Sangli	MPSC/UPSC/Other Competitive Examinations		—
Co-ordinator : Mr.P.V.Patil		Principal : Dr.Milind Hujare		

"Dissemination of education for Knowledge, Science & Culture"
-Shikshanmaharshi Dr. Bapuji Salunkhe

SHRI SWAMI VIVEKANAND SHIKSHAN SANSTHA
KOLHAPUR, SANCHALIT

PADMABHUSHAN DR. VASANTRAODADA PATIL
MAHAVIDYALAYA, TASGAON
DIST. SANGLI 416 312 (MAHARASHTRA).

Competitive Examination
Carnival
2020

On the first day of Competitive Examination Carnival chief guest for inauguration ceremony was Prof. Santosh Pore, Associate Professor, Department of Chemistry, Dr. N. D. Patil Mahavidyalya Malakapur. Prof. Santosh Pore was successfully passed and achieved 252th rank in *Civil Services Examination in 2002* and selected as IAAS [Indian Auditing and Account Services]. He resigned and joined as professor in Rayat Shikshan Sanstha Satara. He delivered nice speech on his own victory and biography. His motivational and inspirable lecture was very nice. At this time audience was present on a large scale. He gave several examples which will become helpful for students in their career. In this ceremony President was Dr. Milind Hujare, Principal of our college. He told to our students that hard work is necessary as well as smart work is also necessary. We will give strong support and help to this Competitive Examination carnival.

Welcome of Chief Guest by
Principal Dr. Milind Hujare

Delivering Speech Chief Guest
Prof. Santosh Pore

He gave bunch of flower and welcome to all academies namely Unique Academy, Kolhapur, Sanjay Ghodawat Institute, Sangli, Prathvi Academy, Sangli, Deccan Institute Sangli, Jay Hind Academy Sangli, Finix Computer, Jaysingpur,

Waratund Computer Tasgaon, IITS Tasgaon, Vision Computer, Tasgaon and Future Pro Institute Sangli. Dr. Kuldip Patil [Co-coordinator] and Prof. Prabhakar Patil [Coordinator] introduced and welcome Chief Guest and other dignitaries.

.There are four sessions after inaugural function. Again on next day there was also four sessions of lectures of resource person of their respective academies .Book Exhibition, Sale was there during carnival. Book Exhibition made beneficial for students.

All academies gave nice information about MPSC/UPSC/Banking/Railway/other exams in different sessions. Department organized Quiz fire between these sessions and gave prize for these questions. He gave 200 pens during these two days. This activity is done by Prof. Dr. Ajay Ambore and Dr. Kuldip Patil.

Eventually objective of this carnival successful. We the members of this committee are thankful to Principal Dr.Milind Hujare ,PDVP College Tasgaon. We are also thankful to all staff members viz. teaching, non teaching staff of Junior and Senior wing of our college. We are thankful to all students, academics to make carnival success .

**Welcome speech by Mr. P. V. Patil,
Convenar of Carnival**

**Introduction of Carnival by Prin.
.....**

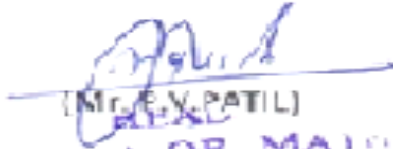
स्पर्धा परीक्षा महोत्सव - २०२०

ग्रंथ प्रदर्शन विक्री
व मार्गदर्शन

मुळे व
मोकळे

दिनांक
१६ व १७ जानेवारी
२०२०

वेळ सकाळी ९.३० ते ५.००
ठिकाण - पी.डी.व्ही.पी महाविद्यालय, तासगाव

(Mr. E. V. PATIL)
Department OF MAJOR
P. D. V. P. Mahavidyalaya
TASGAON, (Sangli)

32)	Patil Ameeta Anil	~~Amey~~	9307429415
33)	Sabale Swapnali Rajendra	SR Sabale	9579813394
34)	Mane Nilam Sampat	~~Amene~~	7756959068
35)	Mane Mohini Sondip	~~Mane~~	8551827421
36)	Shendage Prachi Rajendra	~~Shinde~~	7057660488
37)	Gaikwad Prajakta Nagesh	~~Prajakta~~	8007723559
38)	Mulla Misba Jamirahmad	~~Mulla~~	7385999947
39)	Patil Asvati Shiraji	~~Asvati~~	9767519880
40)	Patil Sonali Balaso	~~Patil~~	8624910933
41)	Jamdade Rutuja Vijay	~~Jamdade~~	9096374483
42)	Suryavanshi Snehal Arun	~~Snehal~~	9552604963
43)	Patil Nikita Nagesh	~~Nikita~~	9665362025
44)	Savvashe Snehal Arun	~~Savvashe~~	9595587882

29]	God Shubhangi Mahadev	5013	Sngel
30]	Shendage Rainal Uttam	5076	raes
31]	Kalbage Ashweta Jaywant	5026	Kalbage
32]	Shendage Akshada Jagannadh	5015	Sh
33]	Salunkhe Divya Shahaji	5072	Salunkhe
34]	Shikalgar Mohabbat Mowla	5078	Shikalgar
35]	Patil Komal Ramesh	5113	Patil
36]	Kumbhar Prajyoti Pralhad	5030	Kumbhar
37]	Shendage Sarika Tanaji	5077	Shendage
38]	Patil Apurva Prakash	5044	Patil
39]	Gejage Komal Krishnadev	5011	Gejage
40]	Bhosale Sayali Shankar	5002	Bhosale
41]	Shinde Dhanashri Vilas	5079	Shinde
42]	Vadane Samadhi Sandeep	5125	Vadane
43]	Gujar Kanta Anant	5098	Gujar
44]	Jadhav Shrutika Mahadev	5102	Jadhav
45]	Patil Vaishnavi Nandkumar	5120	Patil
46]	Jadhav Pallavi Sadashiv	5101	J
47]	Patil Prajalka Bharat	5115	Patil
48]	Patil Shreya Sanjiv	5118	Patil
49]	Patil Nisha Babaso	5049	Patil
50]	Kadam Hareshada Pandharinath	5103	Kadam
51]	Koshti Kartiki Kuday	5105	Koshti
52]	Salunkhe Shivani Shivaji	5123	Salunkhe
53]	Patil Saurabh Tanaji	5117	Patil
54]	More Priya Arun	5109	More
55]	Bhaurange Pradnya Pratap	5094	Bhaurange
56]	Bhaliya Sukhmanikant Jaitnarising	5095	Bhaliya
57]	Shinde Pranali Jalindar	5082	Shinde
58]	Desai Anjali Dinkar	5007	Desai
59]	Jadhav Aniruddha Babaso	5019	Jadhav

60. Pawar Kajal Vishnu 5063 Pawar
61. Sawant Rutuja Sandesh 5124 Sawant
62. Chavan Gourri Kiran 5096 GK
63. Patil Pooja Tanaji 5114 Patil
64. Honkare Vikram Gunda 5342 Honkare
65. Shinde Souzabh Ganesh 5085 Shinde
66. Patil Akash Sampat 5112 Patil
67. Patil Nikhil Vijay 5048 Patil
68. Ghadage Pranjana Chandrakant 5012 Ghadage
69. Kamble Shimon Bharat 5028 Kamble
70. Mane Shubham Nanasahab Mane
71. Pordeshi Gautam Anilash Pordeshi
72. Sazevade Roshan Chandrakant Sazevade
73. Thorwat Shubham Sadqshir Thorwat
74. Patil Suyash Uttamrao Patil
75. Patil Udaykumar Uttam Patil
76. Gaikwad Rohan Dattatray 5010 Gaikwad
77. Salunkhe Vaibhavi Tukaram 5073 Salunkhe
78. Pawar Rajesh Shivaji 5066 Pawar
79. More Arjun Rangarao 5039 More
80. Pisal Nivedita Shankar 5070 Pisal
81. Thombare Prashant Ramresh Thombare

Students are present for quiz at competitive
Examination Carnival 2020.

16-17 January 2020

Prashant M. Ch.
(Prashant M. Ch.)

B.S.C - I Competitive Examination Carnival 2020
Attendance of students
2019-2020

1) Patil Abhishek Ankush	5111	<u>Abhishek</u>
2) Patil Hanmant Dnyaneshwar	5045	<u>teeril</u>
3) Patil Shubham Sunil	5071	<u>Shubham Patil</u>
4) Patil Rohan Manik	5053	<u>R Patil</u>
5) Patil Jyoti Ravasaheb	5047	<u>Patil</u>
6) Jadhav Rutuja Dhanaji	5020	<u>Patil</u>
7) Thoravat Shweta Rajesh	5091	<u>Patil</u>
8) Kondake Kundan Mahadev	5029	<u>K Kondake</u>
9) Mane Mayuri Mahadev	5035	<u>Mani</u>
10) Mohite Mayuri Abaso	5037	<u>Mohite</u>
11) Lokhande Rohit Mahadev	5081	<u>Lokhande</u>
12) Kamble Sakshi Milind	5027	<u>Kamble</u>
13) Naravade Nita Mahadev	5041	<u>Naravade</u>
14) Mane Geetanjali Piroji	5034	<u>Mane</u>
15) More Pratiksha Ravasaheb	5040	<u>More</u>
16) Chavan Nikita Sambhaji	5005	<u>Chavan</u>
17) Wagh Varshali Arun	5093	<u>Wagh</u>
18) Chavan Monal Ramesh	5004	<u>Chavan</u>
19) Jadhav Pranali Anil	5019	<u>Jadhav</u>
20) Kadam Snehal Mohan	5025	<u>Kadam</u>
21) Salunkhe Rutika Vinayak	5122	<u>Salunkhe</u>
22) Thorat Parth Sanjivao	5090	<u>Thorat</u>
23) Patil Shubhangi Shivaji	5061	<u>Patil</u>
24) Patil Sakshi Pandit	5059	<u>Patil</u>
25) Mali Bhagyashri Mohan	5032	<u>Mali</u>
26) Shipure Sonika Choronappa	5087	<u>Shipure</u>
27) Patil Rutuja Ramesh	5057	<u>Patil</u>
28) Jadhav Snehal Shahaji	5022	<u>Jadhav</u>

Competitive Examination Carnival-2020

2019-2020 16-17-Jan 2020

Attendance for programs (Events)

Name	sign.	Mobile No.
1) Shweta Machindra Mohite	<u>sm.mohite</u>	8698390769
2) Mohite Dipti Dinkar	<u>dmohite</u>	9975306536
3) Jadhav Aditi Sadashiv	<u>adithav</u>	9890719530
4) Gaikwad Pratiksha Tanaji	<u>Pratiksha</u>	9860201451
5) Chougule Pratima Prashant	<u>Pratima</u>	9767161439
6) Patil Akshada Ganapati	<u>Akshada</u>	7758853928
7) Patil Snehal Prakash	<u>Patil</u>	8411932479
8) Chavan Tejashree Shreekant	<u>Chavan</u>	8625944653
9) Zarekar Snehal Mahadev	<u>Snezarekar</u>	9307522474
10) Hingmire Prajakta Ravindra	<u>PRH</u>	9970272831
11) Mengudale Priyanka Basveshwari	<u>Priyanka</u>	9284883061
12) Buzle Monika Mahadev	<u>Monika</u>	9823883143
13) Patil Prajakta Sanjay	<u>P.S. Patil</u>	9096505509
14) Gueyawanshi Komal Balaso	<u>Gueyawanshi</u>	9970086029
15) Patil Jyoti Ashok	<u>JPatil</u>	9168557032
16) Patil Ankita Shankar	<u>Patil</u>	7028369650
17) Pawar Aishwarya Dhangji	<u>Aishwarya</u>	9545931439
18) Dabhade Rani Pandharinath	<u>Dabhade</u>	9730879649
19) Patil Bhagyashri Ramesh	<u>PatilBR</u>	8856918647
20) Patil Arya Suresh	<u>Aspatil</u>	9545137340
21) Jadhav Jyoti Sampat	<u>JSJadhav</u>	9503520683
22) Shinde Priyanka Balwant	<u>Shinde</u>	7796531125
23) Ghatage Pratiksha Satish	<u>Pratiksha</u>	9561132426
24) Hajore Vaishnavi Arjun	<u>Vaishnavi</u>	7756039069
25) Kamble Veushali Pradip	<u>VKamble</u>	7378906596
26) Nadaf Tarannum Sufay	<u>Tarannum</u>	7385623886
27) Wathankar Aditi Suresh	<u>Awathankar</u>	7028589442

